

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GAZİ ve LÂTİFE

İSMET BOZDAĞ

Sadece Okumak İçindir

Ücretsiz PDF Kitap Yoktur <https://ranney.org>

İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulunmanız Safin Alınız

Levent Şahverdi Arşivi

GAZİ ve LATİFE

Emre Yayınları: 3

Dizgi

Girişim

(0 212) 532 51 79

İçdüzen

Ceylan

(0 216) 391 76 72

Baskı

Paşahan Matbaası

Kapak Tasarım

Emre

Tashih

Fikri Çelik

1. Baskı: Mayıs-1991

İSTANBUL

İsmet Bozdağ
GAZİ ve LATİFE

EMRE
YAYINLARI

Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han

No: 27 Kat:2/50

Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 520 98 22 - 522 10 60

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Atatürk'ün Yürütemediği Evlilik 9

İKİNCİ BÖLÜM

Mühürlenmiş Dudaklar veya Kilitlenen Sır 77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çiçeksiz Bahar 129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yorgun Yürek 181

BEŞİNCİ BÖLÜM

Öfkeli Beraberlik 233

İki Belge 266

Başvurulan Kaynaklar 271

ATATÜRK'ÜN Evlilik Hikâyesi

Atatürk'ün bütün hususiyetleri, görgü tanıklarının ifadeleri ile belgelenmiş; bütün davranışları, Celal Bayar, Tefik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, Kılıç Ali, H. Rıza Soyak vb. gibi yakın çevresi tarafından tesbit edilmiştir.

İsmet BOZDAĞ

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN YÜRÜTEMEDİĞİ EVLİLİK

-İzmir'e teşrifinizle Türk Milleti muradına erdi. Evime şeref vermenizle ben, muradıma ermiş bulunuyorum!.. Hoş geldiniz Paşam!.. Hoş geldiniz Paşalarım!.. Bu gecenin minnetdarlığını ömrümün sonuna kadar taşıyacağım!..

Böyle karşıladı evinin kapısında, Uşaki Zade Latife Hanım, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını... Mustafa Kemal Paşanın yanında, İsmet Paşa vardı; Fezvi Paşa vardı; ve İstanbul'dan kendisiyle görüşmeye gelen, Falih Rıfkı (Atay) Asım (Us), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) vardı... Hepsinin gözleri, on ayakla çıkılan beyaz mermer merdivenlerin üstbaşında duran Latife Hanıma dikilmişti.

Mustafa Kemal Paşa, biraz şaşırarak, biraz hoşlanarak dinledi bu sözleri kapıda; sonra beraberindekilere dönerek:

-Buyrun!..

dedi, girdiler...

Büyük bir bahçenin içinde, martı kanadı gibi beyaz, bembeyaz bir köşktü bu! Salonlar geniş, odalar ferahtı.. Konuk ağırlamaya elverişliydi.. Sahibi olan Latife Hanım, bir Mustafa Kemal hayranıydı!.. Bir gün önce bu köşkün kapısı vurulmuş ve bir genç Subay, köşkü gezmek istediğini söylemişti. Atatürk'ün yaveri Salih (Bozok)'du bu!.. Başkomandanı için bir karargâh aramaktaydı ve gözüne kestirdiği Uşaki Zadelere kapısını çalmıştı. Latife Hanım, hem genç subayı köşte dolaştırıyor, hem ağzını arıyordu... Kimdi?.. Köşkü, hangi mak-satla dolaşıyordu?.. Mustafa Kemal Paşayı tanıyor muydu?.. Bu sorulara aldığı kısa cevaplardan, Salih Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri olduğunu ve başkomutan için bir karargâh aradığını öğrenince, dilleniverdi:

-Salih Beyefendi!.. Babam, annem, kardeşlerim Avrupa'dalar... Büyükanmemle bir başıma bu koca köşte oturuyorum... Ben de Avrupa'daydım aslında... Gazetelerden, savaşın hızlandığını, Türk Ordularının Sakarya'da Yunan Ordularını durdurup perişan ettiğini öğrenince, duramadım oralarda... Koptum, geldim... Memleketimin kurtuluşunu gözlerimle görmek için... Onu kurtaran yü-ce komutanların barut kokan ellerini öpmek, hayranlığıyla yüzlerini seyr etmek için!.. Rüyalarımı dolduran muradımdı bu!.. İşte şimdi rüyalarım gerçekleşecek... Başkomutan Mustafa Kemal Paşa evimde konuk olacak!... Bu fırsatı kaçırırsam, mahşer gününe kadar yanarım!.. Babam, annem, kardeşlerim, böylesine bir beceriksizlik yaptığım için, beni ömürleri boyunca bağışlamazlar... Noolur, Salih Beyefendi, beni, murada ermek mutluluğundan ve Mustafa Kemal Paşayı konuk etmek şerefinden mahrum etmeyin!..

Binbaşı Salih'in gezdiği köşklerin en uygunu, Uşakizadelerinki idi; Latife Hanım ardılmasa da köşklerini seçecekti ama, bunu bir türlü Latife'ye inandıramıyordu... Bakışları hep kuşkulu; elinden oyuncağı alınacakmış gibi bakan çocuk bakışlarıydı.. Yüreğindeki kuşkuyu bir türlü yenememişti... O kadar ki, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları köşkün demirparmaklı kapısından içeri girene kadar, bu tedirginliği sırtından atamadı Latife...

Latife Hanım, 23-24 yaşlarında, ela gözlü, kumral, ufak-tefek, tombulca bir genç kızdı. Çabuk sevinir, çabuk üzülür, hem ürkek, hem cesur; velhasıl, -Binbaşı Salih Bey'in deyişiyle- "yazı da, kışı da yaman, salçalı bir hatundu.." Bir kaç dil biliyordu. Kolej bitirmişti.. Kafasının içinde ve odasının duvarlarında, iyi bir kitaplığı vardı. Eh, İzmir'in zengin bir ailesine de bağlı idi; yani, Binbaşı Salih'in gözünde, Başkomutanı için kusursuz bir kız sayılırdı!.. Kendisine, uygun bir karargâh binası aranması emr edildiği zaman, taş çatlasa, böyle bir bina ve böyle bir ev sahibi bulacağını hayal bile edemezdi...

12 Eylül günü İzmir, bir savaş sonrası karışıklığına yuvarlanmıştı.. Yağma ve yangın, aynı anda başlamıştı.. Ermeni mahallesinden başlayan ateş, gittikçe büyüyordu. Etfaiyenin yangın hortumları bıçakla kesilmiş, parça edilmişti. Bazı fırsat düşkünleri de, yangını söndüreceklerine, yağmaya yumulmuşlardı. İzmir'in göklerini alev ve duman dolduruyordu. Aya-tria gibi, Foti gibi kiliselerin temellerine yerleştirilmiş saatli bombalar ve dinamitler birbiri ardından patlayarak şehre, ürkütücü bir görünümlü veriyordu.

Kordonboyunda, Karargahlarını birbirine yakın kurmuş bulunan Mustafa Kemal Paşa ile İsmet ve Fevzi Pa-

şalar, bir taraftan İstanbul üzerine yürüyen ordunun hazırlıklarını yapıyorlar, öte yandan yangının söndürülmesi, asayişin sağlanması için gereken emirleri veriyorlardı.

Ordu, hem yangın söndürmek, hem yağmacıları dağıtmakla görevliydi. Yanan mahallelerden kaçanlar, Kordonboyunu hıncahınç doldurmuşlardı. Aralarında elbise değiştirmiş Yunan Subaylarıyla askerlerinin de bulunduğu biliniyordu. Bazen bunların biri ya da bir kaç halk tarafından fark ediliyor ve işte o zaman, kalabalığın kabaaran öfkesi içinde can çığlıkları duyuluyordu.. Velhasıl, Nurettin Paşa'nın daha dün "güvenliğini sağladığı"ndan söz ettiği İzmir, gerçek bir ana-baba günü yaşamaktaydı..

Yangın, Kordonu sarmış, Mustafa Kemal Paşanın karargâhına doğru yaklaşmaya başlamıştı. Yaverler, Paşalar karargâhın bir an önce Göztepe'ye geçmesinde acele ediyorlardı. Fakat Mustafa Kemal Paşa, bunlara kulak asmıyor, bir anda rüzgârın yön değiştirebileceğini, böyle olunca da yangının karargâh için tehlikenin kalkacağını söyleyerek, çalışmalarını sürdürüyordu.

Fakat sonunda Fevzi ve İsmet Paşalar, Karargâha geldiler ve şehirde yağmanın genişlediğini ve bu yüzden yeni yangınların çıkmakta olduklarını haber verdiler. Asker gücü ile yağmanın durması, yangının sönmesine çalışılıyordu ama, Karargahların Kordonboyunda kalmasının tehlikesi büyüktü. Mustafa Kemal Paşa, Göztepe'ye geçmeliydi, kendileri de Bornova'ya geçeceklerdi...

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa; "Buyrun, gidelim!" dedi, birlikte çıktılar.

Yalıkapısı'nın önünde arabası bekliyordu. Arabanın önünde ve arkasında, birer askeri kamyon vardı. Kam-

yonlar, halkın arasından, Mustafa Kemal Paşa'nın arabasına yolaçıyorlar; halk çılgın gibi genç paşayı alkışlıyordu. Yaverler tetikteydi. Başkomutan, İsmet ve Fevzi Paşalarla birlikte Kordon'u geçti; kendisini alkışlayanlara el sallayarak, benzin tanklarını bekleyen İngiliz nöbetçilerinin selamlarına karşılık vererek Göztepe'ye geldi.

Mustafa Kemal Paşa, arkadaşlarıyla birlikte Köşke girdiği zaman, her tarafın büyük bir titizlikle hazırlanmış olduğunu hemen fark etti ve genç ev sahibesine teşekkür etti:

-Eviniz güzel... Her şeyi zevkle yerleştirmişsiniz!. Bana da güzel bir Karargâh sağladığınız için teşekkür ederim...

Başkomutan, varandanın ucundaki koltuklara doğru yürüdü, Paşalar peşisıra geldiler. Az sonra sohbet başlamıştı. Paşalar, ellerinde limonata bardakları, günün olaylarını tartışıyorlardı... Bir süre sonra, Latife Hanım, saygılı, adımlarla yaklaştı. Hafifçe eğilerek:

-Acaba, yemek zamanı geldi mi Paşa hazretleri?.. Paşalarım, sofraya geçerler mi?..

Mustafa Kemal Paşa, Latife'nin kendisine bakarak konuştüğünü, kendisine ev sahibi gibi, yanındakilere, misafir gibi davrandığını fark etti ve gülümsedi. Sofraya geçtiler.

Sofra dağılmış, Paşalar gitmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa, sarmaşıklar ve mor salkımlarla bezeli balkondan Körfez'e düşman gemilerine, büyük duman bulutlarını patlatarak gökyüzüne yükselen alevlere, okunmamış bir mektup gibi yanan şehre bakıyordu... Latife, yanbaşın-

daydı. Balkonun korkuluğuna yaslanmış duruyor, İzmir'i değil, Mustafa Kemal Paşayı -kendinden geçmiş- seyrediyordu. Paşanın yüzünde, Akdeniz'in Eylül mehtabı vardı; sarı saçları, daha açık sarı imiş gibi görünüyor, yüzünün keskin çizgileri Latife'ye, eski bir Hitit figürünü hatırlatıyordu:

-İzmir'e girdiğimiz gün Rüşen'e (Ünaydın)! "Bu güzel şehri kurtarıken ona bir zarar verseydik çok yanardım." demiştim... Ama bugün görüyorum ki, bu güzel şehir, gözlerimin önünde cayır cayır yanıyor. Hem de bizim elimize geçtikten sonra, bizim elimizde...

Durdu... Sonra konuşmasını -özür dileyen bir sesle- sürdürdü:

-Yazık ki, bu yanan evlerin bir kaçı da sizinmiş!..

Latife, heyecanla konuştu. Sesinde, mutlu insanların güveni, etimserliği, sevgisi, burcu burcu tütüyordu:

-Neyimiz var, neyimiz yoksa, isterse hepsi birden yansın, Paşam!. Karış karış yansın isterse... Siz, yanmamış bir sancak verdiniz ya bize... Yanmamış bir hürriyet, bir istiklal verdiniz ya!.. İşte o yeter, İzmirimiz için, Türk insanımız için!.. İzmir yanarsa, bir yenisini, bir daha güzelini yaparız!.. Ama sancak bir yanarsa, yer-gök taş kesilir!..

Bunları söylerken, genç Başkomutanın kolunu tutmuş, göğsüne bastırmıştı. Yüzü, pembeye kesmişti heyecandan; gözleri iki alev parçası gibi parlamıştı. Solukları ağzına sığmıyordu nerdeyse... Güneşi ilk kez gören insanın hayreti, hayranlığı içinde bakıyordu Mustafa Kemal Paşaya... Çözülmüştü artık... Kontrolsüz konuşuyordu... Parmaklarıyla dokunduğu bu insan, sanki insanüstü bir yaratık, bir ilâhtı...

Genç Komutan başını çevirdi; gözgöze geldiler. Mustafa Kemal Paşanın yüzünde sevgi ve seveçenlik vardı:

-Demek bu kadar seviyorsun bayrağını Latife... Demek bana bu kadar güveniyorsun?...

-Ben kim oluyorum ki... Size, bütün ezilmiş insanlık hayran... Size bütün milletler imreniyor.. Bütün bahtsız insanların, bütün tutsak milletlerin umudu sizde... Gece-lerce, sizin durduğunuz yerde durur, Körfezi dolduran - bu kel dağlar gibi çirkin- yaban gemilere bakar, ağlardım.. "Gel Mustafa Kemal Paşa -derdim- gel de kov bu insanlık leşlerini... Gel de batır bu yüzen zulmü... Gel de, albayrağım, kadife kale burçlarında al çiçek gibi açsın!.. Sonra -gerekliyse- öleyim...

Latife, heyecandan ağhyordu... Kirpiklerinden sızan yaşlar, yanaklarından yuvarlanarak çenesine kadar akmış, ince dudakları, daha da incelererek kısılmıştı. Sevinç yaşlarıydı bunlar... Güvene kavuşma yaşlarıydı... Aradığı şefkati, esirgemeyi bulmuş bulmuş çocuğun yaşlarıydı... Birden, başını Mustafa Kemal Paşanın göğsüne gömüverdi...

-Çocuuuuk!.. Bak, bu olmadı!.. Ağlamaca yok... Üzü- lürüm sonra... Latife, Mustafa Kemal Paşanın göğsünden çekmeden, hıçkırıklar arasından konuşuyordu:

-Bunlar, keder yaşları değil ki!.. Mütluluk yaşları.. Sevinç yaşları. Tanrım, böyle bir ağlamayı da benden esirgememiş, çok şükür... Bu güzel dünyamı size borçluyum Paşam!.. Artık bir vatanım var, bir evim var, ömrümce kul olacağım bir Paşam var!..

Dudakları ile yüreği iyice ısınan Mustafa Kemal Paşa, tıpkı, yorgun bir insanın ılık bir suya girmesi gibi bir lezzet içinde, maziye kaydı.. Yıllarca önce, Sofya'daki

Kral Parkında, ayağı bağlı bir kuşu çocuktan satın alıp uçurduğu zaman Miti, göğsüne böyle atılmış, burnunu çeke çeke bir çocuk gibi böyle ağlamıştı... O gün fark etmişti, Miti'yi birdenbire... O gün, ısınıvermişti bu Bulgar kızına Kolağası Mustafa Kemal... İşte o sıcaklıkla, "benimle evlenir misin?" deyivermişti, Miti!.. Şimdi, bu duyguları Latife yaşamaktaydı!..

Kanadı kırılmış bir serçeyi hırpalamak istemeyen bir adamın beceriksizliği içinde, Latife'yi omuzlarından tutup kendisinden uzaklaştırdı. Yaşlı gözlerinde ay ışıkları kaynaşıyordu, dolu dolu bakıyor, aşağıya doğru bükülmüş ince dudaklarıyla, kabahat işlemiş küçük çocukları andırıyordu.

-Hadi bakalım küçükhanım.. Bu kadar müzik yeter!. Şimdi, bize birer içki doldur da evinizdeki ilk gecemizi kutlayalım!...

Latife, hemen toparlandı. Ellerin tersiyle gözlerini silerek büfeye koştu; iki buzlu bardakla balkona döndü. Şimdi karşı karşıya idiler... Mustafa Kemal Paşa:

-Hadi, çin çin...

dedi. İçkilerini yudumladılar, konuşmuyorlardı... Her ikisi de, söze nereden gireceklerini kestirememiş gibiydiler... Başkomutan, sevecenlikle mavi mavi baktı; gülerrek:

-Sen Latife değil, "latif"sin çocuk, dedi... Sana bundan sonra latif diyeceğim...

Yakın bir daldan bir kuş havalandı ve ağustos böcekleri öttü. Yangın, İzmir'in karanlığına dökülmüş bir kırmızı mürekkep gibi yayılıyordu...

••

Göztepe'deki beyaz köşkün balkonunda Gazi Mustafa Kemal Paşa, bir yanında Başbakan Rauf (Orbay), bir yanında Ali Fuat Paşa (Cebesoy)'yı almış, tatlı tatlı sohbeti koyulaştırmıştı. Önlerinde beyaz "sübye" bardakları vardı. Zaman zaman Latife yanlarına geliyor, bir istekleri olup olmadığını öğrendikten sonra, bu savaş arkadaşlarını başbaşa bırakıyordu.

Gazi, taze bademden özenilerek yapılmış sübyesinden bir serin yudum aldıktan sonra, Hamidiye Zırhlısının eski Komutanı Kuvayi Milliye'nin Başbakanı Rauf'a içtenlikle baktıktan sonra, eliyle dizine hafifçe vurarak:

-Bizim işimiz bitti, bitecek Rauf Bey. -dedi- Barış yapılır yapılmaz, Ege'de birer küçük çiftlik ediniriz, meyve yetiştiririz, tavuk besleriz, gül gibi geçinip gideriz, öyle değil mi?..

Rauf Bey de, Ali Fuat Paşa da, önce birbirlerine, sonra, anlamaya çalışan gözlerle, Mustafa Kemal Paşaya baktılar.. Gazi, içtenlikle gülüyordu. Yüzünde şaka yaptığını gösterir bir belirti de yoktu! Rauf Bey, her zamanki ağır başlılığından beklenmeyen bir heyecanla:

-Aman Paşam, -dedi- bunu nerden çıkarıyorsunuz?.. Memleketin o kadar yapılacak işi varken, bizim dinlenmeye hakkımız olabilir mi?.. Biz, böyle bir işe kalkışsak bile, millet bırakır mı hiç!.. Hayırlısıyla barış kurulsun; sonra, harap vatani buyruğunuzda onarmaya çalışalım...

Ali Fuat Paşa da söze ara vermeden konuştu:

-Aman Paşam, çok bezdiğimiz günlerde bunları sizinle konuşurduk ama, Allah'a şükür o günler epey gerilerde kaldı... Bu milletin sizin önderliğinize çok ihtiyacı var... Bizi derleyip toplayan, yol gösteren sizsiniz!. Bir çekilmeye görün... Çorabaya döner bütün işler... Bunun şakasına bile katlanamayız...

Mustafa Kemal Paşa, yorulmuş gibi sandalyesine yaslanarak gözlerini Körfeze çevirdi. Dün yabancı zırhlıların demirledikleri yerlerde şimdi, ak yelkenli kayıklar, küçük motorlar geziniyordu. Uzanmış bir sesle konuştu:

-İnsan bir kere "Ben olmadım mı işler yüremez" demeye başladı mı hapı yuttu demektir.. Enver de böyle düşünüyordu, Talat da... Ne oldular?...

Sonra, karşısındakilerin cevap vermesine fırsat bırakmadan, sözü kendisi kapattı:

-Neyse... İlerde bunları konuşur, düşürünüz... Benim pek hevesim yok, demek istiyorum...

Bu sırada, balkon kapısında Halide Edip (Adivar) göründü. Asker kılığı içindeydi ve kolunda "onbaşı" işareti vardı:

-Vedaa gelmiştim Paşam, müsaade eder misiniz?..

Mustafa Kemal Paşa, o biraz kısıp, fakat sıcak sesle:

-Buyrun... -dedi- Dün akşam sofradan "alângle" kalktınız... Latife Hanım bana çok geç haber verdi.. Yoksa, size Rumeli Türküleri dinletmek istiyordum.

-Yorgundum, Paşa hazretleri... Sofranızın o güzel havasını bozmak istemedim... Kendimi, Rumeli Türküleri dinlemekten mahrum edeceğimi nerden bilebilirdim ki...

Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği sandalyeye oturdu. Fakat Paşa, Halide Edip'in kolunda hâlâ onbaşı işareti taşıdığını fark edince:

-Neden hâlâ onbaşısın... Ben seni çavuş yapmadım mı?.. Hemen rütbeni koluna takmalısın!

Kalktı, içeriye girdi ve az sonra, elinde bir çavuş işareti ile geriye döndü:

-Hadi bakalım, dik şu koluna!...

Halide Ediple birlikte balkona çıkmış olan Latife:

-Çıkarın ceketinizi Hocanım, -dedi- ben dikeyim,...

Ve hemen oradan iğne iplik getirildi ve Latife, rütbe işaretini, kendi eliyle Halide Edib'in koluna dikti.

Halide Edip, çavuş işaretli ceketı gülümseyerek giydi, düğmelerini özenle ilikledikten sonra Paşanın önünde topuklarını çarparak selam verdi:

-Sağ olun paşa hazretleri... Şimdi bana izin verir misiniz?...

Mustafa Kemal Paşa, Halide Edip'i tepeden turnağa süzdükten sonra:

-Senin palton yok mu?.. -dedi- Hava serince, üşürsün!..

-Yok, üşümem paşam, alıştım!..

Mustafa Kemal Paşa:

-Olmaaaz -dedi- Dur, sana pelerinimi vereyim...

Tekrar içeriye girdi ve az sonra, savaş boyu üstünden çıkarmadığı kurşunî pelerinini getirip Halide Edib'in omuzlarına bıraktı. Halide Edib'in yüzünde, ödenmez bir armağan almışların güzel ezilmişliği parlıyordu, saygılı bir sesle konuştu:

-Çok teşekkür ederim, Paşa hazretleri... Hayatımın en kıymetli armağını aldım... Bunu, en değerli miras olarak çocuklarıma bırakacağım. Elbet, onlar da müzeye verecekler...

Mustafa Kemal Paşanın yüzünde çocuksu bir aydınlık vardı. Neşeliydi. Halide Edip, önce Latifeyle öpüştü, sonra Mustafa Kemal Paşaya elini uzattı:

-Allahaismarladık Paşa hazretleri... Savaş bitti demektir... İnşaallah, gürültüsüz, patırtısız bir Ankara'da yine görüşürüz..

Paşa bir kahkaha attı. Gözleri, oyun kurmuş çocuklar gibi ışı ışı yanıyordu:

-Buluşuruz, buluşuruz Halide Hanım; savaş biteceğine göre, bakalım neler başlayacak... İnşaallah, birbirimizi yemeyiz...

Halide Edip, duyduğuna inanmıyormuş gibi, telaşlı bir şaşkınlık içinde:

-Aman Paşam!

diyebildi. Sonra ardından pelerini sürüye sürüye merdivenlere doğru yürüdü. Mustafa Kemal Paşa hem arkasından bakıyor, hem hâlâ gülüyordu. Latife ile gözgöze geldiler. Latife, şaşkınlık içindeydi. Bu Mustafa Kemal Paşa, az önce savaş arkadaşlarına "bir çifliğe çekilip dinlenmekten" söz etmiş, az sonra da Halide Edib'e, Ankara'da yeni bir boğuşmanın başlayacağını haber vermişti... Hangisi doğru idi bunların?... Şu sarışın saçların altında nasıl bir beyin kaynıyordu?... Öylece durmuş, araştıran gözlerle Mustafa Kemal'in hayran olduğu yüzüne bakıyor ve içinden: "Tanrım, bana yardım et!.. Bu adamı anlamak için bana yardım et!" diye düşünüyordu.

Mustafa Kemal Paşa Beyaz Köşk'e yerleşeliberi, Latife çok sevdiği sabah uykularından vazgeçmiş, erken kalkmaya başlamıştı. Uyanır uyanmaz, dünya ve İstanbul basınıni gözden geçiriyor, notlar alıyor, sonra büyük Misafirine kendi eliyle pişirdiği sabah kahvesini odasına götürdüğü zaman, bunları rahatsız etmeyen bir sesle mırıl

mırıl anlatıyordu. Gazi Paşa, bu sabah biraz erkence uyanmıştı. Başyaver Salih, daha önce kalkmış, kendi çayını, kendi eliyle hazırlamıştı. Paşanın uyandığını anlayınca, hemen kahvesini hazırlattı ve odasına girdi.

Mustafa Kemal Paşa, kalkmış, geceliği ile pencereye bakan koltuğa oturmuştu. Kapının açıldığını fark edince, gelenin Latife olduğunu sandı. Onun sabah kahvesini kendi eliyle pişirmesine, odasına getirmesine ve kahve bitene kadar dünya ve memleket haberlerini dinlemesine iyice alışmıştı. Fakat gelenin ayak sesleri, Latife'nin hafif ayak sesleri değil, sert basmaya alışmış bir insanın ayak sesleriydi.

Başını döndürdü ve gördüğüne şaşarak baktı; gelen Latife değil, Başyaver Salih'ti... Oysa onbeş gündenberi bu görevi büyük bir titizlikle Latife yürütüyordu. Mustafa Kemal Paşa, kendisine kahvesini uzatan Salih'e biraz merak, biraz da hayretle baktıktan sonra sordu:

-Sen nereden çıktın?.. Latif nerede?..

Bu sorunun karşısındaki duygularını yıllar sonra Salih Bozok, yayınladığı hatıralarında şöyle anlatacaktı:

"Doğrusu Paşanın bu sözlerine alınmadım, diyemem... Bunca yıl kendisine hizmet ettikten sonra bir sabah, sanki hayatında ilk defa kahvesini elimden alıyormuş gibi: "Sen nerden çıktın?" demesi oldukça gücüne gitmişti. Duygularımı belli etmeden kendisine şöyle cevap verdim:

-Erken uyandınız, Paşam.. Daha Latife Hanım kalkmamıştı. Bu sebeple ve bugünlük, kahvenizi ben getirdim..

Paşa, alınmadığının farkına bile varmadan hoşnutsuzluğunu belli eden bir sesle konuştu:

-Hemen kaldırın!.. Gazeteleri alsın, gelsin!..

-Emredersiniz...

Doğrusu o gün Paşaya biraz burulmuştum. Nitekim ilerde Latife Hanımla evlenince, bir sabah Paşaya gelen önemli bir telgrafi ulaştırmak için, yatak odası kapısını vurduğum zaman, kırgınlığım daha da büyük olacaktı. Çünkü kapıyı Latife Hanım açmış, telgrafi elimden almış ve beni kapıdan savmıştı. Ben yıllar yılı, Mustafa Kemal Paşayı uyandırmak ve önemli bir haberi kendisine verebilmek ayrıcalığımı bir başıma taşıyordum; şimdi bir kaddın geliyor ve bu hakkımı elimden çatır çatır alıyordu; hem de beraberliklerine bütün gücümle yardım ettiğim halde!..."

Latife Hanım uyandırılmış, yatağından hoplayıp kalkmış, gazeteleri kucakladığı gibi solüğü Mustafa Kemal Paşanın odasında almıştı. Paşa "Latif"li" kahvaltılarında ve bu yeni "Özel Kalem"den memnundu. Latife'nin, "önemli"yi, -sadelığın içinden bile- bulup çıkaran değerlendirmesini beğeniyordu; kendisinde, gerekeni gerektiği ölçüde duyurmakta şaşırmayan bir dikkat vardı.

Bu sabah, "Sesli Gazete" diye takıldığı Latife'ye Mustafa Kemal Paşa:

-İster misin Latif, -demişti- bu akşam yemeği başbaşa yiyelim?..

Latife apansız:

-Çooooook..

diye karşılık verdi ve sonra sağ yumruğunu ağzına götürerek, bu kadar istekli davranmaktan utandığını belli etti. Mustafa Kemal Paşa güldü:

-Tamam öyleyse... Hava bozmasza, mehtap da güzel olur. Sofrayı balkonda hazırlat!..

Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa, o akşam sofraya arkadaşlarını getirmede. Latife ile başbaşaydılar. Elllerinde birer kadeh, geçmiş günlerden konuşuyorlardı. Latife, daha çok dinliyor, özellikle merak ettiği şeyleri soruyordu. Hiç sevmemiş miydi?... Nasıldı sevdiği kadın?... Sonra ne olmuştu?... Bugün de bir sevdiği var mıydı?..

Mustafa Kemal Paşa, bütün özel sofralarda yaptığı gibi: "Hadi, çini çin"lerle sık sık kadeh kaldırarak, küçük-hanımın merakını yatıştıracak kadar bilgi verdi. Daha çok, ilk aşk üstünde durmuştu özellikle...

15-16 yaşlarındaydı... Selanik'te, Askeri Rüştiyeye gidiyordu. Komşuları, Merkez Komutanı Şevki Paşanın bir kızı vardı ve bu güzel kıza matematik öğretiyordu. İlk kez, onu sevmişti, işte... Dünyada ondan daha güzel bir kız olabileceğini düşünmek istemiyordu. Ders aralarında kısa, özel söyleşmeler oluyordu ama, hiç bir zaman ne O kıza; ne kız O'na; açıkça hiç bir şey anlatmamışlardı. İkisi de birbirlerini sevdiklerini biliyorlardı, elbet; ama hepsi o kadar!.. Masal gibi çocuksu, ama yüreklere sığmayan bir duygu ve bağlılık bu!..

Derken, Rüştiye bitmiş, Manastır İdadisinde okumaya başlamıştı. Birbirlerini göremiyorlar, haberleşemiyorlardı. Böylece, bu güzel masal gölgelendi, sislendi ve olayların içinde eridi... Hatırına geldikçe, gülümseyerek dalıp gidiyor, bu güzel komşu kızını, hayatında hiç solmayan bir ak benek gibi yaşıyordu.

Gel zaman, git zaman, İdadi de bitmiş, Kurmay okulunu tamamlamıştı. İşte tam bu sırada bir arkadaşından, kızın bir kaza geçirdiğini ve hastahane de yattığını öğrendi. Yüreğinden vurulmuşa döndü. Hemen koştu hastahane ye... Kızın başucuna oturdu. Ellerini avuçlarına al-

diği zaman gördüğü şey, korkunçtu!.. O güzel yüz, kazada tanınmayacak hale gelmişti; vurulmuş, çarpılmış, paramparça olmuştu. Kız, bu nedenle yüzünü Mustafa Kemal'den saklamaya çalışıyor, başını, durmadan duvardan yana çeviriyordu.

Mustafa Kemal, samimiyetle kıza eğildi ve "Benimle evlenir misin?" dedi. Mustafa Kemal Paşa, hikayenin burasına geldiği zaman durmuştu. Latife heyecanla sordu:

-Sonra?.. Sonra evlendiniz mi?..

Başkomutan yüzünü karanlığa çevirerek:

-Hayır -dedi- çünkü öldü!.. (1)

O gece hep aşktan, çocukluk anılarından konuştular. İnsanı rahatlatan bu beraberlik, ayışığı, çiçekler, anılar ve tatlı sözlerle geç saatlere kadar sürdü. Mustafa Kemal Paşa, zaten bulunduğu sofraları geç vakitlere kadar sürdürmekten hoşlanırdı. Bu sefer bu zevke, Latife gibi genç ve kendisini seven bir kadının varlığı da eklenince, sabahın ilk ışıklarına kadar dayandı.

Latife, bütün yurdun ve dünyanın kendisiyle ilgilediği bir Başbuğun yanında tek başına olmanın ve onu dinlemenin cenneti çindeydi. Önce ay çekildi; sonra karanlık inçelmeye başladı ve mavileşmeye yüz tuttu; daha sonra, sabah yıldızları ışıdamaya başladılar.. Mustafa Kemal Paşa birden:

-Latif, acıktım!

dedi. Latife'nin, Mustafa Kemal Paşanın emrine verdi

(1) -Atatürk arkadaşlarına anlatırken hikayeyi, "öldü" diyerek kapamıştır. Sayın Kılıçlı anılarında böyle yazar. Fakat kitabın yazarına yapılan bir telefonda, bu kızın son yıllara kadar yaşadığı ve Atatürk'ü hâlâ çok sevdiği bildirilmiştir.

gi sofraya uşadı, böyle geç yemeklere alışmıştı. Çünkü Gazi, içerken, leblebiden ve beyaz peynirden başka bir şeyi ağzına koymuyor, içkiye son verdiği zaman da, tika-basa karnını doyurup yatıyordu. Çorbasıyla, etiyle, sebzesiyle, sağlam bir yemek yedi... Kahvesinin yanında bir küçük kadeh Fransız konyası içti. Paşa memnundu. Yemiş, içmiş, konuşmuş, söylemiş, asıl önemlisi, bu sırada iyice dinlenmişti. Latife'ye döndü:

-Eh, nerdeyse sabah olacak... Hadi Latif, artık yatalım...

Ayağa kalktılar. Latife, yol vermek için kenara çekilmişti. Mustafa Kemal Paşa, yanından geçerken belinden tutarak onu da birlikte yürüttü. Merdivenleri, böylece çıkmaya başladılar.

Latife, sohbetle, içkiyle, mutlulukla sarhoştur. Mustafa Kemal Paşanın, belini saran kolunu, ateş bir çembermiş gibi teninde duyuyordu. Ayakları, sanki yere basmıyor da, havada yürüyormuş gibi, bir hafiflik içindeydi. Merdivenin son basamağına, birden ayağı burkuluyormuş gibi oldu ve düşmemek için Mustafa Kemal Paşa'ya tutundu. Paşa da, öteki kolu ile Latife'yi yakalamıştı. Sabahın alaca karanlığında yüzyüze geldiler; dudaklar birbirlerini buldu... Birbirlerinden çözüldükleri zaman, içkinin sarhoşluğuna, sevmenin, mutluluğun sarhoşluğu da eklenmişti. Yeryüzü dönüyordu..

Latife, soluk gibi bir sesle:

-Yapmayın, Paşam!..

dedi. Mustafa Kemal Paşa karşılık vermedi. Latife'yi elinden, çocuk götürür gibi tutmuş, yatak odasına doğru yürüyordu.. Kapıya yaklaştıkları zaman, bir ürpertiyle silkindi. Durdu. Sonra, kararlı bir sesle:

-Hayır Paşam -dedi- olmaz, olamaz bul..

Mustafa Kemal Paşa, küçük bir hareket daha yaptı. Fakat Latife, kesin biçimde kararlıydı. Paşa, kısık bir sesle, usulcacık sordı:

-Neden?..

Latife toparlanmıştı.. Üzerinden baş dönmesini atmış, sarhoşluğunu uçurmuştu. Eliyle, küçük bir masa etrafına yerleştirilmiş koltukları göstererek:

-İsterseniz burada biraz oturalım ve sebeplerini bir bir anlatayım. Oturdular. Latife Hanım, omuzlarına düşen eşarbrıyla, başını bağladı ve sakin görünmeye çalışarak konuştu:

-Siz, bütün dünya kadınlarının hayran oldukları bir insansınız!.. Gençsiniz, güzelsiniz, peşinizden zaferler sürüklüyorsunuz... Sizin yolunuza saçını sermeyecek kadın yoktur!.. Ben de onlardan biriyim... Onların en mutlusuyum da... Evimdesiniz... Bütün bir gece, karşımda oturdunuz, konuştunuz benimle... Bana, bir çok kadınların can atacağı bir yakınlık gösteriyorsunuz... Duygularınıza karşı çıktığım için, beni bağışlayın... Ama lütfen bağışlayın... Ben, aşk ve evlilik müesseselerinin sınırlarını kendimce çizmiş biriyim. Sevdiğim bir insana bütün hayatımı verebilirim... Tatalım size, bunu gözümü kırpmadan vermeye hazırım. Fakat vücudumu, yalnız evleneceğim insana vereceğim... Ahdım bu... Yeminim bu!.. Bana öfkelenmediniz, kızmadınız, gözünüzden düşmedim, değil mi?.. Söyleyin n'olur, söyleyin de rahat edeyim...

Mustafa Kemal Paşa, Latife'yi dinlerken, hayatına değip geçmiş bazı ince kadınları, Korin'i, Mitti'yi, Mara'yi, Fikriyeyi düşünüyordu... Ne tuhaf bir rastlandıydı bu.

Latife'de, Karin'in, yararlı olmak hevesi; Mitti'nin, sevecenliği, Mara'nın anlayışı, Fikriye'nin büyük saygısından bir şeyler vardı. Fakat bu kadınların hiç biri, karşısında dikilmemiş, isteklerine direnmemişlerdi. Mustafa Kemal Paşa bugüne dek, her istediğini her zaman almasını bilmiş, engelleri aşabilmişti de, ilk kez, bu çitlenbik gibi ufak tefek kızcağız direniyor, son ölçüde saygılı görünerek mesafe koyuyor, aradaki mesafeyi kapatmayı, evlilik şartına bağlıyordu.

Birden aklına, Ankara'da kendisini bekleyen Fikriye geldi: "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri"ni değil, Mustafa Kemal'i seven bir kadındı Fikriye... Mustafa Kemal'in "kendisinden" başka hiç bir şey beklememişti, beklemiyordu. Paşası, idam sehpasının altında gezinirken, o dehşet günlerinde yanında olmasını bilmiş, bütün yokluklara, yoksulluklara, ağzından tek bir şikayet sözü kaçırmadan katlanmıştı.. Şimdi, başka bir kadınla, tutalım bu kızla evlense; ne olurdu Fikriyecik?... Kara gözlerinden seller gibi yaşlar boşanmaz mıydı?

Latife'ye gülerek baktı:

-Söyleyeceklerin bu kadar mı?. -dedi- Benden, cevap mı bekliyorsun?.. İnsanların, yalnız kendilerini ilgilendiren düşünce ve kararları tartışılmaz!.. Israr etmiyorum...

Latife, beklemediği bir şeyle karşılaşmış gibi şaşaladı... Mustafa Kemal Paşanın sözlerini iyice anlamamıştı sanki... Söyledikleriyle, kendisini küçümsüyor, horluyor gibi gelmişti... Hızlı hızlı konuştu:

-Sakın yanlış anlatmış olmayayım; sizi seviyorum Paşam!.. Ömrümün sonuna kadar, sizden başka biriyle evlenmeyeceğim... Ömrümün sonuna kadar yanınızda, yahut uzağınızda, sadık yaşayacağım... Benim erkeğim, ya

siz olursunuz, ya da hiç kimsel.. N'olur, acıyın bana; beni kendinizden uzak tutmayın... Yoksa, güneşten yoksun çiçek gibi solar giderim.. Bana Ankara'da, sizi uzaktan da olsa görebileceğim yerde bir iş verin... Yapacağım iş, istediği kadar küçük, istediği kadar zor olsun, üstesinden gelirim... Gitmeye, beni burada bırakmaya hazırlanıyorsunuz, biliyorum... N'olur, beni Ankara'ya götürün. Bırakmayın burda... Yeter ki siz bana bir iş gösterin yeter; sizden başka bir şey istemem...

Mustafa Kemal Paşa Latife'yi hoşgörü ile dinliyordu. Birden ciddileşti. Kaşlarının arasında iki çizgi belirdi:

-Olmaz, küçükhanım... Sizin Ankara'da işiniz yok... Emrediyorum; burada oturup bekleyeceksiniz!..

Sonra tekrar güldü, ayağa kalktı. Odasına çekilirken:

-Hadi bakalım, çocuk; -dedi- doğru yatağına... İyi uykular.. Mustafa Kemal Paşa, bunu söyler söylemez, odasına girip kapıyı kapattı. Latife, yorgun, perişan, şaşkın, sandalyesinde kalakalmıştı. Az sonra kalkıp merdivenlere doğru yürürken, sanki iki omuzunda, iki kocaman dağ taşıyordu...

*
*
*

Latife, bir kaç saat bile uyumadan, yine erkenden kalkmıştı. Hemen postadan çıkan gazetelere sarıldı, bunları dikkatle baştan sona okuyarak notlar aldı. Fransız ve İngiliz gazetelerinde Mustafa Kemal Paşanın boy boy resimleri yayınlanmıştı; bunları "göstermek için" ayırdı ve sabah kahvesi vaktini kaçırmamak için, Başyaver'in odasına indi. Salih, yerinde değil...

Sordu: Emir subaylarından biri:

-Erkenden Paşa hazretleriyle birlikte çıktılar... dedi.

-Ne?.. Paşa Hazretleri kalktılar da çıktılar mı?..

-Evet Hanımefendi...

-Ne zaman?.. Peki, benim neden haberim olmadı?..

-Bilmiyorum, çalkalı bir saate yaklaşıyor..

Latife, başına bir demirle vurulmuş gibi sendeledi... Bir türlü ne yapacağını düşünemiyor, ne diyeceğini kestiremiyordu. Tastamam yıkılmıştı... Uykuda gezmüş gibi yürüdü, odasına girdi ve yatağın üzerine kendisini yüzükoyun atarak, avazı çıktığı kadar bağıra bağıra ağlamaya başladı... Hırs ve öfke, kendisini öylesine sarmıştı ki, bütün olup bitenleri yüreğinde maddi bir acı gibi duyuyordu.

Gözyaşları, bir rahatlama getirdi Latife'ye... Yavaş yavaş kendisini toparlayarak düşünmeye başladı... "Ne demişti dün akşam Paşam bana: "Emrediyorum" demişti... Sonra ne demişti?.. "Ankara'da senin işin yok küçükhanım" demişti... "Burada oturup bekleyeceksin!" Emretti bana... Emrediyorsa, emri alındayım demektir! Öyleyse, silkip atmadı yakasından beni... Kızmadı bile... Çünkü kızsın, niçin emrinde tutsun?... Peki ama, "bekleyeceksin!" ne demek?... Neyi bekleyeceğim?... Demek bir emri gelecek ki, onu bekleyeceğim!.."

Birden toparlandı. Sanki bir dakika önceki Latife değişti... "Ah, ne kadar budalayım... Ah, ne kadar düşüncesiz kızsın ben!.. O'nun akşam işlerini hazırlayacağıma, oturmuş, aptal gibi ağlıyorum!.."

Akşama doğru Başyaver Salih, yalnız başına geldi. Doğru odasına çıktı ve valizlerini hazırlamaya başladı. Ayrıca bir subay, Mustafa Kemal Paşanın odasına girmiş;

elbise dolabını boşaltmaya başlamıştı. Latife, gözlerine inanmıyor gibiydi... Neydi bu hazırlık.. Bu ayrılık hançeri, kimin için bileniyordu? Latife, işin aslını öğrenmek için doğru Başyaverin odasına çıktı:

-Oo... Buyrun Hanımefendi..

-Ne oluyor Salih Bey?..

Latife, "Ne oluyor Salih Bey" derken, adeta hesap soruyor, sesinde, mağdur olmuş insanların öfkesi fark ediliyordu... Başyaver, yumuşacık konuştu:

-Bilmiyor muydunuz?.. Yarın, Bursa'ya gidiyoruz...

-Hayır, bilmiyordum...

-Ben, dün gece Paşa hazretleri size söylemiştir diye düşünmüştüm. Yoksa, haber verirdim...

-Hayır, söylemedi...

Latife'nin ağzından bu son sözler, savaşta yenilmiş tarafın, ağır bir mütarekeye attığı isteksiz bir imza gibi söylenmişti. Bir şeyler bulup söylemek, yıkılışını gizlemek istiyordu ama, aklına konuşacak hiç, ama hiç bir şey gelmiyordu. Sonunda güç-belâ:

-O kadar ansızın oldu ki, şaşırdım... İzmir, Paşamızın yüzünü bile doğru dürüst göremedi daha... Ne kadar üzüleceğiz!..

Latife bir taraftan kınk dökük konuşuyor, bir taraftan da, bu kararın ne zaman alındığını düşünüyordu... Dün akşam Mustafa Kemal Paşa, bu yolculuktan hiç söz etmemişti. Eğer Paşa bu yolculuğu kendisinden saklamadıysa, bugün alınması gerekiyordu. Acaba kendisinin dün akşamki davranışından mı bu gezi ortaya çıkmıştı?.. Gözünü karartıp sordu:

-Ne zaman karar verildi bu geziye Salih Bey?..

-Bir kaç günden beri biliniyordu... Sizin haberiniz var, sanıyordum...

-Sabahleyin de erkenden çıkmışsınız....

-Evet... Fevzi Paşa hazretlerinin karargâhına gittik.. İşlerden göz açacak vakit yok...

-Ya... Akşama kaç kişilik sofrâ hazırlanacak Salih Bey?..

-Akşama mı?.. Hayır... Akşama Paşam yemeğe gelmeyecek... Fevzi Paşa Hazretlerinin karargâhında kalacaklar ve sadece yatmak için köşke gelecekler... Geç kalmazlar sanıyorum... Yarın sabah yolculuk olduğuna göre.

Latife, ağır ağır odadan çıktı....

Ertesi sabah Beyazköşk, çok erken saatte uyanmıştı. Paşalar, milletvekilleri, bakanlar, velhasıl İzmir'de nice Devlet adamı varsa, alt salonda toplanmaya başladılar... Burlardan bazıları Mustafa Kemal Paşa ile Bursa'ya gidecek, bazıları, gidenleri geçirecekti...

Latife, hemen hemen, bütün gece uyumamıştı. Geç vakitlere kadar Mustafa Kemal Paşanın köşke gelmesini beklemiş ve geldiği zaman, konuşmasından sinirli olduğunu fark edince, yapmayı düşündüğü konuşmayı sabaha bırakmayı doğru bulmuştu.

Bir iki saat ya uyumuş, ya uyumamış, sabah yıldızları parlarken, gözlerini açmıştı. Hemen eldeki gazeteleri gözden geçirmeye, notlar almaya başlamış ve Paşa, uyanır uyanmaz odasına girmişti. Hiç bir şey olmamış gibi davranıyordu; Paşanın tutumu da buydu... Gazeteleri özetledi; önemli yorumları, haberleri anlattı ve sonra,

havadan beklenmedik bir şey düşüyormuş gibi apansız:

-Gidiyormuşsunuz!..

dedi. Mustafa Kemal Paşa, sevimli bir yüzle Latife'ye gülüyordu:

-Evet -dedi- dün akşam sana söylemeyi unuttum. Bursa'ya gidiyorum.. Oradan da Ankara'ya geçeceğim...

Bir sessizlik oldu... Latife, kırık, yaralı bir sesle konuştu:

-Yolboyu sizi öyle merak edeceğim ki... Ankara'ya varışınızda da bu merakım tükenecek değil.. Alıştım size Paşam.. Ankara'ya gelmemi izin verseniz...

-Hayır, burada kalın, bekleyin!

-Öyleyse size mektup yazarım... Cevap verirsiniz, Latifenizi ihya edersiniz, değil mi?..

-Mektup istemez, telgraf yeterlidir...

Ayağa kalkmış, inmek için odadan çıkıyordu; durdu. Gözgoze geldiler. Latife'nin gergin yüzünden iki damla yaş, çenesine doğru yuvarlandı.. Mustafa Kemal Paşa, fark etmemiş gibi görünerek konuştu:

-Bana, evinizinde huzur verdiniz... Teşekkür ederim.. Latife, son gücünü toplayarak konuştu:

-İzmir, bu ev ve ben, sizsiz kalamayız Paşam... Haksızlık olur bu... Hiç değilse bu evde, sizden bir nişan; bu evle, İzmir'le ilginizin kesilmediğini belirten bir işaret bırakamaz mısınız?... Bu değersiz karargâhınıza bir iki er bıraksanız, ihya edersiniz beni...

Paşa, merdivene doğru yürümüşken döndü:

-Eğer bir iki erin köşkte kalması sizi hoşnut edecekse, hayhay, bunu yaparım. Artık size tekrar teşekkür

edip ayrılmalıyım... Döndü ve üzerinde Mareşal üniforması, mavi pelerinini savurarak merdivenlere yönelince, Başyaverle karşılaştı: Salih'e:

-Buraya bir kaç muhafız er bırakın! Hanımefendiye güvenlik sağlasınlar!..

-Başüstüne komutanım...

Merdiven başında Latife, gözlerinden ip gibi yaşlar boşanıyor, avucunda sıkığı buruşmuş mendili didikleyerek, yalnız kendi içinde yankılanan bir sesle: "Şimdi ben ne yapacağım, Tanrım, şimdi ben ne yapacağım?..." deyip duruyordu. Mustafa Kemal Paşayı taşıyan emektar otobomil, İzmir sokaklarını yırtarak geçerken, Göztepe'nin Beyaz Köşk'üne, çaresizliğin, huzursuzluğun, kahredici sisi, ağır ağır çöküyordu..

* *

Beyaz Köşk'ten sanki Mustafa Kemal Paşa gitmemiş, bütün bir hayat gitmiş!.. Salonlar, odalar, merdivenler, körfezin mavi sularına açılan pencereler, Latife'ye, hep birlikte ölmüş gibi geliyor... Sanki Beyaz Köşk, bir hortlaklar gemisi... Ortalıkta dolaşan uşaklar bile, eski yıllarda yaşamış insanların hayaletleri... Kendisi-de bir hayalet artık!..

Buna karşılık Beyaz Köşk, İzmir'in gündeminde tek konu... Mustafa Kemal Paşayı yirmi gün ağırlayan Köşk ile ilişki kurmak, isteyen isteyene... Bir yakınlık yaratmak, bir ahablık köprüsü kurmak için insanlar, akla gelmez yollar buluyorlar!.. Latife'nin ayakkabılarını boyayan boyacıdan, üç arşın bez aldığı bezzazdan tutunda, babası Muammer Uşakızadeye kadar herkes, yeni bir davranışın içindeydi. Babası bile Latife'ye yazdığı son

mektupta: "Gazi Mustafa Kemal Paşayı köşkümüzde ağırlamak suretiyle gösterdiğin yetenekten, seni kutlarım, kızım!. Gözlerini öpmek için, Annen, ben ve kardeşlerin, en yakın bir zamanda yanında olacağız" diyor...

Önce komşu köşklere başlayan ziyaretler, İzmir'in Kadifekalesine gide gide Ege hinterlandı ölçüsüne kadar genişledi. Arabasına bindiği faytoncu, tramvayda karşısına oturan yaşlı hanım, adlarını bile hatırlamadığı ilkokul arkadaşları -nerdense nerden ve hep birden- ortalığa dökülmüşler, kendisini arıyorlar, yakınlık gösteriyorlar, hediyeler getiriyorlar, ille de bir ilişki kurmayı amaçlıyorlardı.

Latife, yaralı yüreği ile bu patırtı içinde yaşayamazdı.. Uşağını çağırdı ve "Hasta olduğunu, kimseyi görmek istemediğini" söylemesini istedi. Böylelikle, biraz rahatlayacağını, kendi başına kalıp dinleneceğini düşünürken, daha da beklemediği bir şey oldu; bu sefer insanlar, "geçmiş olsun"a geliyorlar, ilaçlar, reçeteler taşıyorlardı.

Latife, bu "iyi gün dostları"nın kaçılmaz, dayanılmaz baskısı altına düşmüştü. Hediyeler, çiçekler, yağmur gibi yağıyordu. Düşmanla işbirliği yaptığı için karalisteye alınanlar, yağmada mal-mülk edinenler, savaş boyu İstanbul Hükümetine sadık kalmış Devlet memurları, hatta, kaçan Rum ve Ermenilerin terk ettikleri toprak ve evlerin tapularını kendi üzerlerine geçirmek isteyen açığözler, akla gelmez yakınlıklar kurarak Beyaz Köşk'ün kapısına çiçekler, paketler bırakıyordu.

Latife, yalnız geceleri bu cehennem azabından kurtulabiliyordu. Karanlıklar kendisininindi. Fazla rüzgarlı olmayan akşamlar, sırtına kalın bir şey alarak Balkona çı

kıyor, İzmir'in tek tek yanan sarı ışıklarını seyrederek, yaşadığı olayları kafasında değerlendirmeye çalışıyordu.

Nasıl bir insandı bu Mustafa Kemal Paşa?.. Yirmi gün içinde, çalışırken, konuşurken, düşünürken, içerken o kadar başka başka insan portreleri çizmişti ki, Latife bunları bir araya getirdiği zaman, kesinlikle işin içinden çıkamıyordu. Dünyanın ve memleketin en karmaşık döneminde politika yapan bir insanı anlamaya çalışmak, Latife için zaten gereksizdi. O, kendisine değen ucundan onu anlamak hevesindeydi.. En iyisi, başbaşa geçirdikleri geceyi ve yapılan konuşmaları hatırlayıp, burdan bir gerçeğe ulaşmaktı:

"Samimi idi o gece Mustafa Kemal Paşa... Kendi rengile, olduğu gibi konuşuyordu. Hemen sorduğum bütün soruları, içtenlikle karşılamıştı. İlk aşkını anlatırken sesi o kadar ezikti ki, anlattıklarının gerçeğinden kuşkuya düşmek için hiç bir sebep yoktu. Neydi, o Merkez Komutanı Rüştü Paşa'nın kızının adı?.. Neydi, neydi?.. Hayır!. Söylemedi adını... Evet, dikkatle adını söylemekten kaçındı... Neden acaba?... Sakın adı Latif olmuş olmasın?... Bana da latif demesinin sebebi bu mu acaba?.. Kıskanıyor muyum bu kızı ben?.. Yok canım!. Yıllar önce ölmüş bir zavallı kızı nasıl kıskanabilirim?.. Ama ona evlenme teklif etti. Hem de çirkin, hem de hasta olduğu bir sırada... Kız, ölmeseydi, onunla evlenmiş olacaktı... Oysa ben kendisine evlenme teklif ettim; bana kesinlikle "hayır" diye direndi. Onunla neden evlenmek istemişti de, benimle istemiyor, acaba?.."

"Dur bakalım: Rüştü Paşanın kızı değil miydi bu kız?.. Peki, kendisi o zaman neydi? Askeri Rüştüyede öğrenci... Yani kız, hem güzeldi, hem de Mustafa Kemal'in o zamanki sosyal seviyesinin üstündeydi... Hiç bir şey deme-

mişti o yıllarda kıza... Sevgisini yüreğine gömmüştü.. Unutmaya çalışıyordu da az biraz... Peki, niçin?.. Belki kıızı istese, kendisine vermeyebilirlerdi... Öyle olunca, yürek ağrısının üstüne bir taş gibi kapanmak, daha doğrudur diye düşünmüş olmalı... Yoksa, Manastır İdadisinde okurken, hiç mi sılaya gelmemişti?.. İstese, ilişki mi kuramazdı?.. Belli ki bunu istememişti... Neden bakalım?.. Sevmediğinden mi?.. Öyle olsa, Kurmay çıktığı günlerde kaza geçirdiğini öğrenir öğrenmez soluğu hastahanede alır mıydı?.. Hem de, yüzü tanınmaz hale gelmiş bir kıza "evlenelim" der miydi hiç?.."

"Öyleyse, neden istedi bu evlenmeyi genç Mustafa Kemal?.. Kendisi bir Kurmay Yüzbaşı olup güçlendi, kız da güzelliğini kaybederek güçten düştüğü için!.. Aman Latife, aklını başına topla.. Çok ince bir yere geldin... demek, güçlü kadın sevmiyor, Mustafa Kemal Paşa... Ya da kendisine güç gösterecek kadını sevmiyor.. İstanbul gazetecilerinin de bulunduğu ilk gece sofrada "Aşk mı, merhamet mi?" sorusunu ortaya atan kendisi değil mi?.. Ah, ben ne aptal kıyım! Nasıl da düşünemedim bunları o günlerde..."

"Peki, sen yaptın bakalım Latife hanım hazretleri?.. Kasım kasım kasıldın, gerim gerim gerildin... Bir kuş kadar gücün yokken, kartalmışsın gibi böbürlendin... Ya o son gece çektiğin fazilet nutukları neydi?.. Sofrada şımarık kızlar gibi: "Paşam, bu size dokunur", "Paşam, bu sizi uyutmaz!" diye yiyip içmelerini engellemelerin neydi?.. Ahhh... Ne yaptım ben ulu Tanrım, ne yaptım?..."

Latife, bu düşüncelerin sıcaklığı içinde, doğru düşüdüğüne o kadar içtenlikle inanmıştı ki, yerinden fırladı ve kâğıt kalem aramaya başladı. Mustafa Kemal Paşaya mektup yazacaktı!...

Anlatacağı yaptığı bu çocuklukları... Kendisini ne kadar sevdiğini yazacaktı. Fakat, yine de birden durdu:

"Ne dedi sana paşa giderken?.. Mektup istemem, telgraf elverir" dememiş miydi?.. Çektiğin telgrafa karşılık mı aldın ki, mektup yazmaya davranıyorsun?"

Koltuğa yığılı kaldı...

Mustafa Kemal Paşa, Bursa yolu ile Ankara'ya geldiği gün, Mudanya'da İtilâf devletleriyle mütareke görüşmeleri başlamıştı. Batı cephesi komutanı İsmet Paşa (İnönü) bu görüşmeleri yürütüyordu. Gazi Paşa, mütareke görüşmelerini saat saat bütün ayrıntılarıyla izliyor, telefonla direktifler veriyordu. Ayrıca Ankara karıştı. Birinci grubun milletvekilleri, özellikle İsmet Paşa hakkında ağır konuşmalar hatta tertipler yapıyorlardı.

Günün yorucu çalışmaları sona erip, akşam sofrası da dağıldıktan sonra, Gazi Paşa, Başyaveri Salih ile bir kaç cümle konuşuyor. İzmir günlerinin asudeliğini hatırlıyordu. Başyavere, Latife'den gelen telgrafa kısa bir cevap yazılmasını, ilerde konunun bütünü ile ele alınması gerekeceğini söylemişti.

Gazi, aile hayatına bir düzen verme sırasının geldiğinin farkındaydı. Çok sevgili annesi Zübeyde de oğlunun bir an önce "mürüvvetini" görmek için acele etmekteydi. İşte bu günlerin birinde Gazi, Dr. Tefvik Rüştü'yü (Aras) çağırdı. Kendisine, annesinin hastalığını bildiğini, doktorların Ankara havasının yaramadığında ittifak ettiklerini, deniz kıyısında sağlığının daha çabuk toparlanması ihtimali olduğunu sayıp döktükten sonra:

-İzmir'e göndersek, sen ne dersin?..

"İzmir'e göndersek" demişti ama, nereye göndermeyi düşündüğünü söylememişti. Tefvik Rüştü, İzmir'de, Uşa-

kizadelerin köşkünde olup bitenleri duymuştu. Kulağı dolu olduğu için, duraksamadan:

-Latife'nin misafiri olsun. -ædi- Eminim kendisine çok iyi bakacaktır!..

Mustafa Kemal Paşa bu cevabı bekliyormuş gibi hemen konuştu:

-Bugün için acelesi yok... Fakat Latife'nin yanında kalmasını ben de düşünmüştüm. Hem tanışır, görüşürler, hem de bu arada dinlenir... Ben Salih'le (Başyaver) görüşeyim, birlikte gidersiniz... Böylesi daha iyi olur.

Bu görüşme, Mustafa Kemal Paşanın Latife konusunda kesine yakın bir karara vardığını gösteriyordu. Annesi de gördükten, belki de fikrini aldıktan sonra, hemen teşebbüse geçecekti...

Ayrıca Mustafa Kemal Paşanın gecikmeden evlenmesi için başka sebepleri vardı. Oluşmakta olan yeni bir devletin başındaydı... Yapılması gerekli pek çok işleri vardı. Kadını toplum hayatına, iş hayatına sokmanın sosyal ve ekonomik yararlarını, daha Sofya'da Ateşemiliterken görmüş, savunmuştu. Kadının peçesini kaldıracaksa, önce kendi karısının peçesini kaldırmalıydı. Kadını, erkeğin yardımcısı yapacaksa, önce kendi karısını buna alıştırmalıydı. Ayrıca, 42 yaşından sonra, vücudunun da düzenli bir hayata ihtiyacı olacağını düşünüyordu.

Bir de "Fikriye" problemi vardı. Bu kara üzüm gözlü, ince kadın, kendisini sevmiş, savaşın o çetin günlerinde, yoklukların ortasında, yanıbaşında olmasını bilmişti. Doktorlar, Fikriye'nin vereme tutulduğunu, İsviçre'de bir sanatoryumda bakılması gerektiğini söylüyorlardı. Önce-leri hasta olduğu, kendisinden saklanmıştı. Fakat gittikçe ilerlediği ve mutlaka bir sanatoryum tedavisine muhtaç

olduğu anlaşıncı, doktoru bunu kendisine çitlatmış, İsviçre'de bir kaç ay kalmasının, hayatı için vazgeçilmez şart haline geldiğini söylemişti.

Aslında Fikriye de hasta olduğunu biliyordu. Hastalığın alametlerinden, ne çeşit bir hastalığa tutulduğunun bilincine de varmıştı. Bulaşıcıydı da... Ama Mustafa Kemal Paşanın İzmir'de Beyaz Köşkte misafir kaldığını, bu Beyaz Köşkün genç ve güzel bir kızı olduğunu öğrenmiş, hatta bir resmini de ele geçirmişti.

Genç ve güzel bir kızdı bu.. Bir kaç Avrupa dili biliyordu!. Zengindi, soyluydu, kendisinden yaşça da küçüktü.. Besbelli ezilmemiş, büyük acılar çekmemiş, büyük kahırlara katlanmamıştı. Mustafa Kemal Paşanın yüreğine girebilir, aklını çelebilirdi. Napardı Fikriyecik o zaman?..

Nitekim, Mustafa Kemal Paşasında, İzmir'den döneli beri, bir değişiklik vardı. Eskisi kadar sıcak bakmıyordu kendisine... İçten konuşmuyordu... Sabahları kahvesini getirdiği zaman, başbaşa kaldıkları sıralar, bazen söylediği tek bir söz, koca bir kalıp buzmuş gibi adeta gürültü ile masanın ortasına düşüyor, ikisini de iliklerine kadar üşütüyordu... Acaba o kızı mı seviyordu?. Yoksa, kendisinin hasta olduğunu biliyor da, sözünü dinleyip İsviçre'ye gitmek istemediği için kendisine karşı kırgın mıydı?.. Yoksa... Yoksa hasta olduğu için mi yakınlık kurmak istemiyordu!..

Yok, yok... Paşası, hasta olduğu için yakınlık kurmaktan çekinecek soydan bir adam değildi. Onun için ne bir engel, ne bir sakınca düşünebilirdi... İsteddiği şeye doğru dümdüz yürür, istediğini cehennemin göbeğinde olsa, çekip alırdı! Öyleyse, ya o kızı seviyordu; ya da sö-

zünü dinlemediği için kendisine kırgındı. Ama sebep, ister o olsun, ister bu olsun, Fikriye'nin önce sağlığını kazanması gerekirdi. Sağlığını kazanmadan direnmeye, nazlanmaya, kıskanmaya hakkı yoktu. Biliyordu bunu iyice.. Anlıyordu bu gerçeği.. Ama bunu anlamanın ne korkunç bir iş olduğunu, Fikriye'den başkası bilemezdi...

Öyle nankör bir zamana rastlamıştı kil.. Bu kız, bütün taşlarını kaybettiği öyle bir zamanda karşısına çıkmıştı kil..

Savaşı durduracak olan "Mudanya Mütarekesi" konuşmaları, 5. gününü yaşıyordu. Konuşmaları sürdüren İsmet Paşa ile, Hükümet başkanı Rauf (Orbay) arasında çatlaklar belirmişti. Başbakan, Batı Trakya üzerinde titizleniyor, ayrıca Yunanlıların mutlaka savaş tazminatı vermesi konusunda direniyordu...

İsmet Paşa da Rauf (Orbay) da, Mustafa Kemal Paşa'nın savaş arkadaşlarıydılar. Biri sivil cephede, öteki asker cephede, işleri yürütmüşlerdi. Fakat Rauf Bey, savaşın ne çeşit güçlüklerle kazanıldığını; hele yeni bir maceranın memleketi ne çeşit tehlikelere atacağını İsmet Paşa kadar, Mustafa Kemal Paşa kadar- ya bilmiyor, ya da bilmezden geliyordu... "Bekâra karı boşamak" gibisinden bazılarının ulu orta söyledikleri gibi: "Yürür, Atina'yı ellerinden alıveririz" demek kolaydı!

İtilâf devletlerinden ikisi, Fransızlar ve İtalyanlar, Akdeniz memleketiydiler... Bir de İngiltere'nin "Dünya Devleti" olarak Akdeniz ve Ortadoğu'da güttüğü bir politika vardı. Savaş sonu kırgınlıklarından yararlanılarak,

Kurtuluş Savaşı yürütülmüş ve başarıya ulaşması için de, daha yıllar önce, bir "Milli Misak" ilân edilmişti.. Böylece dünyaya, Sovyet Rusya ile Akdeniz milletleri arasında - Yunanlıların değil- Türklerin bir tampon devlet olmaya elverişli olduğunu duyurmuştu. Bütün bunlardan habersiz bazı kimseler, Başkumandanlık Meydanı Savaşının başarıya ulaşmasına bakarak -mevye devşirir gibi ülke devşirilebilir bir çağda yaşandığını sanıyorlar- "Atina'yı alıveririz, olur biter" diye konuşuyorlardı...

Mütareke müzakerelerini yürüten, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile sıkıntısı olan, yalnız Başvekil Rauf Bey, değildi; Sakallı Nurettin Paşa ile Rafet Paşa da İsmet Paşayı hedef almışlar, çekiştirip duruyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, eğer İsmet Paşadan yararlanmak, onu önemli işlerde kullanmak istiyorsa, her halde bu anlaşmazlıkları çözmek zorundaydı.

Gazi Paşa, gecenin sabaha yaklaştığı saatlerine kadar Mudanya'daki İsmet Paşaya notlar göndermiş, direktifler vermişti; konuşmaların hızla sonuçlanmasında titizleniyordu. İşte böyle yorgun bir gecenin sabahında, bir kaç saatlik uykudan sonra, bir taraftan Fikriye'nin getirdiği kahveyi içiyor, bir taraftan, konuyu en uygun biçimde nasıl açması gerektiğini tasarlıyordu.

Sonunda konuya dosdoğru girdi:

-Karar verdin mi Fikriye?..

-Evet, Paşam!

-Demek İsviçre'ye gidiyorsun?..

-Evet gidiyorum... Fakat bir sanatoryuma değil, bir kliniğe yatmak için gitmek isterim. Buradaki doktorlar, beni verem sanıyorlar, ille de sanatoryum diye tutturmuşlar...

Mustafa Kemal Paşa, yüzündeki gülümsemeyi Fikriye görmesin diye, başını önüne eğdi. Hastalığını niçin benimsemek istemediğini biliyordu. Bir süre, kahvesiyle oyalandıktan sonra, cesaret verici bir bakışla gözlerini Fikriye'ye dikti:

-Doğru söylüyorsun, Fikriye; ben de senin gibi düşünüyorum.. -dedi- Sanatoryum, senin için sıkıntılı da olabilir.. Doktorlar bunu, sinirlerine iyi gelir düşüncesiyle söylemişlerdir. Güzel manzaralı, havası temiz bir klinikte de dinlenebilirsin.. Yusuf Kemal Beye söyleyeyim; hemen istediğin gibi bir klinikle temasa geçsin; seni dönüştürsün, pembe yanaklı bir kız çocuğu gibi karşılamak için, İsviçre'ye uğurlayalım..

Fikriye, araştıran bakışlarla Paşası'na bakıyordu. Hastalığını, kendisi gibi, elbet O da bilmekteydi.. Fakat şu anda doktorların yaptığı gibi, sadece sinirleri bozukmuş gibi konuşuyor. Sanatoryum yerine, rastgele bir klinikte yatmasına razı oluyordu.. Acaba bu tutum, kendisini bir an önce başından savması için miydi?.. Neden sanatoryum fikrinde direnmemiştii?..

Fikriye, bu hastalığa yakalananlara has şüphe ile, zehirlenmek üzereydi ki, Mustafa Kemal Paşanın gözleriyle karşılaştı... Paşanın başına düşen sabah güneşinin, öyle bir sarışın aydınlığı vardı, yüzü öylesine tertemiz kendisine çevrilmişti, sevecenlikle bakıyordu ki, düşüncesinden utandı:

-Teşekkür ederim. -dedi, sonra ekledi- Üstüm başım bitmiş... Önce Paris'e gidip orda bir kaç gün kalırım... Bir şeyler bakarım kendime... Oradan İsviçre'ye geçirim, diye düşünüyorum...

Paşa, bu kadınsı düşünceyi hemen kavradı ve hafifçe gülümseyerek yerinden kalkarken konuştu:

-Tabii... Bir kaç gün!.. Diyelim, 3-4 gün... Paris'te kal, biraz giyin kuşan ve sonra hemen İsviçre'ye... Biliyorsun, oyalanmamak, senin sağlığa kavuşman için gerekli... Sonra da ben kadınların, öyle bir başlarına dolaşmalarından hoşlanmam!..

Fikriye'nin gözlerine tatlı bir aydınlık doldu. Gülümsemi. Demek Paşası, onu seviyor, kıskanıyordu!.. Kıskanmasa, Paris'te az kalmasını ister, sevmese, sağlığına hızla kavuşması için titizlenir miydi?.. Bir de, kadınsı bir telaşa tutuldu:

-Peki Paşam, ben gidince sana kim bakacak?.. Sabah kahvelerini kim getirecek?.. Esvaplarını kim ütöleyecek?.. Senin hangi elbise ile, hangi mendili kullanacağını bilmezler, sinirlendirirler senil.. Fatma Hanım, iyi kadın ama, senin hizmetini görecek kadar görgülü değil... Bak şimdi aklıma geldi; iyisi mi, sana Paris'ten bir Famdöşambr göndereyim.. En iyisi bu!.. Nasıl da bunu daha önce düşünmemiştim!..

Mustafa Kemal Paşa kendisini koyuvermiş, tatlı tatlı gülüyordu...

-Üzülme sen; onların hepsi olur.. Benim sofraya çavuşum, bu işleri görür şimdilik.. Sen de İsviçre'ye yıllıkına gitmiyorsun ya!...

Fikriye sevgi ile paşasının boynuna sarıldı; gözlerinde yaş vardı:

-Ah benim sevgili Paşam!.. Ah, benim canım Paşam!.. Nasıl da Fikriyeciyi sever düşündürsün?.. Elbette... Yıllarca kalacak değilim ya İsviçre'de.. Ben ne aptalım... 15-20 gün içinde turp gibi olurum inşaallah... Size de elma yanaklı bir kız gibi koşar gelirim, Paşam...

Mustafa Kemal Paşa, çalışma odasına geçerken, Fikriye'yi sadece bir "mucize"nin kurtarabileceğini düşünerek, içi sızladı. Ama hemen duygulardan sıyrılıp Başyaver Salih'i çağırdı:

-Fikriye, İsviçre'ye gitmeye karar verdi... Sen hemen Dışişleri ile görüş.. Kalacağı yeri hazırlasınlar... "Sanatoryum istemem, bir özel klinikte yatayım" diyor; doktorlarla görüş, uygunu neyse yapsınlar... Bu akşam İsmet Paşa'dan iyi haberler alırsak, Bursa'ya gideceğiz... Hazırlıklarını buna göre tut... Bir de Latife'ye telgraf çekersin: 12 Ekim'de Bursa'da olsun!..

Mudanya Mütarekesi konuşmalarından iyi haberler geliyordu. Pürüzler azalmıştı. Mütareke, imza edilmek üzereydi. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa, Milli Savunma Vekili Kazım Paşa (Özalp), Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa ve Rafet Paşa (Bele)ları da yanına alarak Bursa'ya gitmeye hazırlanmaktaydı.

Sabahtı.. Mustafa Kemal Paşa, yine yorgun bir günü, bir kaç saatlik uyku ile kapatıyordu. Fikriye, sabah kahvesini getirmiş, karşısındaki koltuğa oturmuştu. Her zaman olduğu gibi, Paşanın üstünde kısa, ince bir gecelik, Fikriye karşısındaki kanapeye bağdaş kurmuş, kahvesini yudumluyordu:

-Paşam, yarın Bursa'ya mı gidiyorsunuz?..

Başını kaldırıp araştıran gözlerle baktı; Fikriye sakın görünüyordu ama, sesinde, bir şey istemeye hazırlanmış insanların kuşkulu tedirginliği vardı:

-Evet, -dedi- Senin de hazırlanmış olduğunu sanıyorum. Çünkü biliyorsun, sen de bir kaç gün içinde hareket etmelisin...

-Ben, gidişimi biraz geciktirmek istiyorum, Paşam...

Paşa,yüzüne "neden?" der gibi baktı. Fikriye gözlerini kaçırarak:

-Bütün dünya sizi konuşuyor... Bir yerden bir yere giderken insanlar sizi görmek için yollara dökülüyorlar.. Kazandığınız zafere başımı koydum desem yeri... Görmek istiyorum; sizi görmeye koşan insanları, size dokunmak için can atan insanları görmek istiyorum.. Hiç bir gezinize katılmadım bugüne kadar. İstiyorum ki Bursa gezinize ben de geleyim... Oradan İstanbul'a geçip bazı dostlarıma allahısmarladık dedikten sonra, Paris'e giderim..

Mustafa Kemal Paşa, Latife'ye geçtiği telgrafı hatırladı. Fakat Fikriye'nin bu sade isteğini red etmek olmazdı. Duraksamadan cevap verdi:

-Elbette... Madem istiyorsun!..

-Ohh... Çok teşekkür ederim... Hemen gidip hazırlıklarımı tamamlayayım...

Gazinin biten kahve fincanını almasıyla, odadan çıkması bir oldu... Paşa, traş olmak için ayağa kalkmak üzereyken nefes nefese döndü:

-Paşam, aynı araba ile mi gideceğiz?..

Mustafa Kemal Paşa, önce hafifçe güldü. Bu soruyu ne heveslerle sorduğunu biliyordu. Ama kesin bir sesle konuştu:

-Hayır, ayrı bir araba ile takip edeceksin!..

Fikriye, elinden oyuncağı alınmış bir çocuk gibi, sö-nüverdi:

-Af edersin Paşam... Tabii... Öyle ya... Düşüncesizliği-mi bağışlayın!..

Ağır adımlarla uzaklaştı.

Mustafa Kemal Paşa, başını iki yana sallayarak çalışma odasına indiği zaman, Başyaver Salih, kendisine kapıyı açıyordu; Paşa, Salih'in yüzüne gülerek:

-Bizim düzen bozuldu, Salih -dedi- Fikriye, Bursa'ya birlikte geliyor...

Başyaver Salih, yıllarca Mustafa Kemal Paşa ile birlikte yaşamının, taa çocukluk günlerinden arkadaş olmanın verdiği rahatlık içinde Rumeli şivesiyle konuştu:

-A be Paşam, canın sağ olsun... Kurarız bir düzencik daha!.. İkiisi de gülüyorlardı. Paşa da Salih'in başladığı oyuna girdi:

-Hadi bakalım öyleyse, kur bir "düzencik" daha da ne şiş yansın ne kebab!...

-Hemen bir telgraf çekerim Latife Hanıma: "Kaldı gezi -arama bizi- latife yapmış idik..."

Bastılar kahkahayı Mustafa Kemal Paşa, hem gülüyor, hem Salih binbaşığı uyarıyordu:

-Bir akıllı sebep de uydur da, İzmir'den hareket etmesin!..

Biraz durdu ve konuşmasını başka bir sesle sürdürdü:

-Dün, geziye kimlerin katılacağını söylemiştim. Kendileriyle gerekli bağlantıyı kur; akşama olmasın.. Sonra, hemen Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) beyi bul; kendisiyle görüşeceğim...

Yusuf Kemal (Tengirşek)in çalıştığı Dışişleri Bakanlığı binası Ulus'taydı... Oradan faytonla Çankaya'ya gelene kadar bir saatten fazla bir zamanın geçmesi gerekti. O zamanki Ankara'da şehir, şimdiki Osmanlı Bankasının bulunduğu köşede bitiyor, sonra bağlar bahçeler başlı-

yordu... Yer yer iğde ve armut ağaçlarının cılız gövdeleri görünür, gözleri, alabildiğine bir bozkır boşluğu doldururdu.. Kavaklıdere'ye kadar, oldukça düzgün toprak bir yol vardı; ondan sonra Çankaya'ya kadar o kadar bozuktu ki, faytonların parçalanmadan tepeye çıkmaları, mucize sayılmalıydı...

Mustafa Kemal Paşa, Yusuf Kemal'i, ayakta karşıladı ve yanındaki koltuğa oturttu... Sigara uzattı, kahve söyledi. Yusuf Kemal, bu küçük ayrıntılardan, konuşmanın önemli olacağını hemen fark etti; tetikteydi.

-İsmet Paşa, Mudanya Mütarekesini iyi yürüttü.. Böyle, cevherli bir yanını daha gördüğümüz komutandan, sivil işlerde de yararlanmalıyız, diye düşünüyorum.. Acaba siz nasıl düşünüyorsunuz?...

-Tıpkı sizin gibi Paşam!.

-Güzel... Öyleyse, "antreneur" (1) konuşuyorum, ben başş anlaşmalarının da İsmet Paşa tarafından yürütülmesinden yanayım... Eğer böyle bir şeye karar verirsem, bana yardım eder misiniz?..

-Emrinizdeyim Paşam!. Ne surette size hizmette bulunabileceğimi emrediniz!..

-Bursa'dan, imzam ile bir şifre alırsanız, Bakanlıktan istifa edeceksiniz... İsmet Paşayı, barış görüşmelerine göndermek için, önce Dışişleri Bakanı yapmak istiyorum..

-Bütün gizliliği ile, başüstüne efendim...

Yusuf kemal köşkten çıktığı zaman, bir kaç günden

(1) "antreneur", "aramızda kalacak" anlamına gelir; Gazi Paşa bu Fransızca kelimeyi sık sık kullanırdı. Biz de bu nedenle kullandık.

beri Mecliste barış görüşmeleri için kulis yapıldığını ve bu görüşmelere, pek farklı isimler düşünüldüğünü, gülümseyerek hatırladı... Ankara'da politika, arkasından yetiştirilemeyecek kadar hızlı koşuyordu...

İzmir'in bereketli topraklarından fıskıran ulu ağaçlar, Göztepe'deki Beyaz Köşk gözlerden -biraz olsun- saklayabiliyorlardı ama, köşkün genç kızı Latife'nin büyük kederini örtmeyi başaramıyorlardı.. Latife, kahve üstüne kahve içiyor, odasında bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu... On gündenberi Ankara'dan, hiç bir haber alamamıştı. Çektiği son telgrafa da karşılık yoktu... Ne yapması gerektiğini bir türlü kestiremiyordu. Sonunda Başyaver Salih Binbaşıya bir mektup yazmayı aklına koydu.

Mektup masasına oturdu. Kağıdı önüne çekti, kalemi eline aldı. Nasıl başlamalıydı?.. Başyaverle -köşkte kaldıkları süre içinde- iki dost gibiydiler. Güven verici bir adamdı. Ondan rica edeceği şey, Mustafa Kemal Paşanın kendisine kızgın olup olmadığıydı... İnsanlığına seslenmek, insanlığından ses almak istiyordu... Öyleyse "Muhterem Salih Beyefendi" diye başlamalıydı..

Yazdı. Sonra yazısına, "heyecanı belli oluyor mu?" diye dikkatle baktı... Şimdi ne demeliydi?.. Birden aklına, bu yazdığı mektubu Salih Binbaşı, Paşa'sına gösterip göstermeyeceği geldi... "Bir kadının kendisine yazdığı mektubu, bir centilmen, başkasına gösterir mi?"... diye düşündü. Peki ama, kendisi bu mektubu Salih Bey'e yazıyordu, yoksa Mustafa Kemal Paşaya mı?... Salih Bey'e yazıyordu ama, bu mektuplarla gerçekten ilgili olan Mustafa Kemal Paşa değildi miydi?.. Salih Bey, Mustafa Kemal Paşanın Başyaveri olduğuna, üstüne üstlük arkadaş da bulunduğa göre, elbette böyle bir mektup aldığını Paşa'sına söyleyecek, O da eğer görmek isterse, gösterecekti!...

Elinde ateş tutuyormuş gibi kalemi bıraktı... Masadan kalktı, yine gezinmeye başladı... Ne zor şeymiş mektup yazmak! Oysa, bir sürü arkadaşına, Fransızca, İngilizce, Türkçe sürüyle mektup yazmıştı... Üstelik, bayılırdı mektup yazmaya... Peki, şimdi ne olmuştu da parmakları taş kesilmiş, düşüncesi buz tutmuştu!.. Mustafa Kemal Paşanın, sohbetlerini dinlemişti; nutuklarını duymuş, okumuştur. Yahya Kemal gibi sıcak konuşuyor, Namık Kemal gibi ateş parçalarıyla yazıyordu. Elbette böyle bir insanın okuyacağı, ya da göreceği bir mektubu yazmak güçtü... Ama gelgelelim, başka çaresi de yoktu ki.. Bütün hayatı, bu suskunluğun içinde kilitli kalmıştı.

Yine, masanın başına geçti, oturdu. Ürkek bir hareketle kalemi aldı; başını sola yatırarak yazmaya başladı:

Sayın Salih Beyefendi; (Sadeleştirilmiştir)

İyilik ve bağlılığınızın ezikliği içindeyim. Kazasız belasız Ankara'ya ulaştığınızı bildiren telgrafınızla beni ne ölçüde mutlu ettiğinizi tasarlayabilseydiniz, bir iki kelime daha eklerdiniz her halde... Bugüne kadar, bütün arkadaşların susuşlarını, işlerinin çokluğuna veriyor, böylece avunuyordum. Aslında, ayrılışınızdan bu yana bu talihli evi süslemekle sayın ve kutsal konduğumuzun, güzelliği seven gözlerini okşayacak ufak tefek düzenlemeler, dayayıp döşemelerle uğraşıp durdum. Mütemediyen gözlerim yolda, sizi bekliyordum. Görüyorsunuz ki, manevi dünyamızda ayrılmamıştık..

Yok artık burada o eski ihtişam! Başkumandanlık boş belki ama, şerefi yerli yerinde.. Sadece içinde, karalar giyinmiş üzgün ve kederli bir insan var. Bunca samimiyet ve alışkanlıktan sonra, tek başına yaşamamanın kara

sayfalarını açmaya ve bir çok tatsız şeyler tasarlayarak derin üzüntüyle ezilmeye mahkum bir ben varım...

Paşa hazretlerine bir çok mektup yazdığım halde, göndermeye cesaret edemedim. "Mektup istemem telgraf yeterlidir" buyurmuşlardı. Oysa, son telgrafıma da karşılık alamayınca, bir daha, rahatsız etmekten vazgeçtim.

Büyük yerden gelen suskunluğa saygı gerek!.. Ben de, yalnız size karşılık vermekle yetiniyorum. Sizin burada bıraktığınız hatıralar, pek değerlidir. İnanıyorum ki, Paşa hazretlerine karşı taşıdığım temiz ve sonsuz bağlılığı hiç kimse Başyâver beyefendi kadar doğru değerlendirmemiştir. Siz beni, boynu bükük bırakmayın... Hiç değilse, bir kaç kelimeyle sağlıkları hakkında bilgi verin... Olmaz mı Salih Bey?..

Gazeteleri muntazaman takip ediyorum da aldığım bilgilerle yetinemiyorum! Deli gibiyim!.. İşte bazen (insana) pek mutlu günler yaşatanlar, sonradan, tersini yaşatmaktan hoşlanırlar. Paşa hazretleri de ricalarıma, yalvarmalarıma rağmen Ankara'da küçük bir göreve olsun tayin ederek beni beraberlerinde bulundurmamak istememişlerdi. Yalnız bir gece denizlere benzeyen ezici gözlerini bana dikerek "Bir yere gitmeyin! Beni bekleyin! Bunu emrediyorum!" demişlerdi. Bu cümleyi hatırladıkça: "Belki bir daha kavuşurum" diyor ve içim ışıyarak yeni bir mutluluğu bekliyorum.

Eğer bu satırlara gülüyorsanız, doğru değil!.. Çünkü mütemadiyen güneş altında yaşayanlar, uzun bir karanlığın ne müthiş bir uçurum olduğunu bilmezler..

Bu akşam bizim muhafızları bahçeye çağırdım. Güzel

güzel oyunlar döktürdüler. Ben de kendilerini ağırlamaya çalıştım. Tabii, memnun oldular, hepsi de hatırıma sayıyor. Paşa hazretlerine ne kadar teşekkür etsem azdır.. Buraya: "Başkomutanlık Bürosu"adını vermekle benim keder ve üzüntülerimi -bir ölçüde olsun- hafiflettiklerine inanmalarını isterim.

Zavallı babam son mektubunda:

"Fakirhaneme bir levha asacağım ve bütün müslümanların görmeye can attıkları bir yer olacak!."

diyor. Daha bir çok sözleri var, fakat başınızı fazla ağrıtmak istemiyorum. Paşa hazretlerine en büyük saygı ve samimiyetle iki ellerini öptüğümü ve her zaman emirlerini yapmaya hazır olduğumu söyler misiniz?.. Beni unatamadığınız için, saygılarımı ve şükranımı sunarım, efendim..

19 Ekim 1922

Uşakizade

Latife

Mektubu bir daha, bir daha bir daha okudu. Hayır, istediği gibi olmamıştı ama, 'istediği gibi yazmaya'da gücü yetmediği ortadaydı. Zordu, Mustafa Kemal Paşaya gidecek bir mektubu yazmak!.. İnsan düşünceye dalıyor ve o zaman en güzel sözler, tatlı sesli kuşlar gibi, bir ağacın bütün dallarını dolduruyorlar, fakat gelgelelim kalemi elinize alır almaz, sanki yaramaz bir çocuk ağacı taşlamış gibi, kuşların topu birden uçuşuyorlar, insanı, kuru bir ağacın hüznü veren dallarıyla başbaşa bırakıyorlardı... Bu yüzden Latife, avucuna geçirebildiği kuşlarla yetinmekten öte bir çare düşünemedi... Mektubu zarfladı ve en güvendiği uşağını çağırdı:

-Bunu götürüp kendi elinle postaya vereceksin!.. Pulu falan, kendi elinde yapıştırır. Yanlış yere yapıştırma

sakın, bak, şu köşeye, anladın mı; mektubun sana göre olan sol köşesine... Sonra memura kendi elinde ver. Adını sormayı da unutma... Bunlardan birini eksik yaptın mı benden çekeceğin var!.

Uşak, zarfın üzerine bakar bakmaz, kime gideceğini anlamamıştı. Zarfı, kuş taşır gibi, iki avucu içine aldı, 'yolu tuttu.

Latife hâlâ yazdığı mektubu düşünmekteydi. Elinden geldiğince Mustafa Kemal Paşayı yüceltmiş, kendisini küçük göstermeye çalışmıştı. Fakat mektupta yine de bir "Uşakizadelik", bir çalım, bir böbürlenme vardı. Evi süslediğini ne diye yazmıştı sanki... Yazmasa; patlar mıydı?.. Ya o: "Başkumanlık hoş ama şerefi muhafaza ediliyor" nasıl bir sözdü? Sen olsan Mustafa Kemal Paşa, böyle bir mektup alsan, "kim oluyor o başaksız da benim şerefimi muhafaza ettiğini söyleyebiliyor?" demez misin?... Kendisine karşı duyduğu öfke ile nerdeyse boğuluyordu!.. Sözde bundan böyle, paşasına karşı zayıfmış, çaresizmiş gibi görünecekti... Söz vermişti bu konuda kendisine... Rüştü Paşanın kızından, güya ders almıştı!.. Güya, ukalalığı unutacaktı!.. "Buyur işte!.. Bir mektup ki, son gece döşendiğin konferansın gerisi..." diye söylenip duruyordu...

Şezlonga uzandı, olmadı. Balkona çıktı, olmadı. Divana sırtüstü yattı, yine olmadı. Gramofona bir plak koydu; bir kadeh içki doldurdu kendisine; bir sigara yaktı; şezlonga yeni baştan uzandı. Gramafonun kocaman borusundan çıkan seslerde kemanlar, Viyana Ormanlarını şakıyan kuşlarına varıncaya kadar dile getiriyorlardı. Uzaktan uzağa, kapının çalındığını duydu.

Kim bilir kim gelmişti yine... Kim bilir kendisinden ne olmaz şeyler istemeye kalkacaktı!.. Ayıp da olsa, "ki-

birli"de deseler, bugün konuşmayacaktı, işte... Kendisine bile tahammülü yoktu; nerde kalmış tanımadığı insanlarla...

Gramofonda kemanlar bir yükseliyor, bir alçalıyor, sesler, güneşli sular gibi parlarken, birden dumanlanıveriyordu. Sigarasından bir nefes çekti, bardaktan bir yudum aldı...

Viyana'da kaldıkları bir akşam, bir çalgılı restoranda, sesini dinlediği bir kızı düşünmeye başladı... Kız, ufak tefekti, esmerdi, kocaman gözlüydü. Dumanlı küçük bir sesle söylüyordu. Annesi: "Bak Latife, sana ne kadar benziyor; sesi de seni çaldırmıyor mu?.." demişti.

Bir kaç gün sonra o kızı, sarışın bir adamın kolunda görmüştü. Nişanlısı mı, sevgilisi mi, kocası mı?.. Hayır, kocası değil.. Öyle mutluydu ki... Kollarını adamın koluna esmer bir sarmaşık gibi öylesine dolamıştı ki... Akan sular gibi dalgalanıp dökülerek, öyle öyle bir yürüyordu ki...

Dışardan, kapısına doğru yaklaşan uşağının ayak seslerini duydu. Birinin geldiğini haber verecekti besbelli... Uşak, daha eşikte görünmeden, Latife sesleniyordu:

-Hayır, kim olursa olsun, evde yokum!.. Bahçe kapısından çıkmış, de; yok de, ne dersen de... Görüşmeyeceğim kimseyle bugün...

Fakat uşak, kapıda durmuş gitmiyordu; sinirlenerek doğruldu:

-Dediklerimi duymuyor musun?..

-Fakat hanımefendi, gelen misafir falan değil!..

-Peki ne öyleyse, hangi Allah'ın cezası?..

-Postacı, efendim... Ankara'dan size bir telgraf getirmiş!.

-Ankara'dan mı?.. Telgraf mı?.. Ver çabuk...

Telgrafi almak için kalkarken, elindeki içki kadehini masaya devirmiş, sigarayı kül tablasına bırakacağına, kolalı keten masa örtüsüne bırakmıştı. Titreyen elleriyle telgrafi açtı ve bir solukta okudu:

"Muhterem Latife Hanımefendi;

Gazi hazretleri Bursa'ya teşrif ediyorlar. Ayın 12'sinde mülâki olacağınızı (buluşacağınızı) ümit ediyorum. Saygılarımla arz ederim.

Başyaver Salih

Uşağı seslendi:

-Koş, postacıyı bul, gitmişse çevir!.. Cebinde ne kadar paran varsa ona ver! Bahçeden çiçek topla.. Bir şeyler yap!.. Durma diyorum!...

Plak bitmiş, iğne durmadan aynı izde dönüyor, işlemeli keten örtüsünün üstündeki sigara, bezi delmiş, ateşi genişletiyor, devrilen bardağın içkileri, masaya yayıldıktan başka, altındaki Buhara seccadesinin üstüne damla damla gölleniyor... Latife telgrafi bir daha, bir daha okudukça:

-Allah'ım diyor, Allah'ım... Güzel Allah'ım!...

Aradan çok geçmeden yine ayak sesleri duyuldu, uşak kapının boşluğunda göründü:

-Mektubunuzu kendi elimle postaya attım, hanımefendi. Pulu dediğiniz gibi yapıştırdım. Posta memurunun adı Recep Nezihi imiş...

Latife, kaşlarını çatarak sordu:

-Neymiş dedin, neymiş?..

-Recep Nezihi, efendim...

-Ben böyle bir insan tanımıyorum.. Bana neden bu adamın adını söylüyorsun?..

-Öyle emir buyurmuştunuz hanımefendi... Posta memurunun adını öğrenin demiştiniz...

-Haaa... Mektup meselesi... Bırak şimdi bunları... Sen bana koş, bizim Ömer Efendiyi çağır... Ben yarın Bursa'ya gideceğim!..

Uşak çıktı. Latife, bir anda "Uşakizade Latife" olmuştu. Omuzları dikleşmiş, gözlerine bir parlaklık gelmişti. Kendisini son derece güçlü ve güvenli hissediyordu. "Ne aptallık ettim de o mektubu yazdım!" diye düşünüyordu. Rüştü Paşanın kızı kim, ben kim?... Mustafa Kemal Paşanın ona uzatığı merhamet sadâkasına ben tenezzül eder miyim acaba?... Nasıl aptallık etmişim de kendimi onunla dengeleyip yorumlar yapmışım!.. Bir kere O, sümsük, sünepe bir kız!.. Mustafa Kemal Paşa gibi bir adamı fark etmemiş!.. Fark etse, sevdiğini çıtlalmaz mıydı? Ders verirken, hafifçe elini tutmaz, "Bugün başım ağrıyor, ateşim var acaba" deyip elini yanağına götürmez miydi?.. "Ah sen ne şeker öğretmensin!" deyip yanağından öpmek de mi aklından geçmemişti?.. O kadar güç müydü, bir ortaokul öğrencisini baştan çıkarmak!.. Ama yine aptallığın büyüğü bendel!.. Sen kalk, sana telgraf geleceği gün, yerlerde sürünen bir mektup yaz!.. Mustafa Kemal Paşa gibi bir adamın, zayıf insanlardan hoşlanabileceğini nasıl düşündüm ben!.. Nasıl, bu budalalığı yaptım bakalım!..

İçeriye giren uşağa:

-Ortalığı çabuk temizleyin dönüp çalışacağım... dedi ve çıktı. Doğru, yatak odasına koştu. Gardirobunu açtı ve elbiselerini bir bir gözden geçirmeye başladı. Fransa'da giydiği bir çok esvapları vardı ama, onları Türki-

ye'de giyemezdi. Çevre elverişli değildi. Bir çoğu kolsuz, bir çoğunun yakası açıktı. "Bursa'da belki büyük kurtarıcı Gazi Paşa hazretleri şerefine bir balo verilebilir" diye düşündü; tatalım bu beyaz robu o zaman giyebilirdi. Şu altın işlemeli siyah döpiyes de işine yarardı... Şu yeşil gece elbisesi, şu sarı tayyör... Çantalar, ayakkabılar, eşarplar, mendiller..... bulduklarını yatağın üstüne yığıyor, bu arada Paris'in en lüks mağazalarından alınmış yatak giyeceklerini de ihmal etmiyordu...

Sanki Başyaver Salih'e mektup yazan Latife gitmiş, yerine başka bir Latife gelmişti... Birincisi, ne kadar ürkek, tedirgin, kuşkulu ise; ikincisi, o kadar güvenli, sakin ve cesurdu... Latife, her zaman böyle olurdu... İstedğini elde edemeyince, yumuşar, gevşer, küçülür; ele geçirince de, sertleşir, dikleşir, kararır... Hangi kişiliğinin gerçek olduğunu kendisi de bilmiyordu. Onun, "Uşakizadelik" dediği ikinci tabiatında çok rahat yaşıyor, fakat birinci tabiatında mutlu oluyordu. Ezildiği günlerin acısı büyük de olsa, derinliği ve yaşanmışlığı vardı.

Bavullar dolduruldu, valizleri hazırlandı, Latife'yi Bursa'ya götürecek otomobil belirlendi... Her şey, son noktasına kadar düşünülmüş olarak düzenlendi. Latife'nin titizliği, ev halkına da bulaşmış, kusursuz bir gezi hazırlığı yapmıştı.

İzmir'e, nar gibi bir akşam iniyordu. Hazırlıklar bitmiş, yemek vakti gelmişti. Omuzlarına bir atkı alarak balkona çıktı. Telgrafta belirlendiğine göre, Bursa'da yarin değil, öbürgün bulunması gerekiyordu. Ama O, yarın yola çıkacak, geceyi Balıkesir'de bir akrabalarında geçirdikten sonra, erkenden Bursa'ya yola çıkacaktı. Bursa'ya, uzun ve yorucu bir yorguluğun ardından girmek istemiyordu. Bursa'da nereye ineceği telgrafta yoktu..

Acaba kendisini karşılarlar mıydı?.. Kim karşılayacaktı?.. Karşılayan olmazsa, ne yapmalıydı?.. "En iyisi -diye düşündü- Madam Brot oteline inerim. Sonrası, duruma göre düzenlenir..."

Kalktı, ışıkları yaktı, kristal boy aynasında kendisini seyretmeye başladı... Fransa'dayken, kilo vermeye çalışmıştı. Fakat Türkiye'ye gelince, verdiklerini kısa bir zamanda almıştı. "Bu yüzden, kalçaları azıcık yuvarlanmış, göğsü doluşmuş ama, Türk erkekleri, baliketi kadın sever.." diye aklında geçirdi. Sonra, aldığı bir buçuk kilo, yüzünü de daha canlı gösteriyordu... Gözleri parlak, dudakları kısık ve güvenliydi... Pariste, mankenlik hocasının bir sözünü hatırladı: "Bir kadın, ya "Ben güzelim", demeli; ya da "Siz güzelsiniz" demeli. Bu iki kişiliği ayrı ayrı nerde ve ne zaman kullanması gerekeceğini de doğru kestirmelidir." Aynadaki gölgesine bu gözle baktı; hafifçe gülümsedi: "Şimdi, ben güzelim diyorsun Latife... Sana yakışanı da budur... Erkekler böyle bakıştan hoşlanırlar."

Aynanın karşısından çekildi; indi; sofraya oturdu. Bir çorba, 2 kemik pırzola ve bir yeşil salatadan düzenlenmiş yemeğini yedi; biraz bahçede gezindikten sonra, erkenden kalkabilmek için, erkenden yatmak üzere yatak odasına çekildi.

*
* *

Altın rüyaların doldurduğu bir geceden sonra Göztepe'deki Beyaz Köşk, sabah alacası içinde uyanıyordu... Latife'yi Bursa'ya götürecek otomobil kapıya gelmişti. Bavullar, valizler taşınıyor. Latife, köşkte çalışanlara son emirlerini veriyordu.

Bu sırada vilâyet şifre memuru, telaşsız adımlarla ka-

pıya yaklaştı. Oradaki uşağa: "Latife hanımefendiye bir telgraf" dedi. Uşak kendisine uzatılan "alındı" kağıdını çabucak imzalayıp içeriye koştu. Hanımefendi, merdivenlerden inmekteydi.

-Bir telgraf hanımefendi...

Latife, merdivenlerin ortasında kalakaldı... Cevap vermiyor, uşağa sadece şaşkın gözlerle bakıyordu. Uşak tekrarladı:

-Ankara'dan bir telgraf hanımefendi!..

Ve hemen merdivenlerden koşup Latife'ye uzattı. Latife, yerinden kımıldamadan telgrafı açtı:

"Latife Hanımefendi;

Paşa hazretlerinin rahatsızlığı sebebiyle Bursa seyahati şimdilik iptal edilmiştir. Hareketinizi tehir etmenizi rica eder, arz-ı hürmet eylerim..."

Başyaver

Latife'ye, dünya kristalden yapılmış da bir fiske ile tuzbuz olmuş gibi geldi. Elinde telgraf ağır ağır merdivenleri çıktı. Son basamağa geldiği zaman, oradaki uşağa: "Gezi ertelendi. Bavulları açın, gerekeni yapın!" diyebildi.

Güneş, ortalığı iyice aydınlatmıştı... Köşkte yeniden koşuşmalar oldu. Kapıdaki baltabaş benz otomobil, homurtularla uzaklaştı. Valizler, dikkatli ellerle açıldı; eşyalar gardirolara, çamaşır çekmecelerine yerleştirildi. Bir saat sonra, her şey eskisi gibiydi. Eskisi gibi olmayan tek şey Latife'nin kendisi idi... Bir anda bütün gücünü yitirmiş, bitkin, perişan bir duruma düşmüştü. Sanki görünmez bir kaza olmuş da bir bacağını, ya da kolunu kaybetmişcesine, kendinde bir eksiklik duyuyordu.

Toparlayıp durumu düşünmeye çalıştı: Mustafa Kemal Paşa hastaydı... Bursa gezisi bu yüzden ertelenmişti... O, Paşa'nın ufak tefek hastalıklar için gezi ertelemeyeceğini bilirdi. Öyleyse, hastalığı önemli olmalıydı... Kim bakacaktı şimdi Mustafa Kemal Paşaya?... "Ah arkadaşları, ah arkadaşları!.." diye içinden geçirdi, "Hep Paşam, Paşam" diye etrafında dönerler, sora da ne yediğine, içtiğine, ne üşüyüp üşümediğine önem verirler!.. Yi ne dalkavukluk edip sabaha kadar içmişlerdir... Paşa da sabah ayazında üşüyüp yataklara düşmüştü!..

Ne yapmalıydı acaba?... Bir telgraf mı çekmeliydi?... Gelen telgrafı bir daha okudu. Gezi, "şimdilik" ertelenmişti. Demek hastalığı, o kadar ağır değildi!.. Öyleyse, beklemesi gerekirdi."

Latife, üstündeki yol elbiselerini değiştirirken düşündü: "Acaba sözü edilen (hastalık) politik bir mazeret olmasın?... Belki Meclis karışmıştır!.. Belki Mudanya mütarekesi görüşmeleri kötüye gitmiştir... Belki başka bir nedeni var!.. Telgrafta, sana bunları yazacak değil ya!.. "Hastalık" deyip, geçivermiştir Salih Bey!..

Bu düşünce Latife'yi daha kaygılı ve kederli bir duruma düşürdü. Günlük elbiselerini giydiği zaman, aynadaki gölgesi gözüne ilişti; çökmüş, ihtiyarlamış gibiydi.. Ne "Ben güzelim!" diye bakıyordu, ne de "Sen güzelsin!" diye... Haşarı bir çocuğun ayağına ip bağladığı bir kuş gibi çaresiz görüntüsü vardı.

"Tanrım, nasıl bir haber alabilirim acaba?.." diye düşündü. Hemen sabahleyin göz atmadığı gazeteleri hızla elden geçirdi; satırların arasına gizlenmiş bir sır bulabilirmiş gibi, didik didik etti; hayır, hiç bir şey yoktu!.. Üstelik gazeteler, mütareke görüşmelerinin de iyi gittiğini yazmaktaydılar!..

Birden aklına, İzmir'deki Anadolu Ajansı şubesi geldi. Oradan bir haber alabileceğini nasıl düşünmemiştii... Telefona koştı. Santralden ajansı istedi. Az sonra bağladılar:

-Ben Uşakizade Latife... Acaba Ankara'dan Gazi Paşa için yeni bir haber var mı?

-Az önce bir haber aldık, hanımefendi... Paşa hazretleri bu sabah, beraberlerinde Kâzım Karabekir Paşa hazretleri, Milli Müdafaa vekili Kâzım Paşa hazretleri ve Rafet Paşa hazretleriyle birlikte, Bursa'ya doğru yola çıkmışlar..

-Bursa'ya doğru yola çıkmışlar mı?.. Bu sabah mı?..

-Evet hanımefendi... Bursa'ya doğru, bu sabah ve erkenden...

Latife, dünyanın bütün ışıkları sönmüşçesine, zifiri bir karanlığın içinde kalakaldı...

* *

Latife, yine suspus olmuş, yine koltuğuna yumulmuş, kaç gündür, şu sorunun karşılığını bulmaya çalışıyordu: "Mustafa Kemal Paşa, mademki "hasta" değildi; mademki Bursa'ya gitti!.. Beni, neden bir gün Bursa'ya çağırdı, ertesi günü vazgeçti? Tatalım hastaydı, iyileşti ve geziye çıktı. Peki neden bana tekrar bir telgraf çekemedi?.. En az merakımı gidermek için...

Bu tek hedefli, çift yanlı soruyu, eviriyor, çeviriyor, bir türlü karşılık bulamıyordu. Kendisini davet ettiğine acaba pişman mı olmuştu?.. Sanmıyordu... Mustafa Kemal Paşa, pişman olabileceği bir işi, bir çağrını yapmazdı... Onun karakteri, şartlar neyi getirirse getirsin, oldubittileri, kendi düşüncesi ile uyuşturmaktı.

Acaba şartlar, bir yenilik getirmiş olabilir miydi? Bu "yenilik" ne olabilir? Turalım, bir politika sakıncası var!.. Turalım son dakikada yanına almak zorunda kaldığı konuklar var ki, o kimselerin yanında benimle ilişki kurmuş görünmek istemiyor... Gazeteler, kimlerle Bursa'ya gittiğini yazdı? Burada, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa var... İkisi de beni severler... Onlarla beraber, yedik, içtik, konuştuk! Bunlar "sakınca" olamaz.. Peki, bunların dışında kim var?.. Buraya gelince duruyor ve soru karşılıksız kalıyordu.

Gönderdiği mektuba çektiği telgrafa da karşılık alamamıştı. Böylesine sessizliği gerektiren önemli bir olay olmalıydı!.. "Acaba yeni bir kadın olmasın! Yok canım; bu yeni kadın, yirmi dört saatte mi meydana çıktı... Hem Mustafa Kemal Paşa, bu kadar heves adamı mı?.. Peki, eskilerden biri... peki, peki Fikriye neden olmasın... Hem, nerde Fikriye Hanım bakalım?. Ankara'da olduğu nerden belli?.. Geziye çıkılacağı gün: "Ben de seninle geleceğim!" diye tutturmuştu hem de!.. Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de iken az mı beni sorup soruşturmuştu?.. Az mı İzmir'e gelmek için izin istemişti? Şimdi "illede Bursa'ya gideceğim.." diye neden diretmesin? Latife, Fikriye'nini "hasta" olduğunu bilmiyordu. Mustafa Kemal Paşa ile ilintisinin ölçüsü hakkında da fikri yoktu... Sadece, çevresiyle yaptığı görüşmeler sırasında, ağız yoklamak gibisinden öğrendiklerini biliyor bir de Gazi, İzmir'den ayrıldıktan sonra, köşke akın eden dostların, yaranmak hevesiyle, laf arasına sıkıştırdıkları dedikoduları değerlendirebiliyordu. Bugüne kadar Fikriye üstünde durmamış, gülüp geçmişti... 42 yaşında Mustafa Kemal Paşa gibi bir erkeğin, elbette bir kadın ilintisi olacaktı... Ama işte bu ilinti, şimdi harekete geçmiş, önünde dikilmişti...

Düşüncesinin bu noktasına gelince Latife'yi tarifsiz bir kıskançlık duygusu sardı. Paşa'yı bir kenara koymuş, rakibini karşısına almıştı. Bu "Fikriye" ile nasıl mücadele edebilirdi?.. Kendisi de Gazi'nin çevresinde olsa, iş kolaydı. Fakat gelgör ki, kader Latife'yi İzmir'e mıhlamış, Fikriye'yi de Çankaya'ya oturtmuştu!.. Ahhh... Kaç kere söylemişti Mustafa Kemal Paşaya: "Beni Ankara'ya yanına al, küçük bir görev var, üstesinden gelirim" diye... Eğer, Ankara'da olabilseydi, eğer Paşa, Ankara'da oturmasına olsun izin verseydi; Fikriye isterse Çankaya'da olsun, çarpışardı; üstesinden gelirdi de Tanrı yardımıyla... O nasıl Yunan ordusunu önüne katıp denize sürdüyse, Latifede onun çevresindeki kadınları, sürüp dağıtırdı evelallah! Mustafa Kemal Paşa kim, Fikriye kim?.. O, ona karı mı olabilirmiş?...

Kıskançlığı, maddi bir acı imiş gibi, etinde kemiğinde duyuyordu. Uyku, durak kalmamış. Yemesi, içmesi de yoktu... Durmadan sigara içiyor, durmadan planlar kuruyordu... Sonunda, duygularını biraz yatıştırınca Fikriye ile karşılıklı çözülecek sorunları olmadığını fark etti. İş, dönüp dolaşıp, Mustafa Kemal Paşa'nın "takdir"inde, "tercih"inde bitiyordu. Fakat burada da Latife zayıftı, çünkü uzaktaydı... Çünkü teması yoktu!..

Bir ara, Mustafa Kemal Paşa'nın, Fevzi Paşaya büyük değer verdiğini, saygı gösterdiğini hatırladı... Fevzi Paşaya, bir mektup yazsa.. Çevreyi etkilemeye çalışsa... nasıl olurdu?... Tutamam, İsmet Paşaya da yazabilirdi!.. Ama bu insanlar, Mustafa Kemal Paşanın yakın arkadaşları olduğu için bunu kendisine söyleyecekler, bu suretle işe faydadan çok zarar vermiş olacaktı. Açıkça görüyordu ki, elinde tek bir silah vardı; o da işlemiyordu. Mektup! Sözünü tutmamış da olsa, Mustafa Kemal Paşaya mek-

tup yazmaktan, böylece varlığını duyurmaktan öte yapacak bir şeyi yoktu...

"Önce, şu kıskançlık aptallığını saklayacaksın, Latife" diyordu; "Bilmezlikten, görmezlikten geleceksin!.. Yalnız O'na ait duygularını mırıldanacaksın, usul usul... Ne de olsa, bir yerde sana karşı mahçuptur... Önce çağırmış, sonra gelme demiş... Senin bundan kırılacağını, küseceğini hesaplamaktadır, elbet. Sen, küsmediğini, darılmadığını, hoşgördüğünü söylersen, sevecenlik duygularını yeniden uyandırmış olursun... Mektubuna karşılık vermese bile, zaman zaman seni hatırlar ya!.. Düşüncesinde yer edersin ya!.."

Bir ara Latife "güçsüzlüğünü" yeniden hatırladı; bütün kozlar karşı tarafta iken, oyunu almak zordu.. Ama bu noktada yeniden kadınsı bir yetenekle toparlandı: "Gücüm azmış!. Olsun!. O, gücü ile mi Yunan ordusunu sürüp çıkardı memleketten?.. Hayır... Akılla, hesapla!.. Sen de akılla hesapla üstüne gideceksin! Bir meydan savaşı da senin vermen gerekecek... Hadi bakalım, topla gücünü... Duygularına gem vur, aklına bas mahmuz!.. Akıl atı, duygu atından her zaman daha iyi koşmuştur..."

Latife kalemi eline aldı ve yazmaya başladı... Yazdı, beğenmedi, yırttı... Yazdı, düzeltti, sepete attı; en sonunda bir mektup ortaya çıkardı. Savaş kendi cephesinden başlıyordu artık!..

MEKTUBUN SADELEŞTİRİLMİŞ BİÇİMİ

"Kutsal Paşam!..

Mutlu dakikalar yaşadım. Şimdi de derin bir üzüntü içindeyim.. Burada bırakmış olduğunuz şeref, bütün ai-

lemin mutluluk halesidir... Ama benim çok değerli ve ölümsüz bir "şey"im var; yaşayan hatıralarınız!

"Yoksa, onca görkemden, debdebeden ve özellikle içtenlikten sonra yapayalnız, nasıl yaşayabilirdim... Görüyorum ki bütün duygularım, yüce kişiliğinizin ardından koşuyor.. Bir tek isteğim var, o da milletime yol gösterene hizmet etmek!..

Küçük bir görev için ne kadar yalvardım size... Vermediniz bir türlü.. Bazen kapatıyorum gözlerimi, dalıyorum, saatlerce gözlerim kapalı, düşünüyorum... Ama, her rüyadan uyanışta, "ne eksilirdi Tanmım yüceliğinden" diyorum, verseydin, ne eksilirdi?.. Sonra ağlıyorum...

Belki, "Beni yirmi gün görmekle bu kız benden ne istiyor?. Ona bu hakkı kim vermiş?" diye öfkelenirsiniz bana.. Bu zavallı kızcağız, hayatta neler gördü geçirdi de kimseye kalbini kaptırmadı; hiç bir şeyden gözleri kamaşmadı!.. Fakat dünyalar büyüğü size, yüreğinde sakladığı bağlılık, saygı ve içtenliği sundu; siz de almak inceliğini gösterdiniz...

Evet, hayatımın sonuna kadar -ister mutlu olayım bundan isterse mutsuz olayım-peşinizden ayrılmayacağım... Gerçekte yaşayamazsam sizinle, düşte yaşayacağım... Mademki bütün mutluluğu, yüce varlığınıza hizmette buluyorum; tek isteğim, her ne olursa olsun, size bağlılığım, benim gibi seven kaç kişi vardır ki....

Rahatsızlığınızı duyunca ne kadar kederlendim, boyum büküldü, bilemezsiniz.. Ama yine de gezinizi sürdürdünüz ya, bu, iyileştiniz demektir.. Rahatladım.. Bur-sa'ya gitmem için verdiğiniz buyruğa teşekkür ederim. Beni bir dakikacık olsun,hatırlamanız, imrenilecek bir şereftir, benim için.. Hiç olmazsa, heyecanlarla yüklü iki dopdolu gece geçirdim.

Bunca uğraşınız içinde, yüreğimin konuştuğu bu satırlara göz atmanız bile beni mutlu edecektir. Her zaman yüce buyruklarınızı bekler, iki ellerinizi saygılarla öperim, kutsal Paşam...

LATİFE'den

Bu, her cümlesi tartılıp ölçülmüş, her kelimesi yontulup konmuş mektup bittiği zaman, Latife derin bir nefes aldı. Mustafa Kemal Paşaya duygularını, rahat ve seviyeli bir noktadan ulaştırmıştı... Ne söylemek istediye, işte onu söylemiş, ne yapmak istediye, işte onu yapmıştı... Bu mektupta ne eksik bir fikir, ne eksik bir sözcük vardı. Ankara'da bir görev alma dileğine kadar bütün düşüncelerini, biçimlice söylemesini bilmişti. İsterken eğilmiyor, ağlarken küçülüyordu. Sevdği adamın işgal ettiği makam, fikir ve duygularını küçülmeden söylemesine yaramıştı. Mektubu bir daha okudu, kusursuzdu...

Kalktı, bir bardağa biraz içki koydu; bir sigara yaktı, salıncaklı koltuğa oturdu ve aşçısını çağırdı. Bir haftadan beri ilk defa güzel bir yemek yiyecekti:

-Şöyle bir ordövr hazırlayın... Beyaz peynir, patlıcan salatası, karides, çoban salatası... Bir küçük kadeh rakı içeceğim... Sonra da bana bir bonfile pişirirsiniz.. Elma soyarsınız... Tamam mı?..

Latife konuştukça aşçı, çocuklar gibi seviniyordu:

-Tanrıma şükür hanımefendi... Şimdi yaparım hepsini... Bir de kalamar yapayım mı? Seversiniz.. Daha akli-nıza bir şey gelirse haber yollarım...

-Yeter bu kadar, yeter -dedi- üstüne, sağlam bir uyku çekmek istiyorum.

Aşçı çıktıktan sonra kalktı, gramofona bir plak koy-

du. Paris'te aldığı bu plakta erkekler fasıl heyeti, 3. Se-
lim'in suzidilârâ şarkısını söylüyordu:

"Ab-u tabiyle bu şeb haneme canan geliyor."

Yabancı teknisyenlerin hazırladığı bu plakta sesler
son derece berrak işitiliyor ve Türk Musikisinin bütün
ezgi saltanatı ortaya çıkıyordu.

Latife düşündü:

"Üç gün önce bitkindim, perişandım. Çünkü yüreği-
min avucunda eziliyordum. Şimdi rahatım, güvenliyim;
çünkü aklımın peşisıra gidiyorum. Bir de "Akıl insanı
mutlu etmez" diyenler vardır. Akıl belki insanı tek başı-
na mutlu etmez ama, rahat ettirir... Derin yaşayarak, yü-
rek sıcaklığında mutlu olmayı kim istemez!.. Ama bırakı-
yor mu hayat yakasını adamın... Bir "Fikriye" çıkıyor
karşısına, bir şu, bir bu... Yaşa bakalım yürek sıcaklığın-
da, elindeyse... O zaman ne yaparsın?.. Aklına sığınır-
sın!.. Akıl odası, soğuk da olsa, rahattır. Yüreğimin duy-
gu cıvıklığına düşmeden kendimi uyanık tutmalıyım...
Bu mektup, vereceğim savaşın ilk küçük saldırısı... Bu-
nu gerekirse, ikincisi, üçüncüsü kovalamalı... En sonra
da meydan savaşını göze almalıyım!.. Dünya barış içinde
de olsa, insanda savaş bitmez.. Savaş!.. Savaş!.. "Ab-ı ta-
biyle haneme canan gelinceye" kadar, savaş!...

Mustafa Kemal Paşanın Bursa gezisi -hem devlet ha-
yatının hem özel hayatının düzenlenmesi bakımından-
verimli geçti. Birinci B.M. Meclisinin en uzun ömürlü
kabinesini kurmayı başaran, Başbakan Rauf Bey (Or-
bay), Atatürk daha İzmirdeyken harekete geçmiş ve ya-
pılacak Barış Konferansına, kendisinin başkanlığında,
Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek), Sağlık Bakanı
Dr. Rıza Nur ve sıra Almanya'ya bir devlet göreviyle
gönderilen eski İktisat vekili Celâl (Bayar) beyden kuru-

lu bir heyetin katılmasını, kulis yaparak Meclis çoğunluğuna kabul ettirmişti. Mustafa Kemal Paşayı da tatmin etmek için, Mudanya Mütarekesini yürüten İsmet Paşayı, kendisine "Müşavir" alacağını söylüyordu...

Oysa Mustafa Kemal Paşanın düşüncesi bu değildi. O, İsmet Paşa'nın başkanlığında bir heyetin barış görüşmelerine katılmasını ve yönetmesini uygun buluyordu. Bu nedenle, İzmir'den Ankara'ya döner dönmez, Meclis'e, Büyük zaferin hesap ve stratejisini anlatmış, Yusuf Kemal ile özel bir konuşma yaparak, Dışişleri Bakanlığının, işaret ettiği anda boşalmasını sağlamış; yanına Kazım Karabekir'i, Kazım (Özalp)'i, Rafet (Bele)'yi alarak Bursa'ya hareket etmişti.

Rafet Paşa'nın, Başkomutanlık Meydan Muharebesi sırasında İsmet Paşanın emrine girmek istememesini ve savaş dışı kalmasını unutmuş değildi. Fakat böyle iken, "Trakya Fevkalade Komseri" olarak, İstanbul'a girecek ordunun başına geçmesini kabul etmesi, sadece, Kazım Karabekir Paşa ve Rauf (Orbay) Beyi bu konuda tatmin ederek İsmet Paşanın barış görüşmelerine katılmasını sağlamak içindi. Nitekim aynı sebeple, Sakallı Nurettin Paşa da İzmir Fatihi olarak gösteriliyor, verilmiş bazı ödünlerle İsmet Paşa'nın Dışişleri Bakanlığı ve Barış Konferansı delegasyon başkanlığına getirilmesini sağlamak istiyordu. Böylece Mustafa Kemal Paşa, kafasında taşıdığı yeni Türkiye Devleti için gerekli kadroların hazırlıklarına başlamış oluyordu.

Öte yandan, kendi hayatının da bir düzene girmesi gerekliydi. Çok sevdiği annesi, güvendiği arkadaşları Fevzi ve İsmet Paşalar, evlenmesi üzerinde duruyorlar, Latife ile yapacağı bir evlenmenin uygun olacağını hissettirmeye çalışıyorlardı.

Fikriye, hastaydı; bu durumda yeni hayatına girmesine imkan yoktu. Onu, Bursa gezisinden sonra, Almanya'da Münih şehrindeki bir Sanatoryuma yolcu edebilirse, hem onun hayatını kurtarmış olacak, hem kendi hayatına bir düzen getirebilecekti.

Mudanya Mütarekesi imzalanmıştı. Şerefli bir anlaşmaydı bu... Barış kapısı ardına kadar açılmıştı. Kendisini Bursa'da, yarın orduyu emrine vereceği Fevzi (Çakmak) Paşa ile, Devleti eline vereceği İsmet (İnönü) Paşa karşıladılar. Bursa'da yer yerinden oynadı... Kurtuluş Savaşı'nın 5 büyük başını birarada gören Bursalılar, sular, seller gibi çağlıyorlar, dalgalı denizler gibi köpürüyorlardı. Büyük bir geçit töreni düzenlenmişti. Asker, sivil, esnaf, köylü, kendi aralarında oyuşup anlaşmışlar, görülmemiş bir şenlik hazırlamışlardı. On binlere insan, Bursa'dan Çekirge'ye doğru akıyor. Altıparmak'daki Belediye Başkanı Cemal Yağcı'nın köşkü önünden geçerken balkonda sıralanmış kumandanlara bakıp "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa, Yaşasın kurtarıcılarımızı!" diye haykırıyorlar, yeri göğü inletiyorlardı.

Paşalar, yemeklerini Belediye salonunda yediler, düzenlenen fener alaylarını izlediler. Şafak sineması salonunda konuştular ve geceyi noktaladılar. Usta bir müzakereci olan Mustafa Kemal Paşa, bu süre içinde, Paşaları, İsmet Paşa'nın Dışişleri Bakanı olarak barış görüşmelerine katılması konusunda ikna etmiş, böylece tasarladığı Kadro'nun iki temel taşını yerine oturtmuştu.

Yatma zamanı geldi. Mustafa Kemal Paşa ve Fikriye, Belediye Başkanının konağında ağırlanıyorlardı. Kendilerine, yanyana iki oda ayrılmıştı; odalarına çekildiler. El ayak çekilip ortalık yatışınca Fikriye, usulca Mustafa Kemal Paşa'nın odasına süzüldü. Gözlerinden seller gibi

yaşlar boşanıyordu. "Paşam..., Paşam..." diye ağlıyor, kitlenmiş gibi, ağzından başka söz çıkmıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, kadının yüzünü yıkadı, boynunu, bileklerini kolonya ile ovdu, fakat kriz bir türlü geçmiyordu. Fikriye'nin özel doktoru Yüzbaşı Asım uyandırılarak konağa getirildi. Fikriye'ye yatıştırıcılar verildi, neden sonra Fikriye biraz yatıştı ve konuşmaya başladı:

-Paşam, beni göndermeyin!. Paşam, beni bırakmayın!.. Bugün, çok ulu bir gün yaşadım!.. Bu milletin sizi nasıl sevdiğini gözlerimle gördüm.. Biliyorum, bu hastalık beni götürecektir... Biliyorum, yaşamayacağım... Yabancı ellerde tükeneyeceğime sizin yanınızda mutlu ölürüm. Beni doktorlar iyileştirecekler de kaç yıl yaşayacağım sanki... Ben, vazgeçiyorum o yaşamaktan!.. Bu yaşantı içinde ister bir ay, ister bir yıl kalayım; bunu seçiyorum!.. Sizi, bayrak gibi göğe kaldıran ellerden biri de ben olmak istiyorum!.. Beni, göndermeyeceksiniz değil mi?.. Beni, yanınızdan ayırmayacaksınız değil mi?.. Ne olur, söyleyin... Bunu, sizin ağzınızdan şurada duymak istiyorum...

Yüzbinlerin ölüme gidip geldiği savaşlarda, Milletlerin yüzlerce yıllık geleceği, bahtı, kadri için bir kelime ile karar verirken şaşırmayan, kılı kıpırdamayan Mustafa Kemal Paşa, mavi gözlerinde anlatılmaz bir kederle avuçlarını oğuşturuyor, Fikriye'nin yüzüne çaresizlikle bakıyordu. Bir tek kelime söylese kendisinin de gözlelerinden yaşlar boşanacağından emindi. Kalktı, bir süre pencereden, karanlıkta canlı imiş gibi kıpırdayan Bursa ovasını seyretti. Sonra, sevecen bir sesle:

-Fikriye, -dedi- ... Bana sağlığın gerek... Bunu niçin anlamıyorsun! Gezide yorgun düştün... Bugün, içinde yaşadığın olaylar seni heyecanlandırdı. Duygularınla ko-

nuşuyorsun şimdi... Biraz rahatlayıp sinirlerini dinlendirsen, böyle düşünmeyeceğinden eminim... İnsan, birkaç gün için, bütün bir hayatı bağışlar mı?... Sözümü dinle... Şimdi git, yat... Yarın böyle düşünmeyeceğini biliyorum...

Fikriye, kaybolmuş ümitlerin içinden Mustafa Kemal Paşanın yüzüne baktı. Aldığı ilacın etkisiyle sakinleşmişti:

-Madem öyle istiyorsunuz, dedi; öyle yapmalıyım!...

Sonra, özür diler gibi hafifçe gülümseyerek:

-Gecenin bu saatine kadar, sizi de uykusuz bıraktım. Bağışlarsınız değil mi?... Hadi, Allah rahatlık versin... Hadi, Allahaismarladık, Paşam!...

Yürüdü. Paşanın sarışın yüzünü öptü. Bir gölge gibi, sessizce kapıdan süzülüp gitti... Ertesi sabah Muğanya'dan İstanbul'a geçmekte olan Fikriye'yi iskelede yalnız Halide Edip (Adivar) uğurluyordul!...

*
*
*

Atatürk Ankara'ya döndükten sonra, bir kaç gün içinde işlerini düzenledi ve bir sabah erkenden annesinin odasına girdi. Paşanın odaya girdiğini gören Zübeyde Hanım, oturduğu koltuktan ayağa kalkmak için davranırdı; Gazi:

-Kıpırdama, oh anacığım; biliyorsun, ayakların ağrıyor...

-Öyleyse, ver elcağızını öpeyim...

-Aman, anacığım, bunu başkalarının yanında da yapıyorsun; sonra elâlem bana ne der?.. "Anasına elini öptürüyor" demezler mi?..

Zübeyde Hanım, Manastır çevresinin yerli şivesiyle konuşuyordu. Yüzünün ve ellerinin hareketleri de, o çevre hanımlarının el yüz hareketlerini tutuyordu. Oğlunun sorusu karşısında gözlerini kocaman kocaman açtı:

-Ne isterlerse desinler efendim... Sen bugün olmuşsun Paşa... Sen bugün olmuşsun, milletin babası... Hem de bütün müslümanların babası... Nasıl olur üpesin benim elimi?... Ben üzerim elbette elcağzını, hem yanakcağzını... Üperim babamın elini, üzerim oğlumun yanağını... El ne der?..

-Pekii, peki anacığım... Nasıl istersen öyle olsun.. Senin ağrıların nasıl?..

-Uvvvv, ağridi bütün gece bacaklarım... toparlarım altına, olmaz... Düşerim yatağa, sızlar... Buldur sen bana Mustafam Kantron oti... Kaynatsın bir güzel Fatma kadın ateşte... İçeyim sabahları bir taşcık!.. Sen darılırsın ama, bilmezler bu doktorlar benim hastalığımı!...

Gazi, annesinin yanında gevşemiş, rahatlamış, tatlı tatlı gülüyordu. Zübeyde Hanım Manastır şivesiyle konuştuğunda, çocukluk günlerini hatırlıyor, başka hiç bir şeyde bulmadığı ferahlığın tadını, bu konuşmalarda yaşıyordu.

-Bak anacığım, ben de bu senin ağrılarını konuşmak için gelmiştim. Sen doktorları beğenmiyorsun ya; ama bak onlar, senin için deniz kıyısında oturmanı tavsiye ediyorlar. Deniz kıyısıdır, seni İzmir'e göndersem, ne dersin? Zübeyde Hanım, tehlike karşısında kalmış gibi, iki elini yana açarak oğlunu susturdu:

-Yok öyle plâçka!.. Mustafamın yanından bir yerlere gitmem!.. Gitsin o doktorlar İzmir'e efendim... Ben otururum Mustafamın yanında...

Güzel söylersin anacığım ama, hem beni bir yandan "evlen" diye sıkıştırırsın, hem bir taraftan: "Fikriye olmaz, ben o kadını oğluma almam" sen; sonra da seni yeni gelininin yanına İzmir'e gönderecek olurum, bu sefer de "Mustafa'nın yanından ayrılmam" diye tutturursun... Peki, n'apalım şimdi; sen söyle bakalım Anacığım...

Zübeyde Hanımın yüzüne sevimli bir gülümseme oturmıştu. Sesini değiştirerek konuştu:

-A be doğru mi söylersin evlatciğim, buldun mu iyi bir kızcağız?.. Geçende Salih söyler idi; Lütfiye olmasın sakın bu gelincik...

Gazi, küçük küçük gülererek karşıladi:

-Lütfiye değil, Latife... Evet, o kız.. Git bir gör, konuş! Beğenirsen, çağırırsın beni, evleniriz...

-Bak, şimdi giderim... Hem de hemen giderim... Söyle bakalım Mustafam, güzel midir bari?.. Kimmiş anası, babası, sordun öğrendin mi?..

-Sordum, öğrendim anacığım.. Sen de görüp sorarsın.. Göreceksinya, güzel olmasına, güzel sayılır...

-Dur, çağırayım Salih'i, ısmarlasın nişan halkalarını!.. Eli boş gitmek olmaz... Sen koskoca Mustafa Kemal Paşasın...

Gazi, durmadan gültüyordu:

-Dur anacığım, telaşlanma... Ben, gerekeni hazırlatırım.. Yolculuk için yanına kimi istersin?..

-Verirsin, bizim Salih'i... Verirsin, bizim Fatma Hanımı.. Verirsin, efendime söyleyeyim, Ali'yi yanıma... Gideriz dördümüz...

-Peki anacığım, peki... Bunlar gelirler... Senin doktorun gelir; ben yolculuk işlerini gördürürüm... Hadi şimdi bana müsaade anacığım. Gidip işlerime bakayım..

-Git Mustafam git. Milletin işi başka işe benzemez.. Vardır orda bir kadın, bir memlekette ağlar; senin boyunudur günahı... Vardır orda bir fukara, iş bulamaz; senden sorar yarın münkir-nekirler ahirette... Git evlatcığım, bak milletin işlerine... Ağlamasın anaları, onların...

Atatürk, gülerek odadan çıktı. Çalışma odasının kapısında Başyaver Salih, kendisini bekliyordu. Gazi:

-Anamın yanından geliyorum. Haberin olsun, seni gözüne kestirmiş, İzmir'e beraber gidiyorsunuz..

Salih, Paşasının keyfini yerinde görünce, Rumeli şivesiyle konuşarak cevap verdi:

-Gideriz Allah'a şükür anacığım!.. Em de bakarız gelinimize bir güzelce... Dildir (değildir) bu aşık diber oyunu... Koskoca Mustafa Kemal Paşa'ya kız bakmaya gideriz!..

Gazi, anasından sonra Salih'ten dinlediği bu konuşmalardan çok hoşlanmış, durmadan gülüyordu:

-Maşallah, diliniz de uyuyor.. Sakın İzmir'de bu paytak Türkçeyi moda yapmayın!..

Başyaver, büsbütün kendisini oyuna kaptırıp, yüzünü gerdi:

-Bilmezler efendim bu İzmirililer ve de İstanbullular temiz Türkçe konuşmayı... Kaba söyleşirler... Ne demek-tir efendim; "peynir"?.. Puhh... desene şuna: "piynir!.."

*
*
*

Dr. Tevfik Rüştü (Aras), Başyaver Salih'e:

-Şimdi, Mustafa Kemal Paşanın yanından geliyorum; - dedi- Zübeyde Hanımefendinin İzmir gezisi üzerinde görüştük. Benim de sizinle gelmemi uygun buldular.

Ben, yapılan hazırlıkları bilmiyorum; biraz aydınlatır mısınız!..

Karşılıklı oturdular. Başıyaver Salih, daima deme hazır duran güzel çaylardan birini Tefvik Rüştü'nün önüne koyarak:

-Bana verdiği direktif şöyle, Tefvik Rüştü Bey: Siz, iki tarafın yakını olarak geziye katılıyorsunuz... Ben ve karım gideceğiz. Paşa hazretlerinin emir çavuşu Ali ve Fatma Hanım geliyor. Bir de, Zübeyde Hanımefendinin doktoru Yüzbaşı Asım.. Kadro budur... Gazinin iki hedefi var: Zübeyde Hanımefendinin deniz kenarında dinlenmesi, bir de Latife hanımı görüp görüşmesi... Sanıyorum ki, Paşa hazretlerinin resmi olmamakla beraber, Latife Hanımla olan ilişkilerini hem ciddi, hem de meşru bir alana koymuş bulunuyor. Bana emir verdiler: "Sakarya" adlı atı İzmir'e götüreceğim ve valideleri hanımefendi bunu oğlunun hediyesi olarak Latife Hanıma sunacak... Buna bir çeşit nişan hediyesi de diyebiliriz... Zübeyde Hanımefendi, Latife Hanımefendiyi beğenirse, bu bir nişan hediyesi olacak.. Yok, beğenmezse, misafirlik hediyesi!..

Dr. Tefvik Rüştü, bir süre düşündükten sonra sordu:

-Latife Hanımın bundan haberi var mı?..

-Geziden mi?.. Evet... Ben kendisine yazdım. Bursa dönüşü, Paşa hazretlerine hitaben yazılmış bir mektup bulduk. Bu mektuba benim karşılık yazmamı uygun gördüler. Ben de elverişli bir dille, Validesi hanımefendinin kendisine konuk olacaklarını bildirdim. Bugün de Latife hanımefendiden bir telgraf aldım: "Minnetle ve dört gözle" beklediklerini, Gazi Paşaya arz ediyorlar...

-Zübeyde Hanımefendi ile tabii görüştünüz...

-Evet... Nişan halkasını yanında götürmek istediğini söyledi. Paşa hazretlerine arz ettim "şimdilik gerekmez" buyurdular.

-Güzel... Hareket tarihi belirdi mi?..

-Henüz hayır... Dr. Asım Bey, Zübeyde Hanımefendinin rahat bir gezi yapabilmesi için, havaların biraz açılmasını bekliyor. Güne, kendisi belirleyecek...

-Öyleyse siz beni haberdar edersiniz... Ben, Latife'ye bir mektup yazayım ve Zübeyde Hanımefendinin istirahatı için, tıbbî olarak neler gerektiğini bildireyim...

-Her halde çok uygun olur. Dr. Asım Bey, bana bazı notlar yazdırmıştı; acaba görmek ister misiniz?..

-Memnun olurum..

Başyaver Salih, Dr. Asım'ın notlarını verdi; Dr. Tevfik Rüştü, başını sallayarak ve katıldığını belirterek dikkatle okudu; sonra kağıdı başyavere uzattı:

-Çok güzel hazırlanmış.. -dedi- Benim, bunlara katacak bir şeyim yok.. Tren yolculuğu sırasında gerekenler için de Asım Bey her halde tedbirlerini almıştır..

-Evet, öyle söylemişti.

-Teşekkür ederim. Bana allahısarmaladık. Hareket tarihini sizden bekleyeceğim.

Dr. Tevfik Rüştü, Çankaya'dan ayrıldı. Gelecek yıllarda Atatürk'ün değişmez Dışişleri Bakanı olan bu politikacı, İzmir'de Evliyazadelerden evliydi... Uşakizadelerle, Evliyazadeler arasında bir akrabalık olduğundan, Uşakizade Muammer Bey'i ve kızlarını tanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, Selanik'te Sıhhiyye müfettişliği yaptığı günlerde tanıdığı ve yakın arkadaş olduğu Tevfik Rüştü'den, hem arkadaş olduğu, hem de aileyi yakından tanıdığı

için, bu geziye katılmasını istemişti. Kendisiyle görüşürken:

-Beni tanırısın demişti. Uşakizadeleri ve Latife'yi de tanıyorsun! Kızı, bir kere de bu gözle gördükten sonra karar ver ve düşünceni bana bildir. Anneme de yapacağın telkinler, bu karar istikametinde olsun...

Mustafa Kemal Paşa gibi, ele avuca sığmaz, dur-durak tanımaz bir insanla, Latife gibi köşeli bir kişiliği olan kızın, nasıl bir aile kuracağını tasavvur etmeye çalışıyor. Sırtına çok ağır bir sorumluluk yüklediğini düşünüyor. Bütün mesele, şu noktada toplanmaktaydı: Latife, Gazinin karısı olarak köşeli kişiliğinden fedakarlık edebilecek, ona ayak mı uyduracak; yoksa bir çok kadınların kocalarına yaptığı gibi Gazi için yeni bir problem mi olacak? Ayak uydurabilirse, Mustafa Kemal Paşa gibi bir dev yapı, evliliğin içinde daha da güçlenir, memleketine hizmet ederdi; yok tersi olursa, vay halimizel..

2. BÖLÜM

MÜHÜRLENMİŞ DUDAKLAR

veya

KİLİTLENEN SIR

Göztepe'deki B yaz K   k, yine sessiz, yine suskun, yine yalnız.. Latife'nin b y k         , ba  lad   son mektubuna, 15 g nd r hi  bir cevap yok.. Yalnız bir haber, tek bir haber, y re inin yangınına su serpmi ti; Fikriye'nin Paris'e gidi i... Hastal   hakkında hi  bir bilgi sızmad   i in, Fikriye'nin gidi ini nasıl yorumlayaca ını bir t rl  kestiremedi. E er, ilk d    d   gibi Fikriye, Mustafa Kemal Pa anın İzmir'de kendi evinde kalmasını mesele yapm  sa, Paris'e gitmesi  ok sırasızdı.

Giyim ku am i in desek, Mustafa Kemal Pa anın sevgilisi, Paris'ten istedi i esvabı, be endi i e yayı rahatlıkla getirebilirdi. Gitti ine g re, "sebeb" bu olmayacaktı. Peki, gezmek i in gitmedi ine, giyim ku am i in gitmedi ine g re, ne i in gidebilirdi?... Sakın, Pa a ile araları

açılmış olmasın?.. Sakın, bu gezi değil de bir uzaklaştırma başlangıcı olmasın?.. Ama eğer böyle olsaydı, hiç değilse mektubuna küçük bir haber, minicik bir karşılık alması gerekmez miydi?...

Latife son bir kaç gün içinde düşünmekten iyice yorulmuş, iyice zayıflamıştı. Hiç bir şey için istek duymuyor, ne bulursa onu yiyor, kime rastlarsa, onunla konuşuyor ya da susuyordu. Bir ara Londra'da tanıştığı Abdülhak Hamit'in iki mısraı dilinden düşmez oldu:

"Tat yok gecesinde, gündüzünde

Ben neyleyeyim bu yeryüzünde."

Hiç bir şey düşünmeden limana bakarken, arkasından bir ses duydu:

-Hanımefendi, Ankara'dan mektup!..

Kulaklarına inanamadı. Her halde sesler duymaya başlamıştı, artık! Bunun tıp kitaplarında yeri vardı...

-Ankara'dan bir mektup, hanımefendi!..

Bu kez, iyice duymuştu. İnanmıştı kendisine birisinin seslendiğine... Hızla başını çevirdi. Ömer Efendi, elinde bir zarf tutuyordu. Garip bir soğukkanlılıkla zarfı aldı. Evirdi, çevirdi, evet, Ankara'dan geliyordu... Belki bunca zaman beklediği şeyin, bu kadar beklenmedik sırada gelmiş olmasının şaşkınlığı içinde, zarfı örselememeye dikkat ederek açtı; okumaya başladı:

Başyaver Salih'den geliyordu Mektup.. Önce, iptal edilen Bursa gezisinden ötürü, özür diliyordu. "Paşa hazretleri", rahatsızlığına karşı duyulan ilgiden çok "mütehassis" olmuşlardı. "Afiyette" idiler, "selam ve sevgilerini" yolluyorlardı.

Latife ancak mektubun bu noktasında, okuduğunun

bilincine varmıştı. Mustafa Kemal Paşadan geliyordu bu mektup!.. İmzayı Başyaver Salih atmıştı, ama, Mustafa Kemal Paşanın fikirlerini yazıyordu... Latife'nin bir aydır, aradığı, özlediği, beklediği mektuptu bu!.. Sanki yüreğine, bir kaynar su boşaldı; içinde öylesine bir yanma duyuyordu. Okumasını sürdürdü:

"Valideleri hanımefendi rahatsız" idiler. Doktorlar, bir deniz kıyısında dinlenmesini sâlık vermişlerdi. "Paşa hazretleri, kendisini" düşünmüştü.. Acaba valideleri için böylesine bir "zahmete katlanır mı"ydı?..

Yerinden kalktı. Ne yapacağını bilmeden odayı bir kaç kez dolaştı. "Allahım, Allahım" diyor, ağzından başka söz dökülmüyordu. Birden durdu, hızla düşünmeye başladı. Ne demekti bu?... Annesini, yani Zübeyde hanımefendiyi kendi köşküne dinlenmek için misafir olarak mı gönderiyordu?.. "Olacak iş miydi bu Allahım, olacak iş miydi?.. Nasıl birden sevmeye başladın bu talihsiz Latifeyi yeni baştan!.. Nasıl da desteklemeye, esirgeyeme başladın?..." diye yüksek sesle konuşuyordu.

Mektubun gerisi, hatıralı sözler, ince bir dille yazılmış "rica"lardı... Birden bu mutluluğunu, sokaklara, insanlara ağaçlara bağırarak hevesiyle doldu. Merdiven başına koştu; avazı çıktığı kadar bağırdı:

-Bu evde kim varsa, kim yaşıyorsa buraya gelsin... Çabuk buraya gelsin!.. Bir'e kadar hepinizi istiyorum... Elinizde ateş olsa, koşacaksınız!..

Uşaklar, ahçılar, bahçıvanlar birbirlerine girdiler... Merdivenin önü, hane halkı ile bir anda doldu. Şaşkınlıktan, dehşetten açılmış gözlerle Latife'ye bakıyorlardı...

-Size söylüyorum!... Hepinize söylüyorum!.. Bu ev, bu saatten itibaren kalkıp oturacak!.. Gece yok, gündüz yok, kiremidinden temeline kadar ne varsa, temizleye-

ceksiniz, parlatacaksınız, ağartacaksınız; hiç bir ihmale göz yummam, hiç bir kusuru bağışlamam!.. Çünkü köşkümüze, Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin aziz valideleri Zübeyde hanımefendi geliyor!..

Hane halkı, işittiklerini anlamaya çalışarak işlerinin başına dönerlerken, Latife, son derece önemli bir işi varmış gibi, hızlı ve büyük adımlarla yatak odasına girdi. Pikeyi kaldırdı, kendisini yatağa atarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı: "Tanrım, beni mutlaka bu mektuplarla, bu mektupsuzluklar öldürecek!" diye mırıldanıyordu...

..

Bir hafta boyu Beyaz Köşk, koptu oturdu... Halılar kalktı, koltuklar, kanapeler kalktı; perdeler indi, avizeler indi; muşambalar yenilendi; evin bütün yağlıboya duvarları sıcak sabunlu sularla yıkanıp kurulandı... Bahçe, baştanbaşa yeniden düzenlendi; bahçe yolları için deniz kıyısından renkli çakıl taşları taşındı; ağaçlar, hortumlarla yıkandı; hele koca kristal avizelerin taşları, tek tek çıkarılarak, ovulup parlatıldıktan sonra, ak tülbentlerle tutulup yerlerine takıldı. Velhasıl öyle bir temizlik ki, belki İzmir kuruldu kurulalı, hiç bir evde yapılmamıştır!.. Tevrat'a göre Tanrı dünyayı 6 günde yaratmış, yedinci günü dinlenmiş ya; Beyaz Köşkün temizliği yedinci gün de sürdü!..

Latife, gece demiyor, gündüz demiyor, bütün bu işlerin başında bulunuyordu. Onun titizlenmesi onun çingir çingir duvarlarda yankılanma bağırmaları olmasa, belki işler, daha da çabuk bitecekti.. Fakat o bağırıp çağırırken, temizlik yapanlar acemileşiyorlar, elleri ayakları dolanıyor, işe yatkınlıklarını yitiriyorlardı.

Gazi Paşanın annesi Zübeyde hanımın İzmir'e geleceğini ve Beyaz Köşk'te misafir edileceğini bütün İzmir duymuştu. Mustafa Kemal Paşadan sonra annesinin misafirliği İzmirli'lere, "Ulu Önder"ın damatları olacağını müjdelemektedir. Bu yüzden İzmir'in kalbi, Beyaz Köşk'te çarpıyordu. Valisinden, posta memuruna kadar herkes, Beyaz Köşk'e hizmet yarışına girmişti. Bir noksanları var mıydı, bir ihtiyaçları var mıydı, bir hizmetleri dokunabilir miydi?.. Bütün bu sorular, çeşitli ağızlardan Latife'yi buluyor, Latife bunlara alçakgönüllü görünmeye çalıştığı halde, biraz yukardan bakarak, biraz kasılarak teşekkür ediyordu..

Latife, mektubu aldığı gecenin sabahı telgraf çekmiş, akşamı da postaya bir mektup atmaya düşünmüştü.. Sonra silkinip sordu: "Niçin postayla gidiyor mektuplar?.. Meraklıların eline geçebilir... Gazi Paşa hazretleri, köşkün muhafazası için bir küçük kıta bırakmıştı ya; bu birliğin ihtiyaçları için sık sık Ankara'ya kurye çıkarılıyordu. Bundan böyle, mektuplar için de bir kurye çıkarabilirlerdi!.

"Muhterem Salih Beyefendi; (Sadeleştirilmiştir).

"Geçen hafta Vali beyefendi, Bursa'ya geçtiğinizi haber alınca, ekli mektubu göndermekten vazgeçmişler... Gerçi, 19 Ekim'den 26 Ekim'e kadar bir çok değişiklikler oldu. Ama yine de bu satırları yazmaya karar verdim. Çünkü, sizleri hiç bir zaman unutmadığımı ve bağlılığınızın altında ezildiğimi, böylece daha iyi değerlendireceksiniz... Size biraz buradan, Beyaz Köşk'ten söz edeyim...

"Bir kaç günden beri yatmaktayım. (Bu sıra) mahzun ve küsük iç dünyamı bir telgrafla okşamanızı ne kadar istiyordum. (Tam) o akşam, değerli varlığınızın beni ha-

trılamış olduğunu gördüm. Ertesi gün de, Paşa hazretlerinin ilk kez bana seslenmek lütfunda bulundukları tel yazısını alınca, sevincimden ağladım. Ama (gel gör ki) o iki satırcağa ekli bir mektup vardı: Paşa hazretleri rahatsızlarmış; buradan uzman bir doktor gitmiş.. Deli gibi fırladım yataktan!. Ve sizlerden sağlıkları için bilgi istedim. "Karşılık olarak, Bursa'ya hareket etme buyruğu aldım. Hemen ardında da bir şifre: "*Gelmeyiniz*" buyrulmuş... 24 saatlik bir mutluluktan sonra, yine karanlık!.. Ama, onurlu bir karanlık!. Tam yola çıkacaktım. Hatta valizlerim bile yapılmıştı. Bütün arkadaşlar, özellikle Şükrü Ali Bey, büyük nezaket gösterdiler.

Bu arada, en yüce mutluluğumu, Paşa hazretlerinin hiç olmazsa bir anlık beni hatırlayışlarına borçlu idim. Şimdi, Ankara yollarında olmalısınız. Acaba,dönecek misiniz, yoksa umudu keselim mi, bilemiyorum. Burada bütün insanlar üzüntülü. Gece gündüz gözümüz yolda; bekliyoruz... Sizleri o kadar göreceğimiz geldi ki, karşılaştığımızda, eğer boynunuza atılırsak, sakın deli olduğumuzu düşünmeyin... Başyaver beyefendi; sizlerden çok rica ederim; ekli mektubu Paşa hazretlerine sunun; eğer durumları okumaya elverişli ise... Yok değilse, yakınız! Evet, "yansın ve yıkılsın!." Bu sözü hiç unutma!..

Acaba kendilerinden bugünlerde İzmir'i ziyaret edip etmeyeceklerini sorabilir misiniz?.. Kendilerine onca bağlı Latife'yi bu kadarcık bilgiden yoksun bırakmazsınız! Anlamak istememin bir çok nedenleri var: Karşılık alırsam, sizin içtenliğinize sığınıp açıklarım!.. Eğer İzmir'e dönülecekse, buradan gidecek özel trenle Alaşehir'e kadar -bir kaç erle gelip- Paşa hazretlerini herkesten önce karşılamak istiyorum; acaba müsaade ederler mi?

İzmir'de büyük hazırlık varmış.. Okul çocuklarını giydirdiklerini, zafer takları yapacaklarını haber aldım. Anlaşılan halk, savaş ve yangın yüzünden koşup başaramadıkları işleri, bugün yapmak hevesine düşmüşler!.. Ben, bunların arasında bulunmam.. Çünkü istasyona gitmeme izin verilmediğini unutmadım. Zaten, bayraklarla, üstün-körü bazı maddi şeylerle karşılamaktansa, ayaklarına kadar en içten duygularla koşmak, beni pek mutlu edecektir. Herkesten önce: "Paşama hoşgeldiniz" demek!.. Acaba o günü görmek nasibimizde mi?..

Paşa hazretleri mutlaka buraya şeref versinler!.. İsterlerse bir gün kalsınlar, ama her halde gelsinler... İzmir kendilerine uğurlu gelmişti. Latif'in güzel ve temiz yüreği, en içten dilekleri, ona fayda getirmekten uzak değildir. Bursa'dan üzüldüler, "İzmir'e" diye savaşa başlandı; başarılar ardarda geldi. Bunu unutmayınız! Ben, bu gibi şeylere çok dikkat ederim!..

Ne alemdesiniz?.. Sayın eşinizi de beraber getireceğinizi haber aldım. Pek sevindim. Size güzel bir ev hazırladık. Ailemin de bugünlerde dönmesini bekliyorum. Eğer Paşa hazretlerini burada görmeyecek olurlarsa, eminim ki Babam, kendisini ayaklarına atmak için, (Ankara'ya) gelecektir!.. Paşaya o kadar vurgun!.. Mektuplarını sakladım, göreceksiniz!..

Artık yeter!.. Burasını arasına hatırlamanızı rica ve saygılar sunarım, efendim.

Uşakizade

Latife

Latife, mektubu bir kere daha baştan aşağıya okuduktan sonra, elinden bırakırken gülümsüyordu: "Başya-ver, emir almaya alışmıştır. Bu üslup ona iyi düştü. Ben

zaten "latif" olduğum zaman değil, "Uşakizade Latife" olduğum zaman etkiliyimdir!.."

Artık Ankarayla irtibatı kurmuştu. Dr. Tevfik Rüştü eniştesinden de bir mektup almış, Başyaver Salih'in eşiy-le birlikte ve daha önceden İzmir'e geleceğini öğrenmişti. Onun için Latife, bahçıvan İsmail Ağa'yı her gün istasyona gönderiyor, Başyaver trenden çıkarsa, alıp doğru köşke getirmesini sıkı sıkı tembih ediyordu... Ahmet ağa bir kaç gün eli boş döndü ama, bir gün Başyaver Salih trenden iner inmez İsmail Ağa ile karşılaşınca, gerçekten şaşırıp kaldı.

-Hoşgeldiniz beyim, -diyordu- bari yolculuğunuz rahat geçti mi? Hanımefendinin selamları, saygıları var, sizi bekliyorlar.

Binbaşı Salih, gerçekten baskına uğramış tabur kumandanı gibi, durumu kavramaya çalışıyor, bir yandan da kendisini savunuyordu:

-Ahmet Ağa, benim tertibim başka... Acaba hanımefendiye sonra uğrayıp saygılarımı sunsam, olmaz mı?..

-Olmaz beyim, hiç olmaz!.. Sizin İzmir'e geleceğinizi öğrendiği günden beri her gün istasyona gelip gidiyorum; dairenizi hazırladı bile... Gitmediniz mi, bana etmediğini komaz..

Binbaşı Salih baktı, direnecek olsa, ayıp kaçacaktı... Üstelik Paşaya üç günde bir Latife hakkında rapor gönderceğine göre, Köşkte bulunması daha yararlı idi. Direnmedi. Latife'nin gönderdiği faytona bindiler ve köşkün yolunu tuttular. Hava, az esintili, ama güneşliydi... Göztepe'yi tuttukları zaman, Latife misafirlerini kapıda karşıladı:

-Yorulmayın Salih Beyefendi; ben hepsini biliyorum.

İzmir'de Paşa hazretlerinin karargâhı dururken, kalacak başka yer aramaya gerek var mı? Buyrun, buyrun!..

Latife'nin, posta neferleri aracılığıyla kurup işlettiği istihbarat örgütü yamandı. Her şeyi tam vaktinde haber alıyor, ona göre düzenleniyordu. Nitekim Mustafa Kemal Paşanın son anda, annesinin Göztepe'deki köşkte kalmasını doğru bulmadığını, İzmir'de ayrı bir ev aranarak bulunduktan sonra Annesinin yola çıkarılmasının kararlaştırıldığını da tam vaktinde öğrenmiş ve görevle gelen Sâlih Binbaşığı, trenden iner inmez ele geçirmiştir.

Başyaverin görevleri vardı ve ertesi gün, erkenden köşkten uzaklaşmayı tasarlıyordu ama, Latife yine ağırlığını koymuş, valiye yapılacak ziyarette birlikte bulunmaları için, Başyaveri ikna etmişti. Vali Abdülhalik (Renda) Bey, gerekli hazırlıkları yapmıştı. Paşanın arzuladığı gibi, Rumlardan kalma olmamak şartı ile Annesi ve çevresindekilerin kalabileceği büyüklükte ve işe yarar evlerin listesi hazırlanmıştı. Bu listenin içinde, yine Uşakizadelere ait, Karşıyaka'daki köşk de vardı.

Latife'nin Annesi, babası, kardeşleri de gelmişlerdi. Latife onları Binbaşı Salih'i: "İkinci Babam!" diye tanıtmak diplomatlığını da gösterdi. Herkes birden seferber oldular ve Karşıyaka'daki köşkü, bir kaç günde hazırladılar. Temizlendi, dayandı, döşendi, kapı eşikleri kaldırıldı ve Zübeyde Hanımefendi için bir tekerlekli araba da bulunduktan sonra, Ankara'ya tekmil verildi.

Başyaver, geldiği günden başlayarak raporları Ankara'ya ulaştırmaya başlamıştı: Latife nasıl bir kadın?.. Ailesinin durumu nedir?.. Çevresiyle münasebetleri?.. Neden hoşlanır, neden hoşlanmaz... Öfkeli mi, sakın mı?.. Dostları, düşmanları?.. Dostları kendisini adet yerini bulsun

diye mi seviyorlar, yoksa kendisine özel değer mi veriyorlar?.. Düşmanları var mı? Varsa kimler?. Niçin düşman olmuşlar?.. Daha bir sürü sorunun karşılığı olabilecek gözlemlerini Başyaver büyük bir dikkatle not ediyor, sonra bunları üç günde bir Ankara'ya çıkarılan posta ile gönderiyordu..

Latife için Ankara'ya giden haberler olumluydu; çünkü Latife, Başyaveri hemen avucu içine almasını bilmişti. Bu yüzden pek pürüz çıkmadan olayların gelişeceği beklenirken, bir gün sürpriz bir şifre geldi: Zübeyde Hanım birdenbire ağırlaşmıştı..

Bu durumda seyahate çıkamazdı. İzmir seyahati iptal edilmişti. Gelen şifrede ayrıca, Binbaşı Salih'in, Göztepe'deki köşkteki müfrezeyi de yanına alarak hemen Ankara'ya dönmesi buyruluyordu..

Şifre, öylesine kesin buyruklarla kaleme alınmıştı ki, mukavemet etmenin imkânı kalmamıştı. Başyaver hemen durumu bir taraftan Latife'nin ailesine haber verirken bir taraftan da valiye bildirdi ve telgrafa karşılık bir şifre ile "Göztepe'deki müfreze ile hemen ertesi günü hareket edeceğini" Ankara'ya haber verdi.

• •

Latife, Mustafa Kemal Paşanın bu son telgrafından sonra, ayakları dibinden kopmuş bir mermer heykel gibi, yüzükoyun kapaklanmış, paramparça olmuştu.. Hiç bir şey, bu kadar acı olamazdı... Çünkü şifre telgrafla, yalnız Mustafa Kemal Paşa ile evlenme ümidi suya düşmemiş, şeref ve haysiyeti de yırtılmıştı. Olaylar bu kadar geliştikten, Gazi, Annesini de İzmir'e göndermeyi kararlaştırdıktan ve bu iş için gerekli bütün hazırlıklar yapıl-

dıktan sonra, vazgeçilmesi için, *çok ciddi ve çok önemli bir sebebin* bulunması gerekirdi. Bu sebep ne olursa olsun, Latife'yi karalardı... Kaldı ki Paşa, yalnız annesini göndermekten vazgeçmemiş, Göztepe'deki Köşkte bıraktığı şeref müfrezesini de geriye alıyor böylece, Uşakizadelerle olan bütün münasebetlerine son vermiş görünüyordu.

Latife, kurduğu istihbarat örgütü aracılığı ile, Başyaverin bazen şifreli telgraflarla, bazen kuryelerle hemen gün aşırı Ankara'ya raporlar gönderdiğini öğrenmişti. Bu kadar beklenmedik yüzgeri edilişin tek nedeni, Başyaverin bu raporları olabiliyordu.. Bir de "İkinci Babam" diye ailesine tanıtıyordu.. "Bir de dünyada güvendiğim tek insan" gözüyle bakıyordu.. Meğer nasıl sinsi bir yılanmış!.. Nè istemişti bu yılan, zavallı Latife'den?.. Sürüm, sürüm sürünsün inşallah... İyi gün görmesin!.. İslamiyet bile, "fitne, öldürmekten beterdir" demiyor mu?..

Düşündü, taşındı; hiç bir çıkar yol bulamayınca, soluğu Başyaverin yanında aldı:

-Her şey ortada Salih Beyefendi... Bizim beraberliğimizi çekemeyenler fitne yaptılar; kimbilir neler söylediler, ne haberler uçurdular; sonunda Paşanın da tepesi attı ve bizi huzurunun mutluluğundan mahrum ediyor...

Başyaver, avutacak oldu:

-Çok büyütüyorsunuz; Gazi Paşanın valideleri rahatsızlanınca, gezi sadece tehir edilmiş oldu... Zübeyde Hanımefendi düzelince, tekrar program uygulamaya girer!..

-Bunu sizin gibi akıllı bir insan nasıl söyler Salih Beyefendi?... Eğer olay sadece Valide hanımefendinin hastalığı olsaydı, belki sizi Ankara'ya çağırırdı ama, Göztepe'deki müfrezeyi de Ankara'ya ister miydi?.. Besbelli ki,

benden, ailemden uzaklaşmak istiyor!. Bunun başka yorumu olamaz...

-Müfrezenin istenmesi, belki değiştirilmesi içindir?.. Bu çocuklar epeydir burda işsiz güçsüz kaldılar... Onların eğitimlerinin devamı gerekmez mi? Siz her şeyi, sadece size değen ucundan değerlendirmek istiyorsunuz...

-Bunca işin bir araya gelmesi, rastlantı olamaz! Ben buna dayanamam... Lütfen Paşa hazretlerine haber veriniz, müsaade etsinler, Avrupa'ya gitmek istiyorum!..

Başyaver şaşarak baktı:

-Siz, kimseye bağlı olmayan özgür bir vatandaşsınız!.. Ne zaman isterseniz Avrupa'ya ya da başka bir yere gidebilirsiniz... Bunu Paşa hazretlerine sormanın bir manası yok... Ben, olsa olsa sizin Avrupa'ya gitmeye karar verdiğinizizi Paşa hazretlerine bildirebilirim...

Latife direniyordu:

-Hayır!.. Paşa hazretlerinin benim Avrupa'ya gitmem için izin vermesi gerekli... İstedğim izin verilmedikçe, şurdan şuraya gitmem. Mademki benimle ve İzmir'deki karargâhları ile ilişkilerini kesiyorlar; o halde benim de Avrupa'ya gitmeme izin versinler, olsun bitsin!..

Başyaver ne yaptıysa para etmedi; Latife, iki göz iki çeşme ağlıyor, "Paşa hazretleri bana izin versin de olsun bitsin" diyor da başka demiyordu... İlk günden beri olup bitenlerin içinde Latife'yi kendi kişiliğinin dışına atan başka hiç bir olay geçmemiştir. Fakat bu evlilik ümidinin iyice suya düştüğü saatlerde kişiliği kırılmış, bir noktada idfiks olmuş gibiydi.. Durmadan aynı sözleri tekrarlıyor ve böylece bir yere varmayı ummadığı halde, başka türlü davranmak da elinden gelmiyordu.

Başyaverin üzüntüsü Latifeninkinden az değildi... Bu

evliliği, Latife kadar O da istemiş, bunun için de gönderdiği raporlarda söyleyeceklerini ölçüp biçtikten sonra yazmıştı. Hem kendisinin, hem de müfrezenin Ankara'ya istenmesi, O'nun için de ümitsiz bir neticeydi. Fakat yine de direnmeye çalışıyor, Ankara'ya gittikten, Gazi Paşayı gördükten sonra, işlerin her halde düzelebileceğine olan umudunu korumaya çalışıyordu. Latife'ye:

-Bütün bu olanların, sizin için ne kadar kabullenmesi güç şeyler olduğunu biliyorum. Bu gelen şifre telgraf, sizin için olduğu gibi, benim için de acı bir sürpriz teşkil etti, ama başka çaremiz yok... Burada oturup akıllar üreteceğimize benim Ankara'ya gidip durumu Paşadan öğrenmeye çalışmam elbette daha doğru.. Fakat görüyorsunuz; ateşim var... Yola çıksam, daha da yükselebilir. Müfrezeyi göndereceğimi, fakat hasta olduğum için, bir kaç gün sonra gelmeme izin vermesini Paşamdan rica edeceğim..

dediği zaman, Latife söylediklerinin yarısını bile anlamamıştı; çünkü durmadan ağlıyor, ağlaması geçince de ikide bir içini çekiyordu:

-Ben ne olacağım Salih Beyefendi?

-Siz, aydın bir Türk kadını olarak, gelişecek olayları sabırla bekleyeceksiniz!..

*
*
*

Başyaver Salih, Ankara'ya bir telgraf çekerek, "müfrezenin hemen yola çıkarılacağını; ancak kendisi hasta olduğu için bir kaç gün gecikmesine müsaade edilmesini" istedi. Hemen ertesi günü aldığı telgrafta şöyle deniyordu:

"Tam iyileşinceye kadar, müfreze ile birlikte İzmir'de kalınız!"

Gazi Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşadan gelen bu telgraf, Latife'yi biraz rahatlatmış, kuşkularını biraz hafifletti ama, dağıtmadı. Bu durumu hatıralarında anlatan Salih Bozok, şöyle diyor:

"Mustafa Kemal Paşa ile evlenmeyi iyice aklına koyan Latife, bu gayesini gölgeleyecek her olaydan etkileniyor ve hemen de soğukkanlılığını yitiriyordu. Bütün bunlara rağmen benim de adeta gözlerim bağlanmış, bu mizaçta bir kız ile, bunca yakından tanıdığım Gazi Paşanın nasıl uyuşacaklarını, bir an olsun düşünmeden, evlenmeyi sağlamaya büyük önem veriyordum... Bugün, bunca olaylardan sonra bu gayretimi, çevremizdeki büyükpaşaların evlenmeden hana söylediğim gibi, Fethi Bey (Ok-yar)'den başka herkes, bu evlenmeyi destekliyordu. Zaman ve olaylar, Fethi Beyin haklı, bizim kısa görüşlü olduğumuzu ortaya koydu. Bunu itiraf etmek bana çok ağır gelmekle beraber, bunca yıldanberi tanıdığım Gazi Paşa ile yakından izlemek fırsatını bulduğum Latife Hanımın uyuşamayacaklarını görmek, hiç de zor bir iş değildi. Ama ben, kendi kazdığım kuyuya düşmüştüm.."

Başyaver Salih, bir hafta kadar yüksek ateşle yattıktan sonra, iyileşir iyileşmez, müfreze ile birlikte Ankara'ya hareket etti. Arkasında salya sümük ağlarken bıraktığı Latife'ye kendi öz kızıymış gibi hâlâ acıyordu...

Gazi, İzmir'de olup bitenleri Başyaverinden öğrenince, çok üzüldü. Telgrafının bu, anlama alınacağını hiç düşünmemişti. Hemen Muhafız Kuvvetlerinden bir kaç nefer seçtirdi. Bir kaç teneke bal ile, savaşta bindiği Sakarya adlı atını bu neferlere teslim ederek İzmir'e yolladı. Başyaver Salih'e de, hemen Latife'ye, bütün kuşkula-

rını giderecek kadar tatlı bir mektup yazmasını emretti. Kendisine böylesine bağlanmış bir kızın kendi yüzünden acı çekmesini istemiyordu.

Muhafız erleri ve hediyeler yola çıkmış, Salih, istenilen güven verici mektubu yazmıştı.. Üzerinden ancak bir kaç gün geçmişti ki bir gece Salih'in başucunda bulunan telefonu, sabaha yakın saatte çalmaşa başladı; konuşan Mustafa Kemal Paşa idi:

"Salih, seni uykudan uyandırdım. Ama sadece senin çözebileceğin bazı sorunlar var; sen kalk, giyin ve hemen benim yanıma gel."

"Gazi Paşa, çok az uyuduğu ve hele sabaha karşı yatmaya alıştığı için, Salih, böyle gecenin ilerlemiş saatlerinde uyandırılmalara alışıkta. Hemen kalktı, giyindi ve Mustafa Kemal Paşanın bulunduğu salona gitti... Gazi Paşa, vakitsiz uyandırılmış yaverinin hızlı adımlarla salona girişini gülerek seyrederken:

"Valide, bayrakları açıp kimseyi dinlemiyor. Ben, doktor, maktör bilmem; İzmir'e gideceğim! diye tutturdu; tutturdu ne söz, hatta çarşaflandı bile.. Beni de dinlemiyor artık!.. "Öleceksem İzmir'de öleyim; ben burada bir dakika bile durmam" diyor. Ben anamı tanımaz mıyım?.. Nuh dedi mi, peygamber demez... Hemen bir özel tren hazırlanması için gerekenlere emir verdim. Özel tren hazırlanana kadar da sen hazırlan!.. Anamla birlikte İzmir'e gideceksin!.."

Binbaşı Salih: "Emredersiniz, Paşam" dedi. Gazi, düşünceliydi, konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Eğer yolda Tanrının buyruğu erişirse; Ankara'ya yakınsanız, Ankara'ya dönersiniz; yok İzmir'e yakınsanız, devam edersiniz yolunuza ve bana durumu bildirirsi-

niz... Gömeceğiniz yer, benim her zaman ziyaret edebileceğim yer olsun!.. Söyleyeceklerimin hepsi bu!.. Şimdi gidip hazırlan!.. İstersen yanına hanımını da al, O da İzmir'de biraz kendine gelsin..."

Binbaşı Salih, bir taraftan yolculuğa hazırlanıyor, bir taraftan Zübeyde Hanımı ne kadar sevdiğini düşünüyor-du. Mustafa Kemal Paşa, savaşlarda cephede kaldığı sıralar, Salih hep annesiyle birlikte olurdu.. Yıllarca birlikte haşır-neşir olmuşlardı. Şimdi onun ölüme yakın olması düşüncesi, Salih'i belki Mustafa Kemal Paşa kadar içinden sarsıyordu... En amansız yerinden vurulmuş gibiydi... Salih'in karısı, asker karısı olduğundan, apansız çıkan yolculuklara alışık; hiç şaşırmadan gerekenleri hazırladı ve Zübeyde Hanımın kaldığı köşk bölümüne geçtiler.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal Paşanın dediği gibi, gerçekten aklına koyduğunu yapmaya kararlı, çarşaflanmış, koltukta dimdik oturuyordu. Dr. Asım Bey, sözünü dinletememenin çaresizliği içinde bir kenara çekilmiş, süklüm püklüm oturuyordu. Zübeyde Hanım Binbaşı Salih'i görünce, Manastır şivesine büsbütün basarak konuştu:

"-A be, şimendüferden çabuk hazırlandın, Salih oğlum!.. Sen benden yana olursun inşaallah... Beni göndermek istemezler İzmir'e.. Ölür, mölürsem der, bu benim Asım Bey oğlum!..

-Doktor demişse, bir bildiği vardır be anacığım... Ama, madem yola çıktık, Allah korur elbet!..

-Korur Allah benim gibi fukara kadını!.. Ben giderim, gelinimi görmeye... Ben giderim oğlumu evermeye... Niçin korumasın Allah benim gibi bir kadını!..

-Korur, anacığım, korur!..."

Tren, sabaha karşı hazırlandı, yola çıktılar. Zübeyde Hanım, saatler süren direnmeden o kadar yorulmuştu ki, yola çıkar çıkmaz uyudu. Nöbetleşe, başında bekliyordlardı... Doktordan sonra, Başyaver nöbete girdi. Bu sırada Zübeyde Hanım, trenin sarsıntısından olacak, uyanıverdi. Karşısında Salih'i görünce sevincini saklamadı:

-A be sen ne uyumazsın, Salih oğlum!. Ne beklersin beni?. Beni kimse çalmaz!.. Madem beklersin, uyumadan, sana anlatayım, niçin giderim İzmir'e?..

Dinleyen var mı gibilerden sağa sola baktı, sonra sesini alçaltarak konuşmaya başladı:

-Vardır bir Lütfiye, İzmir'de.. Benim oğlum beğenmiş o kızcağızı... Alıp kendisine karı yapacak... Gidip bir bakayım, nasıl bir kızdır, oğluma yakışır mı, yakışmaz mı?.. Sen gördün bu kızcağızı, benim Salih oğlum.. Ne biçersin senin arşininle..

Başyaver Salih, bildiklerini, düşündüklerini uzun uzun Zübeyde Hanıma anlattı ama, her şeyi dosdoğru söyledi, denemez.. İstemediği halde, taraf tutuyor ve Latife'yi koruyan bir üslupla konuşuyordu. Zübeyde Hanım dinledi dinledi; sonunda:

-Görür müsün sen benim Mustafa Paşa mı?. Brakmıştı bir Fikriye, tutturmuştur bir Lütfiye... Sever mi bu Lütfiye benim oğlumu, sen süle Salih oğlum?..

-Dildir (değildir) Lütfiye, Latife'dir. İsmiyle müsemma-
dır ve de latiftir, hem hafiftir...

Böyle şakalaşa gülüşe İzmir'e vardılar.

Latife, büyük palmyenin dibinde bahçe sandalyesine oturmuş, son 15 günün hercümercini zihninden geçiriyor ve bunlar gözlerinin önünden geçerken, sırtı ürpermelerle gıdıklanıyordu... Ama işte bütün terslikler bitmiş, işler düze çıkmıştı.. Yakında, Mustafa Kemal Paşanın valideleri hanımefendi, müstakbel gelinini görmek ve evinde konaklamak için İzmir'e gelecekti: "Besbelli ki, Türkiye'nin birinci kadını olmanın eşiğindesin!.. Mustafa Kemal Paşa gibi, dünyaca ünlü bir kocan olacak!.. Öyleyse, görevlerin var!.. Yurduna, insanlarına, tarihe karşı sorumlulukların var!.. Kocanı koruyacak destekleyeceksin!.. Onun avare hayatına bir düzen koymak senin görevin!.."

"Doğululuktan kurtulacaksın!.. Bir Avrupalı kadın gibi düşüneceksin!.. Memleketin kadınlarına da batı kadınları gibi hürriyetler ve haklar sağlayacaksın!..

Bütün bunları kendi kendine söylerken, düşündüklerinin hepsini yapmış sanıyor ve o zaman da kadınların, kendisini eller üstünde havaya kaldırdıklarını düşünüyor, gelecek günlerin mutluluğu ılık ılık içine doluyordu... Birden toparlandı. "Yarın, kayınvaliden geliyor.. Gözüne girmeye bak!.. Mustafa Kemal Paşanın annesi ne demek!.. Tut ki, İngiltere'nin ana kraliçesi...Evinde hiç bir şey aksamamalı.. Burada öylesine rahat etmeli ki, sevgili oğlunun senin ellerinde rahat edeceğine inansın... Ne söylerse, "evet" de; ne isterse yap!.. Dikkafalıktan vazgeç Latife... Sakın burnunu havaya dikme!.. Bir yanlış adım attın mı, ömrünün sonuna kadar dizini döversin!.. Üstelik, dövecek diz bulabilirsen!..."

Bütün bunları düşünürken karşısındaki kasımpatı yığınının zevkle bakıyor, yıllardır özlemine çektiği huzurun tatlı bir gevşeklik halinde, içini doldurduğunu duyuyor-

du. Başını havaya kaldırdığı zaman, İzmir'in üstüne kocaman bir ay doğmuş, akşam yıldızları mavi mavi parlamaya başlamışlardı. Birden, yıllar önce okuduğu bir şiir hatırından geçti:

"Bir çoban, her gece sırtüstü yatar, uyuyuncaya kadar, gökyüzünde beğendiği yıldızları uzanıp uzanıp koparıp, cebine doldurmuş... Sabahleyin, sevinç içinde uyanır, elini cebine atarmış... Bir de bakarmış ki, cebi, çakıltaşlarıyla dolu..."

"Ama yılmamış, usanmamış yıldız koparmaktan çoban!.. Nasıl olursa olsun, bir sabah cebinde, yıldız bulacağını bilirmiş!.."

"Yine bir gece, gökyüzünün en güzel yıldızlarını, en parlaklarını koparıp koparıp cebine doldurmuş, öylece yatmış uykuya... Yine sabahleyin sevinç içinde uyanmış... Elini cebine atmış; bir de bakmış ki hiç bir şey yok!.. Çakıltaşları bile.. Yüreği parça parça olmuş çobanın; yanaklarından yürüyen yaşları silmek için, boş elini çıkarıp bakmış!.. Bir de ne görsün!.. Avucunda, gökyüzü gibi yusuvarlak bir sarı yıldız ışığı..."

Latife, kendi kendine konuştu: "Sen, geceleri mavi yıldız koparan çocuktun!.. Şimdi avuçlarında gökyüzü gibi bir Mustafa Kemal var!.."

* *

-Bak anacığım, bu kızcağızdır Latife Hanım.

Başyaverin bu sözleri üzerine Zübeyde Hanım, hastalığın verdiği güçsüzlüğü sırtından silkip atmış, Latife'den yana bakıyordu. Tepeden turnağa süzdükten, biraz da gözlerine sıcak sıcak baktıktan sonra, son derece temiz bir Türkçe ile:

-Kızımız çok güzelmiş, Salih oğlum!..

dedi. Latife'nin bir yıldır beklediği bu sözler, onu tepeden turnağa titretti. Kendisini güç belâ toparlayarak:

-Şımartıyorsunuz beni, hanımefendi hazretleri.

diyebildi. Sonra toparlanarak: "Elinizi öpmeme izin verin, efendim..." sözleri döküldü dudaklarından..

Zübeyde Hanım şaşılacak bir güç göstererek iyice doğrulmuş, Latife'nin elini avucuna almıştı. O insanı etkileyen tören Türkçesiyle:

-Maşallah!.. resimlerinizden daha güzelmişsiniz yavrum!.. Sizi istasyonda çok bekletmedik ya!..

Latife, beğenilmenin sevinci ile, gözlerinin dibine kadar kızarak konuştu:

-Beklemenin sözü mü olur, hanımefendi hazretleri... Olsa olsa, bir an önce size kavuşmak heyecanı içinde bulunmak zor!.. Eğer izin vererseniz, size, hayran kaldığımı söylemek isterim.. Fotoğraf makineleri size ihanet ediyorlar!..

Zübeyde Hanım, Latife'nin avucunda tuttuğu elini bırakmadan, Mustafa Kemal Paşaya benzeyen gözleriyle Latife'ye yaklaştı:

-Gel, bu sırrı senin kulağına söyleyeyim;

dedi ve sesini biraz daha yavaşlatarak ve göz kırparak:

-İnsan, güzele baktıkça güzelleşir!..

Latife, bunca övüldüğü halde, birden paniğe kapıldı; bu yaman, bu zehir gibi bakmasını, öldürücü ok gibi konuşmasını bilen kadına kendisini nasıl beğendirebilecekti... "Tanrım beni yaman imtihana soktun!.." Düşün-

celi gözlerle bir süre süzdükten sonra, kendisini toparlayarak:

-Siz, gerçekten Mustafa Kemal Paşanın modelisiniz!.

deyince, Zübeyde Hanım, kendisinden çoktandır duyulmayan canlı ve hayat dolu bir kahkaha kopardı:

-Anasıyım, anasıyım... Ama o bana değil, ben ona benziyorum...

*
* *

Zübeyde Hanım, kendisine hazırlanan Köşkü sevdi. Bahçesini, denizin görünüşünü, kendi odasını, dayanıp döşenmesindeki zevki, temizliğini, hele tekerlekli sandalyasının kolayca evin içinde dolaşması için eşiklerin kaldırılması inceliğini, çok sevdi. Rumeli şivesiyle konuşarak etrafı gülmekten kırıp geçiriyor, neşesi ve canlılığıyla Salih binbaşığı şaşırtıyordu. Başyavere sürekli takılıyor, Gazinin emir çavuşu Ali'ye şakacıktan çıkışıyor, hele evlatlığı Fatma Hanım, -her tüyünü bir dağda bırakmacasına, - mıcıklıyordu. Uşakizadelerin Karşıyakadaki Köşkü, yapıldığından bu yana yaşamadığı bir neşe içindeydi. Sanki odalara, görünmez yeni ışıklar takılmış gibi, pırıl, pırıl, cıvıl, cıvıldı... Köşkün uşakları aşçıları, hizmetçileri, o kadar canla başla, o kadar seve, seve iş görüyorlardı ki, Köşk, kahkaha ve cıvıltı ile doluydu...

Akşam yemeği için dört kişilik bir sofraya hazırlanmıştı. Dr. Asım'la Başyaver Salih, yemekten önce bir kenarda yapındırdıklarından, içkisiz bir sofraya oturuldu. Zübeyde hanım, Latifenin ittiği tekerlekli koltukta sofraya gelirken:

-Gördün mü adam evladını, insanı nasıl gezdirir evinde?... diye Salih Binbaşığı takılıyordu.

Zübeyde Hanım, perhizde olduğu için, yemeği ayrı hazırlanmıştı. Her perhiz yemeği gibi tatsız, tuzsuz şeylerdi. Zübeyde Hanım, bir taraftan kendi yemeğini yiyor, bir taraftan da Dr Asım'a -yarı şaka, yarı ciddi- dokundurmadık laf bırakmıyordu. İkide bir Rumeli şivesine dökerek Salih'e

-Ver ordan be yavrucuğum, bir kemikçik pirzola!... Öldürecek bu Asım oğlum beni...

Yahut:

-A be tatlimidir o.. Versene bana Asım Bey oğlum fitiklisından bir lokmacıkl..

diye doktor Asım'a da söz dokundurup öteki yemeklerden de kendisini mahrum etmemenin yolunu buldu..

Latife ile konuşurken çok muhabbetli bir dil kullanıyor, annesi, babası, kardeşleri hakkında son derecede diplomatça bilgi alıyordu. İşi bilmezliğe döküp Salihle şakalaştı; sohbet ağırlaşıp pırıltısını yitirince, Latife'ye atasözleri ile süslenmiş öğütler verdi; köşkte hizmet edenlerin tek tek isimlerini öğrendi; oğlunun çocukluk hikâyelerini anlattı ve sofrayı bir başına baştan sona kadar, tatlı bir sohbet havası içinde götürdü.

Latife, bir taraftan sofradaki misafirlerine karşı görevini kusursuz başarmaya çalışıyor, bir taraftan da bu kadar dikkatli ve zeki kadına kendisini beğendirmenin güçlüklerini düşünüyordu. Fakat Latife, çok kısa bir zamanda, Zübeyde Hanımın, ya samimi olduğu, ya da fikrini saklamak istediği zaman, düzgün bir Türkçeyi ağırbaşlı bir üslupla kullandığının farkına vardı... Belki kültürlü değildi ama, şaşmaz bir mantığı vardı. Yüzeydeki fikirleri hiç umursamıyor, tıpkı oğlu gibi, doğanın şaşmaz kanunları içinde düşünüyordu...

Yemekten sonra kahveler içildi, biraz daha konuşuldu ve Zübeyde Hanım cankurtaran gibi kullandığı Rumeli şivesiyle, artık yatma saatinin geldiğini haber verdi. Tekerlekli koltuğu, bir yandan Latife hanım, bir yandan Dr. Asım yürüterek yatak odasına getirdiler. Latife, elini öperek, "rahat uykular" diledi. Dr. Asım, ağrıları tutarsa içeceği hapları başucuna koyarak, kapısını örttü. Biraz sonra da herkes yol yorgunluğunu ileri sürerek yataklarına çekildi.

Latife evi baştanbaşa dolaştı. Hizmet edenlere, ertesi sabah için gerekli emirler verdi; her şeyi bir kez daha gözden geçirdikten sonra, yatmadan önce, ayak ucuna basarak Zübeyde Hanımın kapısı önünden geçti. İçerden, kısa aralıklarla iniltiler geliyordu. Demek yine romatizma ağrıları tutmuştu. Birden, Latife'nin beyninde bir şimşek çaktı. Babasının romatizma ağrıları için, Fransa'dan getirdiği bir ilaç vardı; bazı soğuk kış aylarında bu ilacı kullanırdı. Acaba bu ilaç, Zübeyde Hanıma iyi gelebilir miydi?..

Bunun için Dr. Asım'ı uyandırmak gerekiyordu. Buna cesaret edemedi. Fakat bu ilaç, dıştan; yakı gibi kullanıldığına göre, faydası olmasa bile, zararı olmazdı. Hemen ilaç dolabına koştu, şişeyi aldı, mutfakta su ısıttı, ilaçtan ölçekle kaynar suya boşalttı. Sonra büyük parçalar halinde hazırlanmış pamukları bu suya batırarak, Zübeyde Hanımın yattığı odaya geldi. İçerden hâlâ iniltiler yankılanıyordu. Kapıyı vurdu, ses gelince açtı ve eşikte göründü:

-Beni bağışlayın hanımefendi hazretleri... İniltilerinizi duyunca, ağrılarınızın arttığını anladım. Babamın, romatizma ağrıları için kullandığı bir ilaç vardı. Ona çok iyi gelirdi.. Doktor beyi de uyandırmaya cesaret edemedim

ama, eğer izin verirseniz, dizlerinizi sıcak tutar, bunları ağrıyan yerlerinize saralım...

dedi. Zübeyde Hanım, yattığı yerden doğruldu... Sert, kıvılcımlı zeka ışıltıları ile parlayan gözlerinde, şimdi, yumuşak bir sevecenlik vardı. Çok duygulandığı belli idi. Rumeli şivesine kayarak:

-Nasıl da düşünür bu anacığımı, evlatçığımı! Getir bre melâike kızım o pamukcağızları, yapıştıralım ayacağızıma.. Rabbim getirmiştir bu melaikeyi besbelli!..

Latife, ilaçlı kaynar sudan geçirilmiş ve iyice sıkılmış pamukları Zübeyde Hanımın dizlerine sardı, banıtladı, yorganını da üstüne çekti. Az sonra, Zübeyde Hanımın ağırları hafiflemişti. Gözlerinde yumuşak, sevgi dolu bir bakışla, son derece düzgün konuştu:

-Teşekkür ederim kızım, rahatladım... Allah seni de rahatına ve muradına kavuştursun!..

Latife odadan çıkıp yatmaya giderken içinde sebebini bilmediği bir ağlamak ihtiyacı vardı. Utanmasa, çocuklar gibi burnunu çeke çeke ağlayacaktı. "Allah seni de rahatına ve muradına kavuştursun" sözü, ulu dağlardaki büyük yankılar gibi kulağına bir gelip, bir gidiyordu.

*
*

Zübeyde Hanım, on günden beri Köşkteki misafirliğini sürdürüyordu. Gelişinin ikinci günü, oğlunun gönderdiği "Sakarya" adlı atı, Latife'ye hediye etmiş. Fakat bunun "nişan hediyesi"mi, yoksa "Misafir armağanı" mı olduğunu belirtmemeye dikkat etmişti. Acele bir karara varmak istemiyordu.

Latife, dış görünüşü ile güler yüzlü, konuksever, ter-

biyeli bir kızdı. Kendisine son derece büyük bir yakınlık ve sevgi gösteriyor, memnun olması için bin parça olu yordu... Göze batar hiç bir kusurunu görmediği halde, kendisini bir türlü yüreğine sindirememişti. Zübeyde Hanıma göre Latife "iyi bir kız" olmaktan ziyade, "iyi görünmeye çalışan" bir kızdı, buydu Zübeyde Hanımın izlenimi! Bu kızın iyi bir ailesi vardı; iyi bir kültürü vardı; parası, pulu, malı, mülkü vardı; bir de onların üstüne, bütün dünyanın gözünü diktiği bir de Mustafa Kemal Paşası olsun istiyordu!.. Bu kız, bu varlığı içinde, "Mustafasını" yüzbaşı iken görmüş olsaydı, evlenmeye can atacak mıydı? Kendisini böylesine sevecek, memnun olması için parçalanacak mıydı?.. "Hayır!" diyordu bunlara, kendi içinden Zübeyde Hanım.. "Belki dönüp bakmayacaktı bile Mustafasının yüzüne" başka ünlü kişilerin peşinden koşacaktı!..

Oğlunun evleneceği kadın, ne Fikriye gibi "kul, köle" ne Latife gibi "özenti zevce" olmalıydı!.. Latife gibi kızlar, evleninceye kadar her fedakârlığı yaparlar, fakat evlendikten sonra, kendi sefalarına bakarlardı. "Sakarya"yı Latife'ye hediye ettiği gün, bunun farkına varmıştı. Atı görünce Latife gerçekten çok sevinmiş, gerçekten çılgın bir içtenlikle ellerini, yanaklarını öpmüştü... Çünkü, böbürlenmesine yarayacaktı bu at!.. Türkiye'nin en büyük insanı tarafından seçilmiş tek kadın olmak, gururunu okşayacaktı! O yüzden duyduğu sevinç, öteki iğreti sevinçlerinden farklı, sahibici bir sevinçti.

Son iki gündür, kendisini iyi hissetmiyordu. Ağrıları artmış, tekerlekli koltukla bile, yemek masasına gidemez olmuştu. Hızlı bir karara varması lâzımdı. Bunu geciktirmenin sakıncalar doğuracağına iyice inanmıştı. Başyaveri çağırırdı:

-Bak evlatçıgım!.. On gün var otururuz bu kızcağızın evinde... Benim tutmadı, gözüm bu işi... İyidir, hoştur bu kız... İllem, kendisi de bilmez "benim oğlumu" sevdiğini; O sever Mustafa Kemal Paşayı!... Yarın olacak karısı... Yarın olacak Ankara'da büyük hanımefendi!.. O zaman başlayacak efendim, kuyruk atmaya!.. Sen beni çabuk götür evlatçıgım Ankara'ya... Söyleyeyim Mustafa'ya: "Bu iş olmaz!"

Başyaver, gönülsüz kırık bir sesle cevap verdi:

-Peki, Büyükhanımefendiciğim.. Siz, elbet daha iyisini bilirsiniz.. Ben, doktor Asım Beyle görüşeyim, ona göre hareket ederiz...

Salih o gün, Dr. Asım ile görüştü. Fakat doktora göre, hele bugünlerde uzun bir yolculuğa vücudunun dayanması imkansız gibiydi... Biraz daha toparlanmalıydı Zübeyde Hanım, Ankara'ya gidebilmesi için...

Salih, bundan memnun olmuştu. Çünkü Latife konusunda Zübeyde Hanım gibi düşünmüyordu. Bu evlenmenin Mustafa Kemal Paşa için hayırlı olacağına inanmaktaydı... Karısı da, kendisi gibi düşünüyordu. İş oluruна bırakmaya, bu hayırsız kararı, Mustafa Kemal Paşaya aktarmakta acele etmemeye karar verdi. Belki Zübeyde Hanım ilerde fikrini değiştirebilir, daha olumlu bir düşünceye varabilirdi. Zaten Zübeyde Hanım da kendisinden bu fikrini Mustafa Kemal Paşaya bildirmesini istemiş değildi. Sadece Ankara'ya dönmek ve bunu orada oğluna kendisi söylemek istediğini açıklamıştı. Sağlığı, yolculuğa elverişli olmadığına göre, beklemek gerekiyordu!..

O gün Latife, Başyaver Salih'in Zübeyde Hanımın odasına çağırıldığını ve bir süre odada kaldıktan sonra

asık bir suratla çıktığını öğrenmişti. Bir şeyler oluşmaktaydı, her halde!.. Ama bu oluşmalar, ne yönde geliyordu? Başyaverin asık suratla çıkmış olması hayra alamet değildi. Salih binbaşıya sorsa, dünyada söylemezdi... Ah, olup biteni bir bilse... bir öğrenebilse!...

*
* *

Artık köşk, bulanık günler yaşıyordu... Zübeyde Hanım, hastalığı ilerledikçe, o evi civıltılarla dolduran iradi neşesini de kaybetmiş, sinirli, hırçın bir kadın olmaya başlamıştı... Latife, haftalar süren hastalığın çeşitli görüntülerini karşılamaktan bezmişti.. Zübeyde Hanım ile kendisi arasında çıkmakta olan şimşeklerin çoktan farkına varmış ve bu nedenle Başyaver Salih'in eşine, Dr. Asım'a ve Başyavere kendisini benimsetmek savaşına girişmişti. İşte, bu günlerden birinde Mustafa Kemal Paşa, Emir Çavuşu Ali'yi Ankara'ya istetti. Başyaverin söylediğine göre bu, Gazinin bir geziye çıkacağını işaretliydi!.. Belki de annesini görmek için İzmir'e gelecekti...

Latife, Emir Çavuşu Ali'ye (Yaman) bir mektup verdi. Bu mektupta Gaziye, annesinin sağlığı hakkında bilgi veriyor, ne büyük özlem içinde olduğunu yazıyor, "Mukaddes Paşasının" bir kaç günlüğüne olsun, İzmir'e gelmesini rica ediyordu.. Mektubu, Ali (Yaman)'ye verirken, kendi eliyle, Mustafa Kemal Paşanın eline vermesini tenbihlemeyi de unutmadı...

Latife'nin annesi, babası, kardeşleri çoktan Avrupa'dan dönmüşlerdi. Zübeyde Hanımın bunlarla tanışması da parlak geçmemişti. Hepsi, ellerinin geldiğince sevimli ve hoşgörülü görünmeye çalıştıkları halde, bunlar tersine sonuç veriyor. Zübeyde Hanım, bu gayretlerin farkına vardıkça, kafasına yerleştirdiği karar, daha da pekişiyordu.

Latife'nin kayınvalidesine yaranmak için gösterdiği bütün gayretler, kuma yazılmış yazı gibi küçük bir olayla yok olup gidiyordu. İşte, bugünler, bütün bu olup bitenleri bastıran bir olay oldu.

Fuat (Bulca)'nın eşi, Latife'yi ziyarete gelmişti. Latife'nin annesi Adviye, Latife, üçü, salonda görüşüyorlardı... Seher Hanım, Latife'ye:

-Latifeciğim, -diyordu- sen, annesi hanımefendinin gözüne girmeye bak!.. Gerisi kolay!.. Fuat, biliyorsun, Gazinin okul arkadaşı... Bütün hayatları beraber geçmiş... Gerekirse senin nasıl bir kız olduğunu Gaziye anlatır... Tereddütleri varsa, yok eder... Fakat annesi dertirse, bu iş olmaz!.. Çok bağlıdır annesine!.. Senin yapacağın, Zübeyde Hanıma şirin görünmek!.. Huysuzluklarına katlanmak!..

Fakat tam bu anda salonu bir ölüm sessizliği kapladı!.. İnsanlar, yıldırım çarpmış gibi donakaldılar!.. Adviye Hanımın elindeki fincan, yumuşak bir ses çıkararak halının üstüne düştü. Üçü birden, donmuş yüzleriyle tekerlekli koltuğunda salonun ortasına kadar gelmiş Zübeyde Hanıma bakıyorlardı!..

Zübeyde Hanım, o gün odasında oturmaktan sıkılmış, Fatma'nın yaptığı ıhlamuru, salonun büyük camından denizi seyrederek içmek istemişti. Salonda konuşmalar vardı; kulak kabarttı: Tanımadığı bir ses Latife'ye kendi adından bahsederek öğüt veriyordu. Önce gülümseyerek dinlemeye başlamıştı. Fakat salonun ortasına gelip de konuşan kadının, Fuat (Bulca)'nın karısı olduğunu ve kendisini görür görmez, donakaldığını görünce, kışkırtıcı oldu.

Adviye, Latife, Seher hep birden ayaklandılar ve Zübeyde Hanıma doğru koştular. Kendisini ilk toparlayan yine Latife oldu:

-Aman, ne kadar sevindin, hanımefendi hazretleri!. Demek bugün kendinizi daha iyi hissediyorsunuz!..

Seher Hanım, Zübeyde Hanımın elini öpmek için hazırlanırken:

-Sizi çok iyi buldum, büyükhanımefendiciğim... elinizi öpeyim! diye çırpınıyordu. Fakat Zübeyde Hanım taş gibiydi... Hiç bir şey konuşmuyor, sadece delen gözlerle yüzlerine bakıyordu... Seher'e, elini öptürmedi, çekti... Birden başını geriye çevirerek, Fatma'ya:

-Yatmak istiyorum, beni odama götür!..

dedi. Latife hemen koltuğun arkasına geçti. Fatma ile birlikte odaya doğru yürümeye başladılar. Koltuktan yatağa geçmesine yardım ettiler. Latife, ürkek bir sesle konuşuyordu:

-Bir şey mi oldu acaba, hanımefendi hazretleri... Bir şeye mi canınız sıkıldı?... İhlamurunuzu yatağınıza veriyim mi?..

Zübeyde Hanımın yüzünden, anlamı belli olmayan bir gülümseme geçti... Tehlikeye düşmüş cesur insanların soğukkanlılığıyla:

-İhlamur istemem, dedi, hiç bir şey yok.. Uyumak istedim... Hepsi bu!. Zübeyde Hanım, Rumeli şivesi ile konuşmuyordu!.. Belli ki çok ciddi idi. Gözleri ile Latife'ye güven vermeye çalışıyordu. Fakat bu güven verişte, büyük tehlikeler yattığını, Latife hemen fark etti; bu kadın, çevresindeki bütün insanları, kendisine düşmanlıkta birleşmiş gibi görüyordu... Güven vermek isteyişi de bundandı. Latife, bir ara sallandığını, bir ara gözlerinin karardığını fark etti. Sanki koskoca köşk başına çökmüş, kendisi de yıkıntının altında kalmıştı. Yalnız yüreği değil, her yanı o kadar ağrıyor, o kadar acıyordu ki...

*
* *

15 Ocak 1922 günü sabahı, pırıl pırıl bir güneş altında Gazi Mustafa Kemal Paşa, bir yurt gezisine çıktı. Beraberinde Kâzım Karabekir Paşa ve Fevzi (Çakmak) Paşalar vardı. Neşeliydi. Yolboyu yanındakilere nükteler yaptı, hatta şarkılar söyledi.

İzmir'den döneli beri çok şeyler olmuş, bunların üstesinden gelebilmek için, sabahlara kadar çalışmak, uykusuz, duraksız yeni günün işlerine sarılmak zorunda kalmıştı. Bu süre içinde Saray tarihe karışmıştı. Lozan görüşmeleri çetin safhalarla sürüyordu. Mecliste hırçın bir muhalefet vardı. Başbakan Rauf Orbay, Lozan görüşmelerini sürdüren İsmet Paşa ile sık sık çatışıyordu. Kurtuluş Savaşının komutanları ve büyük başları, kendilerini, kurtulan memleketin sahibi sanıyorlar, çok başlı, oligarşik bir yönetime istekli görünüyorlardı.

Oysa Mustafa Kemal Paşa, adım adım Cumhuriyete doğru yürürken, yepyeni bir kadronun hazırlıklarına girişmişti. Halk Partisinin temel fikirlerini hazırlıyordu. İşte bu birbirinden güç, çapraşık işlerin arasında bir de geziye çıkmıştı.

Eskişehir'de kendisine büyük bir karşılama töreni yapıldı. Yer yerinden oynamış, onbinlerce insan yollara dökülmüştü. Bu coşkun kalabalıklar, onun bütün yorgunluklarını alıyor ve içini, taze bir çalışma hevesiyle dolduruyordu. Belediye binasına girildi. Belediye Başkanının odasında dinlenirken, Mustafa Kemal Paşayı kalbinden vuran bir kara haber ulaştı; sevgili annesi Zübeyde Hanım, İzmir'de hayata gözlerini yummuştu. Başını yere eğdi, bir süre sustu. Sonra, mavi gözlerinden iki

damla yaş, yanaklarından yuvarlandı. Sonra, birdenbire toparlanarak ayağa kalktı:

-Görüşme nerde yapılacak?..

Paşalar, vali ve Belediye Başkanı bir "başınız sağolsun" demeye fırsat bulamadan, Eskişehirliilerin karşısına çıkmış ve konuşmaya başlamıştı. Sanki, bir düğme çevirip kalbinin ışıklarını söndürmüştü; bir başka düğme çevirip, kafasının pırıl pırıl ışıklarını yakmıştı. Aralıksız toplantılara girip çıkıyor, şehrin ileri gelenlerini kabul ediyor, Lozan Müzakereleri üzerinde kendisine çekilen şifreleri dikkatle okuyarak, direktifler veriyordu.

Eskişehir'den İzmit'e geçildi. İzmit'te Gaziyi İstanbul basını beklemekteydi. Ahmet Emin (Yalman), Suphi Nuri (İleri), Velit Ebuşsiya ve Kara Kemal, devletin yeni başkanının düşüncelerini öğrenmek istiyorlardı. Bu mülakat uzun zaman beklenmiş, sonunda 15 Ocak 1923 günü için İzmit'de yapılması kararlaştırılmıştı.

Bu, zaferden sonra İstanbul basını ile uzun görüşme-siydi ve tam 7 saat sürdü. Bu süre içinde gazeteciler sordular, Paşa cevap verdi; bilmükabele, Paşa sordu, gazeteciler cevap verdi; böylece dünyada eşi az görülmüş bir mülakat örneği çıktı ortaya... Ahmet Emin (Yalman)'in İstiklal Mahkemesine gidişi, Kara Kemal'in İzmir suikastı yüzünden aranırken, saklandığı evde yakalanmamak için intihar etmesinin gerekçeleri, hep bu konuşmanın içinden çıkmıştır!. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, basınla pazarlığa yanaşmıyor, basını, memleketin emrinde bir araç gibi görüyordu.

İzmit'den Bursa'ya geçildi aynı gün.. Akşamın çok geç saatlerinde Bursa'ya ulaşılar. Madam Brot otelinde büyük yemekli parti düzenlenmişti. Ayaklarının tozuyla

bu partiye katıldı.. Vali Hacı Adil Bey, Emniyet müdürü Tevfik Hadi, bütün güvenlik önlemlerini almışlar, sonra da sofraya katılmışlardı. Sofrada kadınlar da vardı. Özellikle kadınlar, bu yakışıklı, güzel güçlü Başbuğun evlenip evlenmeyeceğini merak ediyorlar, ama bir türlü sormaya cesaret edemiyorlardı. Fakat Mustafa Kemal Paşa, o akşam kendisine sorulan soruları o kadar hoşgörüşle karşılamış, o kadar güzel cevaplar vermişti ki, sonunda Rauf Manyası'nın karısı Lahika Hanım gözünü karartıp sordu:

-Paşa hazretleri; bu seyahatiniz münasebetiyle ortalıkta bir söylenti geziyor; bu konuda bizi aydınlatır mısınız?.. Bu gezinizin son durağı İzmir'de evlenecekmişsiniz doğru mu?..

Gazi, gülümseyerek cevap verdi:

-Evet doğrudur!.. Evlenme tarihini bu geziye göre ayarladık.. Böylece Mustafa Kemal Paşa ilk kez evlenmek kararında olduğunu ve kiminle evlenmeyi düşündüğünü açıklamış oluyordu... Bir sessizlik oldu. Sonra gözlerini masaya indirerek:

-Evvvelce kendi hesabıma, evlenmenin aleyhindeydim! dedi. Bu sefer masada, hafif sesle birbirleriyle konuşanların mırıltısı gezinmeye başladı. Genç bir Kurmay Binbaşı, Cevdet Kerim (İncedayı), hafifçe doğrularak sordu:

-Af buyurunuz Paşa hazretleri; sizi, evlilikten yana çeviren düşüncenizin sebebini açıklayarak bizi aydınlatır mısınız?..

Tam bu sorunun sorulduğu anda, bazı hareketler oldu; otele bazı telaşlı ayak sesleri duyuldu. Vali Adil Bey, Polis memuru Tevfik Hadi, fırlayıp gittiler. Otele

bir yangın başlangıcı olmuştu. Kargaşalık bundan ileri geliyordu. Çocuklarını merak ettikleri bahanesiyle, Gaziden izin isteyip sofradan ayrılanlar da oldu.. Gazi, soruyu soran genç binbaşının gözlerine bakarak konuştu:

-Önce, niçin aleyhinde olduğumu anlatayım size... Bir devlet adamı, bir vazife adamı için, gündüz-gece diye bir şey yoktur.. Vatani milleti için ne zaman çalışması gerekirse, o zaman çalışacaktır. Oysa, evliliğin de bazı icapları var.. Evlilik, bu çalışmaları kısıtlayabilir.... Yerine göre, gücünü azaltabilir.. İşte görüyorsunuz!.. Bir yangın başlangıcı haberi, bazı anaları ve babaları nasıl heyecanlandırdı: Çünkü, çocukları var; yavrularını korumak isterler; haklıdırlar...

Ben mücadele adamıyım... Hiç bir kayıt altına girmek istemezdim.. Bu sebeple kendi hesabıma da evlenmeden yana değilim... Bu fikrimi, neden değiştirdiğime gelince:

Mustafa Kemal Paşa, bu noktada birden durdu... Gülümseyerek sofradakilerin yüzlerinde gözlerini bir süre gezdirdikten sonra, beklenmedik bir karşılık verdi:

-Bunu, Latife Hanıma söyleteceğim!.. O eğer bunun karşılığını vermezse işte o zaman fena!...

Sofrada hafif gülüşmeler oldu. İlk soruyu soran Lahika Manyasî, bir soru daha ortaya attı:

-Latife Hanım, güzel mi Paşa hazretleri?..

Gazi, duraksamadan karşılık verdi:

-Hanımefendi, çok güzel olsa ben zaten almazdım. Ben, kıskanç bir erkeğim!.. Zekâsını, bilgisini, terbiyesini beğendim!..

Belediye Başkanı Cemal Yağcı'nın güzel hanımı belki

daha önceleri de Gazi'yi evlerinde misafir etmiş olmanın verdiği samimiyetle güvenerek sordu:

-Paşa hazretleri, hiç sevdiniz mi?..

Önce, genç kadının yüzüne baktı, sonra gözlerini kaçırarak:

-Sevmek!.. Vakit bulabildik mi?.. Bir ömür, çeşitli uğraşların içinde geçti... Dağda, bayırda kurulmuş çadırlarda, karargâhlarda insan sevmeye vakit mi bulabilir?..

Sonra, bu sorudan kaçmış görünmekten hoşlanmamış olacak ki:

-Hanımefendi, -dedi- biz de insanız!.. Bizim de çarpan bir yüreğimiz var... Askeriz diye mi kuşkuya düştünüz yoksa?..

Gülüşmeler, sofrada çiçek çiçek açıyordu...

Gazi ve arkadaşları, geceyi Bursa'da geçirdikten sonra, ertesi günü İzmir'e doğru yola çıktılar...

*
*
*

Başyaver Salih'in tahmini doğru çıkmıştı; Emir Çavuşu Ali Ankara'ya ulaşır ulaşmaz, Mustafa Kemal Paşa da geziye çıkmıştı; her halde İzmir'e de gelecekti. Fakat Zübeyde Hanım her gün biraz daha ağırlaşıyor, her gün biraz daha ölüme yaklaşıyordu. Latife'nin durumu çok güçtü; hem Gazinin annesini ağırlıyor, hem bir hasta kadının ağırlıyor, hem de kendisini sevmeyen bir kadına bakıyordu. Duygularına kendisini bıraksa Zübeyde Hanım kimin annesi olursa olsun, bakımını personele bırakır, odasına bile uğramazdı. Ama durum, duygularına ağırlık vermek için elverişli değildi. Üstelik, tasavvur edilen evlenme, yalnız kendisi için önemli değil, ailesi için de ö-

nemliydi. Aile, bu evlilik yapılamazsa aşağılanacaklarmış gibi bir duyguya kapılmıştı..

Latife'nin seçençgi yoktu; Zübeyde Hanımın baş ucundan ayrılmıyor, kendi annesine yapmayacağı bir fedakârlıkla, ona sadakatle hizmet ediyordu. Ama bütün bunlara rağmen, bir akşam Zübeyde Hanım komaya girdi ve bir daha çıkmadı.. Latife çok iyi biliyordu ki, bu kadın iyileşir, oğlu ile görüşürse, evlilik hayali bir cam gibi kırılacaktı.. Fakat buna rağmen, hastaya özenle baktı, her ihtiyacını karşıladı ve iyileşmesi için elinden geleni yaptı.

Mustafa Kemal Paşanın seyahate çıkacağı gece, İzmir'de Zübeyde Hanım son saatlerini yaşıyordu. Dr. Asım, Başyaver, Latife, annesi, babası, velhasıl köşkte kim varsa, bazıları hastanın odasında, bazıları kapısı önünde bekliyorlar, iyilik haberi almak için sabırsızlanıyorlardı... Fakat bütün ihtimamlar boşa gitti ve İzmir'e güneş doğarken, Zübeyde Hanım, oğlunu göremeden, son nefesini veriyordu.

Bir taraftan Vali, bir taraftan Uşakizadeler, gereken hazırlıkları yaparken, Başyaver Salih hüngür hüngür ağlıyor, teselli kabul etmez dakikalar yaşıyordu. Bu dakikaları sonradan anılarına geçiren Başyaver Salih (Bozok) şunları yazacaktır:

"Latife bir gelip beni oyalamaya çalışıyor, bir cenaze hazırlıklarına koşuyordu. Şimdi düşünüyorum da, -ölümüne sevinilmez ama- Latife her halde içinde içinden Zübeyde Hanımın ölümüne sevinmiş olmalıdır. Çünkü kesinlikle inanıyorum ki, eğer Zübeyde Hanım bir kaç gün daha yaşasaydı ve oğlu ile görüşmek fırsatını bulsaydı, Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım arasında evlenme, hiç bir zaman söz konusu olamazdı."

"Fakat hakkını yemeden söylemeliyim ki, Zübeyde Hanımın yaşamasının kendi mutluluğunun aleyhinde olduğunu biliyordu ama, yaşaması için, bütün gün, bütün gece başucunda hastabakıcı gibi hizmet etmekten vazgeçmiyordu. Kolları arasında ruhunu teslim etti demek, yanlış olmaz!.."

2 gün sonra Mustafa Kemal Paşa İzmir'e geldi. O gün İzmir, bir kere daha İzmir oldu. Kordonboyu, denize düşmüşcesine, hıncahınç insanla dolmuştu. Kırmızı feslerle kırmızı bayraklar caddelerden bir kırmızı nehir gibi bir kez daha aktı. Koskoca şehir, sevincinden kendi içine sığmıyordu!..

Gazi Paşa, dosdoğru anasının gömüldüğü Ferik Osman Paşa camisine gidecekti. Kendisini Karşıyaka istasyonunda karşılayanların arasında Uşakizade Muammer Bey de vardı. Tren istasyona girer girmez, Başyaver Salih tek başına Gazinin kompartımanına girdi ve bir kaç dakikada olup bitenleri anlattı ve başsağlığı diledi. Bu anlatılanları dikkatle dinleyen Mustafa Kemal Paşa, Başyavere:

-Latife Hanımla evlenmeye karar verdim. Eğer babası burdaysa, hemen bul ve kararımı bildir. Kimseye bir şey söylemesinler.."

dedi ve birlikte geldiği Kâzım Karabekir Paşa ile Fevzi Paşayı yanına alıp annesinin mezarına gideceğini söyledi.

Başyaver, trenden iner inmez, istasyonda heyecanla bekleyen Muammer Beyi buldu ve müjdeyi verdi:

-Gazi Paşa hazretlerinin kayınpederi oluyorsunuz, sizi kutlarım!.. Muammer Bey, duyduğuna inanmamış gibi, söylenenleri zihninden geçiriyor ve boş gözlerle Başya-

verin yüzüne bakıyordu... Neden sonra kendisini toparladı ve "gidip Latife'ye müjde vereyim" deyince, Başyaver: "Olmaz -dedi- yalnız siz bileceksiniz!."

Muammer Bey, neden sonra Başyaverin boynuna sarılmayı akıl etti ve bir taraftan yanaklarını öpüyor, bir taraftan kokusunu ciğerlerine kadar çekerek, teşekkür ve minnettarlığını anlatmaya çalışıyordu..

Zübeyde Hanımın mezarına gidildi ve dönüşte bir fırsatını bulup Başyaver, Gaziye kayınpederini tanıttı:

-Uşakizade Muammer Beyefendi...

Gazi, Muammer Beyin elini sıktı ve Valiye dönüp sordu:

-Programınız var mı?..

-Emirlerinize göre düzenlenecek Gazi Paşa hazretleri...

-Öyleyse ben, Muammer Beylere gidip bir kahve içeyim..

Muammer Beye döndü ve yol gösterdi:

-Buyurun efendim!..

Otomobillerle, Beyaz Köşk'e geldiler.. Gazi Paşa, Köşkün beyaz merdivenleri başında Latife'nin annesini, kardeşlerini tanıdıktan sonra, Latife'ye gülerek elini uzattı...

Salonun, körfeze bakan büyük camları önünde oturdular. Gazi Paşa, Muammer Bey ve eşi Advije Hanıma, annesine karşı gösterilen ilgiden teşekkür etti:

-Biliyorum, -dedi- her şeyden haberim var.. Elinizde olanı, olmayanı yaptınız.. Kendi anneniz olsa, bundan daha şefkatli, bundan daha yakın davranamazdınız.. He-

le küçük hanım, -eliyle Latife'yi gösterdi- paralandı... Bakın, yüzüne kadar solmuş! Gözünün ışıltısı bile sönmüş diyeceğim nerdeyse...

Uşakizadeler, hep bir ağızdan gürültülü bir konuşma tutturdular. Zübeyde Hanıma hiç bir şey yapamadıklarını, yaptıklarının hiç bir değeri olmadığını, gereken ilgiyi bile gösteremediklerini gibi seramonik konuşmalara girilince, bu kadın gürültüsünden Gazi Paşa çabuk sıkıldı:

-Teşekkür ederim.. Kızınıza bir diyeceğim var!..

dedi ve Latife'yi elinden tutup salonun bir köşesine götürdü. Latife, Mustafa Kemal Paşanın yanında yürürken, adeta titiyordu. Paşa kestirmeden konuştu:

-Tamam... Anlaştık... Evleniyoruz... Hemen!..

Latife, ne yapacağını kestiremediği için Gazi Paşanın ellerine sarılıp öptü. Sonra heyecanla:

-Aman Paşam, dedi. Nasıl olur?.. "Hemen!" nasıl evlenebiliriz?.. Bana biraz izin verin!..

-İzin yok!.. Emir emirdir!.. Hazırlan!.. Hemen Kadı'nın önüne çıkacaksınız!..

Paşa ve Latife sevimli bir tablo oluşturmuşlardı. Konuşmaları herkes zevkle dinliyordu. Mendiller ele alınmış ve göz kenarları kurutulmaya başlanmıştı. Latife yalvanıyordu:

-Paşam, elinizi ayağınızı öpeyim!.. Bir iki akrabaya olsun haber vermek gerekir... İki ayağımı bir pabuca sokmayın...

Mustafa Kemal Paşa, kendilerini uzaktan seyreden ailesine dönüp, neşeli bir sesle:

-Çok dik başlı bir kızınız var!.. Benim emirlerimi dinlemiyor!.. Advaye Hanım söze davrandı:

-Aman Paşa hazretleri, Latife sizin emirlerinizi bir Tanrı buyruğu gibi benimser; sakın bir yanlışlık olmasın?!

-Hayır, hiç bir yanlışlık yok!.. İşte, kendisi burda!.. Sorun söylesin... Latife, çaresiz kalmış insanların sesiyle annesine anlatıyordu:

-Ama anneciğim, Paşa hazretleri: "Şimdi Kadı'yı getireceğim, evleneceksin!" diye beni olup bitti karşısında bırakıyor. Bir kaç saat olsun hazırlanmadan hiç olur mu?.

Latife'nin bu sözleri salonda kahkahalarla karşılandı... Gazi Paşa bunun üzerine:

-Hadi bakalım sana iki gün izin -dedi- ayın 29'unda, öğleden sonra, bu salonda...

Latife'nin yüzü gelincik gibi kızarmış, gözleri, saman-yolu gibi ışık kesilmişti. Hemen Gazi Paşanın elini öptü. Sonra koştu, Başyaver Salih'in ellerine sarıldı.. Böylece, kendisini "*Paşasına*" kavuşturarı insana, "*İkinci Babası*"na olan minnet ve şükran duygularını göstermişti. Rahatlatmıştı. Anne ve babasına doğru yürürken, ayakları bir kuş kadar hafifti; artık herkesin boynuna sarılabilir, ellerini öpebilirdi...

..

O gece Mustafa Kemal Paşa, Beyaz Köşk'de kalıyordu ve birlikte geldikleri savaş arkadaşları Kâzım Karabekir Paşa ile Fevzi Paşayı yemeğe davet etmişti. Hem evleneceği kızın ailesini bu arkadaşlarına tanıtmak, hem de politikada yapmayı düşündüğü bazı konuları bu arkadaşlarına açmak istiyordu...

Sofraya oturma vakti geldiği zaman, Mustafa Kemal Paşa ayağa kalktı. Konuklara yer göstermek, evin hanımefendisine düşerken, alışkanlığını sürdürdü ve kendisi, ev sahibi imiş gibi davranarak, sağ başına Adviye Hanımı, sol başına Latife'yi, Latife'nin yanına Kâzım Karabekir Paşayı, Adviye Hanımın yanına da Fevzi Paşayı oturttu. Diğerlerine, "buyrun efendim!" demekle yetindi. Herkes bir yere yerleşti.

Sofraya, hasır örme sepetlere yatık olarak yerleştirilmiş şarap şişeleri konmuştu. Rakı yoktu. Gazi Paşa, sofraya uşağına "rakı" dedi. Muammer Bey, ev sahibi olmanın tedirginliğiyle kamıldanıp uşağa "rakı" deyip azarlayıcı gözlerle bakınca, Mustafa Kemal Paşa gülümsedi:

-Rahat ediniz efendim, -dedi- gerekeni söylüyorum!..

Bir anda sofraya, Mustafa Kemal Paşanın iradesine ve idaresine geçmişti. Gazi, kadehini önce ev sahibesi Adviye Hanıma, sonra Fevzi Paşaya sonra Kâzım Karabekir Paşaya kaldırdıktan sonra, Latife'ye döndü ve genellikle söylediği gibi

-Çin, çin...

dedi. Oysa ne Kâzım Karabekir Paşa ne Fevzi Paşa içki içmiyorlardı; bardaklarında su vardı. Gazi aslında kadeh kaldırmıyor, kendi ölçüleri içinde insanları tasnif ediyordu. Birden Rauf (Orbay) beyden konuşmaya başladı. Milli Mücadele günlerinde birlikte geçirdikleri anıları anlatıyor. Kâzım Karabekir Paşanın hizmetlerini övüyor, Rauf Bey'in vefasını örneklerle dile getiriyordu.. Birden Fevzi Paşaya bakarak konuşmaya başladı:

-Bir zafer kazanmış, bir hizmet yapmışsak, bu her şeyden önce, milletin., sonra hepimizindir... Belki önümüzdeki günlerde başlayacak Barış görüşmeleri savaşa

son verecektir; fakat asıl savaş ondan sonra başlayacak!

Osmanlı İmparatorluğunu, Milli Misak sınırları içine, ancak kanlı bir savaş bahasına sokabilen sebep ve etkenleri ortadan kaldırmak lâzım, şimdi... Asıl savaşılacak yer burasıdır!.. Buradaki arkadaşlarımı benimle beraber görmek isterim...

Fevzi Paşa önüne bakarak, çatalını ağızına götürürken, "Evet, efendim" demekle yetindi. Kâzım Karabekir Paşa, bir şey söylemedi. Neden sonra Karabekir: "Onu da Allah'ın izniyle başarız.." demek ihtiyacını duydu. Gazi, birden Karabekir Paşaya dönerek:

-Allah hütün iyiliklere daima izin verir.. Yeterki biz, duygularımızın esiri olmaktan kurtulup, kafalarımızdan bu izni alabilelim... Bunu da başarabileceğiz, değil mi Paşa hazretleri?..

Gözgöze geldiler. Karabekir Paşa:

-Aynı çağın insanlarıyız, -dedi- Aynı sancıların içinden geliyoruz. Aynı şeyi seviyoruz ve aynı ölkü etrafında birleştik... Neden duygularımızdan sıyrılıp aklımızın erdiği yolda birleşmeyelim?.. Daima emrinizdeyiz.

Gazi, elindeki kadehi Karabekir Paşaya doğru bakarak kaldırdı:

-Aklın emrinde olmak bize yetecektir... Paşam, sözünüzü senet sayıyorum. Öyleyse, sizden bir ricam olsun; dönüşte Rauf Bey'e söyleyin; beni yormasın!..

Karabekir Paşa, sözün nereye getirilmek istendiğini ve getirildiğini ancak o zaman fark etti. Elindeki bardaktan bir yudum aldı ve başını önüne eğerek, "emredersiniz" demekle yetindi.

Gazinin, sofradan beklediği politik sonuç bu kadardı.

Birden neşelendi. Gramofona Türk Musikisinden plaklar koydurdu, şarkılar dinletti, batı ve Türk müziği üzerinde fikir yürüttü... Arada Advie Hanıma komplimanlar yapıyor, Latife'yi ihmal etmiyor, Muammer Beye, Fransa'da bulunduğu sıralarda nelere dikkat ettiğini soruyor, Latife'nin kardeşlerinin her biriyle ilgilenmeyi ihmal etmiyordu.

Gece yarısına yakın bir saatte, Fevzi ve Kâzım Karabekir Paşalar izin isteyip ayrıldılar. Mustafa Kemal Paşa, daha bir süre konuştu. Sonunda, herkese iyi geceler, tatlı uykular dileyerek odasına çekildi.

Soyundu, yatağına uzandı, uykusu yoktu. Valizinden, Reşat Nuri'nin "Çalıkuşu" romanını çıkardı. Bu romanı, savaş günlerinde, cephede okumuş, pek beğenmişti. Bazen böyle uykusunun kaçtığı sıralar rastgele bir yerini açar okurdu. Bir Çeçen arabası içinde Feride'nin Zeyniler'e gittiği pasajını okurken, kapısının hafifçe vurulduğunu duydu. Böyle şeylere alıştı. Hatta derin uykudan uyandırılıp bir şifre uzatılmasına alışmıştı: "Gir" dedi... Kapı, açılmamıştı... Ever yaveri olsa, çoktan girmesi gerekirdi. Kapı, bir kez daha vuruldu; Gazi Paşa, doğrulup seslendi:

-Kimsin?...

Kapının arkasından bir kadın sesi fısıltıyla konuştu:

-Benim Paşam, Latife...

Kalktı, terliklerini giydi ve kapıyı araladı. Latife gerçekten beyaz geceliği içinde, elinde bir şamdan, romantik saray filimlerindeki gibi, çocuksu bir yüzle kendisine bakıyordu. Mustafa Kemal Paşa, her şeyi umar, beklerdi ama, böyle bir görüntü ile karşılaşacağını düşünemezdi... Biraz şaşarak sordu:

-Ne var Latife, bir şey mi oldu?..

Latife, küçük kız çocuklarını hatırlatan bir gülümseme ile:

-Daha ne olsun, Paşam... Yanağımı öpmeden uykuya çekildiniz!.. Yoksa beni sevmiyor musunuz artık?..

Mustafa Kemal Paşa güldü, kapıyı açtı, bir küçük kız çocuğunu yatağına gönderir gibi şefkatle Latife'nin yanaklarını öptü, sonra:

-Hadi bakalım, dedi, doğru yatağa!.. Yum gözlerini; beni rüyada görmedin mi, yarın elimden çekeceğin var!..

Latife, koridorun karanlığında eriyiverdi... Mustafa Kemal Paşa, yatağına dönerken, kendi kendine: "Bunlar bizden geçmiş!" diye düşünüyor ve hayıflanıyordu.

* *

1923 yılının 29 Ocak'ında Gazi Mustafa Kemal Paşa, "Beyaz köşk"te bir çay partisi veriyordu. Bu Çay'a, İzmir'in bazı ileri gelenleri ile, İzmir'de bulunan Mustafa Kemal Paşanın arkadaşları ve Uşakizade'lerin yakın akrabaları çağırılmıştı. Kimsenin, "nikâh"tan haberi yoktu. Davet, bir "Çay toplantısı" biçiminde duyurulmuştu. Hatta İzmir Kadı'sı, nikâh için çağırıldığını Başyaverden, köşkün kapısında öğrenmişti. Gazi Paşa, böyle olsun istemişti ve böyle yapıldı..

Bu nikâhın en büyük özelliği, Medeni Kanunun kabulünden çok önce yapıldığı halde, sonradan Medeni Kanuna girecek olan "Nikâh biçimi"ni başlatması, ayrıca nikâhı bir dini bağlantıdan çıkarıp, bir hukuki bağlantı haline getirmesiydi. Bu nedenle, nikâh merasimi için şehrin müftüsü değil, kadısı davet edilmişti. Toplumun

temeline inen bir devrim, sessiz sedasız, İzmir'in bir köşesinde gerçekleşiyordu..

Başyaver Salih ile Muammer Bey, kapıda davetlileri karşılıyorlardı. Atatürk'ün arkadaşlarıyla Başyaver ilgileniyor, kendilerini bir büyücek odaya alıyor, İzmir'den çağrılmış olanlarla Uşakizadelerin akrabalarını Muammer Bey karşılıyor, onları ayrı odaya buyur ediyordu. Latife, üst katta hazırlanmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarıyla sohbet halindeydi. Fevzi ve Kâzım Karabekir paşalar, damadı oyalıyorlardı...

Başyaver, Kadıya nikâhın hangi odada kıyılacağını gösterdiği zaman Kadı, şaşkınlıktan, nerdeyse dilini yutacaktı!.. "Kadın erkek bir arada, burada mı?.." demekle düşüncesini açıklamış oldu. Başyaver:

-Gazi Paşa hazretlerinin emri böyledir. Kaç-göz'süz bir evlenme olacak!..

diyerek, kestirip attı.

Kadı'nın şaşımakta hakkı vardı; çünkü o zamana kadar evlenmeler, kaç-göç olduğundan, davetliler kadın-erkek bir arada bulunmazlar, ayrı ayrı yerlerde toplanırlardı. Nikahı kıyacak olan Hoca, her iki tarafın konuşulanları işitebilecekleri bir yerden, kapının arkasına kadar yaklaşmış olan kadına, evlenmeyi isteyip, istemediğini üç defa sorar ve nikâh, iki taraf birbirlerini görmeden kıyılırdı.. Oysa şimdi, bir odada, kadın-erkek bir arada bulunduğu halde, nikâh kıyılması isteniyordu. Üstelik damad ile gelin de herkesin içinde olacaktı!.

Ama madem "Gazi Paşa hazretleri" böyle emretmişlerdi, elbette böyle olacaktı!.. Kadı'ya düşen, bunun uygununu düşünmektir!.. Kadı, Başyavere sordu:

-Mihri muaccel ne olacak?..

Gazi Paşa cevap verdi:

-On dirhem gümüş!..

Bu miktar, en fakir bir insanın vermeyi teklif edeceği bir para idi. Kâzım Karabekir Paşa, Gaziden yana eğilerek:

-Ucuza kapattınız Paşam..

diye takıldı. Fevzi Paşa da o oturaklı ağırbaşlı haliyle:

-İnşaallah, mihr-i müecceli de, sadakat ve saadet olur...

dedi. Karabekir Paşa, "İnşaallah" diyerek dileğine katıldı; Mustafa Kemal Paşa yere bakarak mavi mavi gülmüyordu...

Medeni kanundan önce yapılan geleneksel evlenmelerde erkek, evleneceği kadına -altın veya gümüş- bir miktar para öder ve evlenme her hangi bir sebepten ötürü boşanma ile sonuçlanırsa, boşanma sırasında ödemeyi kabul ettiği paranın miktarını da, nikâhtan önce açıklardı. Evlenme sırasında ödenene "Mihr-i muaccel" boşanmada ödenene de "mihr-i müeccel" deniyordu. Gazi Paşa, evlenmeyi, iki insanın hayatını birleştirmesi, güçlerini bir yönde kullanarak eşit haklar içinde anlamına gelen geleneğe karşıydı; bu nedenle kendisine sorulan "Mihr-i muaccel" için, çok fakir insanların göze aldıkları "on dirhem gümüş" miktarını gülerek söylemişti. Karabekir Paşanın "ucuz kapattınız paşam" deyişinin nedeni buydu. Fevzi Paşa da, bu evliliğin boşanma ile sonuçlanacağına inanmadığını anlatmak isteyerek "mihr-i müeccel" in nakit olarak değil de, fazilet ve sadakat içinde geçecek evliliğin "saadet"le ödeneceğini söylüyordu.

Sonradan bu olayı anlatan Gazi Paşa, Kazım Özalp'e şöyle diyecekti:

"Bir tarafta Karabekir, bir tarafta Fevzi Paşalar, geleneksel düşüncenin kalıplarına rahatça yerleşmişler, gülüşerek benim "on dirhem gümüş" yüzgörömlüğünü yorumluyorlar, gülüşüyorlar; bir taraftan da ben acı acı şu gerçeği düşünüyordum: Bunlar benim dava arkadaşlarım.. İkisi de, ikide birde karşıma çıkıp "Aman, geleneklerimize dokunmayalım" diyorlar... "*Geleneklerimiz*" dedikleri bunlar mı?.. Kadının bir hayvan gibi, alınıp satılabilen bir nesne biçiminde gören düşünce mi *geleneklerimiz*?.. İşte benim 2 savaş arkadaşım Latife'yi 10 dirhem gümüşe satın almamı tabii görüyorlar.. Olsa olsa Karabekir, biraz hasis davrandığımı ima etti. En küçük bir yadırgama duymuyorlar bu alışverişten!. Gelecek günlerde, bu en yakın mücadele arkadaşlarımla bile, ne yaman boğuşmalara girmem gerekeceği meydanda... Nitekim, o gün aklımdan geçenler, sonra başıma geldi ve bu aziz arkadaşlarımla bozuştuk ve boğuştuk..."

Bu sırada odaya Başyaver girdi:

-Latife Hanım hazırlandı, Paşa hazretleri!..

Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarına bakarak ayağa kalktı. Salona çıktıkları zaman, Latife, annesi ve kardeşlerinin arasında duruyordu. Vücudunun hatlarını belli etmeyen bol, fûme bir esvap giymişti. Saçlarını, Mustafa Kemal Paşayı ilk gördüğü gün başında taşıdığı mor eşarpı ile örtmüştü. Mor eldivenliydi ve elinde beyaz bir gül tutuyordu. Yüzünde çok hafif bir makyaj vardı. Koyu kestane gözleri, mutlu aydınlıklarla ışıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, sivil giyinmişti. Üstünde lacivert kruvaze bir elbise vardı. Aynı renkte, içinde kırmızı kıvılcımlar yanan bir kravat bağlamıştı. Ceketinin üst cebinde -titizlikle yerleştirildiği halde- rastgele konmuş gi-

bi görünen, bir ak keten mendil vardı. Güzel, gri bir ast-ragan kalpak giymişti. Endamının üstünde sarışın başı, mavi ışıldayan gözleriyle -bir erkeğin olabileceği kadar-güzel görünüyordu... Paşalar, tören elbiselerinin içinde pırl pırl ve ardındaydılar..

Mustafa Kemal Paşa, hafifçe gülümsedi. Hiç bir şey söylemeden Latife'ye sağ elini uzattı. Latife, küçük, heyecanlı adımlarla öne çıkarak, Gaziye doğru yürüdü. Mustafa Kemal Paşa, Latife'yi elinden tutacak gibi yapmış, fakat tutmamıştı; sağına aldı. Ardından, Karabekir ve Fevzi Paşalar yürüdüler... Onları da Latife'nin annesi, babası ve kardeşleri izledi... Nikâh odasına doğru yürü-meye başladılar...

Odadakiler, hep birden ayağa kalktılar. Mustafa Kemal Paşa, ölçülü adımlarla Kadiya yaklaştı:

-Efendi hazretleri!.. Biz Latife Hanımla evlenmeye karar verdik!.. Lütfen gerekenleri yapar mısınız?..

Kadı, büyücek bir masanın başında oturuyordu. Gazi Paşa bunu söyleyerek, Latife'yle birlikte karşısına oturmuştu. Fevzi ve Karabekir Paşalar da Gazi ile Latife'nin iki yanına geçtiler. Kadı, yüzünü Latife'den yana çevire-rek sordu:

-Latife hanımefendi... On dirhem gümüş mihr-i muac-cel ile ve aranızda kararlaştırdığınız mihr-i müeccel ile, şu anda yanınızda bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle evlenmeyi kabul ediyor musunuz?..

-Kabul ediyorum.

-Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri!.. On dirhem gümüş mihr-i muaccel ve aranızda kararlaştırdığınız mihr-i müeccel ile, Uşakizade Advıye hanımefendi ve Muammer beyefendinin kızları Latife hanımefendi ile evlenme-yi kabul ediyor musunuz?..

-Kabul ettim.

Ben de sizi, Allah indinde ve insanlar arasında makbul olmak üzere, karı-koca ilan ettim. Burada bulunanları şahit tutuyorum. Bu evlenmenin, her iki insana, her iki aileye ve ülkemize hayır getirmesi için hepinizi duaya davet ediyorum..

Kadı böyle söyleyerek, cübbesinin kollarını sıvadı ve ellerini uzatarak duaya başladı. Salonda, mutluluk yaşı dökmeyen yoktu. Hele Başyaver Salih, hem oğlunu, hem kızını evlendirmiş gibiydi; gözlerinden ip gibi yaşlar boşanıyordu...

Latife'nin kız ve erkek kardeşleri birden hareketlendiler.. Ellerinde tepsilerle limonatalar, şerbetler taşıyorlar, fundanlar, pastalar ikram ediyorlardı. Latife de bir ara Başyaverle gözgöze geldi. Bakışında ödenmez borca girmiş insanların minneti, teşekkürü vardı... Salih binbaşı, hemen bakışlarını kaçırdı, onunla Latife arasında mezara götürülecek bir sır vardı.

Kadı efendi de müsaade isteyip ayrıldıktan sonra, Paşalar, vedaa davrandılar; fakat Gazi Paşa onları durdurdu. Salon boşalınca Gazi Paşa, Latife'yi omuzlarından tutarak hafifçe alnından öptü ve sonra:

-Hadi bakalım... -dedi- göster kendinil.. Misafirlerimize düğün sofrası döşenecek!.. Fevzi Paşa hazretleri, "Gelin hanımın marifetini görelim" diyorlar.. Asker karısı olmak, öyle kolay değil.. Hadi bakalım, silah başına!..

Fevzi Paşa: "Aman Paşam, bu akşam bu şaka olur mu?" diye önlemeye çalıştı ama, Gazi, kıs kıs gülüyor: "Askerin karısı, düğün akşamını mutfakta geçirir" diye diretiyordu. Latife, Gazi Paşanın yüzüne ıslıl ıslıl baktı; sonra, eldivenli ellerinde tuttuğu beyaz gülü Mustafa Ke-

mal Paşanın eline vererek odadan kuş gibi süzülüp gitti.. Paşalar, "kazaklık-kılıbıklık" üstüne hikayeler anlatıyorlardı...

*
*
*

Latife'nin elleriyle kurulan sofraya, belki sade, fakat çok güzel bir sofraydı. Emektar aşçı, bu mutlu gün için, ne marifeti varsa, ortaya dökmüştü. Bir büyük kristal kâse ters çevrilmiş, içine konan çiçekler ve renkli yapraklar, küçük ampullerle aydınlatılmış, üstüne de asma yaprakları içine "siyah havyar", "tereyağ", "balık yumurtası" konmuştu. Masaya, küçük küçük tabaklar içinde, sayısız mezeler serpiştirilmişti. Her servis tabağının önünde, uzun ayaklı şampanya bardakları vardı.. Gramafonda moda valsler çalıyordu...

Mustafa Kemal Paşa, sağ başına Latife, sol başına Adviye hanımını almıştı. Latife'nin yanında Kâzım Karabekir Paşa, Adviye'nin yanında Fevzi Paşa vardı. Karabekir'in yanına Rukiye ve Muammer Bey oturmuş; Fevzi Paşanın yanına da Veçhiye ve Orhan yerleşmişlerdi. Gazi memnun ve coşkundu. Durmadan sözden söze geçiyor, fikirler söylüyor, anılar dile getiriyordu. İzmir'e girmezden bir gün önce, savaşın o ana-baba gününde Turgutlu'da rastladığı bir olayı, Karabekir Paşaya anlatıyordu:

"Turgutlu'ya geldik.. Yanımda Fevzi Paşa hazretleri, bizim İsmet (İnönü), Nuri (Conker), Salih (Bozok) ve daha bazıları var. Baktık, Turgutlu'nun kenarında bir kilise... Kubbesine bir Türk bayrağı çekilmiş! Bizden korunmak için mi, bize yaranmak için mi diye düşünürken, birden bir bomba patladı, kilisenin bir duvarı çöktü ve çökmesiyle de koca bina yanmaya başladı. Saatli bir bomba koydukları anlaşılıyor... Belki de Türk bayrağı

çekerek merak uyandırmayı ve buraya giren olursa, kili-
se ile beraber havaya uçurmayı düşünmüşler!

Hemen bütün Turgutlu halkı ile beraber biz de yan-
gını seyrediyoruz. Ateşte, kubbe kurşunlarının dökülüp
eridiğini görmekteyiz. Fakat herkesin gözü bayrakta...
Kimse bayrağın gözümüzün önünde yanmasına razı de-
ğil.. Fakat kurtarmanın da imkanı yok!. Alevler yükseldi,
yükseldi, kubbenin ucuna geldi. Hepimiz, bayrak ha tu-
tuştı, ha tutuşacak diye hüznle beklerken, birden akıl
almaz bir şey oldu; alevler bayrağı tutan ipi yakınca, sıy-
rılan bayrak, esen rüzgarla şişip havada uçmaya başladı.
Bütün göğüslerden "Oooooohhhh" diye bir sesin boşaldı-
ğını duydum. Bayrak uçtu uçtu bir çınar ağacının dalları
arasına takılıp kaldı.

Ben, fala, keramete inanmam!. Fakat ne yalan söyle-
yeyim, bayrağın bir ucundan bile yanmadan koca çınar
ağacına takılmasını zaferi kazandığımıza yordum. Ertesi
gün de İzmirdeydik!.."

Latife'nin küçük kardeşi Rukiye, kimsenin bir şey
söylemesine fırsat vermeden sordu:

-Sonra enişte, dedi, ağaçtan bayrağı aldınız mı?

Gazi, başını Rukiye'ye döndürdü, gözgöze geldiler.
Rukiye, beyaz dişlerini ve gamze çukurlarını gösteren
güzel gülümsemesi içinden kendisine bakıyordu. Gazi,
hayatında ilk kez, kendisine "enişte" diye seslenildiğini
duyuyordu. İçinde, çiçek açmış gibi bir güzellik vardı bu
seste...

-Hayır, kızım dedi. Ofadakiler elbet almışlardır. Bi-
zim duracak zamanımız yoktu, yürüyüp gittik.

Geceyarısına doğru, Paşalar izin isteyip ayrıldılar. Az
sonra Latife'nin çevresi de yeni evlileri yalnız bırakıyor-
lardı. Oldukça soğuk bir geceydi. Salonu ısıtan büyük

çini soba, çitirtılarla yandıkça, halının üstüne kıpırtılı ışıklar düşüyor, salonun buğulu camlarında, ışık yankıları yapıyordu. Gramofon susmuştu. Tam bir sessizlik vardı. Paşa ve Latife, bir süre bu sessizliği dinledikten sonra, birbirlerine baktılar. Latife başını, iki omzu arasına gömmüş, muzip çocuklar gibi kıkır kıkır gülüyordu. Birden:

-İşte böyle Paşam,dedi; nihayet başbaşa kaldık!..

Gazi, bu "Nihayet başbaşa kaldık" sözünden, bütün gelecek akşamları, günün en son kıyısında elinden tutacağı insanı, bir dert ortağını, kendisinin o güne dek farkına varmadığı bir "parçası"nı yaşadı... Bu duyguyu ona şimdiye dek, annesi ve kardeşinden başka kimse vermemişti. Demek şimdi, şu karşısında oturan kızcağız, ömür boyu sevincini, kederini paylaşacağı insandı. Gülümse-di. Latife'nin, masanın üstündeki elini tuttu, güvenle gözlerine baktı ve sonra:

-Bu akşam, değişiklik olsun; gel her zaman yaptığımız gibi sabahlamayalım da erkenden, "nihayet daha yalnız" olacağımız bir yere gidelim...

Gülüştüler, ayağa kalktılar... Latife, küçük küçük gülmesini sürdürerek Mustafa Kemal Paşanın koluna girdi; iki eli ile sınıksı sarılmış ve asılmıştı. Biraz da ağırlığını duyurarak merdivenlere doğru yürüyorlardı. Birdenbire Latife, annesinin kendisine benzettiği Viyanalı şarkıcı kadını hatırladı... Ertesi günü bu kadını, sarışın bir adamın kolunda görmüş ve mutluluğuna imrenmişti.

Başını hızla Mustafa Kemal Paşaya çevirerek kaldırdı: Paşanın sarışın başı, onu, tepesinden süzüyordu... Tıpkı, kendisine benzeyen Viyanalı kadın gibi, sarışın, güzel bir erkeğin koluna asılmış, topkı onun gibi mutlu, tıpkı onun gibi -su misali- dökülerek erkeğin yanısıra yürü-

yordu. Mutluluğunda yüzerek mırıldandı: "Tanrım -dedi- bana yıllar önce kendi geleceğini göstermişsin! Ne kadar da çok seviyormuşsun bu değersiz kulunu. Ulu Tanrım, ne kadar koruyormuşsun!.

Latife o gece ilk defa 24 yıllık hayatını "yarım" yaşamış olduğunun farkına vardı. İşte şimdi, öteki yarısını bulmuştu; bütündü, tamamdı artık!..

•
•

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİÇEKSİZ BAHAR

Evlilik, Mustafa Kemal Paşanın hayatında hemen hiç bir şey değiştirmemişti. Yine akşamları, politika arkadaşlarını sofrasında topluyor, onlarla görüşüp tartışıyor; yine geç vakit yemeğini yiyip yatıyordu... Latife, -tanıştığı günlerde olduğu gibi- daima gaziden önce uyanıyor, gazeteleri, ajans bültenlerini okuyup notlar alıyor, sonra sabah kahvesiyle birlikte bu bilgileri Gaziye aktarıyordu. Tek değişiklik, Latife artık Gaziye, "Paşa hazretleri" demiyordu, sadece "Kemal" demeyi daha sıcak buluyordu.

Bu samimi sesleniş, önce çevresinde yadırganmış, sonra benimsenmişti... Mustafa Kemal Paşa ise, Latife'nin kendisine nasıl bir seslenme biçimi kullandığının farkında bile görünmüyordu.

Evlendiklerinin üçüncü günü sabahıydı... Latife, yine erken davranmış, gazeteleri, ajans bültenlerini görmek için odadan çıkmıştı. Kapıda Başyaver Salih ile karşılaşırlar..

-Paşa hazretleri uyandılar mı?...

-Hayır, ne var?

-Hariciye'den, "acele" kaydı ile şifreler geldi! Acele şifre geldiği zaman, hemen uyandırılmaları için bana emirleri vardır.

Latife, Mustafa Kemal Paşanın yattığı odaya, kendisinden başka kimsenin girmesini istemiyordu. Gazi'nin, bekârlık zamanından kalma bazı alışkanlıklarının değişmesi lazımdı. Başyavere:

-Verin bana, uyandırıp kendisine vereyim..

Başyaver Salih duraksadı. O da alışkanlıklarından sıyrılamıyordu. Gerçi bu şifrelerin, Latife Hanımın eliyle Mustafa Kemal Paşaya ulaşmasında hiç bir sakınca yoktu. Fakat Paşa hazretleri buna kızabilir, "Yaver, sen misin, Latife mi?" deyiverebilirdi. Elverdiğince, yumuşak olmaya dikkat ederek:

-İzin verin de ben takdim edeyim...

dedi. Latifeyle gözgöze geldiler. Kadının yüzünde, şimdiye kadar hiç görmediği bir dalgalanma oldu; bir öfke bulutu geçti. Latife, karşısında Başyaver Salih, kendisinin evlenmesini hazırlamış Salih binbaşı olmasa, hırçınlaşacak, hatta şirretleşecekti... Belki de Mustafa Kemal Paşanın yattığı odaya, kendisinden başka kimsenin girmeye hakkı olmadığını bağırarak, şifreleri, gelenin elinden alacak, kapıyı suratına kapatacağı.. Fakat Salih'e saygı ve minnet borcu vardı. Ona "ikinci babam" demişti bir kere... Kısa bir duraksamadan sonra, kendisini yendi, öfkesini yuttu ve:

-Peki, -dedi- uyandıralım..

İçeriye girdi; bir süre sonra, odadan Gazinin sesi duyuldu:

-Salih, gel!..

İçeriye girdi, şifreleri uzattı; Lozan görüşmelerinin çetin bir aşaması anlatılıyor, Başbakan Rauf Bey'in üzerinde direndiği bir konunun görüşmelerin kesilmesine yol açabileceği bildirilerek talimat isteniyordu. Şifreyi Salih okuyor, Gazi Paşa dinliyor ve önemli gördüğü noktalar da "hı, hı" diye durarak dinlerken, Latife kapıyı sertçe vurarak odadan çıktı... Gazi ile Başyaver gözgöze geldiler. Gazi, adeta Salih'in gözlerine: "Buna ne oldu?" der gibi bakıyordu. Başyaver, anlamamış görünerek gözlerini yere indirdi.

Şifreleri dinledikten sonra Mustafa Kemal Paşa hemen yataktan kalktı; küçük yazı masasının başına geçti. Eliyle kağıtları yoklayarak:

-Dünkü şifreler?..

dedi. Salih, çantasından çıkararak uzattı:

-Buyurun efendim..

Gazi, dünkü şifreleri dikkatle okuyor, yine ara sıra, "hım, hım..." diyordu. Bu sırada kapı tekrar açılmış, Latife içeriye, elinde kahve fincanı ile girmişti. Salih'e: "Sen hâlâ burda mısın?" der gibi bir bakış fırlattı; sonra masanın yanındaki puf'a, rahatsız bir biçimde ilişti... Odada tatsız bir hava vardı. Mustafa Kemal Paşa, hemen bunun farkına varmıştı. Latife'ye baktı. Sonra ona hiç bir şey demeden Salih'e:

-Peki, -dedi- ben kahvemi içeyim, çalışma odasına iniyorum...

Salih çıktı. Başyaver, çalışma odasına doğru ağır adımlarla yürürken, Paşası ile olan münasebetlerinden bazı değişiklikler olması gerektiğini düşünüyor, ken-

disine yeni bir tutum biçimi bulmaya çalışıyordu. Şimdiye kadar, Devlet hayatının gizliliğini taşıyan işlerde, kendisi ile Paşası arasına hiç bir şey girmemişti. Şimdi arada bir "kadın" vardı. Elbette bu kadın, yatak odasına sıralı, sırasız insanların girmesini istemezdi.. Fakat Mustafa Kemal Paşa gibi, Devletin en büyük sorumluluğunu yüklenmiş bir insanın her şeyden tam vaktinde haberi olması gerekirdi.

Böyle gecelerde yalnız Mustafa Kemal Paşa uykusundan uyanırdı; fakat şimdi uykusundan uyanan bir kişi daha vardı; Latife Mustafa Kemal!.. Başyaver Salih kendi kendine "Hadi hayırlısı" dedi ve çalışma odasının kapısında Mustafa Kemal Paşanın gelmesini beklemeye başladı. Az sonra Gazi gelmiş, çalışma masasına oturmuş, notlarını başyavere yazdırmaya başlamıştı... Not ettirirken arada bir duruyor, sağ elinin orta parmağı ile masaya vurarak yazdıracağı sözcüğü seçmeye çalışıyordu; bu onun, yüzbaşılığından kalma alışkanlığı idi.

Bir sabah, Gazi Mustafa Kemal Paşa erkenden uyandı ve ayağa kalktı. Hâlâ uyumakta olan Latife'yi de uyandırarak:

-Yaver, kalk!.. -dedi- Balayı seyahatine çıkıyoruz!.

Latife, gözlerini oğuşturarak fırladı; uyku şaşkınlığı içinde saatine baktı; sonra Gazi'ye dönerek:

-Balayı seyahati mi?.. Nereye?.. Ne zaman?..

-Hemen!.. Bugün!.. Akhisardan başlıyoruz!..

-Akhisar'dan mı?..

-Akhisar, Balıkesir, Bursa beğendin mi?..

-Kuzum Kemal, sabah sabah neler söylüyorsun?...

Toparlanıp ayağa kalktı. Heyecanla: "Dur, kahveni getireyim" diye odadan çıktı. Az sonra, elinde kahve, döndü. Mustafa Kemal Paşa, keten geceliği içinde kahvesini yudumlarken, Latife karşısına geçmiş, sormaya başlamıştı bile:

-Nerden çıktı bu seyahat Kemal?..

-Hem yaverlik taşıyorsun, hem seyahatlerden haberin yok?.. Ben: "Evleneyim, karım olsun" dedim, sen başıma yaver kesildin!.. Üstelik, beceriksiz bir yaver!..

Latife sızlandı:

-Kemal, sabah sabah benimle zevkleneceğine, doğru dürüst bir şey şöyle de, ne yapacağımı bileyim..

-Bu "Beyazköşk"te, midye tutmuş gemi gibi oturmaktan bıkmadın mı? Seni, yurt gezisine çıkarıyorum!.. Bugün "İktisat Kongresi" var, biliyorsun, önce oraya gideriz; sonra da akşama Akhisar'da oluruz!.. İyi mi?..

-Yine iki ayağım bir papuçta... Gidip hazırlıklarımı yapayım, bari!.. -Tam kapıdan çıkarken geriye döndü-Peki, ne giyeceğim ben?.. Dışarda nasıl giyinmemi istersin?..

-İşte buyrun!.. Hem benim yaverliğime kalkışır, hem giyeceğini benden sorar.. Sen mi benim yaverimsin, ben mi senin!...

Latife nazlanarak kızmış gibi göründü:

-Aman, Kemal!.. Bu sabah çenen iyice açılmış... Ağzından doğru dürüst bir söz çıkmayacak. Gideyim de vakit kaybetmeyeyim bari...

Mustafa Kemal Paşa, neşeliydi... Gülüyordu. Başını iki yana sallayarak, kahvesinin son yudumunu içti ve giyinmeye başladı.

Evliliğinin 5. gününü sürüyordu. Memnundu, İçki ve uyku, farkına varmadan bir düzene girmişti. Erken uyu-
duğu için erken kalkıyor, kendisini daha zinde hissediyordu. Çalışmaları daha verimli hale gelmişti. Bu tempo ile giderse, düşündüğü işleri, tasarladığından da daha kısa bir zamanda sonuçlandıracaktı. Latife'nin yaverliği yüzünden, Başyaverin işleri ne ölçüde güçleşmişti, bunu bilmiyordu. Ama kendi işleri tıkırına girmişti.

Yatak odasındaki küçük yazı masasında bir süre çalıştıktan sonra aşağıya indiği zaman, Latife'yi, Muammer Beyi, Başyaveri hazırlanmış buldu. Latife, siyah bol bir esvap giymiş, omuzlarına da mor bir şal almıştı... Başında, aynı renkte bir eşarp, ayaklarında botlar vardı. Gazi, kılığını beğendi.

-Hadi bakalım Latife, -dedi- iyi giyinmişsin!. Dışarısoğuk, üşümezsın ya!..

-Hayır, üşümem Paşam.. İçim çok kalın... Babam da bizimle beraber Kongreye gelebilir değil mi?

-Tabii... Kongre herkese açık!.. Kim isterse gelebilir!..

Gazi: "Buyrun!." dedi... Latife'yi öne alarak yürüdü. Arabanın yanına geldikleri zaman, Latife'yi sağına, Muammer Bey'i soluna aldı, Başyaver de şoförün yanına oturdu, hareket ettiler...

Nerden fişkırdıkları bilinmeyen binlerce insan yol-boylarına dökülmüş, Gazi'yi çılgınca alkışlıyorlardı. Bazı gençler, heyecanlarını yenemiyorlar: "Yaşasın Gazi, yaşasın Latife Ablamız" diye gösteri yapıyorlardı. Latife, kapalı otomobilden, alkışlayanlara gülerek bakıyor. Mustafa Kemal Paşa, zaman zaman gençleri eliyle selamlıyordu. Kongre salonuna yaklaştıklarında kalabalık, dalgali bir deniz gibi, kabarıp köpürüyor, güvenlik kor-donunu azgın dalgalarla zorluyordu.

Gazinin alışık olduğu bu görüntü, Latife için yeniydi. Korku ile saygı arasında bir duyguyu yaşayarak adeta titriyordu. Düşüncesi donmuş, duyguları, ılık sular gibi, bütün vücudunu ve ruhunu sarmıştı. Kalabalık: "Yaşasın Gazi Mustafa Kemal Paşa, yaşasın Latife ablamız" diye bağırırken, bu sesler ona, adını gökyüzüne yazıyorlarmış gibi geldi. Hele kadınlı erkekli 3000 kişinin oturduğu Kongre salonuna girdikleri zaman, gösteriler ve alkışlar son sınıra dayanmıştı. Latife'nin başı uğulduyordu... Babasıyla birlikte kürsünün yanına oturdukları zaman, son gücünü de yitirmiş gibiydi...

Böyle bir kongrenin İzmir'de yapılmasını Mustafa Kemal Paşa istemişti. Çünkü Onun gözünde, Mondros mütarekesi zaferle yırtılmış, fakat müttefik kuvvetlerin yeni Türkiye üzerindeki kuşkuvarı dağılmamıştı. Batının Mondros mütarekesinde amacı, hem Osmanlı Devletini ortadan kaldırmak, hem de Çarlık Rusyası yerine kurulan Bolşevik Rusya ile Akdeniz ülkeleri arasına tampon bir Yunan devletini sokmaktı. Yunan ordusu yenilmek suretiyle bu ehliyetle olmadığını ortaya koymuş bulunuyordu. Fakat bu görevi acaba, yeni Anadolu Hükümeti üslenebilecek miydi?

Bu kuşkunun kaynağı, Anadolu Hükümetinin askeri ehliyeti değil siyasi tutumu idi; savaş içinde Sovyetler Birliği ile içli dışlı olmuş, marksist düşüncelerin yayılmasına göz yummuştu. Bolşeviklerden askeri yardım gördüğüne göre, böyle bir hükümet, tampon devlet görevini üstlenemezdi. Liberal dünya ile savaştığına ve muzafer olduğuna göre, liberal bir devlet kurması da söz konusu değildi! Batı devletleri Mudanya Mütarekesini imzalamışlar, savaşı durdurmuşlardı ama sonrası için verilmiş kararları yoktu..

Mustafa Kemal Paşa, işte bu bulanık duruma bir açıklık kazandırmak istiyor, yeni Anadolu Hükümetinin, liberal devletlere karşı değil, emperyalist devletlere karşı savaştığını vurgulamaya çalışıyordu. Eğer bu Kongre, liberal ekonomiden yana kararlar alacak olursa hem batıya inandırıcı bir mesaj vermiş olacak; hem de Sovyetler Birliğinin Türkiye'den beklediği sola yatkın devletin, halk tarafından red edildiği anlaşılacaktı. Nitekim bu kongre, hem Lozan görüşmelerinin zeminini yapmış, hem marksist düşüncenin, Türkiye içinde baskı altına alınmasının gerekçesini hazırlamıştır.

İzmir İktisat Kongresinin siyasi mimarı Mustafa Kemal Paşa, bitip tükenmeyen alkışlar arasında kürsüye çıktı. Sivil giyinmişti. Koyu renk kalpağı, çıkık elmacık kemikleriyle erkek yüzünü daha da güzelleştiriyordu. Salondakiler, bir Mustafa Kemal Paşa'ya bir Latifeye bakıyorlardı. Sanki çoğunun önceden tanıdığı Latife, Mustafa Kemal Paşa ile evlenince, yeni bir insan olmuş gibi, gözleriyle didikleterek inceliyorlardı.

Latife kısa bir süre sonra kendisini topladı. Çantasından bir kalem, bir not defteri çıkardı. Gazinin konuşmalarını not edecekti. Mustafa Kemal Paşa, elinde defter kalemi görünce kimbilir nasıl gülecek ve "bizim yaver, şimdi de yazıya çöktü" diye düşünecekti.

Latife, Mustafa Kemal Paşanın sofra sohbetlerini yakından izlemişti, biliyordu: Fakat halkla nasıl kontak kurduğunu ilk kez görecekti. Gazinin, çok yumuşak bir sesle başlaması, salona sığmayan alkışları, gösterileri bir sünger gibi siliverdi.

-Ben buraya, belirli bir düşünceyi söylemek için gelmedim. Sizlerle karşılıklı konuşacağız! Benden ne öğ-

renmek istiyorsanız, çekinmeden sorun rica ederim.

Böyle başladı Mustafa Kemal Paşa ve 2 saat konuştu. "Milli Misak" kararıyla yurdun doğusu Erzurum'da, emperyalist düşmanlarına nasıl bir teminat vermişse, 2 yıl sonra yurdun batısı İzmir'de İktisat kongresiyle, hem emperyalist batı ülkelerine, hem bolşevik doğu komşusuna, taze bir mesaj verdiğini, hiç mi hiç belli etmeden konuştu, konuştu. Latife bir yandan not alıyor, bir yandan düşünüyordu: "İki laf bir büyü" sözü sanki Gazi için söylenmişti... Sofra konuşmalarında nasıl insanları avucuna almasını biliyorsa, kalabalıkların karşısında da onların bir parçası haline gelmesini biliyordu. İşte, 3000 kişiyi karşısına almış, istediği şeye inandırıyor, istemediği şeyin karşısına çıkıyordu!

Latife bu düşüncesini daha sonra, Akhisar'da, Edremit'te, Balıkesir'de ve daha bir çok yerlerde Mustafa Kemal Paşanın halk ile konuşmalarını dinlerken pekiştirecekti; demir ile miknatis arasındaki alışveriş oluyordu, halk ile Gazi arasında... Kalabalıkların bu sonsuz hayranlığını gördükçe, kocasını daha çok seviyor, belki de bu yüzden, kadınsı bir duygu ile kalabalıkları biraz da kıskanıyordu...

Onbeş gün süren bir geziden sonra, 20 Şubatta Ankara'ya vardılar. Mustafa Kemal Paşa, "balayı seyahati" dediği bu geziyi daha da sürdürecekti; Latife'nin de geziden hiç bir yakıntısı oktu. Karış, karış memleketi tanıyor, alkışlanıyor, her yerde büyük ilgi topluyordu. Gazeteler durmadan resimlerini basıyorlar, kendisini güzel bir "amazon"a benzetiyorlardı. Fakat, Lozan Barış konuşmalarının kesilmesi, İsmet Paşa'nın yurda dönmesi, Paşa'nın acele Ankara'ya gelmesini gerektirdi.

Eskişehir'den trenle hareket ettiler, Ankara garında kendilerini büyük bir kalabalık karşıladı. Latife, pence-reden baktı: En ön sırada bir kaç kişiden başka kimseyi tanımıyordu. Rauf beyi görmüştü... Daha gerilerde uzun boyu ile Ruşen Eşref'i çıkarmıştı... Bir de Nuri (Conker) ile yaver Muzaffer'i fark etti. Başyaver Salih, Latife hanıma eğildi: "Sizin elinizi sıkanların isimlerini kulağınıza fısıldayacağım." dedi. Bu Başyaver Salih, ne kadar dikkatli ve işini bilen bir adamdı! Her dar yerde, insanın imdadına yetişiyordu. Latife, Başyaverin sözlerine gülümseyerek cevap verdi.

Başbakan Rauf Beyin bulunduğu noktada vagon durdu. Önce, Mustafa Kemal Paşa indi; Latife'nin elinden tutarak inmesine yardım etti. Peşisıra, kendilerine Eskişehir'de katılan İsmet Paşa ve öteki Paşalar geliyorlardı. Başbakan Rauf (Orbay), evlenmeleri nedeniyle, İzmir'e çok sıcak ve samimi bir telgraf çekmişti. Şimdi de hemen 'bu sıcak duygularını sözle pekiştiriyordu. Bir anda Latife'nin kucağı, çiçek buketleriyle doldu. Buketleri başyaver alıyor ve getirenlerin isimlerini kulağına fısıldıyordu. Latife'nin gençliğine, güzelliğine, mutluluğu da eklendiği için, pırıl pırıldı. Bakışların artık Mustafa Kemal Paşadan çok üstünde toplandığının farkındaydı. Türkiye'nin bu 1 numaralı kadınına daha yakından görebilmek için insanlar birbirlerini eziyorlardı.

İçinde hayatını geçireceğini umduğu Ankara'yı ilk görüşü idi. Gardaki Parlak karşılama töreninden sonra, Ankara kalesinin eteklerine sarılan ahşap ve harap evler yığıntısı, Latifeyi biraz hayal kırıklığına uğrattı! Buna Başkent demeğe bir türlü dili varmıyor, rastgele bir Anadolu kasabasına indiğini sanıyordu.. Hele otomobiller, evlerin bittiği Hergele meydanını geçip, şimdiki Yenişe-

hir üzerinden, Çankaya'ya doğrulunca, bu armut ve iğde ağaçlarının gölgelediği bahçeler ve tarlalar arasında kendisini pek kederli hissetti. Otomobillerin bata-çık geçtikleri çamurlu yol, Latife'yi çok şaşırttı. Bir Başkent'in böyle olabileceğini, rüyasında görse, hayra yormazdı!

Adına "Köşk" denilen iki katlı büyücek bir binanın önünde durdular. Türkiye'nin 1 numaralı kadını, işte burada yaşayacaktı! Mustafa Kemal Paşası olmasa, Latife burada bir gün bile durmaz, ağlaya ağlaya yollara düşer, evine koşup taşını, toprağını öperdi. Gazi, Latife'nin bu halini fark etmiş olacak ki, şakalaşmaya başladı:

-İşte Latife hanım efendi, Sarayınız! Bakın kapıda "teşrifat nazırınız" sizi bekliyor!

Köşkün kapısında Ali (Metin) yüzünün bütün çizgileriyle gülerек, ellerini göbeğinde bağlamış, bekliyordu. Bir tanıdık yüz görmek, Latife'yi neşelendirdi. Hele salona girip ortalığı derli toplu ve temiz bulunca, bayağı ferahladı. "Havuzlu Salon"a bayılmıştı! Yol yorgunluğunu unutmuş, durmadan Mustafa Kemal Paşaya sorular soruyordu. Gazi de, bir yandan Latife'nin sorularını karşılıyor, bir yandan da Nuri (Conker)e akşama kimlerin yemeğe çağırılacağını not ettiriyordu.

Birden salona hışım gibi bir köpek girdi. Gazinin üstüne atlayarak seviniyor, sonra, ayaklarına başını sürterek ne kadar özlediğini anlatmaya çalışıyordu. Latife: "aaaaaa köpek" diyerek önce buna ne kadar şaşıtığını gösterdi. Sonra da, Gazinin başını okşadığı köpeğin adını Başyaverden sordu. Başyaver, gülerек adını söyledi. Köpeğin adı, savaş içinde takıldığı için savaş sonrasında pek uluorta söylenemiyordu. Latife, parmaklarıyla ağzını kapatmış, köpeğin adına kıskıs gülüyordu!

Latife'nin Çankaya'da geçireceği ilk gecesi, birbirini tutmaz sürprizlerle dolup taşı. İçinde hayatını geçirmeye kararlı olduğu evine gelmişti... ilk gece, elbette kocasıyla başbaşa kalacak, yeni evin, yeni düzene girmesi için gerekenleri kendisiyle görüşecekti. Yaverlerin sıralı, sırasız yatak odasına girmeleri konusunun da bir usule bağlanmasını istemeyi düşünüyordu. Fakat kısa bir dinlenmeden ve banyodan sonra Mustafa Kemal Paşa giyinmiş ve Latifeye:

-Yemeğe bazı arkadaşları çağırdım. İstersen sen de in! Fakat sıkılırsın sanıyorum; en iyisi, yemeği yukarıda yersin; ben sofrayı erken toparlamaya çalışırım... dedi. Latife bu konuda hiç de hazırlıklı olmadığı için, kısaca "peki" demek zorunda kalmıştı. Sonunda, bir Devlet Adamı'nın karısı idi. Kendisini, Devlet işlerinin önüne çıkarmaya hakkı yoktu. Bu çeşit bazı haklarından vazgeçmeğe razı olmalıydı.

Daha açıklamadığından, kendisi için hazırlanan çalışma odasına gitti. Çok sevmişti bu odayı! Güzel bir yazı masası vardı. İstenildiği zaman üstü kapanıyor, istenildiği zaman açılıyordu. Masanın karşı ucunda, küçük rafları, çekmeceleri vardı. Paris'de, eski eşyalar satan dükkanlarda bunlara benzer masalar gördüğünü hatırlıyordu... Bugün için modası geçmişti ama, kendisi seviyordu ya! Olsun varsındı... Masası gibi, koltuğu da eski biçimdi, deri kaplıydı. Oldukça rahattı. Odaya, bunlardan başka iki koltuk, bir servis masası ve kitaplık yerleştirilmişti. Koltukların bulunduğu yerde, küçük bir halı vardı. Pencerenin perdesi, ucuz bir basmadan, amerikan beziyle astarlanarak yapılmıştı. Fakat bütün bunların küçaklaşması güzel görünüyordu.

Yazı masasına oturdu, yolboyu tuttuğu notları aldı;

bunların eksik kalan bazı yerlerini doldurdu. Sonra, bir aydır el sürmeğe fırsat bulamadığı kitaplarını valizlerinden çıkarıp, rastgele birini okumaya başladı.

Gazi ve arkadaşları, sofraya oturmuşlardı. Sesler, üst kattan, -hafif de olsa- duyuluyor, kelimeler iyice seçilmese de konuyu şöyle-böyle izlemek mümkün oluyordu. Latife, sofradaki konuşmaların, Lozan Barış görüşmeleri olacağını ummuştu. Fakat anlaşıldığına göre, çok aykırı şeyler konuşuluyor, zaman zaman da kahkahalar patlıyordu... Latife, yemeğini yedi ve tekrar çalışma odasına döndü. Konuşmalar sürüyordu.

Sofrada Rauf (Orbay), Fethi (Okyar), İsmet (İnönü), Kazım (Özalp, Rıza Nur gibi Lozan Konferansı ile ilgili insanlar olduğu halde, bunların sesi pek az duyuluyor, daha çok Nuri (Conker), Recep Zühtü, Kılıç Ali'nin havadan sudan konuşmaları, üst katta yankılanıyordu.

Vakit gece yarısını geçiyordu ama, sofra dağılmamıştı. Artık Latife okuduğu kitabı anlamaz oldu. Kalkıp odada bir duvardan bir duvara gezinmeğe başladı. Saat 1'e doğru, önce Rauf bey, Gazi'den ayrılmak için izin istedi; onu diğerleri izlediler. Kılıç Ali, Recep Zühtü'den sonra, Nuri Conker de elini öpüp ayrılınca, Gazinin merdivenlerinden, bir şarkı mırıldanarak çıktığını duydu. Hemen yatak odasına geçti; Gaziyi gülümseyerek karşıladı. Belli ki Mustafa Kemal Paşa, aylardır özlediği arkadaşlarının arasında geçirdiği saatlerden memnundu. İçkiyi fazla kaçırmış ve gözbebeklerine bir şehla bakış oturmuştu.

-Bu gece o kadar çok konuştun ki Kemal, eminim, bana söyleyecek tek bir sözün bile kalmadı!

-Kim demiş!.. Sana söyleyecek bir kitap dolusu sözüm var!.. Başlayayım istersen...

Teşekkür ederim.. Şimdi bir güzel yatıp uyuyalım; yataın ikimizin de pek çok işi var...

-Senin ne işin varmış bakalım yarın?..

-Söylemem!.. Erkekler, kadınların işlerine karışmazlar...

Mustafa Kemal Paşa, bu sözden alınmış göründü:

-Oooohh... Maşallah hanımefendi!.. Siz, bizim bütün işlerimize burnunuzu sokacaksınız; biz sizin işinizi öğrenmeyeceğiz, öyle mi?.. Avrupalı kadınlar, eşitliği böyle mi anlıyorlar, yoksa?..

Latife, durumun nezaketini hemen kavradı. Çarçabuk soyunup yatağa girerken cevap verdi:

-Öyle şey mi olur, Paşam!.. Arkadaşların bu saate kadar Devlet işleriyle seni zaten yordular, bir de ben yormayayım, diye öyle söyledim... Gazinin kaşları çatılmıştı, direndi:

-Arkadaşlarım beni yormazlar!.. Yorgunluğumu alırlar!..

Latife, hiç istemediği bir sırada çatışmaktan kaçınıyordu. Bu sefer, yorgun bir sesle konuştu:

-Çok yorgunum Kemal!.. Senin kadar güçlü değilim elbet!.. İzin ver de uyuyayım...

Mustafa Kemal Paşanın kaşları çözüldü, yüzü güldü:

-Bu saate kadar tek başına neye oturup bekledin, huysuz çocuk!.. Yatup dinlenseydin ya!.. Hadi bakalım öyle ise, iyi uykular...

Latife, uyumaya hazır olmuş gibi gözlerini yumarken:

-İyi uykular, Kemal Paşacığım... Eğer uyumadan önce kitap okuyacaksan, lütfen ışık benim yüzüme düşmesin, olmaz mı?.. diyordu...

Mustafa Kemal Paşa, ağır ağır soyunurken düşündü:

-Benim, gibi insanlar için zor şey evlilik!. Beni: "Aşğda arkadaşlarıyla içti, eğlendi, sanıyor!. Daha bir kaç haftalık evli kadını Çankaya'daki ilk gecesinde yalnız başına bırakıp eski alışkanlıklarına döndü, biliyor.. Kendi açısından haklı da... Benim İsmet Paşa ile Rauf (Orbay) arasındaki buzları çözmeye çalıştığımı bunun, bugün için, memleketin başta gelen işlerinden biri olduğunu, nasıl düşünecek!..

Başını yastığa koydu ve hemen uyudu.

*
* *

İyi bir uyku, her şeyi yerli yerine koydu ve sabah, taze fikirlerin üzerine ışıdı. Mustafa Kemal Paşa, istasyona binasındaki çalışma yerine gidince, Latife köşkün bütün adamlarını seferber etti. Köşk, koptu, oturdu.. Zaten pek titiz bir temizlik görmüş Çankaya, bir daha, paspasta lambaya kadar elden geçti. Kilimler yıkandı, halılar vuruldu, kapı tokmakları parlatıldı, sonra da bütün eşyalar, yerlerini değiştirdiler.

Latife, bütün bu işlerin başında bulunuyor, gözlerini kısarak, her şeyin tam yerinde olup olmadığını kontrol ediyor; beğenmedi mi, yeni baştan düzenliyordu. Akşama kadar insanlar bittiler. Ama Latife de dileğine kavuşmuş, köşkü tanınmayacak hale getirmişti.

Doğrusu aranırsa Latife, bu işi yalnız köşkü kendi zevkine göre dayayıp döşemek için değil, biraz da Fikriye'yi, köşkten silmek için yapıyordu. Yoksa köşkün bir çok yerleri, dokunulmayacak kadar zevkli yerleştirilmişti. Bu işler, yoluna girmiş girmemişti. Mustafa Kemal Paşa, hem erken, hem yalnız geldi. O kadar umulan saat-

ten önce ki Latife giyinmeye bile zaman bulamamıştı. Gazi, içeriye girer girmez, şaşırdı. Havuzlu salona bambu koltuklar yerleştirilmiş, oturma salonuna da havuzbaşı koltukları taşınmıştı. Yemek odasında, yanda duran büfe, kapının tam karşısına gelmiş, büfenin hemen yanına başına da, kendi koltuğu konmuştu. Birdenbire bir yabancılık duydu. Alıştığı şeylerin bozulmasından hoşlanmazdı. Yavere, soran bakışlarla bakınca, Yaver Mahmut:

-Hanımefendi hazretleri...

dedi... Bu sırada da Latife giyinmiş, merdivenlerden iniyordu. Tam bu sırada salonu bir cazbant sesi doldurdu. Cumhurbaşkanlığı icra heyetinden bir takım gençlerle, tümende askerlik yapan bazı müzisyenlerden bir cazbant oluşturmuş, salonun bir köşesine yerleştirmişti. İçeriye önce Gazi, ardından da Latife Hanım girince, cazbant, bir caz parçası çalarak ortalığı gürültüye boğdu. Gazinin tüylerinin ürperdiği, adeta gözle görülüyordu.

Her halde Latife, kral saraylarında yemek saatlerinde oda orkestrasının çaldığını işitmiş olacak ki, Cumhurbaşkanlığı köşkünde de hiç değilse cazbandın bu görevi yapmasını uygun bulmuştu. Latife, yaptığı işten memnun, Gaziye:

-Görüyor musun Paşam, ne güzel oldu!

Gazi, memnun olmak şöyle dursun, burnundan soluyordu. Fakat, başkalarının yanında karısına yakışksız bir şey söylememek için, duymazdan gelmeyi daha uygun buldu.. Fakat sözünün cevapsız kaldığını gören Latife, çalışmakla geçmiş koca günün akşamında, kendisini tutamadı ve sert bir sesle Gazi Paşayı uyardı:

-Siz beni dinlemiyor musunuz?.. Deminden beri soru-

yorum, değişiklikleri beğendiniz mi diye.. Karşılık vermiyorsunuz!..

Gazi, tıka-basa öfke dolu bir sesle:

-Haa... Değişiklikleri soruyorsun, öyle mi?.. Artık yemeklerde davul zurna mı çalacak?.. -Başyavere döndü-Salih, bu çocukları geldikleri yere gönder. Gramofon bize yeter de artar bile!..

Başyaver, müzisyenleri gönderirken Latife, taş kesilmiş, salonun ortasında ayakta sallanıyordu. Buna rağmen bir çatışma çıkmadı. Hiç bir şey olmamış gibi, yemek için sofraya oturuldu... Latife, burada da kendisini göstermiş, Gaziyi tedirgin edecek ne kadar değişiklik varsa, yapmayı ihmal etmemişti. Çankaya'da, ahçı olarak da, garson olarak da askerler hizmet veriyorlardı. Bunlar, kıtalardan göz değerlendirmesiyle toplanmış, kendilerine hizmet öğretilmişti. Fakat hiç biri gerçek bir garson olmadığı için, tepsilerin üzerine konmuş yemekleri güçbelâ taşıyorlar, dökmemek için, ter döküyorlardı... Fakat Latife bunların ellerine birer beyaz eldiven geçirmiş ve böylece hizmet etmelerini istemişti. Çocuklar var güçler ile ve dikkatleriyle servis yapmaya çalışıyorlardı ama, eldivenli elleriyle değil yemekleri dağıtmak, yürütmek bile onlar için güçleşıyordu. Sonunda bunlardan biri, koca bir turşu kâsesini Kılıç Ali'nin kucağına boşaltınca, Gazi kahkahayı bastı:

-Her şey iyi hoş da, Latif, -dedi- bu çocuklar eldivenlerle yapamayacaklar... Gel bunlar yine eskisi gibi, eldivensiz servis yapsın!..

Olay, masaya abanan havayı dağıttı... Şakalar başlamıştı.. Başyaver Salih, arkadaşı Kılıçalı'ye:

-Gece eve gidince, yengem turşunu çıkarır, merak etmel.. diye takılıyordu.

*
*
*

Çankaya köşkünde bir çay partisi düzenlenmişti. Hükümet üyeleri, kordiplomatikten bazı kimseler ve Meclis ileri gelenleri çağınılıydı. Fransız kadın gazetecisi ve yazarı Bertha Çorge Gaulis de konuklar arasındaydı. Bazı hükümet üyeleri, Meclis ileri gelenleri, Kordiplomatik eşlerini de getirdiklerinden -o günlerdeki Ankara için pek ileri bir sosyete havası veriyordu.

Gazi ve Latife, konuklarıyla teker teker ilgileniyorlar, özellikle Fransız Gazetecisini tanımayanlara tanıstırıyorlardı. Kordiplomatikten başka, hemen bütün erkeklerin başında kalpak vardı; ve bu, salona çok güzel bir hava veriyordu.

Vakit ilerleyip ortalık seyrekleşince, Mustafa Kemal Paşa, Fransız Gazetecisi bayan Gaulis'ye yaklaştı. Bu kadını bir kaç yıldır tanıyordu. Kuvayı milliye günlerinde üç kere Ankara'ya gelmiş, kendisiyle konuşmuş, dönüşünde de Anadolu savaşıını destekleyen ateşli yazılar yazmıştı. En son, 1921 yılının son aylarında gelmiş, bir kaç hafta Ankara'da Gazinin misafiri olmuştu. Bu nedenle, dosttular ve teklifsiz konuşuyorlardı. Bayan Gaulis, Mustafa Kemal Paşanın kendisine yaklaştığını görünce, bu sırada salondan çıkmakta olan Latife'yi eliyle göstererek:

-İşte sizin ilk yenilginiz!..

dedi ve sonra gülerek ekledi:

-Peki sizin, hani o bana uzun uzun anlattığınız prensiplerinize ne oldu?

Mustafa Kemal Paşa da gülüyordu. Küçük kahkahalar arasında cevap verdi:

-Hepsini kendisi anlatacak!.. Konuştum... Evliliğimi zin hikayesini size anlatmayı vaad etti...

Bu sırada Latife misafirlerini geçirmiş, salona dönüyordu. Madam Gaulis'le gözgöze geldiler. İkisi de birbirlerini kadınca tartıyorlardı. Latife'nin üstünde, Paris'in en üstün terzilerinden birinin elinden çıktığı, ilk bakışta belli olan bir esvap vardı. Cana yakın bakışlarla, gülerek yürüyordu. Fransız Gazetecisine yaklaşıırken:

-Aziz Madam -dedi- şimdi emrinizdeyim!.. Kocamın yaveriyim ben!..

Latife böyle söyleyerek, bir çok soruların karşılıklarını bir tek cümlenin içine sığdırmış oluyordu. Mustafa Kemal Paşaya hayranlığı, kocasıyla kurduğu ilişki, hayatında kapsadığı yer, hepsi hepsi... bir tek cümlenin içinde parlamaktaydı. Madam Gaulis:

-Sizinle birlikte bulunmak ne mutluluk!..

diyerek ayağa kalktı ve Mustafa Kemal Paşaya bakarak:

-Ne kadar haklı olduğunuzu, şimdi gözlerimle görüyorum..

dedi, birlikte yürüdüler. Latife, gazeteci olduğu kadar, Parisli bir kadın olmasını da bilen Gaulis'i yukarda ki kendi odasına çıkardı. Deri koltuklara oturdular, taze demlenmiş çaylarını içerek konuşmaya başladılar. Madam Gaulis, Latife'yi dikkatle inceliyordu: "Apaçık görünüyor ki, -diye düşünüyordu- bu kadın, yumuşak ve akıllı bir eş... Mustafa Kemal Paşa gibi kontrol altına alınması güç bir kuvvet ve kudrete çarpmadan, çatışmadan onunla birlikte yürümesini bilebilecek seyrek kadınlardan biri... Ama acaba hangisi, ilk önce kendisini karşısındakine kabul ettirebilecek!.. Şu günlerde, çetin bir boğuşmanın içinde olsalar gerek...

Latife'nin düşünceleri bambaşka idi: "Bu güzel Fransız gazetecisi, savaş günleri Ankara'sının çeşitli yoksulluklarını göze alarak, tehlikelerini göğüsleyerek Mustafa Kemal Paşanın yanına gelmiş, onunla, haftalarca beraber kalmıştı. Meclise girip görüşmeleri izleyen ilk kadın, Madam Gaulis'di. Döndüğü zaman da, Batı'nın Türklere yatkın olmayan havası içinde Anadolu hareketini destekleyen yazılar yazmış, İngiliz politikasını yermişti. Niçin yapmıştı acaba bunları?.. Mustafa Kemal Paşa ile ilintisi, ne ölçüdeydi?.. Bir çok nedenlerle bu kadına kendisini beğendirmek zorundaydı. Onun için, sevimli bir dişi, akıllı bir kadın görünmeye dikkat etti. Kadının gözlerinin içine bakarak:

-Bütün bu olup bitenler, sanki gerçek değil de bir düşün..

diye konuşmaya başladı. Güzel Fransızcasıyla, anlatıklarına bir masal çeşnisi veriyor, dünyaya iyimser bakan bir genç kız üslubuyla, olayları fazla süslemeden, abartmadan anlatıyordu...

Fransa'da bulunduğu günlerde Kurtuluş Savaşını nasıl izledi?.. Sakarya zaferinden sonra yurduna nasıl koşup geldi?.. Mustafa Kemal Paşanın karargah olarak evini seçmesinden, nasıl havalara uçtu?.. Ona nasıl hayrandı, aşıktı, ama her çeşit yakınlığı evlilik şartına bağlamıştı... Bunların hepsini anlattı. Madam Gaulis, arasıra kendisine küçük sorular soruyor, hafızasını uyandırıyordu. Evlendikleri güne kadar geçen olayları anlatıp bitirmişti ki, içeriye Mustafa Kemal Paşa girdi:

-Nasıl?.. Dediğim doğru mu imiş?.. Şimdi ben de bala-yımızı anlatacağım...

Latife'nin yazı masasına yaslanarak konuşmaya başladı:

-Çok sade bir evlenme yaptık.. Siz de öyle bulmadınız mı?. Çünkü bizde evlenmelerin çoğu, aile için yıkımdır. Büyük masraflar yapılır. Bu yüzden bir çok insan, evlenmez bile... Bizim dini bayramlarımız da masraflı geçtiğinden, "iki bayram arasında nikâh olmaz" diye bir töremiz de var.. Neden olmaz?.. Çünkü iki masrafa bir üçüncüsü eklenirse, buna kese dayanmaz da onun için!.. Ben, evlenmemi çok sade tutarak halkıma örnek olmak istedim. Balayımızı da şehir şehir, kasaba kasaba gezerek, halkın dileklerini dinleyerek yaptık.. Bundan güzel balayı olur mu?..

Madam Gaulis, Mustafa Kemal Paşaya uzak ve derin bakışlarla bakıyordu. Bu gözlerde, içinde güzel ve unutulmaz hatıralar yaşanmış bir şehre veda eden insanların, son bakışı gibi bir şey vardı...

Latife, protokol meselesini kökünden çözümlemeye, yaverlerin ayaklarını yatak odasından kesmeye karar vermişti. Bunun dışında Gazi'yi sabahın kör saatinde ziyarete gelen arkadaşları falan vardı; bunları da bir düzene sokmalıydı.. Çok sevdiği "ikinci çayı"nı "Havuzlu Salon"da içtikten sonra, yaverler bölümünden yüzbaşı Mahmud'u çağırdı. Yavere düşüncelerini anlattıktan sonra, bunların nasıl uygulayacağını da not ettirmeye başlamıştı ki, Gazi salona girdi. Yavere: "Nedir?.." anlamında baktı. Mahmut hemen:

-Hanımefendi hazretleri köşk protokolunu yazdıyorlar... dedi. Gazi:

-Protokol mu?..

diye sordu. Mahmud'un bu soruya karşılık vermesine fırsat bırakmadan Latife konuştu:

-Ufak, tefek bazı şeyler Paşam... Size anlatırım..

dedi, sonra şaşırmış bir yüzle:

-Erken geldin Paşam... Yoksa hasta falan mısın?..

Gazi güldü:

-Hasta masta değilim... Yarın, Meclisin son oturumu. Koşuşmamı yazacağım. Yemeğe kadar çalışırım diye, erken davrandım...

-Hadi öyleyse çalışma odasına gidelim de, hem biraz konuşuruz, hem çalışırsın...

Çalışma odasına doğru yürürken Gazi sordu:

-Ne protokolu Latife?..

-Sıralı, sırasız yaverler yatak odamıza kadar geliyorlar. Telefon var, size bildirsinler, uygun görürseniz, çağırırsınız... Onu söyledim...

-İyi etmişsin... Doğru! Başka?..

-Başka, erken gelen ziyaretçiler... Sizi görmek isteyenleri doğru salona alıyorlar. Yaverler bölümünde alıkoyunlar; size haber versinler. Siz, kimi kabul etmek istiyorsanız, onları salona alırlar...

-Bak Latif... Onlar, kimi salona alacaklarını, kimi yaver odasında bekleteceklerini, kimleri de savıp geriye çevireceklerini çok iyi bilirler!.. Sonra, salona aldıkları da zaten benim yakın arkadaşlarımdır..

-Ama Kemal, bütün yakın arkadaşların bir sabah toplanıp buraya gelse, sen hepsini tek tek kabul edecek misin?..

-Gel, seninle bir anlaşma yapalım Latif; senin arkadaşların geldiği zaman, sen hangi protokolü istiyorsan, onu uygulasinlar. Ama benimkilere de dokunma!.. O işleri yaverler çok iyi bilirler...

Latife, Gazi ile aralarında şimşekler çakmak üzere olduğunu hemen fark etti. Birden yumuşak bir sesle:

-Sen nasıl istersen Kemal, dedi, ben senin rahatın için söyledim!

Bu uysal tutum, Mustafa Kemal Paşanın hoşuna gitti. Gülerek:

-Hadi bakalım Yaver, dedi al eline kalemi, ben söyleyeyim, sen yaz... Yemeğe kadar bitirirsek, yemekten sonra seni Fethilere (Okyar) götürürüm...

Latife, Fethi (Okyar)'ın karısını çok seviyordu. İyi anlaşıyorlar, bir sürü konuşacak şey buluyorlardı. Latife elerini çırpı:

-Sevindim! Aman Kemal, sen başla söylemeye... İşte kalem kağıt elimde... Yumuldum, susuyorum...

Mustafa Kemal Paşa, odada dolaşarak dikte etmeye başladı. Bazen kelime seçmek için duruyor, o zaman Latife usulca, aklına gelen uygun kelimeyi hatırlatıyordu. Bazen gönlünü yapmak için Latife'nin kelimesini yazdınıyordu ama, çoğu zaman da kendi üslubuna uygun sözcüklere önem veriyordu. Aralıksız, üç saat çalıştılar. Yazı bitince Latife:

-Bu nutku, ben de dinlemek isterdim...

dedi. Mustafa Kemal Paşa, kısa bir duraksamadan sonra:

-Neden olmasın?.. -diye karşılık verdi- Çok da iyi olur... Büyük Millet Meclisine pekâlâ kadın dinleyiciler de gelmelidir... Önderlik etmiş olursun!.. Konuşmadan sonra seni çalışma odama aldırırım; sonra da beraber döneriz...

Latife, sevinçle Gazinin boynuna atılarak:

-Ne kadar iyisin!.. -dedi- Bu kararına o kadar sevindim ki..

-Tabii Latif, hatırlatman iyi oldu... Bunu zaten düşünüyordum. Hemen yarın başlayalım.. Seni Meclise Yaver Mahmut getirir. Kordiplomatik locasında birlikte otursunuz..

Karı-koca yemeğe oturdular. İçki yoktu. Onun için Gazi, gramofona hafif batı müziği plakları konmasına ses çıkarmıyordu. Güle-konuşa yemeklerini yediler Latife, Fransa'da bir hocasından dinlediği bir hikayeyi Gaziye anlatmıştı. Sonra da konu üstünde karı-koca şakalaşmaya başlamışlardı. Gazi Fransızca soruyordu:

-Papağan niçin konuşmaz?..

Latife, profesörün kocaman sesini taklit ederek karşılık veriyordu:

-Çünkü, söyleyecek fikri yok!...

Gülüşerek otomobile bindiler ve Fethi Beylerin evine aile ziyareti yapmaya yollandılar.. Mustafa Kemal Paşa, kırk yıllık alışkanlıklarını -fazla direnmeden- bırakmış, eşine düşkün iyi bir koca oluvermişti...

* *

Latife, dün akşam kendini tutmuş, pek hoşlandığı Fethi Bey'in karısına bile Meclise gideceğini söylememişti. Bunun kimse tarafından bilinmesini istemiyordu. Onun Meclise girişi, herkes için sürpriz olmalıydı!.. O kadar ki, elinden gelse, kendisine bile sürpriz olmasını isterdi...

Giyindi, kuşandı. Aynanın karşısına geçip; kordiplomatik locasında nasıl oturacağını, nasıl bakacağını, nut-

ku dinlerken yüzünde hangi çizgileri taşıyacağını bir prova etti... Oraya gelen diplomat eşlerinin, heyecanını görmelerini istemiyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisine ilk kadın olarak Fransız Gazetecisi Madam Gaulis girmişse, ilk Türk kadını olarak da kendisi girecekti!

Latife, sevincinden uçuyordu ama, saatler de inadına yerde sürünüyor, vakit bir türlü geçmek nedir bilmiyordu. Artık ayna ile kendisi ile yapacak işi kalmadığına iyice aklı kesince, yeşil salona indi ve bir kitap açarak okumaya başladı. Kitaptan bir kaç satır ya okuyor, ya okuyamıyor, dalıp gidiyordu. Birden, İzmir'e Mustafa Kemal Paşanın annesi Zübeyde Hanımın köşkte misafir olacağını bildiren mektubu aldığı akşam düşündükleri aklına geldi:

"Ne demiştin o akşam kendi kendine Latife: Türk milletine ve tarihe karşı sorumlusun, demiştin... Batılı bir kadın gibi düşünmek ve bu hakları kullanmak görevindir. Bütün Türk kadınlarının da batılı kadınlar gibi düşünmesi ve haklarını kullanması için çalışmak zorundasın... İşte şimdi bu yola girdin!.. İşte şimdi görevin başlıyor!.. Örnek olacaksın!.. Kordiplomağın, bütün dünyanın gözleri önünde Türk kadınının siyasi haklara lâyık olduğunun ispatını vereceksin!"

-Araba hazır, hanımefendi hazretleri...

Başını çevirdi: Yaver Mahmut, yeni üniformasının içinde pek şık görünüyordu. Astragan kalpağını, sol kaşının üstüne hafif yıkmış, bıyıklarını kozmotiklemişti... elinde, beyaz bir kağıt tutuyordu...

-Meclise giriş davetiyeniz geldi.

-Giriş davetiyesi mi?.. Öyle ya... Dinleyiciler davetiye ile girer.. Gazi Paşa mı gönderdi?...

-Gazi Paşa hazretleri bendenize emrettiler. Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendinin davetlisi olarak Meclise teşrif ediyorsunuz...

Latife, bu şeyh Servet Efendiyi tanırdı. Bir akşam Gazinin sofrasında bulunmuş, az konuşması, özlü sözleri, etkili sesiyle dikkatini çekmişti. Bazen, hocalar takımında görünüyor, bazen ilericilerin arasında yer alıyordu. Latife öyle sanıyordu ki, bu adam, "Hocalar takımında" görünmeyi uygun bulmuş, bir "ilerici" idi. Fakat kocası, neden kendisi davetiye vermemiştii de Şeyh Servet efendinin davetlisi olmasını uygun görmüştü?.. Hocalar takımının mırıldanmasını önlemek veya bu takımdan birini kendi safına çekmek için mi?.. Üstünde daha fazla durmadı. Çünkü Gazinin hesaplarını, ne yapsa anlayamazdı!

-Hazırım!.

dedi, çıktılar.

Nikelleri ve boyası iyice parlatılmış bir Benz otomobile binip Çankaya'dan hareket ettiler. Ankara'nın bozkırından, ılım ılım bir bahar kokusu tütüyordu. Ulus'taki, ilk Büyük Millet Meclisi binası önüne geldikleri zaman, Latife'nin parlamento rüyası bir cam gibi kırılıverdi! "Türkiye Büyük Millet Meclisi" denilen, 600 yıllık Osmanlı yönetimini ortadan kaldıran, Yunan Ordularını denize döken, İngiliz Devletinin hesaplarını altüst eden, ülkücü, cesur insanlar Parlamentosu bu binada mı idi?..

Latife, yaver Mahmud'un bir adım önünde Kordiplomatik locaya girdiği zaman Büyük Millet Meclisi'nin kendisine has uğultusu, bıçak yemiş gibi kesiliverdi. Sarıklar, fesler, kalpaklar, Latife'den yana döndüler. Salon kesilmiş soluklarla Latife'ye bakıyordu. Fransız Büyük

Elçisi Albay Mengin ile Sovyetler Birliği Büyükelçisi Orulof ayağa kalktılar. Tarihi bir an yaşanıyordu. Kesin bir sessizlik oldu. Sonra, tutulmuş soluklar boşaltıldı ve Meclis salonunu hafif mırıltılar yeniden kapladı.

Latife, kadınsı bir duygu ile, Meclisteki erkeklerin büyük bir kısmının içinden, kendisini alkışlamak hevesinin geçtiğini hissetti. Fakat kimse başlamaya cesaret edemiyor, bir tek kişi ellerini çırpıp havayı kartal kanadı gibi erkek ellerinin dövmeye başlayacağına inanıyordu!. Nitekim, yerine oturduğu zaman, herkes kendi işinde gücündeymiş gibi görünüyordu ama, yan gözle Latife'nin hareketlerini izlemekteydiler..

Koridorda ziller çalıyor, milletvekilleri birer ikişer, salona girip yerlerine oturuyorlardı. Kırmızı fesler, koyu kalpaklar ve ak sarıklarla Meclis, bir doğu pazarını hatırlatıyordu. Sarıklı bazı milletvekilleri bir bacaklarını altlarına alarak sırada oturmuşlardı. "Sıralar" dediğin, eski okul sıraları, kürsü, derme-çatma idi. Latife, gezdiği batı ülkelerinde her hangi bir kasabada bile, bundan çok daha derli toplu halk meclisleri olduğunu biliyordu.

Başkanvekillerinden biri yoklamayı yaptı ve oturumu açtı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, büyük kapıdan girdi ve Kürsü'ye doğru yürümeye başladı. Küçük salonu, büyük alkışlar dolduruyordu. Bu Meclis salonu, kaba idi, hantaldı, eskiydi, hatta derme-çatmaydı ama; canlı, diri, cesur bir ruhu vardı ve bu ruh havada nabız gibi vuruyordu. Latife, büyülenmiş gibi, salonun bu yüceliğine, hayatın en katı gerçeğini dile getiren ruhuna kendisini kaptırmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, dinmeyen alkışlar arasında kürsüye çıktı ve elindeki kağıda arasına bakarak, konuşma-

ya başladı. Meclis, derin bir sessizlik içinde nutku dikkatle dinliyordu.

Latife'nin dün akşam not ettiği konuşmaydı bu... Bütün fikirleri, tek tek biliyordu. Hatta söylediği bu cümle-
nin ardından gelecek cümleyi de hatırlamaktaydı. Fakat
dün akşam yazarken kendisine çok sade, çok gelişgü-
zel gibi görünen fikirler, Mustafa Kemal Paşanın dilinde
ve Meclisin havasında biçimleniyor, gövdeleşiyor ve
Meclis perspektifinin içinden yeni anlamlar kazanıyor-
du. Savaşın sona erip ermediği, barışın kurulup kurul-
mayacağı noktasına gelince şöyle dedi:

-İçinde bulunduğumuz yılın bir barış yılı olması ihti-
mali kadar, bir savaş yılı olması ihtimali de vardır! Bu
ikinci ihtimale göre tedbirli bulunmak, elbette daha uy-
gundur..

Güçlü bir alkış koptu. Fakat arka sıralardan bir Mil-
letvekilinin sesi, alkışları bastırarak gürledi:

-Savaş olsa ne gam!.. Siz varsınız Paşam!.. Allahuazi-
müştün da var! Bu sefer Meclis, bu milletvekilinin sözle-
rini alkışlamaya başladı. Mustafa Kemal Paşa gayet sakin
bir sesle:

-Millet de var, Hocam!..

diye karşılık verdi. Meclis, bu kez de Mustafa Kemal
Paşanın sözlerini dakikalarca alkışladı.

Latife, olayları ateşli ucundan yaşıyordu. Gördükle-
rinden, işittiklerinden öylesine duygulanmıştı ki, bu
Meclis, bütün dünyaya savaş açsa, sonunda mutlaka ye-
nerdi!.. inanıyordu buna Latife...

Mustafa Kemal Paşa, nutkunu bitirince kürsüden indi
ve Meclisteki çalışma odasına geçti. Kendisinin de çalış-

ma odasına gelmesini söylediğini hatırladı. Yaver Mahmut'un ayağa kalktığını fark etti. Latife de ona uyararak doğruldu. Locadaki Fransız ve Sovyet Büyükelçileri de kendisini selamlamak için kalkmışlardı. Elçilere, saygı ile bakıp yürüdü, az sonra Mustafa Kemal Paşanın yanındaydı.

Ruşen Eşref, Hamdullah Suphi ve kendisine Meclise giriş davetiyesi gönderen Şeyh Servet oradaydılar.. Gazi, ayağa kalkarak Latife'ye yanbaşındaki koltukta yer gösterdi. Otururken:

-Çok heyecanlandım Paşam! -dedi- Meclis, gerçek bir ihtilal Meclisi!.. Hamdullah Suphi, hemen atıldı:

-Ama siz de bir ihtilal bayrağı gibiydiniz, hanımefendi hazretleri!.. Gazi, teşekkür eden gözlerle Hamdullah Suphi'ye baktuktan sonra, Latife'ye:

-Bugün, pek bir şey yoktu!.. Bir de sen onu, şahlandığı zamanlar görsen! Milleti, bir avuç insanda seyretmek, her zaman heyecan vericidir. Beyaz yüzü, ince bıyıkları ve ince sakalı ile ayakta duran Şeyh Servet:

-Benim misafirim olarak teşekkür etmenizden duyduğum gururu, kıyamete kadar unutmayacağım..

diyordu.

Latife, çok mutluydu. Her birine uygun karşılıklar veriyor, teşekkür ediyor, kısa kısa cümlelerle duygularını anlatmaya çalışıyordu. Bu sırada, Gazinin konuşmasını izleyen, Sovyet ve Fransız büyükelçileri geldiler. Gazi, kendilerine Latife'yi tanıttı. Her iki elçi Latife'ye çok sıcak sözlerle komplimanlar yapıyorlar, Latife de güzel Fransızcasıyla rahat cevaplar veriyordu. Fransızlar Ankara'da henüz elçilik binasını yaptırmamışlardı. Büyükelçi, İstanbul'da oturuyor, zaman zaman Ankara'ya geliyordu.

Fakat bu gelişinde, eşini de getirmişti. Latife'den, eşinin kendisini ziyaret etmesine izin vermesini rica etti. Randevu aldı ve eşinin bu ziyaretten duyacağı minnettarlığı, diplomatik bir nezaketle anlattı. Sovyet Büyükelçisi, şerefine bir davet yapmayı düşünüyordu. Müsaade eder miydi?.. Ne gün emrederlerdi?..

Latife, bunlara, uzun yıllar diplomaside pişmiş insanların rahatlığı içinde uygun cevaplar verdi. Bir karara varırken, önce Mustafa Kemal Paşanın yüzüne bakıyor, söz vereceği zamanı düşünüyor, sonra kararını karşısındakine ulaştırıyordu. O gün, iki saat boyunca, oda doldu, boşaldı... Latife, törenlere alışık bir hanımefendi ağırlığı ile, gelenlerle, ayrı ayrı ilgilendi, konuştu ve hayranlık topladı. Mustafa Kemal Paşa da bu sırada Başkalarıyla görüşüyor, iş yapıyor, fakat gözucu ile Latife'yi dikkatle izliyordu. Karısı üzerindeki gözlemlerinden pek memnun olduğu, her halinden belliydi. "Hadi, artık gidelim mi?" dediği zaman, genç Türkiye'nin 1 numaralı kadını, mutluluk içinde yüzüyordu.

Ertesi gün, bütün Türkiye ve Dünya gazeteleri, Latife'nin meclise geliş haberini övgülerle verdiler ve bunu, Türk kadınlığının zaferi olarak alkışladılar..

*
* *

Çankaya'da bir Mart sonu sabahı... İnce bir kar yağmış... Güneş, karların üstüne mücevherler serpiyor. Mustafa Kemal Paşa çıkmamış: Havuzlu salonda giyimli, sigarasını içiyor. Önce ağzına bol duman çekiyor, sonra dudaklarını büzerek bundan halkalar yapmaya çalışıyordu.

Latife, Gazinin daha gitmediğini görünce, bir şey söy-

leyecekmiş gibi bir hareket yaptı, sonra vazgeçti bundan.. Gazinin düşündüğünü fark etmişti. Sessizce, kendisinden uzak bir köşeye çekilip, o günkü "Yenigün" gazetesini okumaya başladı. Bir yandan okuyor, bir yandan -gözucu ile- Gazinin hareketlerini izliyordu. Mustafa Kemal Paşa, sigarasından son nefesini de çekip halka haline getirdikten sonra, kül tablasında söndürdü. Latife, kendisine doğru yaklaşarak:

-Hava çok güzel Kemal, biraz yürüyelim mi?..

dedi. Gazi, gözlerini kırptırarak karşılık verdi:

-Yürümek?.. İyi olur her halde... Hadi, bastonumuzu getir!..

Latife, içerki odalardan birine geçmiş, az sonra, elinde gümüş saplı bir bastonla dönmüştü. Çankaya sırtlarında yürüyüşe çıkacakları zaman bu bastonu alırlar, bazen Gazi Paşa, bazen Latife, birlikte kullanırlardı. Onun için adı: "Bastonumuz"du. Beraberce çıktılar. Dışarda güneşli, soğuk ve sağlam bir hava vardı. Köşkün ara yollarında tepelere doğru yürüdüler... Latife, elindeki bastonla ince kârların üzerine Gazi'nin adını yazıyor, ayağı kayar gibi olduğu sıralar neşeli kahkahalar atıyor, hatta şarkılar mırıldanıyordu. Birden sordu:

-Bu sabah ne düşündün Kemal?..

Gazi, Latife'den yana bakarak ve gülümseyerek sordu:

-Ne mi düşündüm?.. Düşündüğümü nerden biliyorsun?..

-Sigara dumanından halkalar çıkarmaya başladım mı, düşünüyorsun demektir bu... Ne düşündün, ne karar verdin bakalım?..

-Hoppala!.. Hadi düşündüğümü duman halkalarından bildir; karar verdiğimi nerden çıkarıyorsun?..

-Karar vermesen, bir sigara daha yakardın... Sigara'nı kül tablasına başparmağını çevirerek bastırdın mı, meseleyi çözdün, çıkar yolu buldun, demektir!..

-Amma da deşifre olmuşuz.. Bari, ne düşündüğümü de söyle de, kadınla değil, kâhinle evlendiğime inanayım!..

Latife, küçük küçük gülüyordu...

-Onu bilsem, sana sorar mıydım, Paşam!.. Onu, evlialar bile bilmez! Güldüler... Gazi:

-Eh, hiç değilse bu kadarı bana kalmıyormuş demek... Öyleyse anlatayım da meraktan kurtul!

Latife, Mustafa Kemal Paşanın yüzüne ışıltılı gözlerle baktı... Gazi, anlatıyordu.

-Bak, ne düşündüm!.. Biliyorsun, Lozan görüşmeleri, Rauf (Orbay) ile İsmet (İnönü)'nin aralarını iyice açtı. Birinin ak dediğine, öteki kara diyor. Mecliste, sisli bir hava var. Üç yıl bu Meclis, gümüşğinde, apaçık düşüncelerle çalışmıştır. Çatışmalar olmuştur, Hükümetler düşürülmüştür, gensorular verilmiştir ama, niyetler açıktır, samimidir. Zaferden beri, alacalı yaşamaya başladık... Gizli hesaplar çıktı ortaya!.. Bazı kimselerin alacası yüze vurdu... İsmet, Paşa, gerçekçi bir barışı Lozanda imzalasa bile, bu peşin yargılı Meclisten geçirmek mesele olacak... Büyük işler başarmıştır bu Meclis!.. Tarihe, bu heybeti ve soyluluğu ile geçmelidir! Onun için Meclisten, "seçimi yenileme" kararı isteyeceğim.

Latife, Mustafa Kemal Paşanın yüzüne şaşarak baktı:

-Seçimi yenileme kararı mı?.. Bu Meclis mi seçimi yenileme kararı verecek?..

-Evet...

-Benim şu son üç-beş gün içinde sofralarda işittiklerim bile, Meclisin böyle bir karar vermeye niyeti olmadığını ortaya koyar..

Gazi, bir kayanın üstüne çıkarmak için, elini Latife'ye uzatırken:

-Doğru görüyorsun ama, bilmediklerin var: -dedi- İnsanların ard düşünceleri yoksa, onlara istemedikleri hiç bir şeyi yaptıramazsın... Ama bir arddüşünceleri varsa sırf bu maksatlarını gizlemek için, istemediklerini de yapmaya razı olurlar!..

Latife, elinde bastonu, bir kayanın üstünde durmuş, Gazinin son sözlerini anlamaya çalışıyordu.

-Ard düşünceleri mi?.. Anlamadım!.. Meclisin böyle bir ard düşüncesi mi var?..

Meclisin, demeyeyim, ama, bazı kimselerin, evet!.. Özellikle İtihatçılardan bazıları kestaneleri ateşten bana çıkartmak, kendileri yemek hevesinde... Bir iki aydan beride bunlar, kestanelerin yenecek hale geldiklerini sanıyorlar!. Bak Latif... Benim için önemli olan, bir takım yerlere gelmek ya da bulunduğum yerde kalmak değıl.. Bundan on yıl önce, bir arkadaşıma yazdığım mektupta aynen şunları söylemiştim: "Benim ihtiraslarım (tutku) var, doğru!.. Hem de en büyükleri!.. Fakat bu ihtiraslar, yüksek mevkilere geçmek, büyük para sahibi olmak gibi maddi şeyler değıldir. Ben bu ihtirasların gerçekleşmesini, vatanıma büyük yararları olacak, bana da liyakatle ifa edilmiş bir vazifenin iç rahatlığını verecek büyük bir fikrin karşısında arıyorum.. Bütün hayatımın prensibi bu olmuştur. Buna genç yaşımda sahip oldum. Son nefesime kadar muhafaza edeceğim." Benim bu-

günkü inancım da budur.. Turalım, çok iyi keman çalıyorsun ve bir kemana sahip olmak istiyorsun!.. Anlatabildim mi?..

Latife, içinde gittikçe büyüyen, sığmaz hale gelen Mustafa Kemal Paşaya bakarak, saygılı bir sesle sordu:

-Evet Paşam, sonra?..

-Sonrasını sende biliyorsun... Memleket bir savaştan taze çıktı.. Bir zafer ele geçmişse, bu bir kaç kişinin işi değil, bütün bir milletin işi.. Savaş bir gaye için yapılır.. Eğer gaye, sadece Yunan'ın memleketten çıkartılması, eski hayatın sürüp gitmesiyse, beyhude kan döktük demektir!.. Çağdaş bir Türkiye kurmak için yapıldı bu savaş... Benim düşüncem bu... Ama benim arkadaşlarımla çoğu, eski hayat olduğu gibi sürsün, istiyorlar. "Ya Yunanlılar savaş tazminatı verirler, ya gider Atinasını başına yıkarız" gibilerden konuşuyorlar.. Savaşla başarılabilecek bir iş, gidilecek bir yer olsa, ben koşulmaz mıyım?.. Savaşmak, benim işim değil mi?.. Ben, neden barış istiyorum?.. Bu toprağı hak etmek, bu vatani hak etmek için!.. Yoksa, savaş yorgunu da bu dünyada, ortalığı karmakırışik etmek zor değil.. Ama ne çıkar bundan?.. Böyle davranan Napolyon'un eline ne geçmiş ki, bizim elimize ne geçecek?..

Mustafa Kemal Paşa, bir ara sustu, sonra kararlı bir sesle konuştu:

-Yok Latif, yok!.. Bu işin üstesinden gelmek zorundayız!.. Bu Meclis, büyük işler başarmış , zafer kazanmıştır ama, barış kuracak ehliyetinde değildir.. Ben onlara katılırsam, hiç bir şey yapamayız.. Onların bana katılmaları lazım!.. Benim gibi düşünmeleri, benim gözümde biçimlenen bir Türkiye'nin heveslisi olmaları gerekli... Meclisten, yeni seçimlere gitme kararı isteyeceğim...

Latife, kocasını hayranlıkla dinlemişti. Usulca sordu:

-Anlıyorum Kemal, dedi, seni yüreğimde bir ateş parçası gibi duyarak anlıyorum!. Ama nasıl yapabileceksin?..

Gazi gülüyordu:

-Doğru düşünmesini biliyorsan ve yapacağın iş "doğru" ise, mutlaka başarısın!..

-Ama bana cevap vermedin; Paşacığım.. Böyle bir teklifi bu Meclis hiç bir zaman kabul etmez.. "Savaşı biz yaptık, barışı da biz yapacağız" diye açık açık konuşmuyorlar mı?..

Gazi, gevrek gevrek gülüyordu. Latife'den bastonu alıp, elinde oynayarak konuştu:

-Bak sana bir şey anlatayım Latif, -dedi.. Çanakkale savaşları sırasında bizim askerlerin cephanesi yoktu, üstüne üstlük suyu yoktu. Bizim milletimiz, "iki su bir ekmek" demiş.. Suyu, iyice düşkündür!.. Bir kaynak vardı, oradan hem düşman askerleri, hem biz yararlanıyorduk.. İki taraf için de önemli olduğundan, silahlar "kaynağa" dönüktü..

Çoğu zaman, karşılıklı çıkarımız yüzünden, hoşgörü içinde, su dolduranlara ateş etmiyorduk ama, bazen de makinalı tüfekler konuşmaya başlıyordu... Bu yüzden suya gitmek, gerçekten tehlikeliydi... "Gazi"liği azca, "şehit"liği çokca bir işti bu!.. Askerlikte su taşıyanlara "saka" derler. Ya katırları, ya merkepleri olur; kırbalara su doldurur, getirirler.. Bizim karargahın da sakası, Hamdi adında Gelibolulu bir neferdi. Ben çadırda çalışıyorum; çadırın önünde bizim Nuri (Conker) var. Hamdi, Nuri'ye bir selam çaktı, ben içerden konuşmaları duyuyorum:

-Komutanım, ben sakalıktan çıkmak istiyorum.

Nuri durumu fark etmişti. Saka Hamdi, biraz canına düşkün, biraz yüreği yufka idi. O günlerde de, sudan sağlam dönenlerin sayısı azalmıştı. Kaytarmak istiyordu bu yüzden.. Nuri'nin sesini duydum:

-Bak hele.. Demek, arkadaşlarının dediği doğruymuş!.. Sen, ödleğin biriymişsin!..

Hamdi, birden telaşlandı. Lafları karıştırarak:

-Yalandır komutanım.. bizde korku ne gezsın!.. Ağrı-mıza giden, eşek gütmek!..

-Eşek gütmek, ne demek?.. Arkadaşlarına can suyu taşıyorsun!.. Yiğitsin, kırbaları doldur da gel, o zaman dediğine inanayım..

-Başüstüne komutanım!..

O gece Hamdi, eşeği önüne kattı, korkunç bir ateş yağmuru altında kaynağa gitti, kırbaları doldurup geldi. Neden bu işi yaptı bilir misin?.. Korkaklığını saklamak istiyordu...

Sonra, Latife'ye bastonu uzatarak:

-Hadi artık üşüdün, Latif... Dönelim, -dedi ve ekledi- Bu Meclis'in içinde de, seçim korkusunu saklamak isteyen çok milletvekili var!..

30 Mart, Latife'nin hayatına "unutulmaz bir gün" olarak karıştı. Çünkü 29 Mart akşamı Mustafa Kemal Paşa, Mecliste önemli gruplara sözcülük eden bazı kimselerle, yakın arkadaşlarını ve Başbakan Rauf (Orbay)'ı, yemeğe çağırmış, kendileriyle uzun görüşmeler yapmıştı. Latife de bu görüşmelerde Gazi'nin yanbaşıda oturuyordu. Sofrada herkes neşeliydi, rahat görünüyordu ama, havada bir tedirginlik vardı. Latife, konuşmalardan hemen

hiç bir şey anlayamadı. Anlayabilmesi için, birisinin daha önce geçmiş olayları kendisine anlatması gerekirdi. Bu nedenle, hemen hiç söze karışmıyor, daha çok misafirlerin ağırlanmalarına dikkat ediyordu.

Bir ara Mustafa Kemal Paşa, çok önemsiz bir şey söylüyormuş gibi Başbakan Rauf Bey'e: "Yarın, heyet-i vekileyi al, istasyon binasında birlikte toplanalım" dedi. Bu sözün önemini o sofrada Latife'den başka kimse bilmiyordu.

Meclis'in yenilenmesi savaşı başlayacaktı... Nitekim Gazi, ertesi sabah erkenden kalkmış, kahvesini içmiş ve yanına Başyaver Salih'i alarak, doğruca istasyon binasına gitmişti. Latife, bu yüzden hemen bütün gününü, Yaverler odasında, telefon başında geçirdi.

Gelen ilk haberlerde; bazı Bakanlar Kurulu üyeleri, "Savaşı yapan Meclis'in, barışı da yapması üzerinde diremiyorlardı. Gazi, karşı tezi savunuyor, savaş içinde seçimlerin gereken özen içinde yapılmadığını, ancak bugün şartlar değişmiş bulunduğuna göre, barışın, milletin pürüzsüz oylarıyla seçilmiş temsilcileri tarafından onaylanması gerekeceğini ileri sürüyordu. Uzun tartışmalardan sonra Bakanlar Kurulu, ikindiye doğru gelen bir haberde, seçimin yenilenmesini kabul etmişti...

Latife, derin bir "Ohhh" çekti ve kendi eliyle limanotalar yaparak yaverlere ikram etti. Şimdi görüşmeler, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" idare kurulunda sürdürülüyordu. Ondan da gelen ilk haberler ümitsizdi. Gazi'nin en yakın arkadaşları bile karşı çıkıyorlar, diremiyorlardı. Akşam oldu, gece oldu, geceyarısı oldu, konuşmalar hâlâ bir karara bağlanmamıştı. Geceyarısından çok sonra bir haber alındı; Mustafa Kemal

Paşa, en kesin tavrını almış ve "milletin kendilerini seçeceğinden emin olanlar, seçimlerin yenilenmesini kabul edecek kadar güven sahibi insanlardır. Memleketin şu günlerde, böyle milletvekillerine ihtiyacı var.." demişti.

Bunu duyunca Latife, saka Hamdi'yi düşünmüş ve gözlerinin içi gülmüştü. Nitekim az sonra gelen haber, kararın oybirliğiyle alındığı müjdesini Çankaya'ya ulaştırdı. Yarın sabah, Grup Genel kurulu toplanacak, orada da müzakere edildikten sonra, Meclise gidilecekti..

Latife, hemen mutfağa koştu... Aşçıya gerekenleri söyledikten sonra Paşası'nı beklemeye başladı. Gazi Çankaya'ya sabaha karşı döndü. Latife'yi uyumamış, karşısında görünce, çok şaştı. Bu vakte kadar uyamadığı için biraz çıkıştı, biraz şakalaştı, sonra da kendisiyle birlikte sofraya oturdu...

-Sen politikaya fena bulaştın, çocuk!.. Bunlar senin işin değil.. Boşuna yoruluyorsun, sinirlerini harap ediyorsun.. Böyle davranırsan, sana bir daha yapacaklarımdan söz açmam!..

Latife heyecanla:

-Aman Paşacığım, öyle yaman işlerin altından kalkıyorsunki, uyumanın sırası mı? N'olur, biraz anlatsana, nasıl oldu bu?..

Gazi çorbasını içerken yavaş yavaş konuştu:

-Sana ne demiştim?.. Yapacağın şey doğruysa, bir de hesaplarını doğru yapmışsan, mutlaka başarısın, demiş miydim?.. Yapacağımız şey doğru. Hesapların da doğru olunca, güç de olsa, kararlar birbiri peşisıra alınacak!.. Bugün, çetin tepeleri aştık, yarın oybirliğiyle karar bekle!..

Mustafa Kemal Paşa, sevdiği kaşar peynirli omleti de bitirdikten sonra:

-Hadi bakalım, Yaver, -dedi- gidip yatalım; yarın sabah erken kalkacağım.. Ama sen sabah sabah cadı gibi başıma dikilme!.. Cici çocuklar gibi mışıl mışıl uyul.. Ben, Ali'ye kahvemı yaptırırım..

-Olmaaaz.. Dünyalarda olmaz. Ben, sabah kahvenizi kimselere bırakmam!. Gazi, Latife'ye kaşlarını çatarak baktı:

-Eee... n'olacak!.. Yorgunluktan yataklara mı serileceksin?.

Latife, Mustafa Kemal Paşayı kolundan tutmuş, yüzünü omzuna sürerek konuşuyordu:

-Hiç bir şey olmam, sevgili Paşam, hiç bir şey olmam!.. Senin kahveni verip uğurladıktan sonra, koca gün benim...

-Hadi oradan küçük yalancı!.. Bugün politika merakından sabahlayan kadın yarın uyurmuş... Yaverlere söyleyeceğim, sana hiç bir haber ulaştırmasınlar!..

-Yapma Kemal'im bunu, bu seferlik yapma!.. Anlamıyormusun ki gitgide sana düşünmeden inanmayı öğreniyorum!..

Gazinin gözlerine kadife gibi yumuşak, sevecen bir bakış vardı; Latife'nin yanağını okşayarak:

-Hay çocuk!..

dedi ve merdivenlere doğru yürüdü. Latife, Gazi'nin koluna asılmış, yorgun ve mutlu adımlarla basamakları çıkıyordu.

•
• •

Meclisin yeni seçim kararı alması, o günlerde beklenmeyen bir olaydı ve bütün yurttaki geniş yankılar yaptı. Meclisin oybirliği ile aldığı bu karar, illerde, köylerde yorumlanıyorsa, Çankaya'da yoğun çalışmalar başlamıştı. Gazinin kurduğu Halk Partisi'nin karşısında başka parti yoktu... Fakat çeşitli illerde güçlü bağımsızlar belirmişti. Halk Partisi'nin listesine giremeyenler veya girmeye ümidi olmayanlar, seçimlere bağımsız olarak katılmaya hazırlanıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, Recep (Peker) ile birlikte, gecenin geç saatlerine kadar sürdürdüğü bir çalışmanın sabahında:

-Hazırlan Latif... -dedi- Adana'ya gidiyoruz!..

Latife bu habere, hayatında ışıklı bir pencere açılmış gibi sevindi. Son zamanlarda günleri, bir örnek geçmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, yoğun bir çalışma içindeydi. Hemen her akşam, içkisiz sofralarda sabahlara kadar konuşuyor. İsmet Paşa ile Fethi (Okyar) ile özel toplantılar yapıyor, Latife gecelerini tek başına geçiriyordu.

Gezi ona ilaç gibi gelmişti.. Heyecanla konuştu:

-Ne zaman Paşam, yakında mı?

-Yakında ne demek?.. Yarın... Hemen yarın hareket ediyoruz!.. Sonra biraz durdu, düşündü:

-Sen hazırlığını on beş yirmi günlük tut!.. Belki daha kısa olur ama, uzarsa aksama olmasın..

-Çok sevindim Paşam... Biraz hava alırsın, açılırsın... Oralarda havalar nasıl acaba?.. Soğuk mu, sıcak mı?..

-Her halde Ankara'dan çok daha sıcak... Bu gezi, resmi bir gezi olacak... Ben, büyük üniformamı giyeceğim.. Gittiğimiz yerlerde törenle karşılanacağız..

Latife, kocasının seçimlerden daha önemli bir hedefi olduğunu hemen anlamıştı. Seçim gezisi için, böyle tantanaya ihtiyaç duyacak kimselerden değildi O... Hele halkın çok sevdiği mareşal üniformasıyla görünmek istemesi, son günlerde içkisiz sabahlara kadar çalışması, yeni bir hedefe yöneldiğini gösteriyordu. İnsanları, hangi sayısız sürprizle şaşırtacaktı acaba?.. Sordu:

-Paşam, bu tantanalı gezinin sebebi ne?..

-Sebep seçim, biliyorsun... Meclis, yeni seçimlere karar verdi. Millet ile konuşup nabzını dinleyeceğiz...

-Milletin nabzını dinlemek için mareşal üniformasına, törenlere ne gerek var!.. Etkili görünmek istediğine göre, yeni bir işin peşindesin. Söyle Kemalciğim ne olur, şimdi tasarladığın nedir?..

Mustafa Kemal Paşanın kaşları çatıldı. Bu sorudan hoşlanmadığı belli idi:

-Nerden geldi bu politika merakı?.. Sana: "Güzel bir gezi var diyorum, sen "arkasında ne var?" diye soruyorsun!.. Arkasında hiç bir şey yok!..

Latife cevap vermedi, fakat kırılmıştı. Düşüncelerini kendisinden gizlediğine inanıyordu. Mustafa Kemal Paşayı uğurladıktan sonra, yol hazırlıklarına girişti ve akşamı etti. Yemekte Kılıç Ali, Salih (Bozok), Recep Zühtü ve Siirt mebusu Mahmut Bey vardı.. Havadan sudan konuşarak yemeği yediler ve erkenden yataklara çekildiler. Latife'yi uyku tutmadı. Uzun bir süre, Mustafa Kemal Paşanın kendisi ile çok az konuştuğunun nedenini düşündü ve sabahki sert davranışına, kendisinin mi sebep olduğunu bulmaya çalıştı. Fakat hiç bir sonuca varamadan, uyuyakaldı..

Ertesi gün Ankara istasyonu resmi bir geziye çıkacak

olan Gazi Mustafa Kemal Paşayı geçirmek için gelen politikacılarla ve halkla doluydu. Saygı durumunda bulunmak üzere bir kıt'a asker gelmişti. Bando çalıyor, geziye çıkacaklarla uğurlayıcıları vedalaştırıyorlardı. Tren, kırmızı bayrakların çırpınışı içinde hareket etti. Mustafa Kemal Paşa Latife'ye:

-İyi yolculuklar!.. -dedi- Ben, arkadaşlarla görüşmek için restorana geçiyorum. Sen sıkılırım dersen, kompartımanda otur...

Latife, isteksiz cevap verdi:

-Olur... Kompartımanda oturur, etrafı seyrederim...

Mustafa Kemal Paşa, restorana, Latife Hanım kompartımana doğru yürüdüler. Latife içinden: "Ne olduğunu bir anlayabilsem; -diyordu- kendisine karşı hiç bir kusurum olmadı... Gecelerce arkadaşlarıyla sabahlara kadar konuştu, en küçük bir serzenişte bulunmadım. Elimden geldiğince, kendisini kolaylamaya çalışıyorum. Öyleyken, neye bana bu kadar ilgisiz!.. Hatta bıkkın davranıyor?.. Acaba, kendisini gevşek bırakmamın zararını mı görüyorum?.. Daha yakından kendimi duyurmam mı gerekiyor?.. Her halde, gölge gibi yaşamam mümkün değil!.. bir şeyler yapmalıyım!.."

düşünerek kompartımana girdi ve kapısını da kapadı.

Latife, yolboyu neşesizliğini belli etmemeye çalıştı. Yemeklerde Gazi'nin yanına oturuyor, bir kaç kelime konuşuyor, sonra: "Burası çok dumanlı, ben kompartımana gidiyorum" diye aralarından çekiliyordu. İstasyonlarda, karşılayıcıların gösterileri başlayınca, yine birleşiyorlar, birlikte görünüyorlar, Latife sonra yine kompartımanın yolunu tutuyordu. Mustafa Kemal Paşanın da gö-

zû Latife'nin bu yeni tutumundaydı. Bir ara Salih (Bozok)'a:

-Ne oluyor, Latife'ye, -dedi- anlamadım... Belli etmeye çalışıyor ama, neyi ve niçin belli etmemek?.. Adamakıllı da neşesiz!..

Salih, hiç bir şey bilmediği için:

-Yol yorgunluğudur, Paşam, -dedi- ilerde, O da bizim gibi alıştır!

Gülüştüler...

Yolculuk bu ortam içinde sürüp gitti...

*
*

Tren Toroslardan kopmuş, sevinç çılgınları atarak Adana'ya koşuyordu. Mustafa Kemal Paşa kompartımanında Latife ile beraberdi. Güneş, Çukurova'nın bereketli toprakları üzerine ışık seli gibi dökülmüştü. Torosların karlı zirveleriyle güneşte buğu buğu tüten bu topraklar, insanı şaşırtacak kadar, çapraz bir görüntü yaratıyordu... Gazi:

-Bak Latife, meşhur Çukurova toprakları... İnsanoğlu, on binlerce yıl önce ilk buğday tanesini bu topraklara gömmüş ve ondan başka elde etmiş.. Medeniyetlerin geçit yeri bu topraklar; medeniyetlerin beşiği... Şu bomboş, şu kapkara görüntüsüne bak!.. Bu perişan, boş hali, bizim yüzkaramız.. Fakat bu topraklardan altın fışkıracağı günler uzak değil...

Latife, beynini saran "acaba"lardan kurtulmuş, Mustafa Kemal Paşanın sıcak samimiyetine katılmıştı. Gülüşüyorlar, hatta şakalaşıyorlardı. Tren, bayrak ve insanlar içinde yüzen istasyona girdiği zaman, Adana, şenlik top-

larıyla inliyordu. Kadınlı erkekli görülmemiş bir kalabalık, seslerinin bütün gücüyle "Yaşaa" diye bağırıyor, yatağını zorlayan büyük sular gibi, köpürerek dalgalanıyordu. Bu dalgalanma, "Gazi Vagonu" kapısında görüldüğü zaman, protokol duvarlarını aşmış, bir sevgi seli halinde Mustafa Kemal Paşayı kuşatmıştı. Latife bir süre vagonun merdiveninde kalakaldı. Kalabalığın arasında inmekten çekiniyordu. Başyaver, kendisini kolundan tutarak indirdi. Oysa bugüne kadar bu yardımı, daima Mustafa Kemal Paşa, büyük bir dikkat ve özenle yapmıştı.

Adana kadınları, kızları, önce Mustafa Kemal Paşa'ya sarılıp öpüyor, sonra Latife'yi kucaklıyorlardı. Protokol, güvenlik kordonu, hiç bir şey kalmamıştı. Gazi ile Adanalılar, yumulmuş, içiçe girmişlerdi. Latife, özellikle Mustafa Kemal Paşanın bu laubaliliğe nasıl müsaade ettiğine şaşıyordu! Her önüne gelen kadına, kıza, yanağını öptürmek neydi?.. Kadınca kıskanmıyordu, hayır! Bu, kıskançlıktan farklı bir duyguydu, sinirleniyordu...

Kalabalığın arasında santim santim yürüyerek istasyondan çıktılar. Yol açmak marifetini bir kere daha gösteren Başyaver, Mustafa Kemal Paşa ile Latife'yi Adanalıların getirdikleri bir açık otomobilin yanına kadar ulaştırmış, kapıyı da açmıştı. Önce, Mustafa Kemal Paşa girdi ve sağa oturdu. Latife bunu, kalabalık sebebiyle yaptığını, kendisi girince yerini değiştireceğini umduğu için, mühimsemedi. Fakat Gazi'nin kendisine, sol yanına işaret ettiğini görünce tokatlanmış gibi kıpkırmızı oldu; külçe gibi yığıldı kaldı arabanın kanapesine...

Kalabalık, başının etrafında fırıldak gibi dönüyor, kulaqları, gökgürültüleriyle uğulduyordu. "Ne demek bu!.. Bugüne kadar belki hiç bir kadına Mustafa Kemal Paşa

böyle bir hakarete bulunmamıştır. Bunu, herkesin içinde neden yapıyor? Tanrım, bana dayanabilmek için güç ver!..” Böyle düşünüyordu ve biraz gülümseyebilmek için, insan-üstü bir iradeyle kendisini zorluyordu.

Yol uzadıkça uzadı, sürdükçe sürdü... Latife, hayatının en uzun gününü yaşıyordu. Öfke içindeydi.. "Uşakizadeliği" görülmemiş ölçüde tepmişti.. Dokunsalar, ya ağlayacak, ya parlayacaktı... Konaklayacakları eve indiler. Gazi, Latife'nin öfkeden simsiyah kesilmiş gözlerini, al al olmuş yüzünü görünce, işi uzatmamaya karar verdi. Adana valisine, yorgunluğunu öne sürerek dinlenmek için dairesine çekilmek istediğini bildirdi. Hemen yol gösterdiler. Birlikte merdivenleri çıktılar ve kendileri için hazırlanan daireye girdiler. Daha kapıyı kapatırken, Latife'nin çığlık gibi sesi, bütün binada çın-çın öttü:

-Sen bana herkesin içinde nasıl hakaret edersin?..

-Fakat...

-Fakatı, makatı yok.. Ben senin karın mıyım, değil miyim?.. Nasıl oturtursun beni, arabanın solunda!.

Mustafa Kemal Paşa, yangını söndürmek mümkün değilse, başkasına zarar vermeyecek biçimde, kendi kendine sönmesini beklemenin daha akıllıca olacağını düşündü... Yatıştırıcı bir sesle:

-Yanlış değerlendirmeler yapmışsın!.. Sana, bu gezinin, resmi gezi olduğunu söylemiştim.

-Ne olmuş gezi resmîysel!.. Ne olmuş, Mareşal üniformasıyla çıkmışsan? Bana hakaret etmen için gerekçe mi bunlar?..

-Lütfen yavaş konuş.. Bütün Adana, alt katta bizi dinliyor!..

-Bütün Adana değil, bütün Türkiye, bütün dünya dinlesin!.. Hayır, bana hakaret edemezsiniz!..

Latife, içini boşalttıktan sonra, kendisini divana attı ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Gazi, bir taraftan, Latife'den beklemediği bu kadınısı davranışa kızıyor, bir taraftan da acıyordu: Latife olayları yanlış değerlendirmiş, yanlış yorumlamıştı!.. Devlet reisleri, mareşallar, eşleri de olsa yanlarında- önde yürürler ve arabanın sa-ğında otururlardı... Kendisi, makama değil, daima ehli-yete değer vermiş olmasına rağmen, protokol gereği olarak bunu yapmıştı. Kendisine, önceden durumu bildirmediğine üzüldü. Ama yatışınca Latife, elbette bunu anlayacak, yaptıklarına pişman olacaktı.

Latife'nin sesi, alt kata yağmur gibi dökülmüş, Atatürk'le beraber gelenler, daha evden çıkmak fırsatı bulmadan, bu konuşmayı duymuşlardı. Hemen herkes, Latife'yi ayıplıyor, davranışını yakışsız buluyordu. Hafif seslerle birbirleriyle konuşarak salondan çıktılar. Ev, derin bir sessizliğe gömüldü. Latife'nin hafifleyen hıçkırıkları, bu sessizliği noktalıyordu..

Latife çocuk gibi, içini çeke çeke uyuyakaldı. Uyan-dığı zaman ağzında, pişmanlık gibi acı bir şey vardı. Odada yalnızdı. Olup bitenleri düşünmeye çalıştı. Hatırladıkça, içini utanç bastırıyor, pişmanlık dolduruyordu. Kendi kendisiyle konuşmaya başladı: "Ne yaptın Latife, sen!.. Arabada sağa oturmادين diye, kocanın başına dünyaları yıktın!.. Senin kocan mareşal!.. Senin kocan, Büyük Millet Meclisi Başkanı!.. Yani; "Devlet" senin kocan!.. Devlet Başkanları, Krallar kadınları sağlarına alırlar mı?.. Üstelik sen doğudasın! Doğuda hangi hükümdar eşini kendisinden önceye geçirmiş?.. Tut ki, batı başkanları böyle davranıyorlar, doğuda tipkısının olması

mı gerekir?.. Bunu, kocanla görüşmek yok muydu?.. Hadi kınıldın, hadi gücendin, diyelim; o yere göğe sığmayan bağımralara, skandala ne gerek vardı?.. Herkes seni ayıplamadı mı?.. Kocanı ve kendini küçük düşürmedin mi?.. Nasıl yaptın bu budalalığı sen?..."

Doğruldu, toparlandı, aynanın karşısına gelip kendisine çeki-düzen verdi; makyajını tazeledi ve hafifçe seslendi:

-Kemal!..

Ses yoktu... Tekrar, daha yüksek seslendi... Yine ses yok... Oda kapılarının açıldığı sofaya çıktı; kimseler yok!.. Odaları birer birer açtı, her taraf bomboş!.. Mustafa Kemal Paşa nereye gitmişti?.. Yoksa, kendisine kızmış da gezisini bir başına mı sürdürüyordu? Telaşlandı. Merdivenleri indi, salonun kapısı önünde duran Emir Çavuşu Ali'ye, "paşa hazretlerinin nerde" olduğunu sordu:

-Bahçede, palmyelerin altında arkadaşlarıyla beraber oturuyorlar, hanımefendi hazretleri...

Doğru bahçeye yürüdü... Büyük, geniş bir bahçeydi bu... Palmyeler, Mersinlerle süslüydü. Bir büyük palmyenin altında Mustafa Kemal Paşa bir kaç kişinin arasında oturuyordu. Yaklaşınca bazılarını hemen tanıdı. Bunlar, Recep Zühtü, Kılıçali ve Salih (Bozok)'tu. Diğerlerini tanıımıyordu. Rahat adımlarla kendilerine doğru yürüdü... Latife'yi görünce, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, ayağa kalktılar. Gazinin yanbaşındaki bahçe sandalyesine oturdu. Mustafa Kemal Paşa, Latife'nin yüzünü inceliyor, deminki fırtınasının yatışıp yatışmadığını anlamaya çalışıyordu. Latife'yi sakın ve neşeli görünce, rahatladı ve:

-Biraz uyudun.. -dedi- yorulmuştun!.. Uyku iyi gelmiş... Bir kahve getirsinler şimdi..

-Kahve değil Paşam, bir çay rica edeyim...

Mustafa Kemal Paşa, deminki konuşmasını sürdürürken Latife de çayını yudumluyor ve içinden düşünüyor-du; sadece kendisi kusurluymuş gibi, olup bitenlerin hepsini tek başına sırtına almanın anlamı yoktu. Öfkesi gereksizdi, yarattığı durum yakışsızdı ama, buna yola-
çanların da bir kusuru olmalıydı.. Böylece, kocasının kendisine karşı daha dikkatli olmasını sağlamış olurdu... Bu düşünceyle çayını içerken, Gaziye döndü ve sordu:

-Paşam, program nedir?..

-Program, bir saat sonra Türk Ocağına...

-Siz, elbise değiştirmeyecek misiniz Paşam?

-Hayır!..

-Öyleyse, ben üstümü değiştireyim..

Kalktı, yürüdü. Masadakiler de kalkarak kendisini uğurladılar. Doğru odasına çıktı. Düşündükçe, yeniden kendisini haklı bulmaya başladı. Kocasının kendisine arabanın beşinci tekerleği gözüyle bakmasına müsaade etmemeliydi!. Saygı ve önem onun hakkıydı!. Bunu buluncaya kadar direnecek, araya bir mesafe koyarak, mutlaka varlığını kabul ettirecekti!. Bahçede havayı iyi görünce, Latife'nin yine Uşakizadeliği kabarmıştı...

*
*

... 11 gün sürdü... Gittikleri her yerde ölçülü davranıyor, kendisini sinirlendiren şeyleri görmezlikten gelmeye çalışıyordu. Gazi, bir çekişmenin başladığını fark etmişti. Fakat O da görmezden geliyor, hiç bir şey yokmuş gibi davranıyordu. Genç kızların ve kadınların kendisini öpmesine Latife'nin ne kadar sinirlendiğini bildiği

halde, müsait davranıyordu... Bazen, kendisine çiçek veren kızları yanaklarından öpecek kadar rahatlık için deydi... Yalnız Latife'yi sivil giyindiği zamanlar, eskisi gibi arabada sağına oturtuyordu.

Gezi boyunca hiç bir yeni olay olmadı. Latife ve Mustafa Kemal Paşa, çok iyi anlaşılan bir çift görüntüsü içindeydiler. Yalnız kaldıkları zamanlarda da bu beraberliklerini sürdürüyorlardı. Fakat her gün biraz daha birbirlerinden uzaklaştıklarının farkındaydılar... İki taraf da "inceldiği yerden kopsun" düşüncesini yaşıyorlardı... Nitekim Latife, Konya'dan annesine gönderdiği mektupta, gezi izlenimlerini anlattıktan sonra; "Hakikaten evlilik, güç bir sanatmış anneciğim." diyordu.

Ankara'ya da bu sessiz didişme içinde geldiler. Burada Gaziyi, pek çok iş bekliyordu. Yeni kurduğu Halk Partisi ile çok önem verdiği İkinci Büyük Millet Meclisi seçimlerini yürütmekteydi. Gezi boyunca edindiği izlenimlerle, yapılması gereken değişiklikleri tesbit etmişti. Bu sebeple, gerek parti yöneticileri ve gerekse Hükümet Temsilcileriyle, geceli gündüzlü görüşmeler halindeydi. Latife ile pek az karşılaşılıyor, pek az konuşuyordu. Fakat Latife, bu boşluktan yararlanarak bazı çalışmalara girmişti.

Önce Çankaya'yı, kendine güvenli bir ev haline getirmeyi aklına koymuştu. Bunun için de kuşku duyduğu personeli, sessiz sedasız, birer ikişer uzaklaştırdı. Hizmetçiden yaverlere kadar, kendisine yakın olanları bıraktı, olmayanları uzaklaştırdı. Mustafa Kemal Paşanın geceli gündüzlü seçim çalışmaları arasında bu işler büyük bir kolaylıkla yürüdü. "Her işin başı, haber almaktır" diyor, haber kaynaklarını şimdilik birbirine karşı kullanıyordu.

Akşamları sofrada pek az kalıyordu. Mustafa Kemal Paşa, çalışırken içki içmez, fakat yemekten önce içerdi. Bu yüzden sofraya, yine geç saatlere kadar sürüyordu. Genellikle, geceyarısından çok sonra uyumaya çıktığı için, Latife ile Gazi, yalnız sabah kahvesini içerken bir kaç kelime konuşabilmekteydiler... Mustafa Kemal Paşa bir sabah kalın kaşlarının altından gülümseyerek Latife'ye baktı ve:

-Çok yalnız kalıyorsun!.. Sıkıldığını biliyorum!.. Fakat şu günlerde o kadar yapacak iş var ki!.. Ama çok yakında bunun acısını çıkaracağıma sana söz veriyorum... - dedi-

Latife, büyük bir sükûnetle karşıladı:

-Yalnızlıktan korkmam Paşam, o kadar güçsüz değilim!.. Fakat, yalnız bırakılmaktan nefret ederim!..

Bunu söyledikten sonra, Gazinin cevap vermesini beklemeden fincanı aldı ve odadan çıktı. Mustafa Kemal Paşa, tehlikeli bulutların kümeleştiğini gözleriyle görüyor ve yeni bir fırtınanın patlamak üzere olduğunu anlıyordu... O akşam sofraya misafir getirmede, Latife'yle yemeklerini başbaşa yediler. Sofrada konu, yine seçimdi. Bir ara Mustafa Kemal Paşa:

-Bugün , "Vakit" gazetesini gördün mü?.. -dedi- Senin İstanbullu bir adaşın, Latife Bekir Hanım, kadınlara erkeklerle eşit haklar istiyor!.. Eğer siyasi haklarını ele geçirirlerse, seni İstanbul'dan milletvekili seçeceklermiş!..

-Ben de kendileri gibi düşünüyorum, Paşam... Siz de öyle düşünmüyor musunuz?..

-Nasıl?..

-Kadınların erkeklerle eşit haklar içinde yaşamasını!..

-Bunu istediğimi sana bir çok defalar söyledim!..

-Peki, milletvekilliğini de bana yakıştıramıyor musunuz?

-Bunu nerden çıkarıyorsun?.. Gerçi ben kadınların Meclis'e girmelerinden yanayım ama, karımın Meclis'te olmasından yana değilim. Evimde, rahat etmek isterim.. Bana rahatı da, ancak sevgili karım verebilir...

Bu konuşma, yaverin getirdiği bir şifre üzerine burada kesildi. Aradan bir zaman geçti. Seçimlerin sonuçları gelmeye başladı. Yine sofrada başbaşıydılar.. Halk Partisi namzetleri her tarafta kazanıyorlardı. Yalnız, Gümüşhane'den bir tek insan, Birinci Büyük Millet Meclisi üyelerinden muhalif milletvekili Zeki Bey, bağımsız olarak, Halk Partisi listesini yırtıp, geçmiş ve kazanmıştı. İkinci Meclis'in nazar boncuğu O idi... İşte bugünlerde Yaver, Konya'nın seçim sonuçlarını getirmişti. Mustafa Kemal Paşa, rakkamlara bir gözüttükten sonra, gülerek:

-Tebrik ederim, Latif -dedi- Konya'da 39 oy almışsın.. Hem seçilme hakkın olmadığı halde!.. Demek namzetliğini koysan, Parti listesini delip geçeceksin!..

Latife, birdenbire sevindi:

-Sahi mi Kemal, -dedi- göreyim..

Gerçekten gelen listede: "Latife Gazi Mustafa Kemal" adı karşısında 39 rakkamı vardı. Konya gibi bir yer, kendisine 39 oy vermişti... Gazi:

-Konyalıları bir telgraf çekip teşekkür et.. Bu güzel davranış, bizim gelecek için düşündüklerimizi kolaylaştırmış olacak!..

Latife, aylardan beri kocasıyla arasında sürdürdüğü mesafeyi unutmuş, bir anda içtenlikle kaynamaya başlamıştı: "Aman, kağıt-kalem..." diye dönendi. Hemen bir kağıt yetiştirdiler; Gazi, dolmakalemini uzattı, Latife ağır ağır yazmaya başladı:

Muhterem Konya Belediye Reisliğine;

Seçimde bana 39 oy veren muhterem ve münevver ahalisine, bana gösterdikleri hüsnüveccühten (güzel davranıştan) ziyade, Türk kadınına gösterilmiş bir hürmet ve alâka olmasından dolayı teşekkür ederim. Türk kadını, sevgili Milletimizin bu cesaret verici teşviklerinden, milli görevlerini başarmak için yeni bir kuvvet elde edecektir..."

Latife, yazdığını yüksek sesle okuyor, Gazi, kendisine yardım ediyordu. Telgrafi bitirdiği zaman bir kere daha okudu. Mustafa Kemal Paşa:

-Çok güzel oldu, dedi. Hemen çeksinler... Yalnız, tarihi bir belgedir. Latif, imzala!..

Latife, imzasını attı. Bir kere daha göz gezdirdikten sonra, çekilmek üzere, postahaneye gönderildi. Oysa, "Latife Gazi Mustafa Kemal" adına oy veren İl, yalnız Konya değildi; sonuçlar geldikçe öğrenildi ki, Malatya ve Diyarbakir'de de, "Latife Gazi Mustafa Kemal" adına oy kullanılmıştı. Hem de bu illerde Latife ile birlikte, Halide Edip, Mevhibe (İnönü), Nezihe Muhittin, Kara Fatma, Müfide Ferit, Aliye Fehmi hanımlar da oy toplamışlardı...

Sofradan kalkarken Latife, Mustafa Kemal Paşaya:

-Nasıl Kemal, -dedi- hâlâ eski fikrinde misin?.. Milletvekili olmama müsaade etmeyecek misin?..

Gazi, mavi kadife yumuşaklığı içinde bakan gözlerini Latife'ye dikerek:

-Meclis'e, kadın milletvekili bulunur ama, ben kendime "latif" gibi bir eş bulamam. Onun için hoşgör, eski fikrimde direniyorum...

Latife: "Ah sen, ah sen" diye başını sallıyor, yaslanarak koluna asılmış, merdivenlere doğru yürüyordu...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YORGUN YÜREK

Bir Münih sanatoryumunun güneşe bakan balkonunda hastalar, şezlonglara uzanmış, kür" yapıyorlar; bu arada ya düşünüyor ya bir şey okuyor, ya da yanındakiyle hafif bir sesle konuşuyorlardı. Parlak bir Mart güneşi, bulutları delmiş, şezlongda dinlenen Fikriye'nin kumral saçlarına düşmüştü. Üç aydır, bu Sanatoryumdaydı. Doktorlar, her gün biraz daha iyileşmekte olduğunu söylüyorlardı. Soluk yüzüne, ince bir pembelik gelmişti. Kara ateş gözleri parlıyor, ince dudakları sağlıklı gülümsüyordu... Daha bir ay dışını sıkarsa, hastalığı yenmiş olarak Ankara'ya dönecekti.

Mustafa Kemal Paşa'dan hiç bir haber yoktu. Yazdığı mektupların birisine olsun karşılık vermemişti. Sadece Münih Türk Konsolosluğu, hastahane masraflarını ödüyor, istediklerini kendisine gönderiyordu. İlk günler, hemen her gün kendisini ziyarete gelen Konsolosluk me-

murları ve eşleri, son günlerde ayaklarını kesmişlerdi. Ne vefasızlıktı bu! Bugüne kadar, kimseyi, kimseye şikayet etmemiş olduğu halde, Ankara'ya dönünce, Mustafa Kemal Paşa'ya Konsolosun bu ihmalinden duyduğu üzüntüyü söylemek niyetindeydi.

Yanıbaşındaki şezlongda yaşlı bir kadın, Alman gazetelerini okuyordu. Fikriye dalmış, dilini bilmediği gazeteye bakarken, birden irkiliverdi: Yaprakları açılmış gazetenin iç sayfalarında bir resim vardı. Mustafa Kemal Paşa, müşir elbisesi içinde elinde tuttuğu kağıdı okuyor, yanında Kazım Karabekir Paşa duruyordu. Daha başkaları da vardı ama, onları uzaktan seçemedi. Yanındaki kadına seslendi:

-Madam, bir dakika için gazetenizi bana verebilir misiniz?

İhtiyar kadın, gözlüklerini alnına kaldırarak Fikriye'den yana döndü:

-Buyrun!

Fikriye gazeteyi aldı, resmi dikkatle incelendi. Paşanın ardında bir kadın vardı. Yanında yaver Muzaffer duruyordu. Kimdi bu kadın acaba? Paşanın ardında durduğuna göre, önemli bir kişi olmalıydı! Kadın, kısa boylu, yuvarlak yüzlüydü. Başını bir eşarpı ile bağlamıştı. Elinde siyah eldivenler, sırtında -yakası ve kol ağzları kürkü- bir manto vardı... Bu sakın! Sakın bu... Uşakizade Latife hanım olmasın? Hızla, yanında yatan kadına döndü. Gazetede resmi göstererek:

-Afedersiniz madam, gazetede haberde bu kadının kim olduğu yazılı mı?

Kadın, bu sırada başka bir gazeteyi okumaya başladığı için, gözlüklerini yeniden alnına kaldırdı. Sonra:

-Evlenmişler. Karısıdır.. dedi.

Fikriye, kadının ne dediğini anlamamış gibi sordu:

-Karısı mı dediniz? Karısı yani?

-Bilmiyor muydunuz? Kemal Paşa, O kadınla evlenmiş. Güzel adam!

Fikriye, bir ölüm çılgılığı içinde şezlonga seriliverdi... Sanki, bütün hücrelerini bir arada tutan bağ kopmuş, dağılıvermişti. Hastalar bağırıştılar, hemşireler koşuştular, doktor geldi, Fikriye'yi içeriye aldılar. Eterler koklatıldı, enjeksiyonlar yapıldı. Fikriye güç halle kara-ateş gözlerini açtı. Fakat gözlerini açmasıyla, yeniden bayılması bir oldu. Yeniden enjeksiyonlar, ilaçlar, masajlar... Nihayet kendine gelebildi. Fakat maskeleşmiş yüzü ile insanlara bir tuhaf bakıyor, sanki konuşulanları anlamıyordu. Neden sonra gözlerinden, seller gibi yaşlar boşandı. Bu sefer, başını karyolanın demirine vura-vura ağılıyor; "Paşam, benim Paşam..." diye gırtlaklı parçalana, parçalana bağırıyordu. Doktorlar, bu sefer, etkili bir uyku hapi verdiler. Sakinleşti, uyuyakaldı..

Fikriye üç ay içinde Sanatoryumun bütün hastalarını, hemşirelerini, doktorlarını, inceliği, alçak gönüllülüğü, insancılığı ile kendisine bağlamıştı. Şimdi bütün Sanatoryum, hastasından, başhekimine kadar, Fikriyenin üzüntüsünü paylaşıyordu. Doktorlar, hemşireler ve bazı hastalar, Fikriye'nin sürekli ziyaretçilerinin neden kesildiğini çoktan öğrenmişlerdi. Fakat Fikriye'ye duyurmamaya çalışıyorlar, daha ilerde, tamamen iyi olacağı günlerde öğrenmesi için, haberi saklıyorlardı. Ama olup bitenden habersiz bir hasta, getirdiği gazete ile saklanan gerçeği ortaya dökmüş, Fikriye'yi canevinden vurmuştu.

Fikriye aldığı haplarla derin bir uykuya girecekken,

rüya içinde "Mustafa Kemal Paşa"nın adını sayıklıyor, kirpiklerinin arasından yanaklarına dökülen yaşlar, boy-
nundan kayıp yastığını ıslatıyordu... Sanatoryumdan Az-
rail geçmiş gibi bir sessizlik vardı. Hastalar bile kendi
aralarında fısıf fısıf konuşuyorlar; bilenler, bilmeyenlere
Fikriye'nin acıklı aşk hikayesini anlatıyorlardı.

Fikriye'nin yatak komşusu olan bir İtalyan kızı, ya-
nundaki hastaya:

-O durmaz, artık... -dedi- Onu, hiç kimse Sanator-
yumda tutamaz!

..., iyileşip Paşasına kavuşmak için burada kalmaya
razı oluyordu...

Fikriyenin yatak komşusu İtalyan kızının dedikleri
çıkı. Fikriye: "Gideceğim de gideceğim" diye tutturmuş-
tu. Doktorlar, henüz iyi olmadığını, en azından iki ay
kadar daha kalması gerektiğini söylüyorlar. O da inadın-
da direniyor da direniyordu...

O günlerde, aylardan beri bir telefon bile etmeyen
konsolos, karısı ile birlikte çıkageldi. Fikriyeye, kırmızı
bakara güllerile, bir kutu çukolata getirmişlerdi. Sana-
toryumdan çıkması için acele etmemesini tavsiye ediyor-
lar: "Sağlığını kazanın geri kolay" diyorlardı.

İki ay önceye kadar Fikriye, bu insanları ne kadar se-
verdi. Geldikleri zaman oturtacak yer bulamaz, rahat et-
meleri için çırpınırdı. Şimdi, karanlık bir yüz ve bıçak gi-
bi batan gözlerle kendilerine bakıyor, sadece susuyordu.
Bir ara, kelimelerin üstüne basa basa konuştu:

- Mustafa Kemal Paşam, nasıl?...

Konsolos, bir an duraladı. Sonra kelimelerini dikkatle
seçerek konuşmaya başladı:

-Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri çok iyidirler, hanımefendi hazretleri... Şüphesiz çok çalışıyorlar; memlekette yapılacak çok iş var.. Savaştan yeni çıkmış memleketin halini, elbette siz benden daha iyi bilirsiniz? Konsoles burada sustu, bir ara duraladı, karı-koca birbirlerinin yüzüne baktılar. Fikriye, hiç bir hareket yapmadan, aynı donmuş yüz, aynı hırçın sesle:

-Paşa'mı görmek ihtiyacındayım. Doktorlara söyleyin de çıkmama engel olmasınlar!

Konuşma burada bitti. Konsolos ve Eşi ayrıldılar. Fikriye düşünüyor: "Evet, mutlaka çıkmalı, Ankara'ya, Paşasının yanına gitmeliydi. Evlenmiş olamazdı, hayır! Mustafa Kemal Paşa, evlenemezdi! Gazetede ki haber yanlıştı! Mutlaka yanlıştı! Belki Latife olacak o fettan, Paşası'nı baştan çıkarmak istemiştir; yanında bir iki yere gitmiştir... Gazeteciler de yakıştırmışlardır evlenmeyi! Paşası, niçin evlensin! Kendisi bile Paşası ile evlenmeyi düşünmezken, bir başka kadın buna nasıl cesaret edebilir? Yokluğundan yararlanıp çevresine bazı kadınlar doluşmuştur, işte o kadar! Mal-mülk şımarığı Latife de bunlardan biri... O, Paşasının nasıl kadın aradığını bilmez mi? Seven kadın isterdi Mustafa Kemal Paşa bir kere... Sonra, uslu, akıllı kadın isterdi. Bu şımarık, şatafat düşkününü kadınları ne yapsındı onu Paşası? Herkes ağızbirliği etmiş, " Mustafa Kemal evlendi" diyorlardı, Fikriyeye... Nasıl da inanmıştı bir gazete uydurmasına bunca insan? Hiç, böyle şey olur muydu?

Evlenebilir miydi Paşası? Var mıydı gitmemek? Bulut tan kopan yağmur damlasını yere düşmekten kim alıko-yabilirdi, bakalım?

Paşasından kopmuş, buralara gelmişti... Mutlaka Paşası'na dönecekti...

Ani bir kararla kalktı, başhekimin odasına daldı:

-Bir haftadır doktorlara çıkmak istediğimi söylüyorum, beni oyalıyorlar?

-Fakat henüz iyileşmediniz, Fikriye hanım... Bir iki aylık tedaviye daha ihtiyacınız var...

-Tedavinin gerisini Türkiye'de yaptırırım. Emir verin beni taburcu etsinler..

-Biliyorsunuz, sizinle sefarethaneniz ilgilidir, kendileriyle görüşeyim, gerekeni yaparız...

Fikriye, kesin tavır koydu:

-Sefarethane, Konsolosluk benim hürriyetimi sınırlayamaz... Gerekirse, Alman makamlarına başvururum!

Başhekim durdu, düşündü. Sonra güzel ve inandırıcı bir gülümsemeyle:

-Kararınız bu kadar kesinse, o zaman mesele yok! Biz, sizin sağlığını düşünüyoruz..

-Teşekkür ederim, kararım kesindir!

Çıktı. Başhekim zile basıp doktoru çağırdı. Fikriye ile yaptığı konuşmayı anlatıktan sonra:

-Gereken işlemi yürütün. Ne zaman isterse çıksın! Ben, bir hastayı, iradesi dışında sanatoryumda alıkoyamam! Konsololuğa durumu bildireceğim...

Başhekim, masadaki çiçek vazosuna gözünü dikerek bir süre düşündükten sonra başını doktora kaldırdı:

-Biliyorsunuz, bir kurt sürüye dalar da, bir koyunu ısırırsa, sağlam koyunlar Kurt'dan kaçarlarsa da ısırılan koyun, kurdun üstüne üstüne koşar. Fikriye hanım, yaralı koyun içgüdüleriyle hareket ediyor; hiç bir şeye inandıramazsınız onu... Ne, sevdiği adamın evlendiğine, ne kendisini görmekten hoşlanmayacağına, hiç bir şeye, hiç bir şey! Bugün, ciğerinden fazla, sinirleri hasta Fikriye ha-

nımın... Fakat benim yapacak bir şeyim yok!

Az sonra Fikriye'nin çıkış işlemleri tamamlanmıştı. Tren biletini aldırdı. Konsolosluga telefon edip, hareket edeceğini bildirdi. Doktorlara, hemşirelere, hastalara teker, teker veda etti, odasına çekildi. Paristen bir kaç parça giyecek almıştı... Aldıklarının çoğu, Mustafa Kemal Paşa içindi. Aldığı Frakı hüznle, fakat dikkatle bavulu-na yerleştirdi. Yine Paşası için aldığı tabancayı bir süre seyrettikten ve mavi menevişleriyle oyalandıktan sonra, okşayarak frakın yanına koydu. Sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın mavi gözlerini düşününe düşününe uyudu...

CIV

Ankara'nın ikinci güneşi, Çankaya'nın yeşil salonunu, gülçurusu bir ışıqla doldurmuştu. Mustafa Kemal Paşa ile Latife yalnızdılar. Akıllarına geleni konuşarak dinleniyorlardı. Emir Çavuşu Ali içeriye girdi. Tedirgin bir hali vardı. Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne bakıyor, bir şeyi söyleyip söylememek arasında duraksıyordu. Gazi, Ali'ye "nedir?" der gibi baktı.

-Fikriye hanımefendi geldiler, Paşa hazretleri...

Kısa süren bir sessizlik oldu. Latife'ye, "Kurup yıldızı teşrif etti" deseler, bu kadar şaşırırdı. Mustafa Kemal Paşa ile gözgöze geldiler. Gazi, Ali'ye, "Peki" dedi. Emir çavuşu çıktı. Latife birden ayağa kalkarak:

-Bekletmeyelim Paşam -dedi- size çok hizmeti geçmiş bir kadındır. Kendisine bir "Hoşgeldiniz" diyelim.

Kabul salonuna girdikleri zaman, Fikriye, pencereden dışarısını seyrediyor, ikinci güneşinin perdelerden süzülen ışıkları altında, kenarları pembe ışıklarla çizilmiş bir silüet olarak görünüyordu.

-Hoş geldiniz hanımefendi! Sizi bekletmedik, umarım!

Fikriye, geriye döndü; Mustafa Kemal Paşa ile Latife, yanyanaydılar. Pencereden vuran ışık, ikisinin de yüzlerini iyice aydınlatmıştı. Gazi, değerli bir misafir karşılar-ken takındığı sevimli çizgileri içindeydi. Latife, elinden geldiğince nazik görünmeye çalışıyordu. Fikriye, gördü-ğüne inanmayan insanların hayreti içinde ikisine birden bakıyordu. Gazetede yayınlanan resmindeki kadın, bu kadındı işte! Mustafa Kemal Paşa'nın sağ başında duru-yordu. Ev sahibi olduğu, kanısı olduğu, her halinden belliydi. Doğruymuş gazetesinin yazdığı demek! Çanka-ya'nın şimdi yeni bir Kadın'ı varmış! Fikriye, bunları zih-ninden geçiriyor, ilk defa gerçeği benimsemeye zorlanı-yordu. Yüzündeki maske katılığı, bir anda, acıklı bir çö-zülmeye dönüşüverdi. Bir ağlayabilse... Bir ağlayabilse, kurtulacaktı. Ama hayır, ağlayamadı. Sadece, incecik gül-lümsedi.

Latife yürümüş, Fikriye'nin yanına gelmişti. Elini uzat-tı. Fikriye elini uzatması gerektiğini düşünüyor, fakat ko-luna -taş kesilmiş gibi- söz geçiremiyordu. Mustafa Ke-mal Paşa'nın sesi duyuldu:

-Hoş geldin Fikriye!

Fikriye, sahibinin sesini duymuş bir hayvan içgüdü-süyle birden toparlandı. Bir yandan elini Latifeye uzatır-ken, öbür yandan başını Mustafa Kemal Paşa'ya çevirdi. Derin bir gülümseme içinde:

-Hoş bulduk, Paşam: dedi. O ana kadar, bir tılsım varmış da, birden çözülüvermiş gibi, konuşmaya başla-dılar. Fikriye, Latifeden sonra Gaziye elini uzattı. Fakat davranışında, boynuna sarılacakmış gibi bir hal vardı. Mustafa Kemal Paşa elini sıkarken, kolunu katılaştırınca, Fikriye olduğu yerde kaldı. Karı-koca, Fikriyeyi aralarına

alarak yürüdüler. Ankara'yı çepçevre gören geniş koltuklara oturdular. Gazi, kumanda etmeğe alışmış sesiyle durmadan sorular soruyor, Fikriye de bu sorulara, kumanda almaya alışmış insanların uysallığı içinde, karşılıklar veriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Fikriyeye, yolculuğunun nasıl geçtiğini sordu. Bu arada Latife, limonatalar, pastalar ikram etti. Fikriye, aile dostu sıcaklığı içinde ağırlanıyordu. En sonra Mustafa Kemal Paşa:

-Sofraya oturalım da, sohbetin gerisini orda sürdürelim, öyle değil mi Latif? dedi. Latife hemen toparlanarak cevap verdi:

-İyi düşündün Kemal... Misafirimiz, yoldan geldi, elbette acıkmıştır.

Fikriye, taa baştan beri o kadar soru yağmuruna tutulmuştu ki, Mustafa Kemal Paşa ve evliliği konusunda hiç bir şey düşünememişti. Fakat Gazinin Latife'ye Latif dediğini, Latifenin de sevgili Paşasına "Kemal" diye karşılık verdiğini işitince, bütün dağların üstüne devrildiğini sandı. Yemek salonuna giderken yine ayakları dolaşüyor, kulakları uğulduyor, başı dönüyordu. Gerçeği benimsemekten gayri çaresi yoktu. Fakat buna rağmen inanmamakta, daha doğrusu, bunu düşünmemek suretiyle zihninden uzaklaştırmakta direniyor, bu gerçeği benimsemenin, kendi ölümünü imzalamak olduğunu sanıyordu...

Sofraya oturdular. Bir kaç günden beri yemekte içki olmadığı halde, Mustafa Kemal Paşa o akşam "rakı" dedi. Başkalarının içmesi için bir teklifte bulunmadan ağır, ağır kadehini yudumlamaya başladı. Latifenin zaman zaman Fikriyeye yönelttiği her soru, Fikriyenin kalbine giren bir kılınçtı; onu öylesine yaralıyor, öylesine acıtıyor-

du... Gazi, birden Fikriyenin gözlerinin içine bakarak konuşmaya başladı:

-Sağlamlaşmadan, sanatoryumdan ayrılmakla iyi etmemişsin, Fikriye! ama olmuş! "Olmuş" ile, "ölmüş" üstünde konuşulmaz. Yanlışın neresinden dönülse kârdır. Önce, yine sağlığını düşünmek gerekir. İstanbul'da, Erenköy çevresinde bir ev tutalım sana. Oraları, iklim bakımından senin için en uygun yerlerden biri! Tevfik (Sağlam) Paşaya da söylerim, sana gereken tedaviyi yaptırır. Böylece, yarım kalan Sanatoryum tedavisi tamamlanmış olur, sapasağlam olursun! Bunu konuşurken Latife'nin gözleri yerdeydi. Fikriye, Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne bakarken, bir şey söyleyecek oldu; Gazi, bir hareketle onu susturdu ve devam etti:

-Maddi bir endişe duymana hiç bir sebep yok! Gerekeni ben temin ederim. Güzel bir evin olacağından şüphelen olmasın...

Fikriye'nin elinden çatal düştü...

* *

Yemekten erken kalkıldı ve Fikriye hemen kendisine ayrılan odaya çekildi. Odası, Çankaya sırtlarına bakıyordu. Dışarda gece, tepelere yapışarak abanmıştı. Bir süre, hiç bir şey düşünmeden karanlığı seyretti. Sonra, alışkanlıkla elbiselerini çıkarttı, geceliğini giydi, yatağına uzandı. Doktorlar, içmesini yasakladıkları halde, bir sigara yaktı, düşünmeye başladı.

Korktuğu, sonunda başına gelmişti. Kendisinin Çankaya'dan uzaklaşmasını bekleyenler, Gazi Paşa'nın çevresini hemen sarmışlar ve kendi yerine yerleşmişlerdi. Şımarık şımarık: "Kemal" diyordu, koskoca Mustafa Kemal Paşaya! Oysa O, bir kez bile "Kemal" dememişti,

sevgili Paşasına! Yalnız olsalar, yine neyse... Kendisinin yanında böyle söylüyordu. Elbette başkalarının yanında da "Kemal" diye sesleniyordur Gazi Paşa hazretlerine... Saygısızlıktı bu! Buna Mustafa Kemal Paşa nasıl müsaa-de ediyordu? Niçin haddini bildirmiyordu acaba? Ayrıca bütün Çankayayı altüst etmişti! Kendi koyduğu düzenden eser yoktu bugün!

Fikriye, gördüklerini eleştirdikçe öfkeleniyor, hele kendisine, başgöz edilecek besleme kız muamelesi yapılmasına ateş püskürüyordu: "Sanki onlardan ev istendi, para istendi! Bunu, benim Paşam nasıl söyler? Erenköy'de güzel bir evim olacakmış! Sağlığıma kavuşacakmışım! Maddi bir endişem olmamalıymış! Ben, evi ne yapacağım, sağlığı ne yapacağım! Güneşim sönmüş benim, gökyüzündeki bütün yıldızlarım düşmüş! Ev de onların olsun, yapacakları yardım da... Ben, başımın çaresine bakmasını bilirim!"

Sabaha kadar uyumadı, gözünü kırpmadı, kendi kendisi ile konuştu, düşündü. Yarın Mustafa Kemal Paşa ile konuşacak, kendisine yapmak istedikleri yardımı uygun sözlerle red edecek, "Allahısmarladık" deyip gidecekti. En doğrusu buydu! Nereye gidecekti, ne yapacaktı, bunları düşünmüyordu. Yalnız, bir zamanlar söz sahibi olduğu bu evden, besleme kız minneti ile çıkmayacaktı. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olmadıktan sonra, onun için yaşamamanın bir değeri yoktu.

Saray da birdi, artık, kulübe de... Zeytin ekmek de birdi, ziyafet sofrası da... Bu, ciğerlerini saran yangın, onu ne kadar yaşatırsa yaşayacak, sonra kara-ateş gözlelerini yumacaktı...

Uykusuz gecenin sabahında Emir çavuşu Ali, sıcak bir dost gülümsemesi içinde kahvaltısını odasına getirdi.

Demek, paşasıyla birlikte kahvaltı etmeyeceklerdi. Sessizce önüne konan kahvaltıya bakmadan, eski emektar Emir Çavuşunun hatırını sordu, gönlünü almak istedi. Ali, saygıda kusur etmeden, ellerini göbeğine bağlamış, ayakta duruyor, dışarı çıkmıyordu. Az sonra çıkmayışının nedeni anlaşılmıştı. Bazı haberler verecekti.

Dün akşam kendisi ayrıldıktan sonra, Gazi Paşa hazretleriyle, Latife hanımefendi hazretleri başbaşa vermişler, kendisi için görüşmüşlerdi. Latife hanımefendi hazretleri, kendisi için çok iyi şeyler düşünüyordu. Paşa hazretlerine, çok güzel bir ev tutulması üzerinde ısrar etmişti. Evin bütün eşyalarını bizzat kendisi özenle seçip satın alacaktı. Sofrasında kuşsüdünü bile eksik etmeyeceklerdi. Aman, böyle bir Devlet konmuştu başına işte! Ne devletti, bu Devlet!

Fikriye, hiç bir şey söylemedi. Demek bu eski emektar Çavuş da, kandırılması için görevlendirilmişti. Latife ve Gazi, öğle yemeğinde köşkte değildiler. Fikriye, bir gece daha kalmanın gerekeceğini düşünüyordu. İkinciye doğru odasında otururken, dışardan bazı sesler işitti. Konuşan Latifeydi. Emir Çavuşu Ali'ye yüksek sesle: "Ali, bu hanım ne zaman gidecek? Sana bir şey söylemedi mi?" diyordu. İstemiyorlardı onu köşkte artık! Bir gece bile olsa, misafirligi onlara ağır geliyordu. Fikriye, yumruğu ile ağzını kapatarak, hıçkırıklarını bastırmaya çalıştı.

O akşam, yemeğe çağrılmadı. Fakat Fikriye, Kılıç Ali, Recep Zühtü ve Salih (Bozok) un bulunduğu sofraya geldi ve kendi yerine oturdu. Sofrada önce bir sessizlik oldu. Sonra Mustafa Kemal Paşa:

-Günün nasıl geçti Fikriye? diye konuşunca, sofrada-

kiler kendisiyle ilgilenmeye ve konuşmaya başladılar. Bu şartlar içinde sevgili paşası ile konuşmazdı. Onun için susuyor ve nerede nasıl konuşacağını bulmaya çalışıyordu. Bu sırada Latife, öfke ile ayağa kalktı ve sofradan çekildi. Gazi, ardından uzun uzun baktıktan sonra arkadaşlarıyla konuşmasını sürdürdü. Fikriye bir aralık:

-Paşam, dedi. Paris'ten size küçük bir şey almıştım; fakat valizlerimden biri trene konmamış; acaba bulunması için emir verir misiniz? Kılıç Ali atıldı:

-Hiç merak etmeyiniz Fikriye hanımefendi. İstasyon müdürü arkadaşımıdır, yarın valizinizi buldururum.

Gazi, Kılıç Ali'ye: "Takip et!" dedi, sonra Fikriyeye dönerek:

-Neden zahmet ettin! Kendine bir şey alsaydın, daha memnun olurdum!

Fikriye:

-Aman Paşam çok değersiz bir şey! demekle yetindi. Sofranın uzun süreceğini bildiğinden, az sonra izin istedi, kalkıp odasına çekildi.

Fikriye'nin köşkte geçirdiği 2.ci gün, birincisinden de çetin oldu. Bütün gün, çeşitli fırsatlar kolladığı halde, Paşasıyla bir kaç dakika konuşmaya fırsat bulamadı. Yine ikindiye doğru, Latife, Fikriye'nin odası önünde, bu sefer yüksek ve sinirli bir sesle adeta haykırıyordu:

-Ali, bu hanım hala mı oturuyor? Ne zaman gidecek?

Bunları o kadar yüksek sesle ve hırçın bir eda ile söylüyordu ki, Fikriye ile birlikte bütün köşk de duydu. Mustafa Kemal Paşa da işitti. Gazi, yine Latifeye hiç bir şey söylemedi. Üzüntü ile başını öne eğerek çalışma odasına girdi.

Fikriye, Ali'ye çağırıp, beraberinde getirdiği redingotu Ali ile Paşasına gönderdi. Ertesi sabah erkenden de tanımadığı bir yaver odasına gelmiş, "köşkte misafir ağırlanacağını, bu yüzden odasının boşalması gerektiğini" kendisine söylemişti. Fikriye, Paşasını göremeden, kırılgın, küssük, Çankaya'dan ayrıldı.

•
•

Fikriye köşkten ayrıldıktan sonra, "taşın katı olduğunu" bir kere daha öğrendi. Ankara'da canciğer eski dostlarını bir, bir dolaşmış bazıları, "Evde yok" dedirtmişler, bazıları da ezile, büzüle, akşam treniyle İstanbul'a gitmek üzere olduklarını anlatmışlardı! Oysa Fikriye, bunları, kendisini misafir etmeleri için aramamıştı. Belki bir daha hiç göremeyeceği bu insanları, son bir defa görmek ve veda etmek için ziyaret ediyordu. Zaten otellerden birinde odasını ayırtmış, valizlerini yerleştirmişti.

Hayatının en aziz hatıralarını yaşadığı Ankara'da bir kaç gün gezdikten, dolaştıktan sonra İstanbul'a dönme-ye karar verdi. Bugünler içinde kaybolan valiz bulunmuş ve kendisine teslim edilmişti. Hazırlıklarını gördü, trende yerini ayırttı ve sabahleyin erkenden, Mustafa Kemal Paşa'sı için aldığı tabancayı çantasına yerleştirerek, bir faytona atladı ve Çankaya'ya geldi. Gazi'yi son defa görecektir, kendisine gösterdiği ilgiye teşekkür edecek, hediyesini verdikten sonra, altın yanaklarını öpüp İstanbul'a dönecekti.

Çankaya köşkünün emektarları, kendisini güleryüzle karşıladılar. Bütün Personel Fikriyeyi severdi. Çünkü Fikriye, Çankaya'nın hanımefendisi iken, onları hoş tutmuş, dertleriyle ilgilenmiş, hepsine ayrı, ayrı yardımı dokunmuştu. Yaverler bölümüne uğratmadan Yeşil Salona

aldılar. Ağırladılar, kahvesini önüne koydular. Getirilen kahveden daha bir yudum almamıştı ki, o günlerde işe başlayan Başyaver Rusuhi salona girdi. Fikriye'ye yaklaşıp, kim olduğunu ve kimi beklediğini sordu. Fikriye, kendisini tanıttı. Mustafa Kemal Paşayı bekliyordu. Kendisiyle görüşecekti. Başyaver, Fikriyeyi tanımıyor, belki hakkında bazı şeyler işitmiş olsa bile, bunları hatırlamak ve böylece aşına çıkmak istemiyordu.

-Kimliğinizi göreyim hanımefendi? dedi. Fikriye sinirlenmişti. Fakat işi uzatmak istemiyordu. Çantasını açtı ve nüfus kağıdını verdi: (1)

-Buyrun Başyaver beyefendi!

Fikriye, bu yeni yaveri, sesi ile ezmek istiyor gibiydi. Fakat Başyaver, hiç oralı olmadı. Çünkü Fikriye kimliğini çıkarmak için çantasını açtığı zaman, içinde bir tabancanın pırıl pırıl parladığını görmüştü. Kimliği aldı ve:

-Burada bekleyemezsiniz hanımefendi -dedi- Yaverler bölümüne geleceksiniz! Bu konuda kesin emir aldım!

Fikriye, iyice sinirlenmişti. Direnmek istedi. Eski personelden yardım görmek için etrafına bakındı; fakat ortalarda hiç kimse kalmamıştı. Ayrıca Başyaver, Fikriyeyi kolundan tutmuş, ayağa kaldırmıştı. Çaresiz, boynunu bükerek Yaverin yanısına yürüdü. Yaverler bölümüne geçtiler.

-Paşama haber verin, Yaver bey, diyordu, göreceksiniz, beni hemen kabul edecektir!

Başyaver kendisini güvenmeyen bakışlarıyla süzüyör-

1- Cumhuriyet öncesi kimlikleri, cüzdan biçiminde değil bir sahife halindeydi. Bu yüzden, nüfus cüzdanı değil "nüfus kağıdı" olarak anılırdı.

du. Çantasında tabanca olduğunu fark ettikten sonra güvenmesine imkan yoktu.

-Ziyaret için önce randevu almak lazım! Kim olursa olsun, Gazi Paşa ile habersiz, görüşemez! Bu bakımdan, bana kaldığınız adresi bildirin; yazayım. Paşa hazretleriyle görüşür, hangi saatte sizi kabul edeceklerini oraya bildiririm. Başka türlü görüşemezsiniz...

-Beni şimdi Paşamla görüştürmeyecek misiniz?

-Maalesef hanımefendi!

-Fakat nasıl olur? Böyle davrandığınızı Paşa hazretleri duyacak olurlarsa, size çok kızacaktır.

-Muhtemeldir, hanımefendi. Fakat benim, başka türlü davranmam mümkün değil! Buyrun Nüfus kağıdınızı, gidebilirsiniz...

-Hayır, bir yere gitmem! Paşa hazretlerine bildirirsiniz. Kabul etmezse, hakkınız var...

-Benim görevim, Paşa hazretlerinin randevularını kaydetmekten ibarettir. Bu da bir usule bağlanmıştır. Özel bir durum yaratamam!

Bu sırada bir üstegmen gelmiş, Fikriyeyi kolundan tutup kaldırmıştı. Fikriye, direnmenin boş olduğunu anlamıştı artık. Biraz daha ileri gitse, yakapaça köşkün kapısına bırakacaklardı. Gözünden seller gibi yaşlar boşanarak, Faytona bindi. Dernek kaderde, yıllarca tek söz sahibi olduğu Çankaya'dan kovulmak da vardı!

Araba, köşkün bahçesinden çıkmış, Çankaya'nın yokuşunu inmeye başlamıştı. Fikriye, durmadan ağlıyor, kederler içinde parçalana, parçalana düşünüyordu. Bunları görmek için mi yaşayacaktı? "Kendisi için bir dünya" demek olan Mustafa Kemal Paşayı kaybetmişti. Doşları-

nı, arkadaşlarını kaybetmişti. İtibarını, sevgisini kaybetmişti! Şimdi de haysiyetini kaybediyordu! Bundan sonra, hangi değerli şeyini korumak için yaşamalıydı? Şu gözünün önüne serili çıplak sırtlar, Mustafa Kemal Paşa ile yanyana yürüyerek karış, karış tanıdığı sırtlardı...

Başını geriye çevirip Çankaya'ya baktı. İşte bu köşk, içinde en mutlu günlerini, gecelerini geçirdiği köşktü! İşte, önünde serili Ankara, ateşli ihtilal toplantıları arasında dillere destan aşkına tanıktı... Bütün bunları bırakmaya razı olmuştu. Fakat hiç değilse, haysiyeti kendisine kalmalıydı! Bütün bunlarsız ve de haysiyetsiz, yaşayamazdı hayır! Değmezdi bir kaç günlük soluk, bunca rezillığe katlanmaya!

Bir silah sesi, yamaçlarda yankılandı...

Arabacı, "Ne oluyor?" diye arkasına dönüp baktığı zaman, önce silahın düştüğünü gördü. Sonra Fikriye şakağında büyüyen bir kırmızı çiçek gibi yarasıyla arabanın içine devriliverdi...

Fikriye'nin bir faytonun içinde kendisini vurması bir anda Çankaya'da ve Ankara'da bir bomba gibi patladı. Mustafa Kemal Paşa olaya çok sinirlendi ve sinirlendiğinden çok da üzüldü. Başyaverin, Fikriye'nin çantasında gördüğü tabancayı yanlış yorumlaması, Fikriye gibi, Gazinin uzaktan akrabası olan ve Çankaya'ya hizmeti, çok geçmiş bir kadının hayatına mal olmuştu. Anadolu Ajansı, kısa bir bildiri yayınlayarak durumu açıkladı. Fikriyeyi sade bir törenle toprağa verdiler.

Şimdi, Latife ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir "Ölü" vardı. Dirilerle boğuşmanın bir imkanı varken,

ölülerle cedelleşmenin yolu yoktu. Bugüne kadar Latife Fikriyeyi, Gazinin yüreğinden silmek için her şeyi yapabilmmişti. Fakat artık, hiç bir silahı yoktu. Fikriye, ölümü ile bir kara benek gibi Mustafa Kemal Paşa'nın yüreğine çökmüştü. Bundan sonra O, feragat ve faziletin en ulu basamağında tek başına oturacak, Latife ne zaman küçük bir huysuzluk edecek olsa, oradan Gaziye gülümseyerek, varlığını ve üstünlüğünü duyuracaktı.

Aslına bakacak olursak, Mustafa Kemal Paşa hiç bir zaman Fikriyeyi, vazgeçilmez biçimde sevmemişti. Fakat Fikriye gibi, dengeli bir kadın tarafından sevilmek, erkeklik gururunu okşuyordu. Bu yüzden ona bir şeyler borçluydu. Ölümü, ateşte kızdırılmış bir çivi gibi, beynine ve yüreğine girmişti. Belli etmek istemiyordu ama, gerçekten acı çekiyordu...

O, hüznü günlerin birinde, bir yemek sonrasıydı. Saat gece yarısına yaklaştığı halde Mustafa Kemal Paşa yatmamış, koltuğunda oturuyor ve köpeğinin, yavrularıyla oynamasını izliyordu. Yavrular o kadar küçüktü ki, oynasırken, bazen birbirlerinin üstünden bazen annelerinin üstünden halıya düşüyorlar ve kalkmak için minicik ayaklarıyla havayı döverek debeleniyorlardı.

Gülümsüyordu Mustafa Kemal Paşa; çok hoşlanmış yavruların maskaralıklarından! Sağ eliyle parmağını şıklatarak Latifeye seslendi:

-Fikriye!

Bir anda, ölüm gibi acı bir sessizlik oldu. Gazi "Latife" diyeceğine, "Fikriye" dediğinin farkındaydı. Latife, gözlerindeki şimşeklerle Mustafa Kemal Paşa'ya baktı:

-Ne dedin!

-Afedersin, dilim sürçtü. Ölümün tesiri olacak!

Latife, ıgık gibi amansız bir sesle konuştu:

-Sen, onu da öldürdün, beni de öldüreceksin! Bu kadar seviyordun da neden evlenmedin, Fikriyenle! Neden başımı yaktın?

İlk kez aralarında bu ölçüde bir çatışma kopmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Latifenin bu ıgır, ıgır bağırmasından sinirlenmişti. Evet, "Latife" diyeceğı yerde, "Fikriye" demek suretiyle kusurluydu ama, böyle çirkin bir karşılığa razı olamazdı. Sert bir sesle konuştu:

-Bu tonla benimle konuşmana müsaade edemem! Latife'nin ses tonu daha da yükseldi:

-Müsaade mi edemezsin? Kim istemiş, senden müsaade! Hem suçlu, hem güçlü diye işte buna derler! Hayır, babama telgraf çek, beni gelip alsın! Ben böyle atal yürekli insanla bir dakika bile oturmam! Gazi, iyice sinirlendi; emreden sesiyle:

-Latife! dedi. Öylesine kesin bir söyleyişti ki bu, Latife, bütün ciğerlerinin havasını keskin bir ıgıklıkla boşaltarak sırtüstü düştü, bayıldı. Gazi, yanına koşarak nabzını tuttu, gözlerine baktı, sonra "bayılmış!" diyerek, kolonya ile yüzünü, boynunu ovmaya başladı. Burnuna, kolonya ile ıslatılmış bir pamuk yaklaştırdı. Bir süre sonra Latife, hafif iniltiler çıkararak gözlerini açtı. Karşısında Gaziyi görünce:

-Çekil! -dedi- Seni görmek istemiyorum!

Mustafa Kemal Paşa, odadan çıktı ve çalışma odasına geçti. Kendi kendine düşünüyordu: "Nerden çıkardım bu evlenmeyi sanki? Kadın kaprislerine harcayacak zamanım mı var benim?Evlendim, Fikriye kendini vurdu! Evlendim, arkadaşlarımdan oldum. Evlendim, devletle uğraşacağıma, kadın kaprisleriyle uğraşıyorum! Kimseye yaramayan bu işi, niçin yaptım acaba?

Ne yapacağını kestiremeden odanın içinde dolaşmaya başladı. Fikriye, aşkına rağmen ve beni kaybettiği halde, böyle şımarıklıklar yapmamış, ayılıp bayılmamıştı. Ne ölçüde acı çektiği de, kendisini vurmasından belliydi. Latife, kendisiyle evlendiği için ölen bir kadının adına bile dayanamıyor, çirkin çığlıklarla ayılıp bayılıyordu. Üstelik bu kadın, Batı kültürü almış, Fransalarda, İngilterelerde okumuştur. Greklerin tolerans dediği hoşgöründen hiç mi nasibini almamıştı? Bir küçük dil sürçmesi için, bu rezalet yapılır mıydı?

Kitaplıkta, Hammer tarihini aldı ve rastgele bir yerden okumaya başladı. Dalmış gitmişti. Bir ara, gözü saate ilişti, nerdeyse sabah olacak! Kalktı, yatak odasına gitti, Latife yoktu. Bitişikteki odayı yokladı; burada uyuyordu. Demek, yatak odasını değiştirecek kadar öfkelenmişti! Böyle zamanlarda daima yaptığı gibi "Ha bu iyi" dedi. Sonra hafifçe gülümsedi. Yatağına yatar yatmaz derin bir uykuya daldı.

* *

Ertesi gün Latife, hemen hemen odasından hiç çıkmadı... Yemeklerini "yalnız" yedi, telefonların hiç birine cevap vermedi. Kimse ile konuşmadı. Çıkmak zorunda kaldığı zamanlarda da, yüzünü havaya kaldırarak çatık kaşlarla dolaştı. Sanki yalnız Mustafa Kemal Paşaya değil, bütün köşke darılmıştı!

Gazi, köşkteki havanın bozuk olduğunu Yaverden öğrenince, O akşam, arkadaşlarını da aldı ve Ankara'ya ilk geldiği günlerde misafir kaldığı Ziraat Okulundaki dairesine gitti. Geç vakte kadar oturdular, yediler, içtiler; sabaha yakın saatlerde de Çankaya'ya geldiği zaman, Latife'nin yine yalnız başına, bitişikteki odasına çekildiğini

öğrendi. Demek, "bir pasif direnme gösterisi içinde"ydi. "Kendi haklılığı eğilimini içinde" taşıyordu. Kendisi de durumunu korumaya karar verdi. Sabah kahvesini odasına getirene kadar ilgilenmeyecekti. Yattı, uyudu ve bir kaç saat sonra kalkıp tekrar yoğun işlerin içine karıştı.

Öğleden önce, istasyon binasında, öğleden sonra Meclis'te, geç vakitlere kadar çalıştıktan sonra, Çankaya'ya geldiği zaman, Latife, yine ortalarda yoktu. Yemeğini bir başına yemişti. Bu sırada Yaver, İzmir'den Latife hanımefendi hazretlerine bir telgraf geldiğini haber verdi. Gazi, meraklandı:

-Bir şey mi var?

-Hayır, Paşa hazretleri, Hanımefendi hazretlerinin babalarıyla anneleri yarın teşrif ediyorlar!

Bir an durdu. Düşündü. Latifenin annesiyle babasının birlikte gelmeleri, bugünler için, söz konusu değildi. Telgraf çekerek: "Hemen Geliyoruz" dediklerine göre, Latife'nin kendilerine olup bitenlerden bir haber uçurması gerekirdi. Yavere sordu:

-Latife İzmir'e telgraf, melgraf çekti mi?

-Hiç bir bilgimiz yok, paşa hazretleri...

-Araştırın ve bana sonucu bildirin!

Yemeği yedi, çalışma odasına geçti. Az sonra yaver Mahmut karşısındaydı:

-hanımefendi hazretleri, dün gece devriyelerden birine bir telgraf vermiş ve postahaneden çekirmişler, Paşa hazretleri!

-Devriyelerden biriyle mi? Devriyeleriniz nasıl, kendi görevleri dışında bir işle ilgilenirler? Sizin nasıl bundan haberiniz olmaz? İnceleyin ve bana bilgi verin!

Yaver çıktı ve Gazi bir anda düşündü: "Latife, açıktan telgraf çekmek varken neden Devriyeler yolunu seçmişti. O öfke anında söylediği gibi, ayrılmak isteyebilir, bunun için babasını çağırabilirdi! Ama gizlice telgraf çekmek yolunu seçtiğine göre, amacı ayrılmak değil, babası annesi yoluyla kendisini baskı altına almaktı! Hadi alsın bakalım! Peki ama, ağızdan kaçan bir isim, bunca günlük çalkantıya sebep olacaksa, gerçek bir hata acaba evliliğin yıkılmasıyla mı sonuçlanacaktı? Hele, hangi sebeple olursa olsun, iki insan arasında kalması ve çözülmesi gereken bir konuyu, "Bir aile divanı meselesi" haline getirmek, yakışıksız bir işti. Bunun böylece kendisine söylenmesi gerektiğine karar verdi.

Latife'nin olayı değerlendirmesi ise, bambaşkaydı. "Beni Boşayamaz" diye düşünüyordu. Dünyada yankılar yapan gürültülü bir evlenmeden ve bütün yurttan benimle göründükten sonra, boşaması kolay değil! Kişiliği için politik bir sarsıntı olur, bu yüzden böyle bir kararı alamaz. Bundan faydalanıp ağırlığımı duyurmalıyım! Bir kaç zamandır beni hafife almaya başlamıştı. Gezilerde, kompartımanlarda yalnız bırakmalar, otomobilde soluna almalar, eski arkadaşlarıyla sürdürdüğü sofralar alemleri yüzünden köşke geç gelmeler, beni yavaş yavaş bir harem hayatına itiyordu. Bir gün gelecek, günlerce, belki haftalarca Gazinin yüzünü görmeyeceğim! İş buraya kadar uzanacak. Buna razı olamam ben! Mustafa Kemal Paşa'nın günlük hayatında benim ciddi bir yerim olmalı! Onu kolaylamalı, desteklemeliyim! Oysa üç-beş arkadaşı onu kuşatmış, sabahtan akşama kadar çevresinden ayrılmıyorlar... Bir çok yemekleri, onlarla beraber yiyoruz! Yatak odasına girinceye kadar peşini bırakmıyorlar... Bunları, her halde uzaklaştırmanın bir yolunu bulmam

şart! Bu "Fikriye olayı"ndan yararlanıp bütün bunları ortaya dökmeliyim. Elbette, önce boşanmak istediğimi söyleyeceğim; razı olmayacak. O zaman, kendisinden beklediklerimi bir, bir ortaya koyacağım... Ailemin de desteğiyle bunları pekala kabul ettirmem mümkündür.. Babam, annemle birlikte yola çıktığını telgrafla bildirmemiş olsaydı çok iyi olacaktı; o zaman Kemal'i hazırlıksız yakalamış olurdum. Şimdi biliyor, o zaman zekasıyla ne yapmaya yeltendiğimi de kestirmiştir her halde..."

Latife, düşüncesinin burasındayken, yaverı çağırdı. Babasıyla annesinin yarın geleceğini, kendilerini almak için istasyona bir araba gönderilmesini istedi. Yaver, durumu az sonra Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişti. Gazi:

-Bana duyurulması için bir şey söyledi mi?

-Hayır, Paşa hazretleri...

-Öyleyse, benim haberim yok... Bana bildirmediğiniz... Tren saatinde gider, karşılaşırsınız. Kendisi de istasyona gitmek isterse, durumu bana bildirin...

Böylece, evliliğin ilk çekişmeleri başlamıştı. Latife, kendisini kabul ettirebilmek için, kadınsı yollardan savaşa girmeye hazırlanıyordu.

*
* *

Ertesi gün Latife'nin annesi ile babası köşke gelir gelmez, doğru üst kata çıktılar ve Latife ile konuşmaya başladılar. Fakat daha üç-beş kelime konuşulmamıştı ki Paşa içeriye girdi:

-Hoş geldiniz! Geldiğinizi şimdi haber aldım. Hayrola, böyle apansız!

Muammer bey, nasıl karşılık vermesi gerektiğini iyice kestiremeden:

-Latifeden bir telgraf aldık "Hastayım" diye. Böyle olunca apartopar...

-Öyle mi? Rahatsız mısın Latif? Tuhaf ama, benim bundan da haberim yok!

Latifenin hesapları altüst olmuş, O, Mustafa Kemal Paşaya bir baskın vermeyi düşünürken, kendisi baskına uğramıştı. Nerden konuya gireceğini kestiremiyordu:

-Benim rahatsızlığım Siz'den.. -diyebildi- Sizden yakıntılıyım! Mustafa Kemal Paşa hemen doğruldu; gitmeye davrandı:

-Haa, anlaşıldı. Size benden şikayetleri var demek! Öyleyse, ben sizleri başbaşa bırakayım, akşama sofrada buluşur, konuşuruz.. Muammer bey telaşla ayağa kalktı:

-Aman Paşa hazretleri, Latife şu anda bizim kızımız değil, sizin karınız! Sizden gizli, bize ne söyleyebilir? Söylemek isterse, biz zaten bunu, huzurunuzun dışında dinlemek istemeyiz. Kızımızın kusurunu bağışlamanızı rica ederim...

Mustafa Kemal Paşa yerine yerleşirken:

-Bağışlanacak bir şey yok, henüz... demekle yetindi. Muammer bey kızına bakarak:

-Söyle Latife, nedir? Her neyse, bunu, Paşa hazretlerinin huzurunda görüşelim.

Latife, sıkıntı içinde cevap verdi:

-Boşanmak istiyorum!

Latife'nin annesi "Ahhh" diyerek çantasından kokulu bir mendil çıkarıp burnuna götürdü. Babası, yıldırım çarpmış gibi donakaldı. Gazi, sakın bir sesle sordu.

-Sebep?

Latife, birden toparlandı. Uzun geceler düşündüğü sözlerin hepsi aklından uçmuştu. Fakat buna rağmen, kendisine güvenen bir sesle konuşmaya başladı:

-Sebeup, bir değil, pek çok... Hangisinden başlayacağımı düşünüyorum... Sizi, ileri fikirli bir insan olarak sevdim. Severek, sevinerek de evlendim sizinle... Bana karşı sevecen ve ince idiniz. Her gittiğiniz yere beni götürüyor, fikirlerinizi benden gizlemiyor, bir Batılı erkek gibi davranıyordunuz bana... Sonra, sonra düşüncelerinizi benden gizlemeye başladınız; çalışmalarınızdan beni uzaklaştırdınız. Çevrinizi saran bir takım arkadaşlarınızla sabahlara kadar içki içmeye, sohbetler yapmaya başladınız. Ben, Haremde bir cariye gibi, bu köşkün içinde tek başıma kaldım. Önceleri, candan bir yaver gibi hizmetinizdeyken, sonra sonra, bir cariye gibi hareme itilmem, elbette kadınlık gururumu incitti. Beni bu kadar hor görmeye hakkınız yoktu! Fakat buna rağmen sabrettim. Fikriye olayı, bardağı taşıran damla oldu. Hem benimle evlendiniz, hem de başka bir kadını seviyorsunuz!

Latife durdu. Tasarladığı darbeyi, tam sırasında ve tam yerinde indirdiğini düşünüyordu. Mustafa Kemal Paşa, yüzüne bakarak: "Bitti mi?" dedi. Latife: "Şimdilik" karşılığını verdi. Muammer bey ve karısı kulak kesilmiş, dinliyorlardı...

-Seninle evlendiğim zaman, Fikriye vardı. Evlenmekle, kimi üstün tuttuğumu göstermiş oluyorum. Bu kadın, bugün ölmüştür. Ölümüne gerçekten üzuldüm. Bu üzüntümün içinde bir dil sürçmesiyle, "Latife" diyecek yerde, "Fikriye" demişsem, hoşgörülme gerekir. Duygularını anlıyorum. Fakat yine bir tek söz için, evimizi üç gündür cehenneme çevirişinin ciddi bir anlamı olamaz! Seni, işlerimden uzak tuttuğum noktasına gelince, Dev-

let işleri sizin işiniz değil, benim işim! Siz de benim ya-verim değil, karımsınız! Elbette Devlet işleri, sizin uzağı-nızda yürütülecek! Yoksa, siz, bir Kösemsultan olamadı-ğınızdan mı şikayetçisiniz?

Latife, bu apansız atılan soru karşısında paniğe kapıl-dı:

-Ne münasebet Kösem Sultan! Ben Kösem Sultan de-ğil, bir Başkan eşi olmak isterim! Bu da hakkımdır!

-Meclise geldiğiniz gün, yabancı diplomatlarla görüş-müş olmanız hayran olduğunuz Fransız basınında nasıl karşılandı? Hatırlıyor musunuz? "Batı Parlamento Baş-kanlarından hiç birinin eşi, bu çeşit kabullerde bulun-mazlar." diye yazdılar. Demek ben sizi, batı ölçülerinin de ilerisinde Devlet hayatına karıştırmışım; şikayetiniz bu mu?

Mustafa Kemal Paşa, Latifeyi mantığı ile kısıkrak bağladığını gördükten sonra, gülümseyerek ayağa kalk-tı. Latifeye yaklaştı, eğilip alnından öperken:

-Çocuk, -dedi- nasıl da her şeyi kendine göre ölçüp biçiyorsun!

Latife, her şeyi bir anda nasıl kaybettiğini o an anladı. İmdad ister gibi babasına bakıyordu. Muammer bey:

-Kızım, -dedi- açık söylüyorum, haksızsın! Ben de ciddi bir şey var sanmıştım...

Adviye hanım, Kızına gülümseyerek bakıyordu. Fikri-ni usulca açıkladı:

-Yüreğimle seni anlıyorum, senin yanındayım; ama aklımla Paşa hazretlerini anlıyorum; onun yanıbaşında-yım! Bilmem, ne demek istediğimi iyice anlatabildim mi?..

Latife, Gazi'nin üstünde baskı yapmaları için çağırdığı ana ve babasının, kocasını baskıya alacaklarına, dönüp kendisini sıkıştırmaları karşısında, kadınısı bir öfke ile yerinden fırladı:

-Hepiniz bir olup hakkımı yemekten, üstüme yürümekten utanmıyorsunuz... Yazıklar olsun!

Latife, odadan fırlayıp çıkmış, arkasında kahkahalar bırakmıştı...

GX

Adviye ve Muammer Uşakizadeler, bir kaç gün daha Çankaya'da kaldılar, Latifeyle uzun uzun görüştüler, Mustafa Kemal Paşaya, kızlarının huylarını anlattılar ve giderken Adviye hanım kızına bazı öğütler verdi:

-Bak kızım, biz gidiyoruz... Seninle, son 2 gün çok konuştuk.. ama giderayak şu öğütlerimi de aklından çıkar! Sen, rastgele bir erkeğin değil, Mustafa Kemal Paşanın karısısın. Bu demektir ki, dünyanın gözü sende... Sen, babanla benim hayatımıza bakıp kendi hayatını düzenleyemezsin! Muammer, nihayet işlerini gündüz yürütebilir, bunun dışındaki zamanlarını da bana ve çocuklarına ayırabilir. Ama senin kocan, günün ve gecenin her saatinde devletin ve milletin işleriyle uğraşıyor. Evet, arkadaşları var, ona içiriyorlar; evet, bu kadar içki sağlığına zararlı; evet, bu arkadaşlarından yalnız sen değil, büyük kumandanlar da şikayetçi.. Ama senin kocan da yaptığını bilmeyen bir insan değil. Madem ki bu arkadaşlarıyla beraber bulunmaktan hoşlanıyor, bir nedeni var! Belki de hafif şeyler konuşarak dinleniyor bu arkadaşlarıyla.. O zaman sen de onlar gibi yap, ciddi işlerle yorma kafasını. Sen, kaplana gem vurmaya kalkıyorsun! Yanlış iş bu! Kaplanla dost olmaya bak... Gitmezden önce sana bunları söylemekten kendimi alamadım...

Latife, annesinin ögütlerinden memnun olmamıştı. Dudağını bükerek, biraz da gülerek dinledi bütün bunları... Sonra:

-Sen rahat et, anneciğim. Güle güle de git, yolunuz açık olsun... Senin zamanının kadınlığı ile bugünün kadınlığı başka, çok başka şeyler... Ben Kaplana gem vurmaya kalkmıyorum, kaplanın pençesine düşmekten sakınıyorum. Biraz direnmesem yele tutulmuş sonbahar yaprağı gibi rastgele savrulacağım. Böyle güçlü bir adamın yanında üç gün kalsan, dünyanı şaşırsın sen! Üç gün evinin kapısını bulamazsın! Hayır, hayır bunlardan şikayetçi değilim! Bir kaplanla aynı evde yaşamaktan hoşlanıyorum ben... Ama siz, güçsüz olanı koruyacağınıza, güçlü olan kaplandan yana oldunuz! Benim şaşıtığım bu!

-Ne yapayım, haklı olan O...

-O, kıyamete kadar daima haklı olacak.. Çünkü erkek O!.. Çünkü Mustafa Kemal Paşa O! Ona, güçle, akılla erişemezsin ki... Telde yürüyen canbazlar sokaktaki insanlar gibi ellerini kollarını sallayarak gitmiyorlar; ellerinde terazileri var, altlarında ağırları... Benim evliliğim de elbette rastgele bir evlilik değil! Benim de bir güvenlik ağına bir terazi ağırlığına ihtiyacım var. Bir koca ki, avucunda tutamazsın, bir koca ki, çizgisinde yürüyemezsin; bir koca ki, dünyanın gözü onun üstünde... Benim belimi büken bu! Aylardan beri kendime nasıl bir güvenlik ağı kurabileceğimi düşünmekten kafam çatladı. Arkadaşları, yalnız kendisine değil, bana da zararlı. Onlar olmasalar, onlar kocamın boş zamanlarını haylaz çocuk gezeliğiyle yemeseler, belki bir çıkış yolu var. Ama Kemal, yıllar yılı erkek arkadaşlarıyla çene çalmaya alışmış... Okul günleri böyle geçmiş, askerlik günleri böyle

geçmiş, savaş günleri böyle geçmiş- Devlet işleri günleri de böyle geçecek elbet... Tiryakisi olmuş bu arkadaşlarının. Benim erkek kardeşlerim, nasıl fırsat buldular mı bisikletlerine koşuyorlarsa, kocam da bir boş zaman ele geçirdi mi, arkadaşlarına koşuyor...

Aralarına girmeyi düşündüm, denedim de... Hiç hoş karşılamıyorlar!.. Hakları da var... Ben yanlarında iken rahat konuşamıyorlar, şakalaşamıyorlar ki... Ben çekiliyorum içlerinden, onların da düşünceli olmalarını bekliyorum; ama nafile, sabahlara kadar süren Selanik günleri hikayesi... Sen benim problemimi anlamadın anneciğim. Benim derdim; "Fikriye" demiş, "Latife" demiş değil; her erkeğin geçmiş hayatında bir, ya da bir kaç kadın olabilir. Her kadın, kocasının hayatındaki bu kadınlarla bir yerde uğraşmak zorunda kalmıştır. Gevşek tutarsın, sıkıya alırsın, yerine göre, kadınlığını, anneliğini kullanırsın; erersin muradına!.. Ama, kocanızın vazgeçemez erkek arkadaşları varsa naparsın?.. İşte bunun, ne sende, ne kitapta yeri var... Benim hocalamam da bul..

-Ama Latife, bu senin "Kocamın erkek arkadaşları" dediğin kimseler, rastgele insanlar değil ki!.. Devlet yönetiminde yerleri var... Sen bunlardan, mahalle çocukları gibi söz ediyorsun...

-Her biri Milletvekili, Politikacı, Savaşçı kişiler ama, Mustafa Kemal Paşanın sırtına basarak bu yerlere gelmişler, Yani, kocam taşımış bu insanları buralara... Onlar da bunu bildikleri için, çevresinden uzaklaşmıyorlar, hoşlandığı şeyleri yapıyorlar, çocukluk hayatını yaşama-ya fırsat bulamamış Kocama, mahalle arkadaşları yarenliğinin tadını tattırarak çevresinde kalabiliyorlar... Bir yerde; "Haydi, Kocamı dinlendiriyorlar" diyeyim; ama

bu benim işim, benim görevim!... Hadi bundan da geçtim.... Kendileri çok az içtikleri halde, kocama durmadan içiriyorlar. Kaç akşam sofrayı pencereden gözledim Kılıç Ali de , Nuri (Conker) de, Recep Zühtü de bir tek kadehle sabahı buldu; Kocam şişeler devirdi. İçmediği sabahlar yataktan bir kalkışı vardır: Düşmana çekilmiş bir savaş kılıcı sanırsın; öylesine pırıl pırıl, öylesine amansız!... Bir de içtiği gecelerin sabahları var: evet, kalkar, nazlanmadan kalkar ama, ayakları kurşun kundura giymiş gibi sürüklenir... Bana değil, eğer devlete millete acısalar, "Sensiz hiç bir şey olmaz" diye çırpındıkları Mustafa Kemal Paşayı o kadar içirmezler, zamanını o kadar hor kullanmazlar... Ben, karısıyım bu adamın!... Bunlarla elbette savaşıcağım... Ama yazık ki silahsızım... Yazık ki tek başımayım.. Siz belki bana yardım edersiniz, diye çağırmıştım, Ama siz Latife tavşanını güçlendirceğinize, Mustafa Kemal Paşa kaplanını güçlendirip gidiyorsunuz... İşte anneciğim, kızının dedi de bu!..

Adviye hanım, kızının yanağını okşadı, anne sevgisiyle dolu bakışlarını gözlerine dikti, sonra:

"Büyük başın büyük derdi," demişler evladım, dedi, Sana çıkar bir yol gösteremediğim için çok üzgünüm. Bir şeyler aklıma gelirse, yazarım sana.. Tanrı yardımcın olsun!...

*
* *

Annesi ve babası köşkten ayrıldıktan sonra, Latifenin hayatı biraz düzene girer gibi oldu. Mustafa Kemal Paşa, mümkün olan akşamlarını karısı ile beraber geçiriyor, ya bir kadeh içmekle yetiniyor, ya da hiç içmeden, dereden-tepeden sözlerle vakit geçiriyordu. Latife de, Gazinin vakti hoşça geçsin" diye, elinden geleni yapıyor,

okuduğu kitaplardan özetler çıkartıyor, rastladığı güzel hikayeleri anlatıyordu.

Latifenin yeniliklerinden biri de, bir odada eşyanın yerini değiştirmek, sonra da Gaziye, bunun eski yerini buldurmaktı. Bir akşam, havuzlu salondaki paravanın üstünde duran küçük çini tabağı, Gazinin oturduğu koltuğunun altına bantlarla tutturmuş, uzun süre arattıktan sonra, koltuğun altını çevirmesi, ikisinin de saatlerce gülmesine sebep olmuştu. Mustafa Kemal Paşa:

-Pes, diyordu, bizim hanım hokkabaz olmuş! Bir sabah cebimden mendil yerine tavşan çıkarsa, hiç şaşırmayacağım!

Latife, bütün bunları Gaziye ev beraberliklerinin lezzetini tattırmak için yapıyor, Gazi de gerçekten haftanın çoğu gecelerini Latifeyle birlikte geçiriyordu. Aslında Mustafa Kemal Paşa'nın düşündüğü Latife'nin son buhranını savuşturmak, sonra yine hızla eski çalışmalarının arasına gömülmekti. Nitekim bir süre sonra, bazı milletvekillerini yemeğe çağırmaya başladı. Hemen her gece bir başka politikacı topluluğu Gazi ile birlikte geç vakitlere kadar konuşuyor, ertesi akşam başka insanlar sofraya oturuyordu. Latife, bunlardan memnun değildi ama, fazla şikayetçi de değildi. Gazinin, özenmeli bir kararı olgunlaştırırken böyle çalıştığını artık öğrenmişti. Her halde bu yakınlarda önemli bir konu ortaya atılacak ve gerçekleştirilecekti. Latifenin bütün merakı şimdi neyi oluşturmakta olduğuydu.

Bir akşam, Rize Milletvekili Fuat beyle, Afyon milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın) köşke geldiler. Latife, taa İzmir'den bu yana kendisiyle görüşmemiş olduğu için, salona indi ve kendilerini ağırladı. Ruşen Eşref ve arka-

daşı, Mustafa Kemal Paşayı özlemişler, mecliste görmek mümkün olamadığı için, köşke çıkmışlardı. Latife ile Ruşan Eşref, yeni çıkan Fransızca kitaplar üzerindeki sohbeti iyiden iyiye koyulaştırmışlardı ki, Gazi, arkadaşlarıyla salona girdi. Yanında İsmet Paşa (İnönü), Kazım Paşa (Özalp), Halit Paşa, Kemalettin samî Paşa Fethi (Okyar) vardı. Ruşen Eşrefle arkadaşını görünce, onları da yemeğe alıyordu. Hep birlikte oturdular. Latife, Paşanın içmediğini görünce ciddi bir devlet çalışmasının yapılacağını hemen anladı. Çabucak yemeğini bitirip çekilecekti ki, Paşanın bir sözü ile sandalyasına mihlandı kaldı:

-Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz!

Latife, kulaklarına inanamıyordu. "Yanlış mı duydum?" diye durdu, ama hayır, "Cumhuriyet" demişti... "Cumhuriyet ilan edeceğiz!" Bir kaç akşam önce, yine bu sofrada Gazinin bir sözüne dikkat etmişti. Konuşurken adeta sözlerinin altını çiziyordu: "Milletler, boşuna ölmez, boşuna kan dökmeler... Eğer zaferler, bir milletin hayatında çok derin değişiklikler yapmamış, ona milli bir güven sağlamamışsa, bazı budalaların böbürlenmesinden başka bir işe yaramamış olurlar. Hiç bir değerleri yoktur... Savaş, zafer kazanmak için değil, amaca ulaşmak için bir vasıta. Eğer savaşın milli bir amacı yoksa katliamdır." Demek bu sözleriyle kafasında tasarladığı Cumhuriyeti ima etmek istiyordu. "Nasır da sır küpüdür bu kocam" diye aklından geçirdi. Böylesine önemli bir konuyu anlatmasa bile, çılatmak da mı yoktu! Alındı az biraz Latife...

Sofradakiler, hemen Mustafa Kemal Paşa'ya katılmışlardı. Her biri bunun vaktinin geldiğini, rejimin adının konması gerektiğini söylüyorlardı. Sofra, erken dağıldı. Gazi bir ara Latifeye:

-İsmet bu akşam bizde kalacak, dedi, odasını hazırlmalarını emr eder misiniz?...

Sora İsmet Paşaya döndü:

-Seninle çalışma odama girelim de, cumhuriyetimizin kanun teklifini hazırlayalım...

Birlikte çalışma odasına doğru yürüdüler. Latife, gereklenlere, İsmet Paşanın yatacağı odayı hazırlamalarını buyurdu, sonra O da kendi çalışma odasına çekildi. Çankaya, büyük olaylara gebe bir sessizliğin içine gömülmüştü. Kitaplığında, Fransız İhtilaline ait bir cilt çekti, rastgele bir yerini açıp okumaya başladı. Kitapta, uzun bir süre her şeye hakim Rubespiyer'in Giyotine götürüldüğü anlatılıyordu. Kitabı büyük bir gürültü ile kapadı! Başını, elleri arasına alarak dirseklerini masaya dayadı; bütün vücudunu, sinirsel bir gerilimle -deprem varmış gibi- sallanıyordu. Gözlerinin önünde binlerce insanın, ellerinde ihtilal bayraklarıyla Çankaya sırtlarına tırmanmakta olduğu vardı. Bir alev dalgasının vücudunu uyku gibi kapladığını hissetti; bayılmıştı...

İsmet Paşanın odasını hazırlayanlar koşular, yüzüne kolonya serpelediler, ovdular, az sonra kendisine geldi. İlk sözü:

-Paşa hazretlerine haber vermeyin, çalışıyor! demek oldu. Sonra doğruldu, odasına girdi, yatağına uzanırken:

-Tanrım, ne iyi olmuş da bana bunu bir hafta önce söylememiş! Ölürdüm ben bu heyecanla, ölürdüm!

Sabaha karşı Mustafa Kemal Paşa yatağa girerken Latife "uyumuş" görünüyor, kocasının uykusunu kaçırmak için, nefes almaktan bile çekiniyordu.

• •

Sabahleyin Çankaya'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak çıkan Gazi Mustafa Kemal Paşa, o günün geceyarısına yakın bir saatinde Çankaya'ya Türkiye Cumhuriyeti Devletinin cumhurbaşkanı olarak dönüyordu. Yanında bir çok arkadaşları vardı. Mustafa Kemal Paşadan başka herkes çok heyecanlıydı.

Latife, salonun kapısında Gazi'yi karşılamış, önce elini öpmüş, sonra da boynuna sarılmıştı. Mustafa Kemal Paşa da alnından öperek karşılık verdi. Latife:

-Çok korkmuştum Paşam, -dedi- fakat şimdi çok mutluyum! Gazanız mübarek olsun! Tebrik ederim! Millete ve devlete hayırlı olmasını diliyorum.

"Teşekkür ederim Latif" dedi Gazi ve Latife, fazla bir şey söylemesine fırsat vermeden konuştu: "Arkadaşlarınız var, kalabalıksınız! Uygun düşmez. Ben odama çekileyim. Ortalık dağılınca konuşuruz."

O gece, sabah oldu ama, ortalık dağılmadı. Latife, çalışma odasındaki koltukta uyuyakalmıştı. Güneş bir hayli yükseldikten sonra Gazi, yatak odasında Latife'yi görmeyince, çalışma odasına geçti ve burada kendisini uyumuş halde buldu. Usulca kollarına aldı, yatak odasına götürdü, elbiseleriyle öylece yatırdı ve üstünü örttü.

Gazi, bir banyo aldıktan sonra traş oldu, masajını yaptırdı ve uyumadan Meclise gitti. Latife uyandığı zaman, üstünde akşamki esvapları vardı ve yalnızdı!

Bunu izleyen geceler de pek farklı geçmiş sayılmaz... Yeni Kabinayı Fethi (Okyar)'ın kurması, Meclis'den güvenoyu alması, Meclis Başkanlık divanı seçimlerinin yenilenmesi gibi önemli konular, gündüz çalışmalarının içine sığmıyor, geceye taşıyordu. Latife, bu politika sofralarının bazılarında bulunuyor, bazılarına hiç katılmıyordu.

"Yakın arkadaşları" yine etrafındaydı. Bu işin içinden nasıl çıkacağını bir türlü kestiremiyordu. Gözle fark edilebilecek bir anlaşmazlık yoktu. Fakat evlilik konusundaki çatlak her gün biraz daha büyüyordu.

Cumhuriyetin ikinci haftasıydı. Ilık bir Kasım güneşi sarı yapraklar üstünde parlıyor, insana, tabiata karışmak hevesi veriyordu. Mustafa Kemal Paşa, gününü arkadaşlarıyla birlikte Çankaya'da geçirmişti. İkidiye doğru yanına Başyaver Salihi, Kılıç Ali'yi ve Recep Zühtü'yü alarak, Çankaya sırtlarında yürüyüşe çıktı. Çok neşeliydi. Sarı yaprakların ayaklar altındaki çıtırtısından hoşlanıyordu. Koştı, güldü, şakalaştı ve birden bire, göğsünün sol tarafına bir ağrı girdi. Gözleri kararmıştı. Olduğu yerde durdu ve sallandı. Düşmemek için, yanındaki kayanın üstüne oturdu:

-Çocuklar, bana bir fenalık geldi!

Hemen etrafını kuşattılar. Mustafa Kemal Paşanın yüzü sararmış, alnı boncuk, boncuk terlemişti. Arkadaşlarının telaşını fark edince, gülümsemeğe çalıştı: "Yok, bir şeyim yok! Geçti" diyerek ayağa kalktı. Kılıç Ali, koluna girecek oldu, istemedi. Ağır adımlarla köşke doğru yürümeye başladı. Son haftalarda gözle fark edilecek kadar zayıflamıştı. Elmacık kemikleri çıkmış, daima pembe görünen yüzü, solmuştu. Konuşmadan köşke geldiler. Gazi, arkadaşlarına bir şey belli etmek istemiyor, diri görünmeğe çalışarak konuşuyordu:

-Bir kaç gece üstüste uykusuz kaldım! Her halde ondandır.. Bu akşam dinlenirim, geçer gider...

Başyaver: "Doktor çağırsak.." dedi. Mustafa Kemal Paşa bu fikre şiddetle direndi:

-Hayır, doktor, mokter istemez. Ortılığı velveleye

vermeyin! Bu gece dinlendim mi, yarın sabah turp gibi kalkarım! Deje geçti.. (1)

Gezintiyi uzaktan izleyen yaverler, çoktan Latifeye haberi uçurmuşlardı. Latife, hızla merdivenleri indi, arkadaşlarına kötü bir bakış fırlatarak:

-Size ne oldu, Paşam! Verin kolunuzu bana... diyerek koluna girmek istedi; Gazi istemezlenip, sağlam görünmeğe çalışarak merdivenlere doğru yürüdü. Arkadaşları, alt katta kalmışlardı. Latife, bir yandan yanubaşında yürüyor, bir yandan soruyordu:

-Fenalık geldi, demişsiniz... Gözünüz mü karardı, bir tarafınız ağrıyor mu?

Gazi, Latifeye de çıktı:

-Bir şey değil dedim, anlamıyor musunuz? Göğsümün sol tarafında ince bir ağrı duydum; gözüme karanlıklar çöktü, işte o kadar! Bir kaç saniye sonra da geçti, gitti. Lütfen işi büyütmeyin!

-Aman Paşam, nasıl böyle konuşuyorsunuz? Kalbinizin üzerinde ince bir ağrı duydunuz ve gözleriniz karardı. Bu bir anjin olabilir, bir spazm olabilir. Hala kolunuza girmeme engel olmak hevesindesiniz. Lütfen dediğimi yapın, verin kolunuzu bana... Haaah... işte böyle. Hemen yatağınıza yatacaksınız!

Latife, teşebbüsü ele geçirmişti. Bir hastabakıcı kolaylığı ve rahatlığı içinde, şaşırmadan çalışıyor, Gazinin elbiselerini, kendisini rahatsız etmeden çıkarıyor, arkasına yastıklar besleyerek yatağına uzatıyordu. Elini alına koyarak, ateşi olup olmadığını anlamak istedi, nabzını saydı, sonra hızla merdivenleri inerek Başyavere:

1- "Deje" Atatürk'ün sık kullandığı bir yabancı kelime.

-Hükümete haber veriniz, İstanbul'dan yetkili bir iç hastalıkları uzmanı istesinler! Reisicumhur hazretleri rahatsızdırlar!

*
* *

İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden İç Hastalıkları uzmanı Dr. Neşet Ömer, ertesi gün Ankara'daydı. Doğru Çankaya'ya çıktı ve Gazinin yattığı odaya girdi. Önce Mustafa Kemal Paşayı dinledi. Sonra müşahit olarak Latife'yi dinledi, daha sonra da Gazi'yi bir saat süren uzun bir muayeneden geçirdi. İşini bitirdikten sonra:

Geçmiş olsun, Reisicumhur hazretleri -dedi- önce vermiş olduğunuz bilgiye bakarak, korkmuştum. Fakat gördüm ki, korkacak bir şey yok! Bir asabi spazm geçirmişsiniz. Vücut, sürekli çalışmalardan yorgun düşmüş. Hepsi o kadar... İlaçlarınızı yazacağım; perhiz yapacaksınız, dinleneceksiniz. Bir haftaya varmadan da eskisinden sağlam kalkacaksınız!

Mustafa Kemal Paşa sordu:

-Perhiz, dediniz. Neler yani?

-Tabii, bir süre içki yok, kahve yok. Reisicumhur hazretleri...

Karaciğeri ve mideyi yormayacak yemekler yiyeceksiniz. İlaçlarınızı düzenli olarak alacaksınız... Kesin surette dinleneceksiniz. Üç, beş gün sonra sizi tekrar muayene ettiğim zaman, belki perhizi biraz gevşetmek mümkün olabilir! Fakat bugün için, rejim zorunluluğu vardır.

Mustafa Kemal Paşa, gülümseyerek konuştu:

-Sizi dinleyeceğim Doktor! Başka çare yok, görüyorsunuz!

"Görüyorsunuz" derken, Latifeyi işaret ediyordu. Neşet Ömer bey, hafifçe gülümsedi:

-Hanımefendi hazretlerinin zatıdevletlerinize uyguladıkları rejim, son derece uygun... Bir Doktor gibi hareket etmişler ve aldıkları tedbirler gerçekten isabetli.. Sizi böyle bir "zevce-hemşire" şefkat ve bakımına bırakacağım için, gönül rahatlığı içinde İstanbul'a döneceğim...

Latife söze karıştı:

-Burada kalamaz mısınız Doktor beyefendi... Ya size ihtiyacımız olursa?

-Burada, istenildiği kadar kalabilirim. Ancak, kalmamı gerektirecek hiç bir şey yok! Ne zaman emrederseniz, koşar gelirim... Gazi Paşa hazretlerinin sağlık durumunu da telefonla takip ederim...

-Yatağında çalışabilir miyim Doktor!

-Maalesef Gazi Paşa hazretleri... Bir süre için, kesin dinlenmenizde zaruret vardır. Elverdiğince, her türlü yorgunluktan uzak kalmalısınız...

Mustafa Kemal Paşa, Latife ile gözgöze geldi, hafifçe gülüştüler. Latife: "Nasıl, ben sana demedim mi?" der gibi bakıyordu. Gazi, buna karşılık boynunu bükmekle yetindi.

Dr. Neşet Ömer, reçetesini yazdıktan, yemek rejiminin listesini hazırladıktan, sonra aşağıya indi. Kendisini, Başvekil İsmet Paşa, İç İşleri Bakanı ve Sağlık Bakanı beklemekteydiler.. Kendilerine durumu açıkladı. Çetin ve sürekli bir çalışmanın doğurduğu yorgunluk olduğunu anlattı. En büyük ilacın, dinlenme olacağını söyledi. İsmet Paşa Hükümet olarak müteredditdi:

-Avrupadan 2 otorite getirsek, birlikte bir konsültasyon yapsanız, nasıl olur?

Profesör Neşet Ömer, bir sakınca görmüyor, bir ihtiyaç da duymuyordu. Konu komplike değildi. Bununla beraber, karar hükümetindi. Hemen oracıkta iki uzman otoritenin istenmesine karar verildi ve köşkten ayrıldılar. Dr. Neşet Ömer, Kılıç Ali'nin iyi arkadaşıydı; aynı konuyu açtı:

-Basit bir yorgunluk bu, Kılıç Ali bey, teşhisimin doğru olduğuna inanıyorum. Hangi otorite gelmiş olursa olsun, aynı teşhisi koyacaktır: Yorgunluk...

Kılıç Ali, "Görürebilir miyiz?" dedi; Doktor, "Gayet tabii" diye karşılık verdi: "Ama yormamak, ama kısa olmak şartıyla..."

Doktordan ayrıldıktan sonra, Kılıç Ali arkadaşlarına:

-Doktorla konuştum. Gazi ile, kısa olmak şartıyla konuşabilirmişiz. İsterseniz çıkalım da bir "Geçmiş olsun" diyelim. dedi. Başyaver isteksizdi. Bir şey söylemiyor, fakat yukarda Latife'den bir papara beklediği belli oluyordu. Arkadaşlarına: "İsterseniz siz gidin, ben nasılsa burdayım, görüşürüz." demekle yetindi Kılıç Ali ve Recep Zühtü, merdivenleri çıktılar. Gazinin yattığı odaya doğru yürürken, Latife karşısına dikildi:

-Geçmiş olsun, hanımefendi hazretleri... Nasıllar?

-Rengi biraz yerine geldi. Rahat uyudu. Doktor da yorgunluktan başka hastalığı olmadığını söyledi.

-Çok memnun olduk, hepimize geçmiş olsun... Siz de kim bilir ne kadar yoruluyorsunuzdur!

-Kocam iyileşsin de benim yorgunluklarım geçer...

Kendisine bir "geçmiş olsun" diyelim!

Latife, kesin bir tavır takındı:

-Yok, bunu yapmayın! Sizi görünce, konuşmaya baş-

layacaktır. Ben, sizin geldiğinizi ve rahatsız etmek istemediğinizi, kendisine söylerim; bir kaç gün geçsin, bol, bol görüşürsünüz..

Döndüler. Merdivenleri inerken, salonda merdivenbaşı konuşmalarını dinleyen Salih:

-Nasıl, sağlığı iyi mi? Bana da selamı var mı Paşa Hazretlerinin diye arkadaşlarına takılıyordu. Recep Züh-tü'nün esmer yüzü daha da kararmış, Kılıç Ali'ye bakarak ateş püskürüyordu:

-Çıkamayacağın ağaca, neden papuç çıkarırsın? Dok-tordan izin almış! Hıh... Sen Latife hanımefendi hazretle-rinden izin aldın mı?

Mustafa Kemal Paşa'nın hastalığı, Latife'nin işlerini kolaylaştırdı. Çünkü, her şey, kendisinin istediği gibi gi-di-yordu. İçki ve Paşanın çok düşkün olduğu "Omlet" kalkmıştı. Kendisini görmeye gelen arkadaşlarını; "Yor-gun", "uyuyor" gibi atlatmacalarla odaya almıyor, böyle-ce sabahtan akşama kadar Paşası ile başbaşa kalabiliyor-du. Fakat bu saltanat bir kaç gün sürdü. Bu sefer Gazi, görmek istediklerini Yaverleriyle çağırıyor, onlarla dile-diği kadar konuşuyordu.

Avrupanın iki tıp otoritesi, hükümetin davetlisi olarak Ankara'ya geldiler. Profesör Neşet Ömer de aralarına ka-tılarak, Gazi Paşayı, bir saat kırk beş dakika süren bir muayeneden geçirdiler. Dinlediler, saydılar, bazı tahlille-rini gözden geçirdiler; sonunda Neşet Ömer'in teşhisine ortak oldular: Gazinin, yorgunluktan öte bir hastalığı yoktu! Ancak dinlenmezse, bazı hastalıklara yol açılmış olurdu. Latife, konsültasyona girmeden Neşet Ömer'i

görmüş ve kendisine Gazi'nin, nerede dinlenmesinin daha uygun olacağını sormuştu. Neşet Ömer, Latife'nin İzmir'li olduğunu biliyordu. Soruyu sormaktaki maksadını da çarçabuk kavramakta gecikmedi.

-Bir kıyı şehri, her bakımdan iyi olur, hanımefendi hazretleri... dedi. O zaman Latife fırsatı iyi kullandı:

-Bunu kendilerine söyler misiniz, doktor beyefendi..

Neşet Ömer, Ankara'nın sert havasındansa, İzmir'in yumuşak havasının Mustafa Kemal Paşaya daha iyi geleceğine inandığı için:

-Diğer arkadaşlarımdan da benim gibi düşüneceklerini sanıyorum; -dedi- Gazi hazretlerine, hep birlikte İzmir'de dinlenmesini salık veririz, umarım. Hem de çok iyi olur!

Latife, partiyi kazanmıştı. Doktorlar, İzmir'de dinlenmesinin iyi olacağını söyledikleri zaman, Mustafa Kemal Paşa, yan gözle Latifeye baktı. Fakat Latife, mümkün olduğu kadar ciddi görünüyordu. Fikrin kendisinden çıktığını belli etmiyordu. Başbaşa kaldıkları zaman Gazi:

-İdareyi iyice eline aldın Latife -dedi- bravo! Bu kadar becerikli olduğunu bilmiyordum.

-Anlamıyorum Kemal, ne idaresi? Açık konuş...

Mustafa Kemal Paşa gülüyordu:

-Merak etme, İzmir'e gitmeyi ben de istiyorum.

Hemen yol hazırlıklarına başladılar ve üç gün sonra bir sabah vakti İzmir'deydiler. Artık Latife'nin mutluluğuna sınır yoktu. Mustafa Kemal Paşa da İzmir'den hoşlandı. Gökyüzünün ve denizin mavisi içinden, güneşli İzmir'e bakmak O'nu dinlendiriyordu. Beyazköşk'te, çoktandır unuttuğu aile hayatına kavuştu. Latife'nin kardeşleriyle içli-dışlı olmuştu. Onların küçük hayatlarından hi-

kayeler dinliyor, kendisi de onlara, o yaştaki düşünce ve serüvenlerini anlatıyordu..

Sabahleyin kahveden başka bir şey içmeyen Mustafa Kemal Paşaya İzmir'de "Kahvaltı zorunluluğu" konmuştu. Önceleri biraz direnmiş, masadan yalnız kahvesini içerek kalkmayı denemişti ama, bir süre sonra "piroşki"lerin baş müşterisi oluvermişti. Bu, içkisiz, düzenli hayat, Gaziyi çabucak güçlendirdi. Çevrede yorucu at gezintileri yapıyor, okuyor, çalışıyordu.

Bu sırada Yunanistan İtalya ile askeri bir anlaşma yapmıştı. Her iki devletin Türkiye'de gözleri vardı. Yenilmiş ve denize dökülmüş olmasına rağmen Yunanistan'ın hala İzmir'de, İtalyanların, Antalya ve çevresinde gözleri kalmıştı. Mustafa Kemal Paşa, bu politik yakınlasmaya bir cevap vermek için, İzmir'de "Savaş Oyunları" düzenledi. Bu savaş oyunlarına, Türk ordusunun bütün ileri gelen Komutanları katılacaktı. Konuyu, en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar, kendisi hazırlıyordu.

"Savaş Oyunları" beş gün sürdü. Ordunun yüksek komutanlarıyla, birinci Ordu müfettişi Kazım Karabekir Paşa, İkinci Ordu Müfettişi Ali Fuat Paşa, üçüncü Ordu müfettişi Cevat Paşa katılmışlardı. Ayrıca Ankara'da Başvekil İsmet Paşa, Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa, Genel Kurmay Başkanı Marşal Fevzi Paşa gelmişlerdi. Bu yüzden Köşk kalabalıktı. Latife, misafirleriyle çok yakından ilgileniyordu. Gazinin isteği üzerine, Ankara'ya dönme hazırlıkları da başlamıştı.

Bir sabah, Mustafa Kemal Paşa Latifeyi bir kenara çekti:

-Ankara'ya gidiyoruz -dedi- ama sen istersen bir kaç gün daha İzmir'de kal!

-Neden sizinle gitmiyorum da bir kaç gün sonra gidiyorum?

-Misafirler geldi, gitti, çok yoruldu! Bari, bir kaç gün kalıp dinlenmek istersin diye düşündüm.

-Bilirsiniz ki ben, sizin yanınızda dinlenirim. Bana bu teklifi yapmanızın bir nedeni mi var acaba?

-Nedeni var elbet! Fakat sana söylemek istemedim... Vesveseli kadınsın!

-Beni meraklan çatlatacak mısın Kemal? Asıl şimdi vesveseye düşeceğim.

Mustafa Kemal Paşa sesini alçalttı. Latifeye sokularak:

-Emniyete, bana bir suikast düzenlendiği ihbar edilmiş. Fakat nasıl ve nerede yapılacağı bilinmiyor... İstedim ki hiç yoktan, başına bir iş gelmesin! Latife, önce sapsarı oldu, sonra yüzü pembeleşerek sevindi; demek Mustafa Kemal Paşa, kendisini canından çok seviyordu. Demek tehlikeye düşmemesi için, yalnız gitmeyi tasarlamıştı. Bir solukta cevap verdi:

-Törenlerde senin yanında olacağım da, ölüm tehlikesinde ayrı olmaya mı razı olacağımı sanıyorsun? Mutluluksa, beraber; ölümse yine beraber! Hatta atılacak kurşuna ben kendimi siper ederim...

Mustafa Kemal, mavi mavi ve sevecen sevecen baktı. Latifeyi omuzlarından tutarak

-Oldu çocuk, -dedi- bu akşam gidiyoruz. Fakat en güvindiklerine bile gideceğimizi söyleme!

Gazi, Latife'nin davranışlarından duygulanmıştı. Hangi ölçüde olursa olsun, açık bir tehlikeye, gözünü kırpmadan yürüyordu. Apansız parlamalarıyla, saman alevi gibiydi.

Hastalığı sırasında kendisine o kadar büyük bir titizlikle bakmıştı ki annesi sağ olsa, bundan fazlasını yapamazdı. Hayatının bir düzene girmesinde büyük yardımı olmuştu. Bugünkü fedakar ve cesur tutumu ile büsbütün gözüne girdi.

O akşam yemekte Fevzi Paşa ile Ali Fuat Paşa ve Cevat Paşa vardı. Yemekte içki olmadığı için sofraya çabuk bitmişti. Çıtır, çıtır yanan sobanın iyice ısıttığı salonda birlikte oturuyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşayı denemeyi aklından geçirdi. Bir ara, salona açılan odalardan birine aldı ve ciddi bir çehreyle:

-Bana bir suikast hazırlandığı, Hükûmete ihbar edilmiş. Hükûmet, gereken tedbirleri aldı. Fakat benden de ihtiyatlı olmamı istiyorlar. Ben tedbir olarak trenin hareket saatini sakladım. İkinci bir tedbir olarak da İstasyona senin arabana gitmeyi düşünüyorum. Arabada ben ve Latife olacağız. Senin yaverin, şoförün yanımda bulunacak. Başka kimse olmayacak... Benim arabam, önden boş gitsin! Ne dersin?

Ali Fuat Paşa şaşalamıştı:

-Sanmıyorum Paşa hazretleri... Yurdumuzun hiç bir insanı, sizi öldürmeyi düşünemez. Bu, olsa olsa, düşmanların bir tertibi olmak gerekir. Tedbirlere gelince, pek uygun. Otomobilim emrinizdedir.

Yıllar sonra, Çankaya akşamlarından birinde, sofraya arkadaşlarına bu hikayeyi anlatan Mustafa Kemal Paşa: "Ali Fuat Paşa arkadaşım, otomobilini, yaverini veriyor ama, kendisi içinde bulunmaya hiç de istekli görünmüyordu! diyerek gülümseyecektir.

*
*
*

Gazi, o gece Latife ile birlikte, Ali Fuat Paşanın otomobili ile istasyona geldiler ve hemen kompartımanlarına geçip yerleştiler. Arkadaşları da kendi kompartımanlarına yerleşince, tren hareket etti. Tren o gece, hiç bir istasyonda durmuyor, boş hattın üstünde rüzgar gibi uçuyordu.

Bu yolculuğun bir noktasında ölüm, pusu kurmuş olabiliirdi. Fakat Gazi, rahatça soyundu, yattı ve uyudu. Latife, gözünü kapar kapamaz uyuyan kocasına bakıyor, onun soğukkanlılığına hayran olmaktan kendisini alamıyordu. Uyuyamıyordu Latife... Kapalı gözleri, alnına düşen sarı saçlarıyla daha da güzel görünen kocasına bakarak evliliğini düşünüyordu. Evet, seviyordu bu sarışın adamı! Ve her seven kadın gibi de kıskanıyordu. Kıskançlığının bir sınırı yoktu, hayır... Kadınlardan kıskanıyordu, erkeklerden kıskanıyordu, işinden kıskanıyordu, neredeyse taştan, topraktan kıskanıyordu! Mecazlı bir duygu idi bu! Kocasını köşke neşeli gelse, neşesini bile kıskandığı için, hemen surat asmaya başlıyordu.

Ama yorgunsa, ama sinirliyse, ama -hele, mahzunsa, Latife'nin davranışlarına hiç diyecek yoktu. Öyle anlarda bir şefkat perisi kesiliyor, sevgi gösterileri yapıyor, kocasını sözle, hareketle oyalamaya koyuluyordu.

Latife bir sigara yaktı. Yatağa dirseğini koyarak yaslandı ve düşüncesini sürdürdü: "Hasta olalıberi adeta huzura kavuştum. Onu ne kadınlardan, ne çevresinden ne devlet işlerinden kıskanıyorum. Ne demek bu? Çünkü hasta! Çünkü zayıf! Çünkü bana ihtiyacı var! Demek ben, kocamın bana ihtiyacı olmayacak kadar güçlü değil, bana ihtiyacı olacak kadar güçsüz olmasını istiyorum! Ama, nasıl olabilir bu? Ben, Mustafa Kemal Paşayı, güçlü olduğu için sevmedim ki? Ever, boyu, posu, rütbe-

si değil, bu gücü için sevdim ben... Öyleyse bu yeni tutumumun sebebi ne? Ben, kocamın devlet hayatına burnumu sokmak mı istiyorum acaba? Hayır, böyle bir zentim yok! Öyleyse, bu sınırsız güçlülüğü sevip dururken, birden huysuzlanamam ya! Nerdeyse, bir konuda yenik dğse, içimden bayram edeceğim! Nasıl bir duygu bu Allahım; ben nasıl bunca önem verdiğim bir şeyi, bu kadar karıştırabilirim?

Bu sorusuna karşılık bulamıyor, bulamadıka da uykusu kaçıyordu. Sımsıkı kapanmış perdeyi hafifçe araladı ve dışarıya baktı: Tren, alev bir püskül gibi ayışığı içinde yüzüyordu. Perdeyi kapadı. Sırtüstü yatıp gözlerini tavana dikerek düşüncesine döndü: Mustafa Kemal Paşanın arkadaşlarıyla yemek yerken patlattığı kahkahalar, yukarda kendisine kadar ulaştığı zaman, içinde büyüyen öfkeyi düşündü. Niçin öfkeleniyordu bunlara? Kendisinin yanında böyle neşelenmediği için mi? Hayır! Neşeli bir adamdı kocası; kendi yanında da başkalarının yanında da rahatladı mı, basardı kahkahayı! Öyleyse, arkadaşlarını mı kıskanıyordu? Niçin? Bunun da bir anlamı olamazdı.. Bir erkeğin elbette arkadaşları olacaktı.. Onlarla da konuşup glşecekti! Acaba, onlara ayırdığı zamanı kendisine vermediği için mi? Eh, biraz, belki.. İçki, sağlığına dokunduğu için mi? Eh, bunun da az biraz etkisi vardı... Ama hayır, başka bir duygu, başka bir karşılıksız soru vardı içinde! O soruyu bir bulabilse bir aydınlığa ıkarabilse, her şey dzelecekti!

Bu sırada hızla gidn tren, apansız bir frenle yavaşlamaya başladı... Latife, bütün vücudu kulak kesilerek doğruldu. Kocasına baktı, mışıl, mışıl uyuyordu. Acaba, pusuya mı girmişlerdi? Eli silahlı insanların vagonlara saldırdıklarını dşledi. Kompartımanları birer birer aı-

yorlar ve Mustafa Kemal Paşayı arıyorlardı. Ne yapardı o zaman? Kocasının silahını kaptığı gibi ateş mi ederdi? Çığlık çığlık bağırır, pencereden mi atlamaya kalkardı? Yoksa, kocasının önüne dikilir, "Önce beni öldürün" mü derdi? Evet, öyle yapardı Latife şu an bir pusuya düşse-ler! Kocasının önünde gerilir, kendi hayatını harcardı, güzünü kırpmadan... Bu kadar seviyordu, Mustafa Kemal Paşayı...

Birden beyninde bir ışık yandı: bulmuştu. Kendisi, kocası için bir çok fedakarlıklar yapabiliirdi; doğru! Ama kocası, kendisi için fedakarlık edebilir miydi? Hayır; onun için hiç bir şey yapmamıştı Mustafa Kemal Paşa! Gazi için, cebindeki mendil ne kadar önemli ise, Latife de o kadar önemliydi işte; yaradığı kadar!

Evet, itibar ediyordu; evet, her istediğini yapıyordu. Fakat bunları yine kendisi için yapmaktaydı... Evliliğin gereği olarak yapıyordu, her ne yapıyorsa! Oysa Latife-nin derdi sevimlekti! İnsan, sevdiği ölçüde, sevdiği insan için fedakarlığa girişirdi. Latife, ölecek kadar seviyordu Onu, doğru... ama kocası, değil ölecek kadar, arkadaşla-riyla yapacağı bir akşam sohbetinden vazgeçecek kadar bilé, onu sevmiyordu! Şimdiye kadar kaç kez, boynuna sarılıp: "n'olur, az iç!" demişti... Sağlığını düşündüğü için mi? Biraz, belki... ama asıl kendisi için, hoşlandığı bir şeyden fedakarlık etmesini görmek istiyordu. Birden: "Benim için bir şey yapsın Kocam; ben, bunu benim için yaptığını bileyim! diye yüksek sesle konuştu...

Birden kendisine gelmişti. Eliyle, ağzını örttü. Acaba Mustafa Kemal Paşa bu sesle uyanmış mıydı? Baktı, ha-yır uyuyordu; rahatladı. İşte, içini aylardan beri kurt gibi kemiren, hayatını zehir eden duygu, buydu! Seviyor muydu Latifeyi kocası? Latife için bir şey yapabilir, sev-

diği bir şeyden vazgeçebilir, istediği bir şeyin yokluğuna katlanabilir miydi? Sınayacaktı bunu! Bunu sınayacak ve mutlaka gerçeği öğrenecekti!

İşte, deney için güzel bir ortam vardı: Tehlikeli bir yolculuk yapmaktaydılar! Trende Doktor yoktu. Şu anda hastalansa, Mustafa Kemal Paşa ne yapardı? Kendisi için tehlikeyi göze alır, treni bir istasyonda durdurup doktor mu getirirdi? Yoksa, bir aspirin verip dişlerini sıkmasını mı tavsiye ederdi? Eğer treni durdurup doktor isterse, seviyordu, besbelli... İstemezse... istemezse ne olacaktı?

* * *

Mustafa Kemal Paşa, Latifenin iniltileriyle uykudan uyandı. Işığı açtı, Latifenin üstüne eğilerek sordu:

-Nen var, Latif? Hasta mısın?

Latife inilti arasında cevap verdi:

-Önemli değil Kemal, karnımda dayanılmaz bir sancı var!

Gazi doğruldu. Dikkatle karısının yüzüne baktı. Elini alınına koydu; ateşi olup olmadığını araştırarak:

-Sancı ne tarafta Latif, sağda mı solda mı?

Latife, eliyle sol tarafını gösterdi:

-Burda! Sanki bir şey kopacakmış gibi bir ağrı duyuyorum!

-Demek apandist krizi değil! Yatmadan önce farklı bir şey yedin, ya da içtin mi?

Latife, ne karşılık vereceğini düşünüyordu. Uydurdu:

-Evden çıkarken soğuk bir limonata içmiştim!

-Tamam işte üşüttün mideni! Orana sıcak bir boyout koyalım. İyi gelir.

Zile bastı, bir kaç saniye sonra Yaver kapıdaıydı:

-Hanımefendi hasta... Çabuk bana sıcak bir buyot bulun ve ecza çantasından tentürdofyum şişesini getirin... Latife, ayaklarını karnına çekmiş, yüzünü duvardan yana dönmüştü. Aralıklarla iniliyor, sanki acıya dayanamıyormuş gibi yaparak, yatak örtüsü ile ağzını kapatıyordu. Mustafa Kemal Paşa, gerçekten telaşlandı:

-Çok mu ağrıyor, Latif?

-Çok!

-Hay Allah! Nasıl da soğuk limonata içmek tedbirsizliğinde bulundun!

Latife, kendi içinden: "Görüyor musun -diyordu- doktor aramak aklına bile gelmiyor. Biraz, daha fazla acı çekiyormuşum gibi yapayım da, bakalım nasıl davranacak?" İniltilerini arttırdı. Bu sırada sıcak buyot gelmiş, tentürdofyum şişesi erişmişti. Buyotu, hemen karnına koydu; bir bardağa tentürdofyumdan 15 damla saydı ve biraz su ile Latifeye içirdi. Latife, iniltilerini sürdürüyordu; bir ara:

-Bir doktor olsa!

Gazi, üzüntü ile konuştu:

-Bak şu raslantıya... Her zaman yolculuklarda doktor bulunur, bu sefer askerden başka kimse yok! Nasıl da bunu düşünemedik! Ne yapsak acaba?

Latife, ümitler ve heyecanlarla beklemeye başladı: "Ne yapacak acaba?" diye düşünüyordu. Demek bir çare arıyor. Öyleyse treni bir istasyonda durdurup, bir doktor isteyecekti! Onun kocası Mustafa Kemal Paşa, çare mi bulamazdı! Latife iniltileri sürdürüyordu:

-Nasıl, biraz ağrın hafifledi mi? Tentürdofyum iyi ge-

lir. Biz savaşlarda bu ilaca: "Lokman Hekimin damlası" deriz.

Latifenin cevabı, uzun bir inilti oldu. Kendi kendisine: "Bak, hala oralı değil!" diye düşünüyordu. Acı çekiyormuşum, ölüyormuşum, umurunda bile değil! vah, talihsiz Latife! Sahiden hastalansan, çoktan gittindi! Vah benim karayazım! Keşke bu oyuna hiç girmeseydim! Şimdi ne olacak?.."

Acaba, istasyonlardan birinden doktor istetmesini ben mi hatırlatsam?... Belki aklına gelmemiştir?..."

-İstasyonlardan birinden bir doktor buldursak Kemal, çok acı çekiyorum!

-Mümkün olsa, ben yapmaz mıyım? Bu ara istasyonlarda köy bile yoktur. Kaldı ki, bir çok kasabamızda bile doktor bulunmaz! Eczane bile yoktur! Ancak, Uşak'ta doktor isteriz!

Mustafa Kemal Paşa, Latife'nin hastalığına çok üzül-müştü... Doktorsuz yola çıktığı için de kendi kendisine kıızıyordu. Fakat yapacak bir şey yoktu! Bütün dileği, ağrının önemsiz olması ve hafiflemesiydi. Başka ne yapabileceğini düşünüyor ve hatırına bir çare gelmiyordu.

Buna karşılık Latife'nin dünyası temelinden yıkılmıştı! O, kendisi için bir şey yapılmasını, ihtimallerin bile son sınırına kadar- zorlanmasını istiyordu! Evet, bu küçük istasyonlarda doktor bulunması mümkün değildi. Fakat Mustafa Kemal Paşa böyle bir sancı ile kıvransa, O, bütün treni ayağa kaldırır, yol boyundaki bütün istasyonlara telgraf çektirir, doktor nerede bulunursa, ilk istasyona getirilmesini sağlar, "Buralarda doktor bulunmaz" demekle yetinmezdi!"

Ama işte Mustafa Kemal Paşa, işte sevgili kocası, ken-

disi için bunları yapmıyor, aklın sınırları içinde soğukkanlı hesaplarla kendisine Uşak'a kadar sabretmesini salık veriyordu. Hayır sevmiyordu Mustafa Kemal Paşa O'nul Ne yüreği, ne aklı telaşa düşmüştü! Belki trendeki arkadaşlarından biri hastalansa, daha çok gayrete gelirdi.

Latife birden -dudağını çocuk gibi bükerek- ağlamaya başladı. Kendi yalnızlığına, çaresizliğine ağlıyordu. Ağladıkça, alnı boncuk boncuk terliyor, gözyaşları yanağından süzülüp yastığını ıslatıyordu. Gazi, gözyaşlarıyla birlikte terin boşalmasını, sancının geçeceğine işaret saydı. Latife'nin terli alnını okşayarak:

-Açılıyorsun, değil mi Latifçiğim, -diyordu- Ter boşanınca çok iyi gelir... Bir kaç dakika sonra, inşaallah, hiç bir şeyin kalmayacak!

Latife, hırsıyla başını döndürdü. Mustafa Kemal Paşa'nın alnındaki elini itti; koyu kahverengi gözleriyle, kocasının şefkatli gözlerine -delecekmiş gibi- baktı. Bu gözlerde, kin, öfke ve düşmanlık kaynıyordu...

*
* *

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÖFKELİ BERABERLİK

Ankara, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatını hareketle doldurdu; Medreselerin kapatılmasıyla, eğitimin bütünleştirilmesi, Evkaf ve Şeriye Bakanlıklarının Başbakanlığa bağlı birer Umum Müdürlük haline dönüştürülmesi, hep bu günlerin işleriydi. Bu dönemde Gazi, bir kaç saatlik uyku ile yetiniyor, kalkıp banyosunu aldıktan, traş olduktan ve masajını yaptırdıktan sonra, hemen çalışmalara başlıyordu. Akşamları Çankaya'da kurulan politika sofraları, gecenin geç saatlerine kadar sürüyordu.

Halifenin yurdu terk etmesi ve önemli kanunların Meclisten çıkmasından sonra Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarıyla Çankaya'da bir sohbet sofrasındaydı. Yeniyor, içiliyor kahkahalar atılıyordu. Sofranın havası o kadar güzeldi ki, Gazi, çocukken sesini güzel bulduklarını, bu yüzden annesinin: "İlle de Hafız yapacağım!" diye tutturduğunu, Mahalle Okulu'ndan, Şemsi Paşa okuluna güç bela geçebildiğini anlatıyordu. Bir ara, elini şakağına

atıp; -hala dinlenebilen etkili sesiyle- bir gazel okumaya başlamıştı:

"Canımı canan' dilerse, bil ki minnet canıma.

Can nedir ki anı kurban etmeyem cananıma!"

Söylerken gözlerini hafifçe kapatıyor, gazeli tam yerinden okuduğu halde, sesini duygu ile yükseltmesini biliyordu. Sofradakiler, büyük bir coşkunluk içindeydiler. Birden tavan, deprem olmuş gibi büyük bir gürültü ile sallandı. Avize, rakkas gibi gidip geliyordu. Sofradakiler, gürültünün nedenini kavrayamadıkları için, etraflarına bakınıyorlardı. Gazi, aldırış etmeden gazeli okumaya devam etti. Fakat bir dakika sonra tavandan yine "gümm" diye ses duyuldu. Bu kez avizenin rakkas açısı daha da büyüdü. Kimse, bu olup-bitene anlam veremiyordu. Mustafa Kemal Paşa, Gazel'den sonra Şarkı'ya geçti:

"Hab-ı gah-ı yare girdim arz için ahvalımı

Bir perişan halini gördüm, unuttum halimi."

Bu, çok sevdiği şarkıların en başında geliyordu. Ne zaman saz kurulsa, ne zaman şarkı söyleyen biri çıksa, Gazi'nin ilk istediği bu olurdu. Nitekim, kendi söylediği şarkıların da en başında geliyordu. Söylerken, sağ eliyle usul tutuyor, sofradakilerin ayrı ayrı yüzlerine bakıyor, hafifçe de gülümsüyordu. Tavan, yine gürültülerle sallanmaya başladı. Yukarda birisinin yüksekçe bir yerden topukları üstüne atlayarak bu gürültüyü çıkardığı belli idi. Şarkı bitti, Mustafa Kemal Paşa: "Çin çin..", "Hadi de.." lerle arkadaşlarını içmeye teşvik ederek, havayı canlı tutmaya çalışıyordu.

Fakat anlaşılan, Gazi sofrayı canlı tutmak için ne kadar gayret ediyorsa, tavandaki de, sofrayı tedirgin edip

dağıtmayı o kadar aklına koymuştu. Çünkü tavandan bu kez, çekiç seslerine benzer sesler geliyordu. Böyle bir ses, ya çekiçle çıkarılır ya da ince topuklu bir kadın ayakkabısıyla tepinilerek yapılabilirdi. Gazi, Başyavere döndü:

-Salih, çık bak şu yukarıya, ne oluyor? Kessinler bu gürültüyü! Kim yapıyor bu terbiyesizliği, anla...

Başyaver, ağır adımlarla yukarıya çıktı. Bir süre sesler durdu. Fakat ondan sonra evvelkinden daha şiddetli duyulmaya başladı. Salih, sofraya dönmüş, hiç bir şey söylememişti. Az sonra Mustafa Kemal Paşa sofradan kalktı:

"Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar."

şarkısının yarattığı neşe içinde sofrayı bitirdi. Misafirler dağılırken Başyaver Gaziye doğru sokuldu; yukarıdaki gürültünün sebebini anlatmak istiyordu. Mustafa Kemal Paşa:

-Biliyorum, biliyorum! Hadi, sana da iyi geceler! Yarın görüşürüz. dedi ve merdivenlere yürüdü. Üst kata çıktığı zaman, Latifenin çalışma odasında ışık yanıyordu. Geçip, yatak odasına gitmek istedi. Birden kapı açıldı ve eşikte Latife görüldü:

-Seninle konuşmak istiyorum, Kemal.

Gazi durdu, bir saniye kadar düşündü; sonra sinirli bir sesle:

-Ben de görüşmek istiyorum, ama şimdi değil, yarın. Yarın sabah görüşürüz!

-Hayır, şimdi konuşacağız. Benim sabahı beklemeye takatim yok. Mustafa Kemal Paşa, bir kaç saniye daha düşündü; sonra çok sinirlendiği zaman daima yaptığı gibi, sert sesleri çatlatarak: (1)

(1) Atatürk karakteristiği

-Şimdi mi? -dedi- Peki, konuşalım!

Latifenin çalışma odasına girdi, koltuğa oturdu. Gözleri, çıkmak, çıkmak öfke parlıyordu:

-Buyurun hanımefendi, konuşun!

-Ben, sizin arkadaşlarınızdan da, sofralarınızdan da bıktım! Bunun sonu ne zaman gelecek?

-Ben de sizin tepemde atlamalarınızdan da, topuk çalmalarınızdan da bıktım, bunun sonu ne zaman gelecek?

-Sizin sofralarınızın sonu geldiği zaman.

-Yaa. Demek sofralarımın sonu geldiği zaman. Ya sofralarımın sonu gelmezse?

-Atlamaların topuk vurmaların da sonu gelmez.

-Pek güzel... Peki, niçin bunlara katlanıyorsunuz? Annenizin yanına dönmek, aklınıza gelmiyor mu?

-Ben can atıyorum ama, siz bırakmıyorsunuz ki!..

-Bırakmıyor muyum? Kim söylemiş! Hadi de! (1)

Latife, kocasının kızdığını anlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, öfkelendiği zaman, sağ elinin işaret parmağını büyük masaya vurur ve dişleri arasından: "Hadi de" derdi. (1) Oturduğu yerde yay gibi gerilmişti. Gözleri, sonuna kadar meydan okuyordu.

Latife, gözlerini yere kaydırarak konuştu:

-Annemle babamı Çankaya'ya çağırdığım zaman, ne olmuştu? Siz beni boşayamazsınız!..

Mustafa Kemal Paşa hayretle Latifenin yüzüne bakıyordu:

1- Atatürk karakteristiği

-Boşayamaz mıymışım? Neden boşayamayayım?

-Çünkü, Mustafa Kemal Paşasınız! Çünkü, Cumhurbaşkanısınız! Çünkü bütün yurda ve dünyaya, boşanma sebeplerinizi açıklamak zonundasınız!.. Latife baklayı ağzından çıkarmıştı. Gazi, Latifenin neye güvendiğini öğrenince adeta zorla gülümsedi:

-Hiç kimseye, hiç bir şey açıklamak zorunda değilim. Yeter ki boşanmaya karar vermiş olayım. Şu zilin düğmesine basarım; genel sekreterim Tevfik beyi (Bıyıklıoğlu) çağırırım. Anadolu ajansına iki satır yazı not ettiririm: "Gazi, Latife hanımdan ayrılmıştır" derim, olur biter...

Latife, Mustafa Kemal Paşa'nın yüzüne şaşarak, biraz güvenik, kaşları altından iri iri baktı. Gazi, çok ciddi olduğu zamanki çizgileri içindeydi. Ağız aramıyor, şaka yapmıyordu. Latife, çaresizliğini gizlemek için:

-Bu kadar basit mi? dedi. Sesi titriyordu. Deminki, öfkeden sararmış yüzüne, kan yürümüş, kıpkırmızı olmuştu. Gazi aynı kesinlikle:

-Evet.. Bu kadar basit! demekle sözünü perçinledi. İkisi de sustular. O kadar büyük bir sessizlik vardı ki, salondaki büyük saatin tıkırtıları, kulaklarının dibindeymiş gibi işitiliyordu. Neden sonra Latife, gevşemiş bir sesle konuştu:

-Neden birbirimizi anlamak istemiyoruz?

Bu sefer şaşmak sırası Mustafa Kemal Paşa'ya gelmişti:

-Birbirimizi anlamak mı? Ben mi anlamak istemiyorum?

-Tabi siz! Her akşam kurduğunuz o sofralarda şişeler dolusu içki içerek yavaş yavaş kendinizi öldürmenize, alışacağımı mı sanıyorsunuz?

Mustafa Kemal Paşa Latife'nin yüzüne dikkatle bakıyordu. Nasıl da konuşmayı bir anda saptırmıştı? Ne demek istiyordu bu kadın? Maksudı neydi? Ona, akşam sofralarının kendisi için: "politik olayları olgunlaştırma yeri" olduğunu kaç kez söylemişti.

İşte, sürekli olarak bu bir buçuk ay, hemen her akşam, çeşitli grupların belli başlı kimselerini sofrasına almış, fikirlerini öğrenmiş, kendi fikirlerini onlara aktarmıştı. Bunları yapmadan, politikanın "kulis" dediği çalışmalarını sürdürmeden, Devlet çarkı dönmezdi ki! Bunları kaç defa Latife'ye anlatmış ve kabul ettirmişti.

Bunca çalışmalarından sonra, bir akşam da, gönlünce sofraya kurmaya hakkı yok muydu? Bu kadın, bunu da mı kendisine çok görüyordu?

-Kendimi, ağır ağır öldürmek mi? -dedi- Yok a canım... Acı patlıcanı kırağı çalmaz. ⁽¹⁾ İçtiğim o içkiler beni öldürmez ama, senin tepemdeki topuk senfonilerin beni bir gün öldürebilir! Bunlar kesinlikle yapılmasın istiyorum..

-Ben de bunları yapmak istemiyorum, Paşa Hazretleri ama, siz beni buna mecbur ediyorsunuz..

-Neden mecbur oluyormuşsunuz, hanım efendi hazretleri?

-Çünkü gazeller çekiyorsunuz, şarkılar söylüyorsunuz, "canınızı cananıza" vereceğinizi bar bar bağırıyorsunuz! Bunları işiteceğime, ölsem daha iyi?

Latife boşanmış, hüngür, hüngür ağlıyordu. Konuşmanın başında, gergin bir öfke ile kocasının karşısına çıkmış, fakat kendisi için bir "ölüm" demek olan boşan-

1- Atatürk karakteristiği

manın, Gazi için basit bir "zile basmak" olduğunu öğrenince, bütün soğukkanlılığını kaybetmişti. Bu konudan kaçmak, bu tehlike ile yüzyüze olmamak istiyordu. Kadınsı bir yola saptı ve gözyaşı silahına sarıldı.

Mustafa Kemal Paşa'nın bütün öfkesi dağılmış, Latife'nin işi kiskançlığa bağlaması, biraz da hoşuna gitmişti. Hafifçe gülümseyerek Latife'nin gözlerinden dökülen yaşları seyrediyor, içinde yalnız, ağlayan çocuklara karşı duyduğu o sınırsız şefkat ve koruma isteğinin kabardığını fark ediyordu. (1) "her kadın, biraz çocuk sayılır" diye aklından geçirdi. "Zaten kadını ilginç yapan da bu çocuksu yanı değil mi? Çocuklar da -yensinler, yenilsinler- daima kavganın sonunda ağlamazlar mı? İşte Latife de çocuklar gibi ağlıyor..."

Kalktı, Latife'nin saçlarını okşayarak konuşmaya başladı:

-Çocuuum. Sen büyümeyeceksin bir türlü. Yaramazlıklardan bir türlü vazgeçmeyeceksin!

Latife, içini çekerek, ağlamaklı sesiyle karşılık verdi:

-Sen benim karşımda o kadar katı olunca; ben nasıl büyüyebilirim! Ağlarım elbette!

Mustafa Kemal Paşa, bu sefer kahkahayı bastı. İçinin bütün coşkunuğu ile, hevesle gülüyordu. Saçlarını avuçlayarak acıttı. Başını kendisine doğru kaldırdı, yanığından öptü:

-Barıştık mı şimdi?

-Küs değildim ki barışayım... Öfkeliydim!

-Peki, geçti mi öfken?

Latife, başını salladı. Elindeki mendille burnunu siliyordu.

1- Atatürk karakteristiği

-Demek geçti, peki öyleyse. Gel bakalım, sana bir kadeh viski vereyim, sınırlarını toparlasın!

Latife, yanaklarındaki yaşlar kurumadan gülmeğe, viskisini yudumlamaya başlamıştı.

*
*
*

Ankara'nın baharı başlamıştı. Toprak yemyeşildi. Tiftik sürüleri -yere inmiş bulutlar gibi- yeşillikler içinde yüzüyordu. Mustafa Kemal Paşa, Latife'nin biraz neşelenmesi, oyalanması için İzmir'den annesiyle babasını ve kardeşlerini Çankaya'ya davet etmişti. Devlet işlerinin yoluna girdiği, doğu isyanlarının bastırıldığı, Milli huzur için Musul'un gözden çıkarılmak zorunda kalındığı günlerdi. Muammer bey, Advieye hanım, çocukları Rukiye, Veçhiye, Orhan, hepsi Çankayadaydılar. Latife, ailesi içinde olmanın huzurunu yaşıyordu. Çankaya sırtlarında yürüyüşler yapıyorlar, köşkün faytonu ile dolaşıyorlar, Baba Karpiç'in lokantasında -keman sesleri arasında- yemeklerini yiyorlardı.

Bu gezintilerin bazılarında Mustafa Kemal Paşa da katılıyor ve bu ilgi, aileyi çok mutlu kılıyordu. Akşam yemeklerinin ayrı çeşnisi vardı. Önce Vecihe, sonra da Mustafa Kemal Paşa, bildikleri şarkıları söylüyorlardı. Latife'nin mutluluğu sınırsızdı. Çünkü, bu beraberlik içinde Gazinin aile sofrasına alışacağını düşünüyor, böylece, aralarındaki bağın kuvvetleneceğini hesaplıyordu.

Birgün Latife ile babası karşılıklı oturdular ve Mustafa Kemal Paşa'yı aileye daha sıkı bağlamak için çareler düşündüler. Babası sordu:

-Paşa'nın birikmiş parası var mı?

-Var her halde! Miktarını bilmiyorum ama, bir hayli nakdinin olduğunu sanıyorum.

-Bak, benim aklıma şöyle bir şey geliyor: Madem ki kocanın nakit parası var; bugünler ve ithalat ve ihracat büyük paralar kazanıyor. Bir "aile şirketi" kuralım ve hepimiz kazanalım! Böylece, aradaki bağlar daha da güçlenmiş olur!

-Böyle bir teklifi nasıl karşılayacağını bilemem baba; sen bilirsin! Muammer bey, dalgın gözlerle bir süre düşündü ve ardından:

-Bu akşam, elverişli bir durum olursa, teklif edeceğim... dedi ve gerçekten de o akşam yemekte Muammer bey, bir sırasını getirip teklifi açmak için, tüccar ustalığı ile Paşanın yanına oturdu, birlikte bir iki kadeh parlattılar. Gazi, Şam hatıralarını anlattı. Muammer bey, Paris'te kendisini dolandırmak isteyenleri polisin avucuna düşürdüğünü anlattı ve ortamı elverişli görünce de:

-Azınlıklar gideliberi, ithalat ve ihracat işleri çok akşadı.. -diye söze girişti- Bu alana yeni giren Türk firmaları, işi gereği gibi bilmiyor. Bilseler bile, dış firmalar kendilerini gereği gibi tanımadıkları için, yine de bazı müsevilerin aracılık etmesini şart koşuyorlar. Bu yüzden, ekonomimizin bu kesiminde büyük bir boşluk var... Biliyorsunuz, biz uzun yıllardan beri bu işlerle uğraşırız; yabancı firmalar bizi tanırlar ve güvenirlir.. Çalışıyoruz, çok şükür de kazanıyoruz. Fakat sermayemiz sınırlı... Bir şirket kurabilsek, hem ortaklar para kazanırlar hem de memleketin ihtiyaçları daha ucuz ve daha düzenli sağlanabilir. Sizin, biraz nakdiniz olacağını tahmin ediyorum. Böyle bir şirkete ortak olur musunuz?

Mustafa Kemal Paşa, birden dikkat kesildi. Sofra gevşekliğini üstünden atmış, mavi gözleri çelik yalazlarla parlamıştı:

-Ben bu işleri bilmem; biraz param var, doğru. dedi. Bir paranın üretim dışında kalması, memleket için de hayırlı değildir. Siz bunu, İmar ve İskan Vekili Mahmut Celal beyle görüşün. Ekonomiden anlar ve kendisine itimat ederim. Her halde uygun bir formül bulacaktır...

Muammer bey sevinmişti. Mahmut Celal (Bayar) beyi İzmir'den tanıyordu. Piyasadan anlayan bir insandı. Çözüm onun elinde olunca bu anonim şirketin kurulması gün meselesiydi. Heyecanla karşılık verdi:

-Hemen yarın gider, görüşürüm, Paşa hazretleri!

Ertesi gün hemen Celal beyden bir randevu aldı, Bakanlığına gitti. Oturdular. Bir iki nezaket sözünden sonra, konuya girdiler. Muammer bey, ithalat ve ihracat üzerindeki görüşlerini Celal Beye anlattı; sonra dün akşam Çankaya'da Paşa ile aralarında geçen konuşmaları aktardı: "Bize, bir formül bulmak düşünüyor, beyefendi" dedi.

Mahmut Celal bey, kendisini, gözlüklerinin arkasında parlayan bakışları ve sevimli gülümsemesiyle dinlemişti. Elindeki kalemle oynayarak:

-Çok iyi olur, Muammer bey, -dedi- Piyasanın yeni ve milli şirketlerle güçlenmesi gereklidir. Ancak, Mustafa Kemal Paşa hazretleri, Cumhurbaşkanı'dırlar... Böyle bir şirkete adını vermesi, bazı politik sakıncalar yaratır diye düşünüyorum. Bana, izin veriniz, konuyu düşüneyim, akşama Çankaya'ya gelip Gazi Hazretlerine arz ederim!

Konuşma burada bitti. Akşama, Mahmut Celal bey, Çankaya'da Gazinin çalışma odasında konuşuyordu:

-Önemli bir konudur. Memleketin bu şekilde kurulmuş şirketlere ihtiyacı vardır. Ancak zatı devletlerinizin Cumhurbaşkanı olmanız, böyle bir şirkette bulunmanızı

güçleştirir. Yanlış yorumlar, anlamlara yol açar. Ancak memleketin ihtiyacı, yalnız bu çeşit şirketler değil, bu çeşit kurulmuş şirketleri finanse edecek kuruluşlara da ihtiyaç var ve belki ötekinden daha çok var.. Finans alanı, bugün temamlle yabancı bankaların ellerindedir. Eğer bir dış alım şirketi kurulacağına bir Banka kurulacak olursa, hem bu çeşit Türk şirketlerine gerekli olan finansı dağılayabilir, hem finans sahasının da Türklerin eline geçmesine öncülük etmiş olur diye düşünüyorum. Bu sebeple, bir Banka kurulmasını teklif ederim, Paşa hazretleri... Gazi hemen sordu:

-Kurabilir miyiz? Para ve eleman durumumuz elverişli mi?

-Ne için kuralım? Gerçi bize yabancılar: "Siz banka kuramazsınız" diyorlar ama, bunu kendi çıkarları için söylüyorlar. Bizim, Bankacılığa atılmamızı istemiyorlar! Pekala bir Banka kurabilir ve yabancı bankalar kadar başarılı olabiliriz!

-Teşekkür ederim... Hemen çalışmalara başlayınız! Ben, nakdimin tamamını koyuyorum. Muamimer bey de ortak olacak... İş hayatımızı canladırarak bir banka kurulsun... İş Bankası olsun bu! (1)

İşte o yılın 26 Ağustosunda işletmeye açılan İş Bankası böylece kurulmuş oldu.

• •

Gazi, 26 Ağustosta İş Bankası'nı açtı. En büyük kurucu olduğu bu bankanın iktisadi hayatımıza büyük katkılarda bulunacağına inanıyor ve bu fikirlerin, Bankanın Özel defterine, aynen yazıyordu. Bu törende Latife de

1- "İş Bankası" adı böyle bulundu.

bulunmuştu. Babasının ve kocasının kurucu olarak katıldıkları bu Bankanın başarısını dileyenlerin en başında gelenlerindendi.

O akşama Mustafa Kemal Paşa ile Latife, yeni bir gezinin programını kararlaştırdılar. 30 Ağustos'da, Dumlupınar şehitlik abidesinin temel atma töreni vardı; buraya birlikte gidecekler, törenden sonra Bursa'ya geçeceklerdi. Latife, 9 Eylül İzmir'in Kurtuluş yıldönümünde orada olmak istiyordu. Gazi, uygun gördü, yola çıktılar.

Önce Dumlupınar Şehitlik abidesinin temel atma töreni yapıldı. Bir buçuk saat konuştu burada Mustafa Kemal Paşa... Bir Milli Kıyamın bütün felsefesini, kelimelele sığdıramadığı için, konuşması uzadıkça uzuyordu. Anlattığı gerçek o kadar önemliydi ki, Gazi ilk defa, belagatinin mihrakında bile, anlatamamanın kaderini yaşıyordu.

Geçit resmini de izledikten sonra, Bursa'ya hareket ettiler. Yaz bitmiş, güzel bir sonbahar başlamıştı. Yapraklarında yeşilin, anıtlarında altın sarısının, sularında mavinin cünbüşünü yaşayarak, iki gün Bursa'da kaldılar. Latife, her yere Gazi ile birlikte gidiyor, bir süreden beri sürdürdüğü uysal tutumu ile hem Mustafa Kemal Paşa'yı, hem çevresindeki yakın arkadaşlarını tatmin ediyordu.

Bu sırada Hamidiye Kruvazörünün Mudanya'ya geldiği öğrenildi. Kasabadan 'ikmal' yapıyordu. Gazi:

-Hadi, gidip bir kaç saat Marmarada tur atalım. Hem deniz havası alır, hem de yorgunluk çıkarırız! dedi.

Güzel bir Eylül güneşi altında, Marmaranın sakin sularında yapılan bu gezi Latife'yi de çok sevindirmişti. Ömründe ilk kez bir savaş gemisine bir ve içinde dolaşı-

yordu. Topları, torpil kovanlarını merakla seyrediyor her gördüğü ile ilgileniyordu. Bir kaç saatte Marmaranın altını üstüne getirmişlerdi. Kimse, tekrar Mudanyaya dönmek istemiyordu. Bunun üzerine Gazi:

-Devam edelim -dedi- İstanbul'a uğramadan, boğazdan doğru Karadeniz'e! Kıyı şehirlerini gezer, halkla konuşuruz!

Gazi, İstanbul'a gitmeye ayrı bir önem veriyor ve bu gezinin özelliğini bozmamak için, İstanbul'a hiç bir vesile ile uğramak istemiyordu. Bu nedenle Hamidiye, Boğazdan geçip Karadeniz'e açıldı. Güvertede büyük bir sofra kurulmuştu. Güneşin, kocaman bir ateş parçası gibi cazırdarak sulara gömüldüğü saatlerde, kadehler doldu, şarkılar yükseldi. Mustafa Kemal Paşa:

"Karadeniz, karadeniz!

Gelen düşman değil, biziz!"

diye bir şarkı tutturmıştı. Başta Latife olmak üzere, Geziye katılanlar da Koro'ya girdiler: Gemi, neşe ve coşkunluk içinde çalkalanıyordu. Hamidiye Kruvazörü, sanki savaş gemisi değil, mutluluk gemisi idi. Kıyı kasabalarına, şehirlerine uğruyorlar, halkla konuşuyorlar, dertleşiyorlar, yiyecek öteberi alıp yine gemiye dönerek geziyi sürdürüyorlardı. Trabzon'a kadar bu böyle devam etti. Gerçi, indikleri limanlarda genç kızların ve kadınların Gaziye gösterdikleri yakınlık, Latife'nin biraz neşesini kaçırmıştı ama, önemli bir olay geçmedi.

Trabzon'da, Başbakan'dan gelen bir felgraftan Erzurum depremi haber aldılar. Erzurum ve çevresinde büyük bir yer sarsıntısı olmuş, bir çok köyler ve kasabalar çökmüş, yüzlerce insan ölmüştü.

Mustafa Kemal Paşa:

-Hemen Samsun'a dönelim, oradan otomobillerle Erzurum'a geçelim, -dedi- böyle bir felakette halkımızı yalnız bırakamayız! O akşam içki içilmedi. Telsizle hükümetten tamamlayıcı bilgi istendi ve yol hazırlıklarına girildi. Gazi ve Latife, erkenden kameralarına çekildiler. Mustafa Kemal Paşa, Üçüncü ordu müfettişi Cevat Paşa'ya bir telgraf yazıyordu. Telgrafta, deprem felaketine uğrayan vatandaşların yaralı olanlarını hemen ordu sağlık ekiplerinin bakıma almasını, evi yıkılanlara ordu çadırlarının verilmesini, ordu fırın ve aşevlerinin halka yiyecek dağıtmasını emrediyor, Erzurum Valiliği ile ciddi bir işbirliğine girilmesi isteniyordu.

Latife, Mustafa Kemal Paşa'ya sokularak, çocuksu bir tedirginlik içinde:

-Kemal, korkuyorum! dedi.

-Neden korkuyorsun, yavrucuğum, korkacak ne var?

-Bilmem! Bir önsezi ile korkuyorum. Sanki deprem Erzurum'da değil de benim içimde olmuş gibi. Sanki Erzurum'daki zavallıların değil benim başıma evim çökmüş gibi! Ne bileyim işte korkuyorum!

-Haberden sinirlenmişsin! Yüreğin yufkalaşmış senin!

-Ah, anlatamıyorum Kemal... Oralara gitmek, benim için yeni bir felaket olacakmış gibi tuhaf bir duygu içindeyim. Biliyorum buna hiç bir sebep yok! Sinirlerim zayıflamış sadece. Ama korkudan içim titriyor!

-İstersen bir kadeh viski iç, iyi gelir. Sinirlerini toplar. Rahat da bir uyku uyursun!

-Bilmem ki! Bir şey içmek istemiyorum. Pusuya yakalanmış bir hayvan tedirginliği bu, bendeki. Yıllardır böyle bir tıkanıklığa düşmemiştim.

-İstersen Erzurum'a gelme Latifeciğim! Seni Samsun'dan Ankara'ya göndereyim...

-Yok, yooook... Hayır, o zavallı insanların acısından kaçamam! Bizi görmek bile onlar için bir tesellidir.

-Hadi öyleyse, seninle biraz güvertede dolaşalım. Temiz hava iyi gelir. derin, derin nefes al! Göreceksin, hiç bir şeyin kalmayacak! Birlikte güverteye çıktılar...

* *

Samsun'da Mustafa Kemal Paşa, Latifeden başka, yaveri Salih ile Kılıç Ali'yi de arabasına almış, yaveri Rusuhi'yi başka arabaya geçirmişti. Latife'nin, en kızdığı şeydi bu! Salih ve Kılıç Ali arabada oldu mu, Gazi, yalnız onlarla konuşuyor, zaman zaman Latifenin varlığını bile unutuyordu. Bu yüzden Latife, kocasıyla bu arkadaşlarının aynı arabada bulunmasından hoşlanmazdı. Bunu bir çok defalar kocasına anlatmış ve gezilerde arabasına bu arkadaşlarını almamasını kendisinden açıkca istemişti. Hal böyleyken, işte yine bu arkadaşlarını, uzun bir gezi-
de yanına alıyordu.

Latife baştan sesini çıkarmadı ama, ilk uygun yerde bunu kocasına hatırlatmayı aklına koydu. Fakat Salih ve Kılıç Ali, kocasıyla kendisini bir an bile başbaşa bırakmadılar. Ne, öğle yemeklerini yedikleri Amasyada, ne de yol boyunca durdukları bazı konaklarda Mustafa Kemal Paşa'ya bir şey söylemek fırsatı bulamadı. Her zaman olduğu gibi Gazi, arkadaşlarıyla konuşuyor, şakalaşıyor Latife'nin asık suratına bile önem vermeden, yolculuğunu sürdürüyordu. Gazi, böyle davranmakta; Latife, bu harekete kızmakta kendilerini haklı buluyorlar, haklı olduklarına inandıkça da birbirlerine öfkeleniyorlardı.

Tokat'da gecelenecekti. Konaklayacakları eve geldiler. Soyunup dökünmeden, sadece bir el-yüz yıkamasından sonra sofraya oturdular. Sofra, içkisizdi. Latife, Mustafa Kemal Paşa'nın sağında oturuyor. Tokat Valisi, solunda bulunuyordu.

Karşılanna yine Salih ile Kılıç Ali oturmuşlardı. Latife, gerek Salih'i, gerek Kılıç Ali'yi, belki insan olarak seviyordu ama, koca gün, birlikte yolculuk ettikten sonra, yemekte de yüzlerine bakmak, okul çocuğu seviyesinde sohbet etmek zorunda kalışı, Latifeyi çileden çıkarıyordu.

Sofra içkisiz olduğundan yemek çabuk bitti. Kahveler içildi; Mustafa Kemal Paşa, bir süre Tokat Valisiyle konuştuğundan sonra, kendisinin eski karargah subaylarından Tokat Milletvekili Mustafa Beyle sohbele başladı. Latife yorgundu. Ertesi sabah erkenden yola çıkılacaktı. Sinirleri kopacak kadar gerilmişti Latife'nin... Bir ara, Mustafa Kemal Paşa'ya dönerek:

-Yavaş, yavaş kalkalım mı Paşam?.. -dedi- Yarın erkenden yola çıkacağız!..

Gazi, Latife'ye "kalkarız" dedikten sonra, konuşmasına devam etti. Kılıç Ali ile Salih de, Milletvekili olan arkadaşları Mustafa'ya sorular sormaya, karşılık almaya başladılar. Latife'nin gözünde bu konuşmalar, incir çekirdeğini doldurmuyordu. Tekrar Gazi'ye "kalkalım" dedi; Mustafa Kemal Paşa "olur" anlamına başını salladıktan sonra, bir eski anısını anlatmaya başladı. Latife bu kayıtsızlığı hazmedemiyordu. Öfke, beyninde mor bir alev gibi yanıp sönmekteydi. Bu durumda on dakika kadar dişini sıktıktan sonra, sinirli bir sesle konuştu:

-Kemal, kalkıyor muyuz?

Mustafa Kemal Paşanın gözlerinden de çelik parıltılar gelip geçiyordu. Öfkelenmişti iyice... Buna rağmen, el-verdiğince yumuşak bir sesle:

-Otur biraz, bak Kılıç Ali şimdi ne anlatacak?!

Dünya, döndü; döndü, başına yıkıldı sanki Latife'nin!... Gözlerinin karardığını hissetti. Birkaç dakika daha, sinirden titreyerek oturduktan sonra, kendi başına kalktı, yukarı kata çıktı. Aşağıdaki konuşmalar üst kata yansiyordu. Çıldıracak gibiydi; hayır, artık dayanamıyordu....

Latife'nin sofradan kalkışı, herkesi bir anda tedirgin etti. Gazi, Latife'nin arkasından gitmek mi, oturmak mı gerektiği konusunda bir karar verememişti. Latife'nin bu davranışı apaçık ayıptı! Kendisi, değil bir Cumhurbaşkanı, bir kunduracı çırağı olsa, bir kadının böyle davranmaya hakkı yoktu. Hayır, kalkıp peşisıra gitmeyecekti. Gerekirse ip, inceldiği yerden kopardı... Evlilik demek, cehennem demek değildi!

Bu kararı verdikten sonra Gazi, ferahlamış göründü, konuşmalar koyulaştı. Fakat bir süre sonra yukardan gelen topuk sesleriyle ahşap tavan ve tavana bağlı avize sallanmaya başladı... Gazi, bu sesleri duymazdan gelecek konuşmasını sürdürdü. Seslerin kesilmesi, tam herkese biraz huzur verdiği bir sırada, bu sefer daha yaman topuk çalmalar, evi sallamaya başladı. Ama iş inada binmişti artık!.. İki dakikada bir yukarıdan topuk sesleri dökülüyor, ev sallanıyor, aşağıdan sinirli kahkahalar yükseliyordu.. Mustafa Kemal Paşa sonuna kadar direndi...Hiçbir şey olmamış gibi konuşmasını sürdürüyor, dinleyenler de tedirginliklerini yüreklerine gömerek konuşmayı izliyorlardı. Derken topuk konçertosunun bilmem kaçınıcı bölümü başladı. Yaman vuruyordu doğru-

su topuklarını!.. Her topuk vuruşta tahta ev, duvarlarıyla beraber sallanıyordu. Tepindi, tepindi, tepindi... Sonunda yorulup güçsüz düşünce, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Muṣṭafa Kemal Paşa, kalkmaya hazırlanırken şunları söylüyordu:

-Hayatımda yaptığım hatalardan biri de evlenmektir! İşte görüyorsunuz!... Ordular yönettim; meclisler yönettim; ama bir kadını yönetemiyorum! Okumuş da olsa, iyi aile de olsa, sonunda *kadın, yine kadın'dır!*.. Bir devlet adamına eş olmak, belki zor bir zenaat... Fakat bir Devlet adamının eşi olarak, kendisine ne yapmak düştüğünü bilmemek, acıklı birşey!...

Sofradan birlikte kalkıldı; Gazi, her birine "iyi geceler" diledikten sonra, yaverlerine yarın sabah kaçta kalkılacağını, hangi hazırlıkların yapılması gerektiğini söyledi ve kendilerine tahsis edilmiş üst kata çıktı. Latife'nin sessizliği yırtan sesi bütün evde duyuluyordu:

-Ben senin -değil karın- bastonun olsam, daha çok ilgi gösterirdin! Bu nasıl kabalık?... Sen beni verem edip öldürmek mi istiyorsun?

Mustafa Kemal Paşa'nın kısık sesi, öfkesi içinde daha da boğulmuştu. Dişleri arasından:

-Latife, yeter! -dedi- Parmağıma, zilin düğmesini aratıyorsun!... Daha bir kelime söylersen, seni İzmir'e gönderirim...

Latife, büyük sesler çıkararak hıçkıra hıçkıra ağlıyordu...

•
• •

Gazi ile Latife'nin beraberlikleri, artık ikisi için de azap olmaya başlamıştı. İkisi de, kendisini haklı bulmanın mantığı ile karşı tarafı suçluyor, fakat açıktan birşey söylemiyordu. Gazi ne yapsa, Latife'ye "*kendisine inat yapılmış*" gibi görünüyordu. Buna karşılık Latife ne yapsa, Gazi bunu, "*kendisine meydan okuma*" sanıyordu.. Yürelerinde "haklılık" ve "öfke" yanyana ve aynı ağırlıkta büyüyor, şişiyor, geliyordu. Böylece Erzincan'a varıldı.

Depremin merkezi Erzurum'du ama, Erzincan da sarsılmıştı. Mustafa Kemal Paşa burada incelemeler yaptı, halkla konuştu, kumandanlara halka yardım konusunda direktifler verdi. Gece, Erzincan'da geçirilecek, ertesi gün de Erzurum'a gidilecekti.

Vali, bir akşam yemeği düzenlemişti. Yemeğe, 3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa, Ordu komutanı Ali Sait Paşa, Kolordu Komutanları ve şehrin ileri gelenleri çağrılıydı. Gazi, eşi ile gezdiği için, Komutanlar da eşleriyle yemeğe gelmişlerdi. Büyük bir masaya Mustafa Kemal Paşa ile Latife, karşılıklı oturdular. Latife'nin yanında, Ordu Komutanı Ali Sait Paşanın eşi Naciye hanım vardı. Gazi, her zaman yaptığı gibi, sofrada bulunanlarla ayrı ayrı ilgileniyor, özellikle karşısında bulunan Ordu Komutanı Ali Sait Paşanın eşi Naciye hanıma iltifat ediyordu.

Durum, aslında gergindi. Ruhlar, iç homurtularla şişmiş, öfke ile kabarmıştı. Gazi ile Latife, karşılıklı, kıvılcım bekleyen birer dinamit parçası gibiydiler.. Bir tek söz, patlamalarına yetecekti!.. Her ikisi de duygularını örtmeye, öfkelerini, gülümsemelerinin ardından tutmaya çalışıyorlardı ama, yolboyu olup bitenleri bilenler, iğne üstündeymiş gibi tedirgindiler.

Yemek, resmi havası içinde ilerlemekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Latife ile konuşmadığı için, daha çok karşı-sındaki Naciye hanımla görüşüyor, ona Erzincan hakkın-da, buradaki subayların eşleri hakkında sorular soruyor, bu arada, her çağdaş insanın yapacağı gibi, Naciye hanı-mın konuşmasını, güzelliğini övüyordu.

Latife'nin mosmor kesilmiş olduğunu bir ara fark etti. Tam bu sırada bir garson, Gazi'ye servis için makarna tabağını uzatmıştı. Gazi, tabaktan makarnayı alırken, La-tife'nin hırçın sesi duyuldu:

-Kemal, ayaklarına dikkat et!.. Bana kadar uzanıyor!...

Sofrayı bir ölüm sessizliği kapladı. Ali Sait Paşanın eşi Naciye, Latife'ye öfkeli bir bakış fırlattıktan sonra, kıp-kırmızı oldu. Ali Sait Paşa, Cevat Paşanın hafifçe gülüm-seyen yüzüne hüznle baktı. Salih (Bozok) ile Kılıç Ali gözgöze geldiler. Mustafa Kemal Paşa, bu sözleri işitme-miş gibi davrandı. Herkes tabağına eğilmiş, sessizce ye-meğini yemekteydi. Bir süre sonra Gazi, yarın yola er-ken çıkılacağını hatırlatarak, ziyafet sahibi Vali'den izin istedi ve salona bitişik dairelerine çekildiler.

Salon, kısa zamanda dağıldı. Yalnız Salih (Bozok), Kılıç Ali, Başyaver Rusuhi, yaver Muzaffer, bir de Rize Milletvekili Rauf kalmıştı. Az sonra Mustafa Kemal Paşa-nın dairesinden Latife'nin sesi çin çin ötüyordu. Çılginca şeyler söylemekteydi:

-Yol boyunca kadınların boynuna sarılıp öptüğün yetmedi de, şimdi de Ordu Kumandanlarının karılarını mı baştan çıkaracaksın!... Utanmıyor musun?...

-Sus, diyorum, sus!.. Elimden bir kaza çıkacak!..

-Susmayacağım!... Dünyanın sonu olduğunu bilsem, yine susmayacağım!.. Biktım artık bunlardan, bu rezalet-lerden!..

-Sus diyorum Latife!... Sabrımın sonuna geldim!...

-Susmuyorum... Öldürecek misin?... İşte buyur, öldür!.. Susmayaacağım!.

Gazi, hızlı adımlarla yürüdü ve bir odanın kapısını açıp, boş olduğunu görünce kapıyı kapadı ve orada bulunduğu kanapenin üstüne uzandı. Latife, bir süre sonra öfkesini, gözyaşlarını bırakmış, hıçkırmaya başlamıştı. Fakat Mustafa Kemal Paşanın her zaman yüreğini dolduran hıçkırlar, bu sefer kulağını yılan ısılgı gibi çarpıyor, içinde filizlenen nefretini, büyüttükçe büyütüyordu!...

Sabahleyin salona geldiği zaman, yüzü sapsarıydı. Gözlerine mor halkalar çökmüştü. Geceyi uyumadan ve üzüntüyle geçirdiği belliydi. Erzurum'a gidecek olanlar Salonda toplanmışlardı. Salih ve Kılıç Ali, Mustafa Kemal Paşaya bir kahve söylediler ve bir kenarda kendisiyle konuştular. Her ikisi de Latife'nin davranışından duydukları üzüntüyü anlatmaya çalışıyorlardı.

Bu sırada dairesinden Latife çıktı. Mustafa Kemal Paşanın bulunduğu köşeye doğru yürümeye başladı. Gazi de aynı anda ayağa kalkmış, kapıya doğru yürümüştü. Kapıda, Ali Sait Paşanın eşi Naciye ile karşılaştı. Gazi, Ordu Komutanı ve Eşi'nin hatırını sorduktan sonra, dışarıya çıktı. Latife, iki adım ardından yürüyordu. Otomobilin kapısına gelince, Mustafa Kemal Paşa döndü ve Ordu Komutanının eşi Naciye'ye:

-Buyrunuz hanımefendi!...

dedi. Naciye'yi otomobilin sağına oturtmuştu. Latife, kendisinin nereye oturacağını düşünürken, Gazi, arabaya girdi ve kapısını kapattı... Latife, tek başına kalmıştı. Gazi, bütün evlilik hayatında ilk kez böylesine tepki gösteriyor ve Latife'yi tek başına ortada bırakıyordu!...

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tefrik (Bıyıklıoğlu) Latife'ye sokuldu ve arabasının emrinde olduğunu bildirdi. Latife, karasız adımlarla yürüdü, arabaya tek başına bindi. Genel Sekreter, şoförün yanına oturmuştu. Hareket ettiler. Latife'nin yüzünde bir taş suskunluğu vardı.

•
•

Mustafa Kemal Paşa, epey zamandır, kendisine ayakbağı olan evliliği bitirmeye niyetliydi. Son olaylar, bu düşüncesini "Karar" haline dönüştürdü. Gazi dönüşünde, Anadolu Ajansına bir not verecek, Latife'yi de İzmir'e gönderecekti: "Yara kangren oldu, -diyordu- artık neşter gerekir!"

Erzurum'a gelindi. Deprem büyük yıkıntılar yapmıştı. Birkaç sağlam binadan gayri ne varsa toprağa karışmıştı. Salgın hastalıktan korkuluyordu. Kızılayın ve Hükümetin yaptığı yardımlar yetmemişti. Eğer Ordu, Hızır gibi yetişmese, çadırları, battaniyeleri ve aşevleriyle halkın yardımına koşmasa, büyük perişanlık olacaktı. Gazi, kurulmuş çadırları gezdi, halka "geçmiş olsun" dedi, yuvalarına tekrar kavuşmaları için hükümetin elinden geleni yapacağını vaat etti. Bütün bu gezintileri sırasında Latife yanibaşında yürüyor, çocukları okşuyor, kadınları teselli ediyordu. Büyük can kaybı olmuştu...

O akşam Gazi ve Latife, yine ayrı, ayrı odalarda yattılar. Latife'nin öfkesi geçmiş, yumuşamıştı. Fakat Gazi, kesinlikle diremiyor, Latife ile bir kelime bile konuşmuyordu. Bütün gece, durumu gözden geçirdikten sonra, Başyaveri Rusuhi'yi çağırdı ve kendisine "Latife'yi hemen Ankara'ya götürmesini" emretti.

Başyaver, zor bir işe koşulduğunu biliyordu. Yarın yine barışlılarsa, kendisine böyle acı bir haberi ulaştırdığı için, Latife'nin Rusuhi'yi bağışlamayacağı meydanda idi. Bu kaygılarla Latife'nin kapısını vurdu ve içeri girdi:

- Hanımefendi hazretleri; Gazi Paşa Hazretleri sizin Ankara'ya dönmenizi uygun buldular; arz etmekle görevliyim... Acaba ne zaman hazır olabilirsiniz?...

Latife sarsıldı. Fakat sağlam durmaya çalışıyordu. Bir süre, gözlerini yana kaydırarak düşündü. Sonra:

-Bir bakıma uygun olur, -dedi- Bu şartlar içinde geziyi sürdüremeyiz!.. Ancak, Paşa Hazretlerine söyleyiniz; benim Ankara'ya dönmem gerekiyorsa, yalnız Salih Beyle dönebilirim..

-Arzularınızı Paşa Hazretlerine ulaştıracağım, hanımefendi hazretleri!.

Askerce bir selam verdi ve odadan çıktı. Latife, dengeinin bozulmuş olduğunu görüyordu. Hızla boşanmaya doğru sürüklendiğinin farkındaydı. Bunun için, Salih ile gitmek istemişti. Çünkü bu tehlikeli dönemde kendisine yalnız Salih yardım edebilir, yalnız Salih kurtarabilirdi..

Rusuhi durumu Mustafa Kemal Paşaya bildirdi. Gazi Salih'i çağırdı:

-Latife'yi Ankara'ya göndereceğim... Fakat Rusuhi'ye "Ben yalnız Salih'le giderim, başkasıyla gitmem" demiş...

-Emredersiniz!...

Gazi, düşünceliydi. Odada, aşağı yukarı birkaç kez dolaştıktan sonra;

-Henüz, nikahım altındadır. Bu yüzden yol boyunca, resmi sıfatıma uygun karşılanacaktır. Şu mektubu da al,

Ankara'ya varınca İsmet Paşaya verirsin... Gereken işlemleri yaparlar, bu evlilik işi de burada biter!..

Salih, Gazinin sinirli mi üzgün mü olduğunu anlamak için yüzüne bakıyordu. Bunu anlayamadı ama, ciddi olduğunun farkına vardı:

-Hemen mi hareket edilecek?..

-Hemen, bir an önce!

-Emredersiniz!..

Çıkmıştı. Kapıda kendisini Kılıç Ali bekliyordu. Durumu öğrenince üzüldü:

-Ben de sizinle kaplıcalara kadar geleyim; yolda hiç değilse biraz teselli ederiz...

Salih, başını salladı. Fakat düşünceliydi. İki yıl önce İzmir'de Zübeyde hanımın düşüncelerini Gaziye söylememiş oluşunu, vicdan sızısı olarak içinde duyuyordu. Bu evlilikte onun rolü büyük olmuştu. Bu yüzden kendisini biraz da suçlu görüyor ve Latife'ye çok kızıyordu.

Kapıyı vurup Latife'nin odasına girdiği zaman, duyguları karmakarışıkta. Fakat kadını bir köşeye büzülmüş, yanaklarından sessiz gözyaşlarının yuvarlandığını görünce, içi sızladı:

-Gidiyoruz!..

Dedi. Latife, hiçbir karşılık vermedi. Güçlkle yerinden kalktı, gardiobunun kapısını açtı ve içindeki esvapları çıkarıp yatağın üstüne atmaya başladı. Valizleri, birlikte kapattılar. Fakat o kadar perişandı ki, bu durumda insanların arasına çıkmak hiç de doğru olmayacaktı:

-Bir Devlet Başkanı eşi olarak sokağa böyle çıkamazsınız!.. Kendinizi toplayın lütfen...

Latife, sanki kendisine şimdiye kadar hiç bilmediği birşey söylenmiş gibi, Salih'in yüzüne baktı, kaldı. Ve neden sonra birdenbire toparlanarak konuşmaya başladı:

-Değil mi?... Ben bugün bir Devlet Başkanının eşi-yim!.. Gözyaşları da ne oluyor? Toparlanmalıyım!.. Ah, Salih beyefendi, sizi de güç durumlarda bıraktım. Bana siz beş on dakika verin, ben hemen hazırlanırım..

-Emredersiniz hanımefendi!..

dedi ve yanından ayrıldı. Kendisini dışarda Kılıç Ali merakla beklemekteydi.

-Ne diyor, n'oluyor?...

Salih birkaç kelimeyle anlattı. Ve hemen de fark etti ki, Kılıç Ali, Latife'nin ayrılmasına, kendisinden çok üzülüyordu:

-Ben bilirim, Mustafa Kemal Paşa çok merhametlidir. Yarın, öbürgün öfkesi geçer ve barışırlar...

diyordu. Bu düşüncesini Salih de paylaşıyordu ama, yine de tedirgindi. Bununla beraber, Mustafa Kemal Paşanın duygularını yoklamak noktasında

mutabık kaldılar. Kılıç Ali, Mustafa Kemal Paşanın yanında kalacak ve Paşanın evlilik üzerindeki kararının barometresini izleyecekti. Eğer Paşa yumuşarsa, Kılıç Ali hemen Salih'e "hasta iyileşti" diye bir telgraf çekecekti. Eğer Salih durumu merak edip öğrenmek isterse "hasta nasıl?" diye soracaktı!

Kısa bir süre sonra kapı açıldı ve Latife hanım çıktı. Olacak şey değildi bu... Biraz önceki perişan kadın gitmiş, yerine görkemli bir hanımefendi gelmişti. Kılıç Ali'yi başıyla gülümseyerek selamlarken, Salih'e sordu:

-Arabamız hazır mı Salih beyefendi?

-Evet, bir dakika hanımefendi?

Salih, "bir dakika" diye izin istemişti, çünkü Gazi, ayrılmadan önce karısını görmek ve yolcu etmek istediğini kendisine söylemişti. Salih, Paşaya hareket saatinin geldiğini bildirdi. Gazi kalktı, otomobile doğru yürüdü, La tife'yi selamladıktan sonra, Kılıç Ali'nin de otomobilde olduğunu görünce sordu:

-Kılıç da gidiyor mu?

-Hayır Paşam... Ben kaplıcalara kadar yol arkadaşlığı yapacağım, oradan döneceğim.

diye cevap verdi. Gazi, karısına yarı resmî bir samimiyetle gülümsedi ve:

-Bonvayaj! ...⁽¹⁾

demekle yetindi. Hareket ettiler.

Hareket eden otomobilin arkasında, Mustafa Kemal Paşa ile Latife hanımın birlikte geçmiş 2 yılı, anıları, kavgaları, mutlulukları ile bir başına kalıyordu. Latife de o iğreti lakaydsından çıkmış, burnunu çeke çeke ağlıyordu. Kılıç Ali avutucu sözler arıyor, kendisini yüreklen-dirmeye çalışıyordu:

-Paşamızı siz, benden iyi bilirsiniz, Hanımefendi.. Belki şu anda bile öfkesi geçmişti.. Sizi ne kadar sevdiğini dünya alem bilir... Böyle olunca, üzülmenize hiç gerek yok!.. Biz Salih'le bir parola bile kararlaştırdık: Mustafa Kemal Paşadaki değişikliklerden Salih'e yol boyu bilgi vereceğim... Latife'nin hıçkırıkları durdu. Kılıç Ali'nin sözlerini büyük bir hevesle adeta içiyor ve elleri-ne sarılıyordu:

(1) Atatürk'ün resmîyet karakteristiği

-Bir hiç yüzünden bu hale düştük!..Kusurlarım olduğunu biliyorum. Hangi insan kusursuzdur!. Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin hiç mi kusuru yok? Araya girin, oh Kılıç Ali Beyefendim, yuvamız yıkılmasın, Paşa hazretleri bağışlasınlar beni!.. Kendilerine bir daha huysuzluk etmeyeceğime, işte şurada size söz veriyorum...

Kılıç ali:

-Hiç üzülmeyiniz hanımefendi hazretleri -diyordu- çok yakın bir zamanda işlerin yoluna gireceğine inanıyorum. Döndüğüm zaman Gazi Paşa hazretlerine konuştuklarımızı anlatabilir miyim?.. İzin verir misiniz?

-Takdirlerinize bırakıyorum, Kılıç Ali beyefendi... İzin, ne kelime!.. Nasıl uygun bulursanız...

Kılıç Ali , Kaplıcalarda indi ve kendisini, geriden izleyen otomobile binerek Erzurum'a döndü; ve bütün olup bitenleri Gaziye anlattı. Latife'nin döktüğü gözyaşları, yolboyu konuştuklarını, Salih'le kararlaştırdıkları parolayı, hepsini, hepsini... Gazi, bütün bunları gülümseyerek dinlemiş, sonra Kılıç Ali'ye:

-O, bu abdestle çok namaz kılar!

demmişti. Gerçekten Atatürk, önce boşanmayı kesin olarak düşünmüş, daha sonra Latife'ye bir şans tanımanın doğru olacağı eğilimi artmıştı. Çünkü boşanmak, kendisinden çok Latife'yi güç duruma düşürecekti. Oysa anlaşmazlıklarda kendisinin de hata payı vardı. Bununla beraber, gözünü biraz korkutmak, gerçeğe yüzyüze gelmesini sağlamak iyi olacaktı.

Ertesi günü Kılıç Ali, Salih'ten bir telgraf aldı; hastanın sağlık durumu soruluyordu. Mustafa Kemal Paşaya sordu:

-Ne cevap vereyim Paşam?..

-Ateş yüksek dersin!..

Kılıç Ali, böyle çekti telgrafı.. Latife, bir nöbet daha ağladı. Mustafa Kemal Paşanın Erzurum'da işi bitmişti. Erzincan'a geldiler. Erzincan'da Kolordu Komutanı Asım Paşa, Kılıç Ali'ye bir mektup verdi. Latife, buradan geçerken bu mektubu bırakmış ve Kılıç Ali'ye verilmesini tenbihlemişti. Zarfı yırttı, içinden bir zarf daha çıktı. Bu zarf Gazi'ye aitti. Kılıç Ali, doğru Mustafa Kemal Paşaya koştu:

-Latife hanımefendiden bir mektubunuz var, Paşam!..

-Açtın mı?

-Hayır Paşam, isminize yazılmış..

-Aç da oku bakalım..

Kılıç Ali zarfı yırttı. Latife'nin çok dikkatli el yazısıyla yazılmıştı mektup! Okumaya başladı. Gazi dinliyor, arada bir gülüyordu. Latife mektubunda, kendisinin kaba-hatli olduğunu yazıyor, bağışlanmasını diliyor, bütün huysuzluklarını, şımarıklıklarını, Erzurumun depremle çalkalanmış felaketli topraklarına gömdüğünü bildiriyordu.

Kılıç Ali, Gazinin yüzüne gülerek baktı:

-Hasta nasıl Paşam?

Gazi, neşelenmiş gülüyordu:

-"Hasta iyidir" de... Sonra Salih'e söyle: Kayseri'de kalsınlar, orada buluşalım.

Kılıç Ali'nin telgrafı Kayseri'ye geldiği zaman, Latife bu kez de sevincinden ağlamaya başladı. Ne yapacağını bilemiyor, bir an önce Gazi'ye kavuşmak için sabırsızlanıyordu.

Latife birden, İzmir'de Gazi'den haber beklediği günleri hatırladı. İşte iki yıl sonra, o günlerin tıpkısını yaşamaktaydı. O günlerde de bir telgraf ona bütün dünyaları bağışlamış, şimdi de bir telgraf, gönlünün göklerini güneşle doldurmuştu. Salih'e:

-Salih bey, -dedi- niçin Kayseri'de oturup bekleyelim? Gelecekleri yol, bizim geçtiğimiz yol değil mi? Dönelim geriye doğru, nerede rastlaşırsak orada kavuşalım. Hem, Kemal'e de sürpriz olur! Salih: "Olur" dedi, fakat Latife'nin, yine eskisi gibi Gazi'ye "Kemal" demeye başladığı dikkatinden kaçmadı. Oysa iki gündür; "Gazi Paşa hazretleri" sözü dilinden düşmüyordu. Bir telgrafla, "Gazi Paşa", yine "Kemal" oluvermişti!

O geceyi Kayseri'de geçiren Latife, ertesi sabah erkenden Erzincan'a doğru yola çıktı. 50 Kilometre kadar gittikten sonra, yol üstünde bir Han'a indiler. Dinlenirken, Mustafa Kemal Paşa'nın otomobil konvoyu göründü. İnci bir toz bulutu kafilenin üzerinde bayrak gibi uzayarak dalgalanıyordu. Latife, hanın kapısındaydı. Mustafa Kemal Paşa, otomobilden inerek Latifeye doğru yürüdü. Yüzü, hiç bir şey olmamış gibi sevimli ve tatlıydı. Latifeye:

-Gördünüz mü hanımefendi, -dedi- siz acele ettiniz ama, biz size yine eriştik!

Hanın önündeki çardakta birer kahve içtiler. Kılıç Ali, Salihle bir köşeye çekilmiş, görüşüyordu. Bir ara Latifeye göz göze geldiler: Latife'nin bakışında minnet ve şükran vardı. Gazi:

-Kalkalım hanımefendi, yolcu yolunda gerek! demeseydi, onca yorgunluğun altında ezilmiş vücudu ile, belki saatlerce iskemlesinde kalakalacaktı. Paşa, otomobil-

de Latifeyi sağ tarafına aldı. Yalnızdılar. Latife gülerek:

-Kılıç Ali beyle Salih beyi almayacak mısınız Paşam? dedi. Gazi, Latifenin bu davranışından memnun olmuştu:

-İyi düşündün, Latif! -dedi- Bu sefer, bizimle gelmeyi de iyice hakettiler!

Kılıç Ali ve Salih çağırıldı; Başyaver gerideki arabaya geçti, kabile hareket etti. Böylece, en tehlikeli dönemelerden biri daha dönülmüş oluyordu. Mustafa Kemal Paşa ile Latife'nin evlilikleri, ikinci hayatını yaşamaktaydı. Ba'sübadelmevt!.. Mustafa Kemal Paşa'nın iyi niyeti, Latife ile olan evliliklerini kurtarmaya yetmedi. Latife, bütün kültürüne, iyi eğitim görmüş olmasına, tanınmış bir ailenin kızı bulunmasına rağmen, -kendisinin de aşamadığı- bir noktası vardı: O noktaya gelince Latife, bambaşka bir insan oluyor, yarın pişman olup dövüneceği şeylerin hepsini yapıyordu! Yapmamak elinde değildi! Nasıl, kopan bir çığı durdurmak mümkün değilse, Latife'nin, kez-zap gibi beynini yakan öfkesini bastırmak, yatıştırmak mümkün değildi.

Mustafa Kemal Paşa, Ankaraya döndükten sonra Salih'i çağırdı ve:

-Sana İsmet Paşa'ya vermek için verdiğim mektubu yırt at! dedi. Salih, çantasından mektubu çıkardı ve gözleri önünde dörde katlayarak yırttı. Gazi, duraksamıştı. Yürüyecekmiş gibi yaptı, sonra vazgeçerek Salih'e:

-Sen o mektubun parçalarını yine de sakla... Bakar sın, bir gün lazım olur! dedi. Salih, hiç bir karşılık vermeden mektup parçalarını topladı ve çantasına koydu. Gözgöze geldiler ve gülüştüler. Salih içinden: "Bu evlilikte pek hayır yok galiba" diye geçirdi. Nitekim bir kaç gün sonra Gazi, Kılıç Ali'ye:

-Fransız gazetecisi Bertha, Latifeyi gördüğü gün: "İşte sizin ilk yenilginizi!" demişti. Galiba kadının hakkı **var** mış! Bütün gayretlerime rağmen Latifeye bir yön veremiyorum. Bu sallanan ocağın bir gün yıkılacağından **kor** karım... demiş ve eklemiştir: "İp, inceldiği yerden kopar".

Buna rağmen Gazi, Latifeyi de yanına alarak **Adana** ve Mersin'e bir gezi yaptı ve Mersin'de bir aydan **fazla** bir zaman kaldı. Bu limon ve portakal kokan memleket-
te gecikmiş bir balayı yaşıyordu. Fakat İstanbul Patrik-
hanesi yüzünden Yunanistan'la Türkiye arasında bir an-
laşmazlık kopunca ve bu anlaşmazlık savaş kapılarını
zorlamaya başlayınca, Gazi derhal Ankara'ya döndü.
Mersin'de yumuşamış, yola girmiş görünen Latife, Anka-
ra'da yine huysuzlaştı. Yine hiç yoktan fırtınalar kopardı.
Yine Çankaya tavanlarında topuk dövdü, öfke çığlıkları
dolaştırdı!

Artık Mustafa Kemal Paşa iyice bezmiş, uğraşmaktan
yorulmuştu. Bir çok akşamlar, Çankaya'ya da gitmiyor,
Ziraat Okulundaki dairesine çekilerek arkadaşları ile
sohbet ediyordu. Latife ile pek az karşılaşıyorlar, elver-
diğince az konuşuyorlardı. Bu tedirgin ve çekingen dü-
zen, sıcak bir ağustos gecesinde altüst oldu. Mustafa Ke-
mal Paşa, yemeği dışarda yemiş, köşke geç dönmüştü.
Çankaya'nın kapısı önünde genç subaylar ve askerlerle
konuşuyordu. Onlara sorular soruyor, aldığı karşılıklarla
zeka ve bilgilerini yokluyordu. Birden Latife, üst **kata**
balkonunda göründü. Ateş püskürdüğü her halinden
belliydi:

-Kemal, buraya gel! Mahalle arkadaşlarıyla yarenlik
bitti şimdi askerlerle mi içli dışlı oluyorsun? Buraya **gel**
diyorum! Gazi sustu! Latife sustu! Çankaya sustu! Her
şey ve herkes sustu! Bu susuş, fitili yanan bir dinamitin

sessizliğine benziyordu. Mustafa Kemal Paşa, ağır adımlarla içeri girdi. Çalışma odasına geçti. Telefonla, Salih ile Kılıç Ali'nin hemen buldurulmasını istedi. Öfkesinden mosmor kesilmişti. Boğulacak gibiydi. İnsanların, nasıl cinayet işlediklerini şimdi çok iyi anlıyordu. Kanapeye uzandı. Bütün hayatı, bir uçtan bir uca gözlerinin önünden geçiyordu: "Hata ettim, -diye düşündü- Bu kadınla evlenmekle hata ettim! Bu, kadın değil, bir canavar! Kezzap gibi, kendisine de başkasına da zararlı bir mahluk bu! Oyun bitmeli artık!"

Yaver Muzaffer yetmişmiş, Paşanın yakasını gevşetmiş, kolonyalar serpeleyerek ferahlamasını sağlamaya çalışıyordu. Şaşkındı. Doktor getirmek teklifini Gazi, şiddetle red etmişti. Bir süre sonra, Salih ile Kılıç Ali yetişti, içeriye girdiler. Gazi'nin o halini görünce, ikisi de vurulmuşa döndü. Bir ara, Gazi'nin mosmor yüzünü, boncuk, boncuk terlemiş alnını, perişan yatışını görünce, önce elleri silahlarına sonra kolonya şişesine uzandı. Kravatını iyice çözdüler, gömleğini açtılar, daha sonra da kanapeden alıp lavaboya götürdüler. Yüzünü yıkayınca biraz kendisine geldi. Hemen:

-Yavere söyleyin, araba hazırlansın. Yozgat'a gidiyoruz! dedi. Salih, koşup gerekeni yaptı. Gazi de bu sırada Kılıç Ali ile birlikte Yaverler bölümüne geçti.

-Bana İsmet Paşayı bulun!

Yaverler İsmet Paşayı ararken, Gazi odada dolaşüyor, alt dudağını ısıyor ve Kılıç Ali'nin sorduğu sorulara cevap vermeden, dalgın gözlerle yüzüne bakmakla yetiniyordu. Başvekil Paşa bulunmuştu. Gazi, ahizeyi alarak İsmet Paşaya durumu kısaca özetledi ve şöyle devam etti:

-Kararım kesindir! Boşandık! Anadolu ajansına durumu açıklayan bir bildiri gönderiniz, yayınlasınlar.. Ben, Salih ile Yozgat'a gidiyorum.. Latife, her halde yarınki trenle İzmir'e gönderilsin! Neticeyi Yozgatta bekleyeceğim. Kılıç'ı, size yardım etsin diye Ankara'da bırakıyorum. Allahaismarladık!

Salih (Bozok)e döndü:

-Hadi, gidelim!

Az sonra, kuvvetli bir Benz-mercedes yola yatmış, Mustafa Kemal Paşa'yı Yozgat'a doğru uçuruyordu...

*
*
*

Başvekil İsmet Paşa, hemen o gece, özel kalem müdürü Vedid beyi Çankaya'ya gönderdi ve hükümetin aldığı talimatı Latifeye ulaştırdı. Yarın, sabah treniyle, İzmir'e hareket edecekti! Latife bunları, hiç telaşa kapılmadan, üzüntü belirtisi göstermeden dinledi. Vedid beye, yarın sabah hazır olacağını, Başvekil Paşa hazretlerine söylemesini bildirdi.

Çankaya, sıcak, yapışkan, çileli bir gece geçirdi. Latife'nin valizleri hazırlandı. Sabahleyin arabaya binerken, bir kere daha, içinde iki buçuk yıl geçirdiği Çankaya'ya dönüp baktı. O zamana kadar tuttuğu gözyaşları, artık sel gibi yanaklarından yuvarlanıyordu.

İstasyonda, Başvekil İsmet Paşa, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa, Bakanlar, Milletvekilleri vardı... Kılıç Ali'den başka hemen herkes, yeni bir barışma ile bu ayrılığın sona ereceğine inanıyordu. Trenin hareket etmesine yakın, Kılıç Ali, Latife'ye "iyi yolculuklar" dilemek için yaklaşmıştı. Latife, perişan ve yıkıktı. Kılıç Ali'ye:

-Bir kaç ay önce kopan bir ayrılığı önlemiştiniz! Size

bunun için yeniden teşekkür ederim. Son ümidim, yine sizsiniz! Eğer bu ayrılığı bir kere daha önleyebilirsiniz, size ömrümce borçlu kalırım. Buna çalışacağınızı vaad ediyorsunuz, değil mi?

Kılıç Ali'nin hiç ümidi yoktu. Ayrıca, bu beraberlikten de hiç bir hayır beklemiyordu. Buna rağmen:

-Elimden geleni yapacağım, hanımefendi hazretleri! Mutmain olunuz! dedi.

Tren kıpırdadı. Latife'nin vagonu, sessiz el sallayan insanları geride bırakarak, usulca perondan çıktı. Uzun bir düdük sesi, Ankara ovasında yankılanıyordu. Latife'nin yüzünü dolduran yaşlar, trenin sallantısında titreye, titreye yanaklarından dökülüyor, gözleri taaa ufka kadar, hataları, utançları, pişmanlıkları ile aldatılmış insanlar görüyordu...

2 yıl, 6 ay, 4 gün sonra, 25 Ağustos 1925 günü Latife "Latife Gazi Mustafa Kemal" olarak çıktığı İzmir'e, sadece "Latife" olarak dönüyordu.

İsmet Bozdağ

İKİ BELGE

Latife hanımın hayatına verdiğimiz önem, Mustafa Kemal Paşa'nın eşi olması yüzündendir. Bu sebeple Gazi Paşayı tanıdığı günden, ayrıldığı güne kadar geçen müşterek hayatı, belgelere ve bilgilere dayanarak yazdık.

Atatürk'ün Evliliği konusunda en geniş ve en sahih bilgilere sahip olan Salih Bozok 1979 yılında hatıralarını

yayınlayınca, bilinmeyen 2 mektubun içeriği ortaya çıktı. Bunlardan biri, Atatürk'ün Erzurum'da Salih Bozok'a teslim ettiği ve İsmet Paşa'ya verilmesini istediği mektuptur ki, bu mektup sonradan yine Atatürk'ün emriyle Salih Bozok tarafından yırtılmış ve Atatürk'ün başka bir emri ile de bu parçalar saklanmıştır. İsmet Paşaya hitaben yazılmış bu mektubu aşağıya alıyoruz:

"Azizim İsmet,

9/10/1924

"Latife hanım, benden önce Ankara'ya geliyor. Birlikte geziyi sürdürmeyi uygun görmedik. Çünkü iyi yıllık deneme, birlikte yaşama olanağı bulunmadığına bizi inandırdı. Kararımı kendisine söyledim. Çok kederli ve üzüntülüdür. Değerli şahsiyetinizin ve belki de Fevzi Paşa hazretlerinin, anlaşmamız için aracı olmanızı rica edecektir. Kararım kesindir. Sadece, kendisinin olsun, ailesinin olsun, onur ve haysiyetini örselemek istemiyorum. Kendisine ve ailesine saygı ve dostluğumu koruyacağım. Ayrılma biçimini Ankara'da kararlaştırınız. Sakin ve rahat olarak İzmir'e gitmeye razı olmasını sağlamak gerekir. Gözlerinizden öperim...

Gazi

Mustafa Kemal

Sayın Salih Bozok, bu mektuptan başka, Latife hanımdan aldığı diğer bir mektubu da hatıralarında açıklamaya ihtiyacını duymuştur. Bu mektubun, Latife'nin Ankara'dan ayrılmasının üstünden aylar geçtikten sonra yazıldığı anlaşılıyor. Mektubun tarihi: 29.7.1926 dır. Hemen hemen, ayrılışının üstünden 10 ay geçtikten sonra...

Salih bey;

Göztepe: 29.7.1926

Tanıştığımız, içinde samimiyetle günlerce yaşadığımız "Beyazev"den yazıyorum. Gerçi, en üzüntülü dakikalarımı yaşarken beni aramadınız. Sizi Mahmut beyden (1) bir kaç kez sordum. Hatta ayrılık görevimi de (belgemi alacak) kendisinden rica ettim. Belki bu umursamazlığınızdan ötürü sizi, Ankara'da aramak cesaretini kendimde bulamadım. Fakat siz, alnında bir tek leke bulunmayan Ata armağanı evimizde, uğurlu ve hayırlı bir konuk olarak yazılısınız... Burada sizi anımsamamak, o güzel geçmişi gömmek demektir. Oysa ki ben nankör değilim!

Salih bey; sen kızarsın, söylenirsin ama, büyük vasıfların vardır. Samimiyetle dolusun ve her zaman gerçeği söylersin.. İnsanların yüzüne söyleyemeyeceğin şeyi de arkasından söylemezsin! Babasın! Evlatların için ağlarsın!

Zavallı annem, sürekli olarak seni sayıklıyor. Çünkü o kara ruhlu herifin yerinde (2) sen olsaydın, beni bir canbaz gibi ipte oynatmazdın; gerçeği söyledin bana... Ama zarar yok... Bu dünya, elbette ona da kalmaz!..

Salih bey;

Bundan üç yıl önce, bana babalık görevi yapacağını, babama vaad etmiştiniz. O şimdi Avrupada.. İşlerine engel olmamak için, burada olduğumu, kendisine haber bile vermedim. Artık, bir keder yığını gibi, rastladığı her koltuğa çöken bir annem ve yaşlılık yıllarında benim yüzümden kötü davranışlara muhatap olan bir Büyükan-

1- Sözüünü ettiği "Mahmut Bey", Siirt Milletvekili Mahmut Soydan olabilir. Atatürk'ün eşi iken kendisini Büyük Millet Meclisinin bir oturumuna götürmüş ve refakat etmişti.

2- Kılıç Ali beyden söz etmek istiyor. Halbuki, kendisi için ne kadar candan ilgilendiğini yakından gördük!

nem var.. Öksüzüm, kimsem yok! Onun için "ikinci babalık" görevini benimseyen ve sözünün eri olan Salih beye yazıyorum: Git Paşa ile görüş! Ben, kocama güvenirim: Çünkü değer bilir, yüksek ruhludur, insan'dır! Aramızdaki gerginliğe son vermesini, güzel bir geçmişin vereceği güç ile rica et! Ben, kendisine yazdığım mektupta, seni, eşinle göndermesini rica ettim. Bir haftadır, yemesiz, uykusuz idam hükümlüsüyüm! Sebepleri, çocukluk! Oysa çocuklar, böyle ağır cezadan bağışıklırlar. Salihsin! Kurtuluş ve barış getireceğine inanıyorum."

Latife Gazi Mustafa Kemal

BAŞVURULAN KAYNAKLAR:

Yazılı Kaynaklar:

Kılıç Ali, Salih Bozok, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Fethi Okyar, Asım Us, Mahmut Soydan, Ali Metin, Naşit Hakkı Uluğ, Cevat Abbas, Kazım Karabekir, Yusuf Kemal Tengirşek, Salahattin Adil'in

Yayınlanmış Hatıralar...

Falih Rifki Atay: (ÇANKAYA)

Yakup Kadri Karaosmanoglu: (VATAN YOLUNDA)

Ömer Sami Coşar: ("Latife Hanım" yazı dizisi YENİ İSTANBUL)

Cemal Kutay: (İSTİKLAL VE HÜRRİYET MÜCADELELERİ TARİHİ)

Ruşen Eşref: (ATATÜRK'Ü ÖZLEYİŞ)

Şevket Süreyya Aydemir (TEK ADAM)

Lord Kinros (ATATÜRK)

Milliyet Gazetesi: (ATATÜRKÜN SEVDİĞİ KADIN)

Milliyet Gazetesi: (FİKRİYE HANIM)

Peyami Safa: (ATATÜRK'ÜN BİR KADINA MEKTUPLARI)

Altan Deliorman (ATATÜRK'ÜN SEVDİĞİ KADINLAR)

Bertha Learge Gaulis (Ankara Notları)

Özel Görüşmelerle Doğrudan Bilgi Alınan Kimseler

Latife Uşaklıgil

Celal Bayar

Tevfik Rüştü Aras

Kılıç Ali

Ali Fuat Cebesoy

Naşit Hakkı Uluğ

Yusuf Kemal Tengirşek

Yakup Kadri Osmanoğlu

Falih Rıfkı Atay

Fahrettin Altay

Tevfik Bıyıklıoğlu

Ruşen Eşref ve eşi Saliha Hanım.

Yusuf Kemal Tengirşek

Kazım Özalp

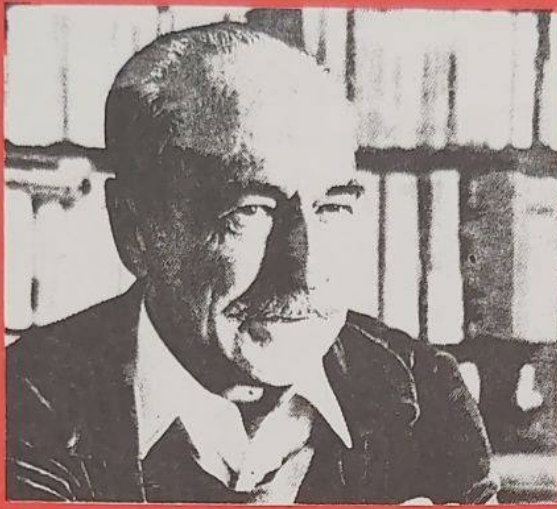
Hasan Rıza Soyak

Hasan Basri Çantay

Dr. Emin Erkul

Naciye Taşar

Handan Söylemez

GAZİ ve LÂTİFE

İSMET BOZDAĞ

ISBN 975-7369-35-7

EMRE
YAYINLARI

